

FORNLEIFAR Í GRÍMSEY

Aðalskráning 2007

Orri Vésteinsson

**Fornleifastofnun Íslands
FS372-06401
Reykjavík
2008**

© *Fornleifastofnun Íslands*
Bárugötu 3
101 Reykjavík

Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is

Forsíðumynd: Varða EY-701:021 á Vestari Hamrahól, horft til suðurs í átt að Skjálfanda

Efnisyfirlit

1	Inngangur	4
2	Um fornleifaskráningu og löggjöf	5
3	Fyrri rannsóknir í Grímsey	8
4	Um sögu byggðar í Grímsey	9
5	Skrá yfir fornleifar í Grímsey	22
	EY-439 Básar	24
	EY-440 Neðri Sandvík	36
	EY-441 Efri Sandvík	47
	EY-442 Eiðar	58
	EY-443 Sveinsstaðir	65
	EY-444 Miðgarðar	70
	EY-445 Sveinagarðar	84
	EY-446 Borgir	92
	EY-447 Ytri Grenivík	101
	EY-448 Syðri Grenivík	105
6	Fornleifar og byggð	129
	Bæjarhólar og bæjarstæði	131
	Útihús og túngarðar	132
	Kvíar, stekkir og aðrar minjar í úthaga og á bjargi	133
	Útgerðarminjar	134
	Vatnsból	135
	Minjar um samkomur og þinghald, kuml og kirkjugarðar	135
7	Verndun og kynning fornleifa í Grímsey	136
5.	Heimildaskrá	139

1. Inngangur

Sumarið 2007 var gerð fornleifaskráning í Grímsey að ósk sveitarfélagsins. Heimildakönnun vann Andrea Harðardóttir sagnfræðingur en vettvangsskráningu gerði Orri Vésteinsson fornleifafræðingur dagana 9. til 18. júlí. Þá voru teknar viðtöl við staðkunnuga og á grundvelli þeirra og heimildakönnunar gengið á alla fornleifastaði sem vísbendingar voru um auk þess sem svæði sem af einum eða öðrum ástæðum þóttu líkleg til að geyma fornleifar voru könnuð. Allir staðir sem fundust voru hnitsettir og teiknaðir upp ef rústir var að sjá. Auk þess voru samdar ítarlegar lýsingar á hverjum stað fyrir sig. Alls voru skráðar upplýsingar um 236 minjastaði og er gerð grein fyrir þeim í þessari skýrslu.

Efnisskipan í skýrslunni er svipuð og í öðrum skýrslum um skráningu fornleifa. Á eftir inngangi er kafli um fornleifaskráningu þar sem m.a. er gefið yfirlit um löggjöf og aðferðir við fornleifaskráningu (2. kafli). Í kjölfar hans fylgir kafli um fyrri rannsóknir á fornleifum í Grímsey (3. kafli). Í fjórða kafla er síðan að finna sögu byggðar í eyjunni en á eftir honum kemur svo sjálf fornleifaskráin (5. kafli). Þar eru upplýsingar um allar þekktar fornleifar í Grímsey, upplýsingar um staðsetningu, lýsing og myndefni ef einhverjar leifar sástu. Í 6. kafla er samantekt um helstu minjaflokka í eyjunni en í þeim 7. er fjallað um minjavernd í Grímsey og settar fram tillögur um kynningu fornleifa og frekari rannsóknir á þeim.

Höfundur vill þakka öllum þeim sem aðstoðuðu við verkið. Aðalheimildamenn voru Bjarni Magnússon í Miðtúni (f. 1930) og Óli Hjálmar Ólason í Sveintúni (f. 1931) en auk þeirra veittu Brynjólfur Árnason oddviti og Sigrún Birna Óladóttir og Birgir Pálsson á Básum margháttada aðstoð. Höfundur hafði gagn og gaman af samræðum við Árna Hjartarson jarðfræðing um vatnsból í Grímsey á meðan á vettvangsvinnu stóð og án aðstoðar Birnu Lárusdóttur og Elínar Óskar Hreiðarsdóttur fornleifafræðinga á Fornleifastofnun hefði skýrslugerðin hvorki orðið fugl né fiskur. Sigríður Þorgeirsdóttir á Fornleifastofnun veitti einnig ómetanlega aðstoð. Missmíðar allar eru hinsvegar á ábyrgð höfundar.

2. Um fornleifaskráningu og löggjöf

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdaglegar fyrir hundrað árum eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmiskonar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna. Slík heimildakönnun er nauðsynlegur undirbúningur undir vettvangsathugunir en hún getur líka skilað sjálfstæðum niðurstöðum. Nægilegar heimildir eru til, til að gefa grófa mynd af fjölda, eðli og ástandi minja á ákveðnum svæðum, og skipuleg heimildaúttekt í því skyni getur komið að gagni við skipulagsgerð jafnt sem minjavernd og rannsóknir. Af þessum ástæðum hefur Fornleifastofnun Íslands á undanförunum árum unnið að þróun aðferða við fornleifaskráningu sem fela í sér að skráningunni er skipt í þrjú afmörkuð stig og eru þar höfð til viðmiðunar hin þrjú stig skipulagsvinnu. Svæðisskráning er gerð fyrir svæðisskipulagsgerð, aðalskráning fyrir aðalskipulagsgerð og deiliskráning fyrir deiliskipulagsgerð. Svæðisskráning felst í öflun heimilda um fornleifar á viðkomandi skipulagssvæði og söfnun gagna sem gefa margvíslegar vísbendingar um menningarminjar. Markmið svæðisskráningar er að gefa heildaryfirlit um ástand og eðli menningarminja á skipulagssvæðinu, finna og skilgreina svæði og staði sem eru sérstaklega athyglisverðir eða í sérstakri hættu og vera undirbúningur undir aðalskráningu fornleifa. Aðalskráning felst í vettvangsvinnu og miðar að því að staðsetja og kortleggja einstaka minjastaði og lýsa þeim á skipulegan hátt. Deiliskráning er síðan nákvæmari úttekt á litlu svæði og er unnin samhliða áætlanagerð um endanlega ráðstöfun jarðnæðis.

Á undanförnum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 10. grein þjóðminjalaga (nr. 107, 2001), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja ...“ Er þessi fornleifakönnun í anda þeirra markmiða sem sett hafa verið þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum og öskuhaugum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mó gröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu.

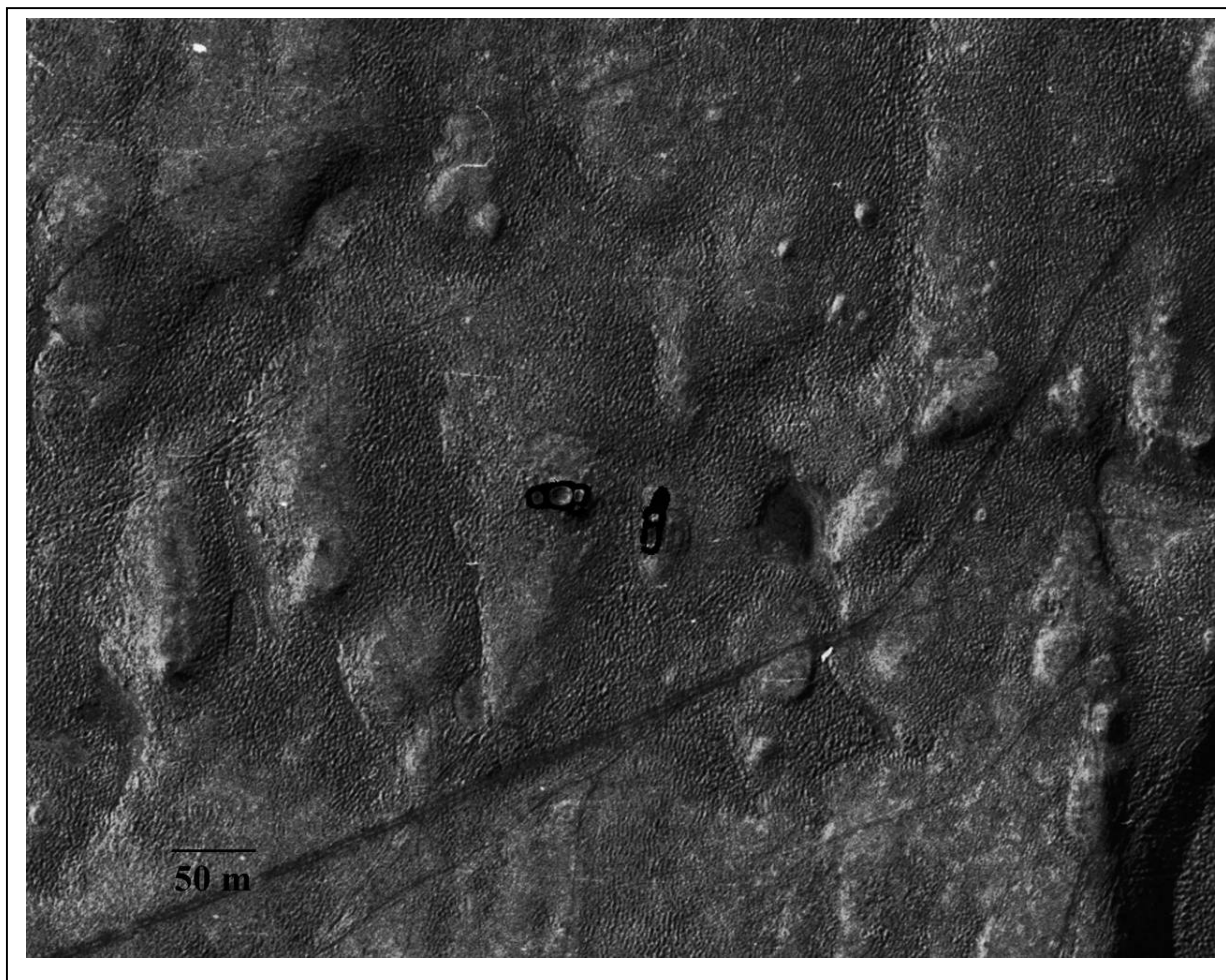
3. Fyrri rannsóknir í Grímsey

Ólafur Olavius ritaði stuttlega um Grímsey í Ferðabók sinni frá 1775-1777 þó hann virðist ekki hafa komið sjálfur út í eyna. Hann getur þess að tún í Grímsey hafi fyrrum verið girt en að nú séu garðarnir gersamlega fallnir. Hann getur einnig um tvö eyðibýli, Aratótt og Oddnýjartóttir sem hann taldi hafa farið í eyði í bólunni 1707 en það mun ekki byggja á miklu því Aratóft var í byggð 1713 og hafði þá verið lengi en Oddnýjartótt er í engu getið í Jarðabók Árna og Páls frá 1713 og hefur byggst upp eftir að hún var tekin saman.¹ Um miðja 19. öld tók sr. Jón Norðmann, sem var sóknarprestur í Grímseyinga 1846-1849, saman gagnmerka lýsingu á eyjunni. Þar greinir hann frá sögnum um fyrri tíma í Grímsey; um landnám, vígslur Guðmundar góða, átök við Englendinga og um galdramenn, en líka fjölmörgum örnefnum, huldufólksbústöðum og nokkrum fornleifum sem þá voru taldar markverðar, m.a. hofstæði á Kirkjuhóli í Grenivík, Briktatóft og haugum Gríms landnámsmanns og kerlingar hans. Sr. Jón segir frá því að hann hafi grafið í Kirkjuhól og þar hafi komið upp brunnin bein og kol og er það með fyrstu fornleifauppgröftum sem gerðir voru í forvitnisskyni fremur en af fégræðgi á Íslandi. Í rústinni var steinstallur þvert yfir austurendann og þar í tvær holur þar sem menn töldu að goðalíkneskin hefðu staðið. Auk Grímseyjarlýsingarinnar safnaði Sr. Jón þjóðsögum úr Grímsey, og er þær að finna í handritinu Allrahanda sem Jón Árnason notaði mikið úr í þjóðsagnasafn sitt sem kom út 1862-64. Margar af þeim sögum eru staðbundnar og sér söfnunar sr. Jóns víða stað í fornleifaskrá Grímseyjar.

Þorvaldur Thoroddsen kom til Grímseyjar 1884 og skrifaði ítarlega greinargerð um eyjuna í Ferðabók sína. Lýsingin er mest um náttúrufar en Þorvaldur minnst einnig á lendingar, brunna og eyðibýli í Eiðalandi.

Árið 1946 kom Kristján Eldjárn út í Grímsey og samdi í kjölfarið einu heildstæðu örnefnalýsinguna sem til er af eyjunni. Í ferðinni gerði hann líka smávægilegan uppgröft í tvær tóftir sem kallaðar eru Borg uppi á eyjunni. Hann virðist hafa gert könnunarholur í öll hólfin í báðum tóftunum því hann lýsir því um hvert þeirra hvort þar hafi verið að finna gólf, ösku, bein eða viðarkol. Ekki þótti honum þessi rannsókn staðfesta að þarna hefði verið bær og niðurstaða hans var sú að rústirnar væru „ekki girnilegar til fróðleiks.“

¹ ÓO II, 32-33, 40; JÁM X, 310.

Rústirnar á Borg merktar inn á loftmynd frá 1958. Sjá einnig bls. 120-21.

Aðrar fornleifarannsóknir hafa ekki verið gerðar í Grímsey.

4. Um sögu byggðar í Grímsey

Grímseyjar er ekki getið í Landnámabók og engar miðaldaheimildir eru til um upphaf byggðar í eyjunni. Ekki er heldur vitað um neinar fornleifar sem gætu varpað ljósi á landnám eða fyrstu aldir byggðar. Sú skoðun kemur víða fram að Grímsey hafi verið numin þegar á landnámsöld – að því er virðist með tilvísun í þjóðsöguna um Grím landnámsmann í Grenivík þótt hún tímasetji svosem ekki hvenær hann var þar að reka tröll og forynjur í sjóinn – en að eyjan hafi síðan lagst í eyði og byggir það á orðum Guðmundar ríka á Möðruvöllum í Ólafs sögu helga þar sem hann

segist ekki hafa vald á útskerinu Grímsey „því at þat er nú at almenningi gort.“² Orð Guðmundar eiga að hafa fallið árið 1024 þegar Ólafur digri Noregskonungur falaðist eftir Grímsey af Íslendingum. Sagan er í Heimskringluútgáfu Ólafs sögu sem Snorri Sturluson færði í letur á fyrri hluta 13. aldar og er af mörgum talin vera tilbúningur hans, ekki síst ræða Einars Þveræings þar sem hann snýst gegn áhrifum Noregskonunga á Íslandi. Vel má vera að einhver fótur hafi verið fyrir sögunni en þar sem Grímsey hefur næsta örugglega verið byggð á tímum Snorra og þá líklega eins lengi og menn mundu, hefur honum fundist að hann þyrfti að láta sem hún hefði verið óbyggð um skeið á fyrri hluta 11. aldar, þegar saga hans gerist, til að það hljómaði sennilega að Ólafur leitaði til forystumanna Eyfirðinga um forræði yfir eyjunni. Óþarfi er að minnsta kosti að lesa meira í þetta.

Elstu heimildir um Grímsey eru frá lokum 12. aldar en lítið verður af þeim ráðið um byggðina þar, hvorki um hversu mikil eða stöðug hún var þá. Víða er þó getið um ferðir út í Grímsey, um ítök og vistaöflun landmanna þar. Guðmundur dýri fór t.d. með ferju sína til Grímseyjar 1198 „að fá í bú sitt og til gjalda“³, og Hólabiskup taldi sig eiga hval í Grímsey sem hann sakaði Odd Þórarinsson um að hafa tekið í heimildarleysi, líklega 1254.⁴ Í Íslendingasögum er Grímseyjar einnig víða getið með sama hætti. Þannig segir frá því í Reykdæla sögu að Áskell goði í Hvammi í Aðaldal hafi átt lendingu í Grímsey og lánað Vémundi kögur frænda sínum ferju sem hann notaði til að fara á reka sem þeir áttu saman í eyjunni.⁵ Í Valla-Ljótssögu er smásaga um Þránd bónda í Grímsey sem geymdi frænda Valla-Ljóts vegna vígaferla og þar kemur fram að 30 skip – „flest smá“ hafi haldið til fiskjar frá eyjunni á sama degi.⁶ Guðmundar saga – skrifuð á 14. öld – bætir því við frásögn Íslendinga sögu af ferð Guðmundar góða út í Grímsey 1222 að þar hafi búið maður að nafni Gnúpur „ok var hinn meste maðr at mannvirðingu af bendum.“ Sagan bætir því við að „veiðiskap skorte eige í eyjonne, var þar þá nóg atvinna mörgu sinne, þótt annarstaðar á lande vere skortr.“⁷ Þessi skoðun á Grímsey kemur líka fram hjá Snorra í ræðu Einars Þveræings: „En um Grímsey er þat at ræða, ef þaðan er engi hlutr fluttr, sá er til matfanga

² ÍF XXVII, 215.

³ Sturl, 156

⁴ ÍF XVII, 66.

⁵ ÍF X, 171.

⁶ ÍF IX, 259.

⁷ Bsk I, 521.

er, þá má þar fæða her manns. Ok ef þar er útlendr herr ok fari þeir með langskipum þaðan, þá ætla ek morgum kotbóndunum munu þykkja verða þröngt fyrir durum.“⁸

Það má segja að það séu tvö þemu í miðaldaritum um Grímsey. Annarsvegar að eyjan hafi verið matarkista eins og tilvitnanirnar hér að ofan bera með sér og hinsvegar að eyjan hafi verið afskekktur staður þar sem flóttamenn gátu leynst. Um það vitnar Valla-Ljóts saga en líka þeir tveir atburðir sem frægastir urðu í Grímsey á 13. öld, aðför Sturlunga að Guðmundi góða 1222 og aðför Odds Þórarinssonar að Hrana Koðránssyni 1254.⁹ Þótt frásagnir af þessum atburðum séu allitarlegar gefa þær nánast enga hugmynd um skipan byggðar eða lífshætti eyjarskeggja. Einasta er getið um kirkju og kirkjugarð í frásögn af herferð Sturlunga – og Guðmundar saga bætir því við að sú kirkja hafi verið vígð Ólafi helga – en Oddur Þórarinsson mun hafa rænt gripum úr þeirri kirkju í sinni ferð. Að það sé sama kirkja og kirkjan á Miðgöörðum er vafalítið en Miðgarða er þó hvergi getið með nafni fyrr en á 17. öld. Í frásögninni af herför Odds 1254 er getið um bæði Sandvík og Bása en þó ekki þannig að fullljóst sé að þar hafi verið bæir.

Það er ekki fyrr en 1318 sem traustar heimildir er fyrst að hafa um byggð í Grímsey. Í máldagasafni Auðunar rauða Hólabiskups frá því ári er bæði máldagar Grímseyjarkirkju og Munkaþverárklosturs en í þeim síðarnefnda kemur fram að klaustrið átti þá Bása, Sandvík og Grenivík og fékk 40 vættir skreiðar í landskuld af þessum jörðum sínum.¹⁰ Grímseyjarkirkjumáldaginn er stórmerk heimild og mjög óvenjulegur í sínum flokki.¹¹ Fremst í honum stendur að hann hafi verið saminn þegar Jón biskup hafi vígt kirkjuna. Útgefandi fornbréfasafnsins taldi að átt væri við Jón helga, og máldaginn væri því frá tímabilinu 1106-1122 en enginn íslenskur máldagi er svo gamall og verður það að teljast ólíklegt. Finnur Jónsson biskup taldi hinsvegar í hinni miklu kirkjusögu sinni að átt væri við Jón biskup skalla sem sat á Hólum 1358-1391 og að Grímseyjarkirkjumáldaganum hefði verið skotið inn í máldagasafn Auðunar síðar.¹² Auðunarmáldagar eru ekki til í frumriti og verður því ekki auðveldlega úr þessu skorið. Óhugsandi verður að telja að máldaginn sé frá upphafi 12. aldar í því formi sem hann er varðveittur í í Auðunarmáldögum – til þess hefur hann of mörg einkenni 14. aldar máldaga – en skrítið er ef honum hefur verið skotið þar inn í heild sinni en ekki skrifaður upp í máldagasafn

⁸ ÍF XXVII, 216.

⁹ Sturl, 274-79, 653-55.

¹⁰ DI II, 486.

¹¹ DI II, 441-43.

Jóns skalla sjálfs. Lausn á þessu gæti verið að texti máldagans sé frá 1318 eða á því méli, en að upphafsorðin “Þesse er mældage kýrckjunnar. hins heilags Olafz j Grijmsey. þa er Jon Byskup vijgdi hana“ merki að menn hafi talið að Jón helgi hefði upphaflega vígt kirkjuna og sett henni þann mældaga, þ.e. gert samninginn sem rekstur kirkjunnar byggði á, sem síðan er útlistaður næst á eftir. Skjalið sjálft þarf því ekki að vera mikið eldra en frá byrjun 14. aldar en vel er hugsanlegt að þeir sem færðu það í letur hafi talið sig vera að skjalfesta nærri tveggja alda gamalt samkomulag. Smávegis stuðning má hafa af því að í máldaganum er getið manns sem hét Sokki Ívarsson en mannsnafnið Ívar er ekki þekkt á Íslandi fyrr en um 1300.

Í máldaganum er greint frá eignum kirkjunnar. Hún átti áttung úr eyjunni, eina á og einn veturgamlan sauð. Auk þess átti hún 13 og hálft hundruð hjá ýmsum mönnum uppi á landi, tjörutunnu, þrjá fjórðunga smjörs, aðra þrjá fjórðunga vax og 4 merkur af reykelsi. Skrúða og bókakostur kirkjunnar var með besta móti og kirkjan sjálf hefur verið alltilkomumikið hús því á henni voru 3 glergluggar og í henni var sérstakt sönghús sem var skreytt tjöldum eins og kirkjan sjálf. Þessi lausafjareign bendir til að kirkjan hafi haft allgóðar tekjur eða hugsanlega að hún hafi reglulega fengið ríkulegar gjafir.

Þá átti kirkjan 8 vættir af hverjum hval sem rak eða var fluttur til Grímseyjar, ef hann var 100 vættir eða stærri (350-400 kg). Bændur áttu að gjalda kirkjunni árlega átta merkur vax (um 2 kg) en auk þess átti að vera þjónustumaður sem bæri eld til kirkju og mokaði frá henni snjó á vetrum og ynni „allt sem hun þarf naudsynlega. so ad kennimenn meigi þar veýta. fyrer þær saker Guds Embætti.“ Þessum manni átti að borga 16 fjórðunga fiska (64 kg) fyrir sitt starf og virðast bændur hafa átt að standa straum af þeim kostnaði.

Við kirkjuna áttu að vera tveir prestar og áttu landeigendur í Grímsey að fæða þá. Í staðinn gátu landeigendur borgað prestunum kaup: 6 aura af hverjum hálfum áttungi eyjarinnar eða samtals 576 álnir – sem er væntanlega fyrir báða prestana. Venjulegt prestkaup á þessum tíma var 4 merkur eða 192 álnir. Greiðsluna átti að inna af hendi að miðju sumri en ef hún kom ekki fram þá átti vætt skreiðar að koma fyrir hverjar 12 álnir sem voru komnar í skuld 8 vikum síðar. Ef 40 fiskar voru í vætt þá eru það dráttarvextir upp á meir en 60% á tveimur mánuðum – sem hlýtur að hafa virkað hvetjandi á menn að borga. Þessi flóknu ákvæði eru afar óvenjuleg því að meginreglan var sú að prestar lifðu annaðhvort af eignum viðkomandi kirkju, þ.e. höfðu bújörð eða jarðir til að framfleyta sér, eða að þeim var greitt kaup af eiganda kirkjunnar sem þeir

¹² HE II, 572.

þjónuðu. Í Grímsey var það hinsvegar á ábyrgð allra landeigenda í sókninni að fæða prestana og hefur það ásamt ýmsu öðru án vafa stuðlað að samheldni eyjarskeggja.

Til viðbótar fæði eða kaupi í þess stað fengu prestar 3 álnir¹³ af mönnum sem voru lengur en hálfan mánuð í eyggi til fangs (þ.e. væntanlega fisk- og fuglveiða) og 2 álnir af lausamönnum eða húsmönnum sem voru þar í heilt ár. Þá fengu prestarnir 4 fugla af hverjum 120 sem veiddir voru og þann toll einn þurftu þeir að greiða sem leigðu eyna, en aðrir – væntanlega bændur í eyggi, vinnumenn annarra og lausamenn þurftu að greiða bæði fiskatollinn og fuglana. Þá áttu prestarnir einnig að fá hlut í hval sem fluttur var til eyjarinnar, þ.e. öðrum en rekaðum. Að síðustu kemur fram að prestar fengu hálfa kirkjutíundina en kirkjan hálfa, og hefur því hlutur prestanna verið meiri en venjulega í tíund þar sem presttíundin hefur væntanlega runnið óskipt til þeirra einnig.

Af þessu má ráða ýmislegt um byggð og lífshætti í Grímsey. Í fyrsta lagi hefur þar ekki verið neinn höfðingi yfir byggðarlaginu sem hafði afl til þess að byggja kirkju á eigin kostnað og halda prest eins og meginreglan var annarsstaðar á Íslandi. Í staðinn virðist kirkjureksturinn og uppihald prestanna hafa verið samvinnuverkefni eyjarskeggja og annarra sem nytjuðu eyna, þó að vísu hafi ábyrgðin á að innheimta tekjurnar væntanlega lagst að stærstum hluta á prestana sjálfa.

Fasteign kirkjunnar, áttundi hluti úr eygunni, vísar örugglega til þess að kirkjan hafi átt einn áttunda af öllum hval- og trjáreka í Grímsey – og þannig var það enn um miðja 19. öld.¹⁴ Þar fyrir utan hefur kirkjan átt einn áttunda af landareign og kæmi það ágætlega heim við hlutfall Miðgarða af heildardýrleika eyjarinnar, en engar vísbendingar eru um að kirkjan hafi verið álitin eiga Miðgarða sérstaklega fyrr en sú jörð var gerð að stað – kirkjuléni – árið 1575. Ekki er óhugsandi að eyjan hafi upphaflega verið álitin vera ein jörð sem hefði þá líklega verið metin á 144 hundruð (sjá síðar) og þarf hlutur kirkjunnar ekki að hafa verið skilgreindur sem sérstök bújörð – einkum og sérílagi ef landbúnaður var aðeins aukabúgrein eyjarskeggja. Til þess bendir að kirkjan átti sáralítinn kvikfénað, aðeins eina á og einn sauð, og að stór hluti tekna hennar og prestanna byggði á veiðum.

Máldaginn gerir ráð fyrir bændum – og mun eiga þar við landeigendur eingöngu – en einnig mönnum sem höfðu eyna á leigu og virðist það vísa til þess að landmenn hafi leigt bjargið eða hluta þess því þessir leigjendur eru kallaðir ‘fyglingarmenn’. Þar fyrir utan gerir máldaginn

¹³ ‘hundruð’ stendur í máldaganum sem nær ekki nokkurri átt enda kemur 3 álna reglan fram hjá sr. Jóni Norðmann, JN, 33.

¹⁴ JN, 33.

ráð fyrir mönnum sem voru í eyggi skamma hríð ‘til fangs’ og hafa það væntanlega fyrst og fremst verið vermenn en líka mönnum sem voru í eyggi heilu árin og mun þar átt við lausamenn og/eða húsmenn,¹⁵ þ.e. aðra en bændur, vinnufólk þeirra og þá sem leigðu bjargið. Af miðaldaheimildum má greina að minnsta kosti sex hópa sem höfðu ítök í eyggi:

- a) Landeigendur – sem þurftu ekki að vera búsettir í eyggi og gátu komið skyldum sínum yfir á leiguliða sína.
- b) Bændur – heimilishaldarar í eyggi aðrir en landeigendur, sem leigðu hlut af henni ef sá skilningur er réttur að litið hafi verið á hana sem eina jörð.
- c) Fynglingarmenn sem leigðu bjargið – væntanlega landmenn sem leigðu af landeigendum.
- d) Landmenn sem áttu reka og önnur skilgreind ítök í Grímsey.
- e) Húsmenn eða lausamenn – folk sem bar sjálft ábyrgð á framfærslu sinni og dvaldist í eyggi við veiðar á eigin vegum eða annarra.
- f) Vermenn sem dvöldust í eyggi í skemmri tíma, fyrst og fremst á vertíð. Vera má að til þessa hóps megi einnig telja menn sem sendir voru úr landi til að nytja bjargið.

Á seinni öldum verður lítið vart við seinni þrjá hópana þótt algengt muni hafa verið að landmenn réru frá Grímsey. Lausamanna, sem bannað hafði verið að selja Hólabiskupi fisk, er að vísu getið árið 1619¹⁶ en í byrjun 18. aldar voru engar verbúðir í eyggi og höfðu þá ekki verið í manna minni. Þá voru heldur engir húsmenn (þ.e. fólk sem leigði hús en hafði ekki jarðarafnot) og vertíðarmenn greinilega ekki margir því orðalagið „nær so tilber, að nokkur úr landi hefur þar mann til róðurs ...“ bendir til að það hafi verið sjaldgæft.¹⁷ Á seinni öldum fer sömuleiðis lítið fyrir heimildum um að landmenn hafi leigt bjargið eða átt reka í Grímsey eins og virðist hafa þekkst á 13. öld og er ekki annað að sjá en að meginreglan hafi verið sú að hvert býli í eygunni hafi átt sinn reka og sinn afmarkaða hlut í bjarginu og notið nytjanna af því.

Landeigendur í Grímsey voru frá 15. öld að minnsta kosti aðeins tveir: Munkaþverárklaustur og Möðruvallaklaustur. Munkaþverárklaustur hafði eignast Bása, Sandvík og Grenivík þegar árið 1318 eins og áður hefur verið getið og má vel vera að klaustrið hafi þá átt

¹⁵ Sbr. JN, 33.

¹⁶ BG, 645.

¹⁷ JÁM X, 318.

þessar jarðir lengi. Heimildir um jarðeignir Möðruvallaklausturs eru ekki til frá 14. öld og það er ekki fyrr en undir miðja 15. öld sem heimildir um eignarhlut þess í Grímsey koma í dagsljósið. Þar er fyrst klausa í reka- og ítakaskrá Munkaþverárklausturs þar sem segir að klaustrið eigi fjórðung í Grímsey og greiði fyrir þann hlut fjórar merkur og sex álnir í fæði prestanna, samtals 200 álnir en að Möðruvallaklaustur greiði fyrir sinn hlut fimm hundruð (=600 álnir).¹⁸ Ef að líkum lætur hafa þetta verið hlutfallsgreiðslur og þá má af þessu ráða að Möðruvallaklaustur hafi átti hina þrjá fjórðunga eyjarinnar. Þessi klausa er í góðu samræmi við Grímseyjarkirkjumáldaga – um að landeigendur eigi að greiða fyrir uppihald prestanna – þó að heildarupphæðin sé raunar talsvert hærri en sú sem þar er kveðið á um. Í máldaga Möðruvallaklausturs frá svipuðum tíma, eða 1447, eru 12 jarðir í Grímsey taldar meðal eyðijarða klaustursins.¹⁹ Erfitt er að finna svo mörgum jörðum stað í Grímsey og má vera að þarna sé á ferð lesvilla ‘xij’ fyrir ‘vj’ og jarðir klaustursins hafi þá eins og síðar verið sex. Af þessu má ráða að byggð í Grímsey hafi lagst af eða dregist mjög mikið saman eftir pláguna í byrjun 15. aldar. Því til stuðnings má nefna að í jarðaskrá Munkaþverárklausturs frá 1446 er jarðeigna í Grímsey að engu getið, ekki einu sinni meðal eyðijarða klaustursins.²⁰ 1525 taldist Möðruvallaklaustur eiga tvo hluti í Grímsey,²¹ þ.e. tvo þriðju hluti, sem er heldur minna en Munkaþverárklausturmáldaginn gerði ráð fyrir, en líklegra er að þetta endurspegli mismunandi mat á eignarhlutunum og þar með þeim gjöldum sem þeim fylgdu en að einhverjar breytingar hafi orðið á raunverulegri jarðareign Möðruvallaklausturs í Grímsey. Sama ár átti Munkaþverárklaustur Bása, Sandvík og Grenivík sem fyrr.²² Það er svo ekki fyrr en 1569 sem fyrst kemur fram hvaða jarðir í Grímsey Möðruvallaklaustur átti, en þá eru í kúgildareikningi²³ taldar Grenivík, Borgir, Sveinagarðar, Staðurinn, Eiðar og Sandvík, en ári síðar eru aðeins taldar Grenivík, Borgir, Eiðar og Sandvík.²⁴ Skýringin á því að bæði klaustrin eru talin eiga Grenivík og Sandvík er að þessar jarðir hafa verið tvískiptar frá því á miðöldum og átti Munkaþverárklaustur Syðri Grenivík og Neðri Sandvík, en Möðruvallaklaustur Ytri Grenivík og Efri Sandvík. Athyglisvert er að Möðruvallaklaustur telst hafa átt Staðinn, en ‘prestagarðurinn’ sem þangað til hafði verið byggingarjörð var árið 1575

¹⁸ DI IV, 698.

¹⁹ DI IV, 712.

²⁰ DI IV, 699-700.

²¹ DI IX, 319.

²² DI IX, 310.

²³ DI XV, 365.

²⁴ DI XV, 367.

gerður að beneficium.²⁵ Staðurinn og prestagarðurinn er örugglega sama jörðin og Miðgarðar þótt jarðarinnar sé ekki getið með því nafni fyrr en seint á 17. öld, a.m.k. ekki í prentuðum heimildum. Sú jörð virðist því hafa verið eign Möðruvallaklausturs og hafa verið leigð eða eftirlátin Grímseyjarprestum til búsetu, a.m.k. um miðja 16. öld. Hólabiskup hefur síðan væntanlega keypt jörðina af klaustrinu til að stofna beneficium eða kirkjulén, jörð sem presturinn hafði til fullra umráða til framfærslu sér og sínum. Í skjalinu um stofnun prestseturs í Grímsey kemur fram að þar eftir eigi hvort klaustrið að greiða eitt hundrað til prestsins og Hólabiskup eitt hundrað, samtals 3 hundruð. Það er talsvert minna en kemur fram í máldaganum og Munkaþverárklaustursmáldaganum frá miðri 15. öld, en munurinn skýrist væntanlega af því að máldagarnir gera ráð fyrir tveimur prestum en í lok 16. aldar var aðeins einn prestur og hafði raunar verið allar götur frá 1461 hið skemmsta.²⁶ Fyrir 1575 hafa Grímseyjarprestar þurft að greiða leigu fyrir jarðarafnot úr eigin vasa en eftir 1575 höfðu þeir frí jarðarafnot og hefur kaupið því lækkað sem þessu nemur.

Í kúgildareikningi Möðruvallaklausturs frá 1569 er Sveinsstaða ekki getið og má ef til vill ráða af því að sú jörð hafi verið í eyði þá en hún tilheyrði klaustrinu samkvæmt yngri heimildum. Sveinagarða og Staðarins er heldur ekki getið í reikningnum frá árinu eftir og má vera að þessar jarðir hafi ekki heldur verið í stöðugri ábúð á þessum árum. Að öðru leyti verður næsta lítið sagt um stöðugleika byggðar í Grímsey fyrr en undir aldamótin 1800. Áður hefur verið vikið að því að eyjan virðist hafa lagst í eyði um skeið eftir pláguna miklu í upphafi 15. aldar og má vera að fækkun prestanna sem virðist hafa orðið í kjölfarið stafi af því að byggðin hafi aldrei orðið eins mikil eftir plágu eins og hún var fyrir. Til þess myndi þá helst benda Möðruvallaklaustursmáldaginn sem getur um 12 jarðir í eigu klaustursins í Grímsey, en líka mætti velta því upp að ef þær 12 jarðir voru þrír fjórðu hlutar eyjarinnar eins og Munkaþverárklaustursmáldaginn frá miðri 15. öld heldur fram þá hafi byggðum jörðum í Grímsey fækkað um 5-6 á 15. öld og heildardýrleiki eyjarinnar rýrnað úr 192 hundruðum í 144-151 eða 21-25%. Eins og áður er getið er þó erfitt að finna 5-6 eyðibýlum stað í Grímsey og þessar heimildir eru allar of óljósar og ótraustar til að hægt sé að byggja mikið á þeim. En möguleiki er vissulega að byggðin hafi dregist verulega saman á 15.-16. öld og má vel vera að fornleifarannsóknir muni geta skorið úr um það. Í heimild frá 1603 – sem að vísu er ekki

²⁵ BG, 355 sbr. 351.

²⁶ DI V, 360.

ákaflega traustvekjandi – kemur fram að þá hafi verið um 130 manns í Grímsey.²⁷ Það er talsvert meira en var í Grímsey 1704 – 87 sálir – og meir en tvöfalt meira en lengst af 18. og 19. öld þegar íbúafjöldinn var á bilinu 38-66. Heimildin frá 1603 fjallar að vísu um það að 40 af þessum 130 – allt yngsta og hraustasta fólkið – hafi róið til lands fyrir jól vegna þess að ekki hafi verið nóg að bíta og brenna og bendir það ef til vill til þess að á þessum tíma hafi eyjan verið óvenju þéttsetin og að þetta sé ekki dæmigert fyrir þetta tímabil eða önnur. Sama gildir hér, að þetta getur bent til þess að Grímseyingar hafi um 1600 verið mun fleiri en seinna varð en heimildin er hvorki traust né skýr og auðvelt að draga hana í efa.

Það er fyrst 1686 sem heildarskrá er að hafa yfir allar jarðir í Grímsey og voru þær þá 10 og skiptust þannig milli eigenda að Miðgarðar voru prestsetur en Syðri Grenivík, Neðri Sandvík og Básar tilheyrðu Munkaþverárklaustri og Ytri Grenivík, Borgir, Sveinagarðar, Sveinsstaðir, Eiðar og Efri Sandvík Möðruvallaklaustri. Í annarri skrá frá 1695 er landskuldar getið á flestum jörðunum en dýrleiki jarðanna kemur ekki fram fyrr en í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín frá 1713.²⁸ Þá var ein hjáleiga í byggð í eyinni, Aratóft, en getið um tvær aðrar sem hefðu staðið í túninu á Miðgöörðum og að forngildu legið undir prestagarðinn. Þá voru 21 heimili í eyinni – tvíþýli á flestum jörðunum – en 1703 höfðu verið 17 heimili og hefur Grímsey eftir því að dæma verið einn fárra staða á Íslandi þar sem heimilum – og þar með væntanlega fólki – fjölgaði eftir stórubólufaraldurinn 1707. Gæti það bent til þess að Grímseyingar hafi sloppið við bóluna.

Af dýrleikatölunum má ýmislegt ráða. Slíkar tölur eru gefnar upp fyrir allar jarðirnar nema Miðgarða sem voru kirkjustaður og þar með ekki skattskyld. Heildardýrleikinn 1713 án Miðgarða var 127 hundruð en ef miðað er við að Miðgarðar hafi átt að samsvara nokkurnveginn áttunda hluta eyjarinnar – sami hlutur og kirkjan átti að eiga samkvæmt máldaganum – þá kemur það ágætlega heim að Miðgarðar hafi verið metnir á 17 hundruð eins og þrjár aðrar dýrustu jarðirnar, Básar, Eiðar og Syðri Grenivík. Ef það er rétt þá hefur heildardýrleiki Grímseyjar verið 144 hundruð. Neðri- og Efri Sandvík, Borgir og Ytri Grenivík voru hver um sig metin á 14 hundruð – 1/10 úr eyinni hver en minnstu jarðirnar voru Sveinagarðar og Sveinsstaðir á 10 hundruð – um 1/14 úr eyinni hvor. Þetta gengur ágætlega upp því að $4/8 + 4/10 + 2/14$ eru 1,04 – eins nálægt lagi og biðja má um. Nær 1 mætti komast ef Miðgarðar hefðu verið 14 hundruð, en

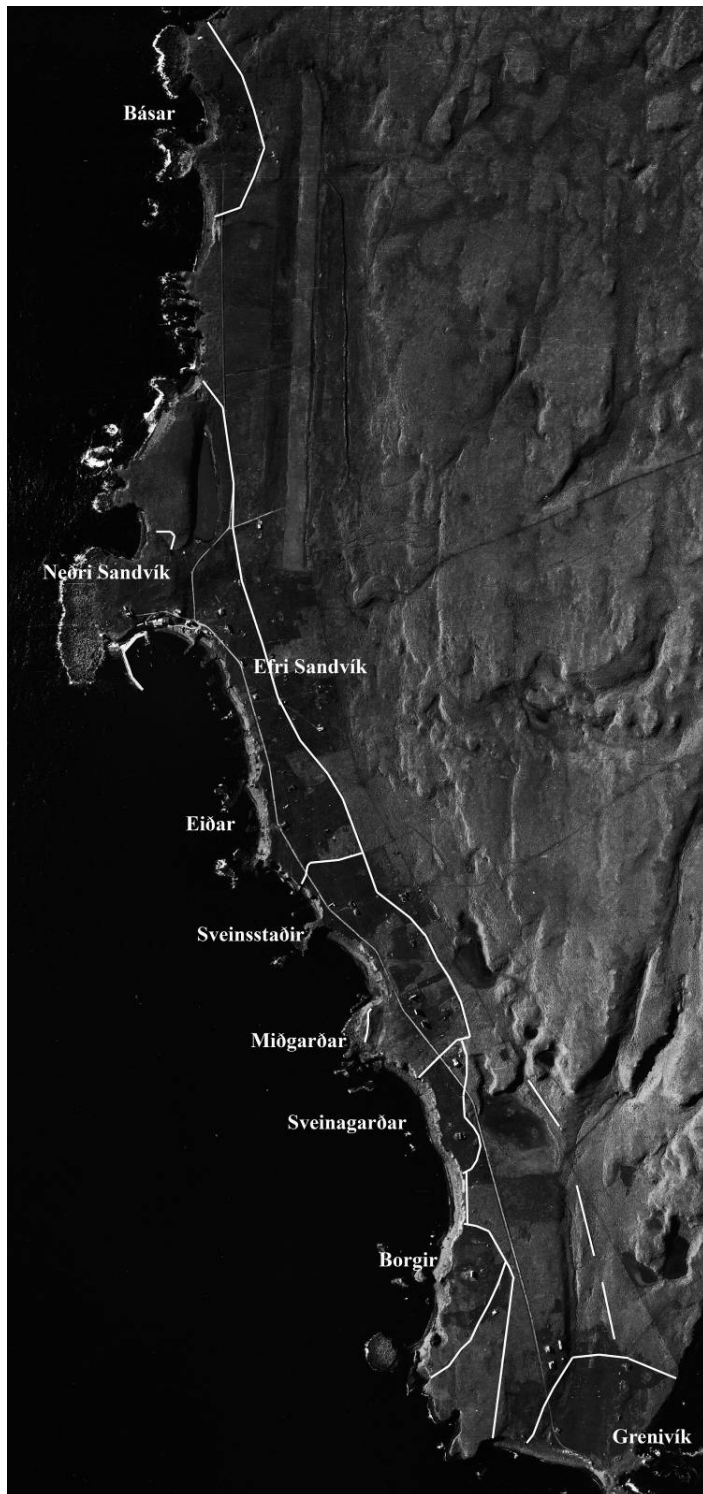
²⁷ Annálar V, 495.

²⁸ Björn Lárússon, *Old Icelandic Land Registers*, 284; JÁM X, 310-20.

þá væri dæmið $3/8 + 6/10 + 2/14 = 1,02$. Miðgarðar eru hinsvegar slík kostajörð að ólíklegt er að hún hafi ekki verið metin til jafns við t.d. Eiða og raunar mætti velta því upp hvort Miðgarðar hefðu ekki verið enn dýrari í öndverðu. Ef við gerum ráð fyrir að Grímsey hafi verið þéttbyggðari fyrir 1400 en síðar, eins og áður hefur verið leitt líkum að, og reiknum með að byggðin hafi dregist saman sem nemur muninum á $3/4$ og $2/3$ hlut Möðruvallaklausturs þá kemur út að heildardýrleikinn hafi verið 192 hundruð. Áttundi hluti af því er 24 hundruð – sem þætti meðaljörð uppi á landi – og hefði þá heildardýrleikinn 1713 verið 151 hundruð. Allt eru þetta getgátur einar og mætti auðveldlega reikna sig fram í ýmsar aðrar niðurstöður.

Dýrleikadreifingin segir hinsvegar ákveðna sögu. Meir en helmingur dýrleikans er á Básum, Sandvík og Grenivík, en síðarnefndu jarðirnar tvær gætu af nöfnunum að dæma upphaflega hafa verið eitt býli sem seinna skiptist í tvennt. Í Grenivík voru Ytri og Syðri bærinn á sama bæjarstæði og landamerki virðast ekki hafa verið skýr á milli jarðanna – sem þó hafa verið á hendi ólíkra eigenda frá upphafi 14. aldar hið skemmsta. Örnefnin styðja það að þessir þrír staðir séu upphafsreitir byggðar í Grímsey en yfirleitt er talið að nöfn sem vísa til skýrra náttúruleinkenna séu eldri en önnur. Borgir eiga raunar einnig heima í þeim flokki en hinar jarðirnar allar hafa nöfn sem vísa til búsetu, þ.e. -garðar og staðir. Eiða er að vísu erfitt að flokka en þó að ‘eiða’ örnefni séu yfirleitt talin leidd af ‘eiði’ í merkingunni ‘grandi’ eða ‘mjó landræma’ getur það tæplega verið nema í einhverri yfirfærðri merkingu í þessu tilfelli því ekkert slíkt landslagseinkenni er í nágrenni bæjarins. Sveinagarðar, Miðgarðar, Sveinsstaðir og ef til vill Eiðar mynda því þyrpingu sem sker sig frá öðrum bæjum í Grímsey hvað varðar nafngiftir og vekur tvennt einkum athygli við hana. Annarsvegar nafnliðurinn –garðar sem bendir til að garðar hafi verið til staðar þegar nöfnin voru gefin, og hinsvegar örnefnið Miðgarðar, sem gefur berlega í skyn að sá bær sé í miðjunni á einhverju. Úr því að Sveinagarðar eru næsti bær sunnan við mætti ætla að þriðji bærinn með –garðar nafnlið hefði verið norðan við. Í því samhengi má minna á að örnefnið Heygarðabjarg er til austanmegin á Grímsey (tilheyrir Borgum)²⁹ og má vera að það geymi minningu um bæ sem hét Heygarðar og hefði þá helst átt að vera norðan við Miðgarða. Fleiri skýringar má þó hafa á þessu örnefni. Hugsanlegt er einnig að Miðgarðar hafi upphaflega vísað til þeirrar þyrpingar bæja sem var milli Grenivíkur og Sandvíkur, sem hefur þá verið einskonar mið-byggð eyjarinnar. Sveinagarðar gætu þá hafa fengið sitt nafn seinna. Í landi Miðgarða er vitað um að minnsta kosti 3 eyðibýli, Moldhauga, Sólheima og Nýjabæ og voru tvö

²⁹ JN, 47.

Túngarðar og fleiri garðlög í Grímsey merkt á loftmynd frá 1958. Teikningin byggir á varðveittum garðlögum, garðlögum sem sjást á loftmyndinni og ágiskun um líklega legu þar sem eyður eru.

þeirra fyrir löngu komin í eyði 1713. Vera má að áður en Miðgarðar voru gerðir að prestsetri og aðgreindir frá öðrum jörðum Möðruvallaklausturs beggja vegna hafi 'Staðurinn' verið enn minni jörð og að fleiri smábýli í stærðarflokki með Sveinsstöðum og Sveinagörðum hafi verið þar í kring.

Væri sú tilgáta rétt að t.d. Moldhaugar og Nýibær hefðu verið lögbýli áður en Miðgarðar voru gerðir að prestsetri 1575 þá myndi það styðja þá skoðun að Möðruvallaklaustur haf átt 12 jarðir í Grímsey á 15. öld þó það dugi ekki til að fylla þá tölu. Tvö hugsanleg eyðibýli til viðbótar eru í túni Borga, kölluð Jerúsalem og Babýlon, en þær nafngiftir gera það miður trúlegt að það geti hafa verið miðaldabýli, en rústahólarnir sem nöfnin virðast tengjast útiloka það ekki. Önnur möguleg fornþýli eru annarsvegar á jörðum Munkaþverárklosturs (Litlu-Básar, Oddnýjartóftir og Aratóft) – og koma þau varla til greina – eða í úthögum. Á þremur stöðum eru tóftir æðispöl ofan við aðalbyggðina sem með góðum vilja má telja eyðibýli. Það eru tóftir á Borg, við Eiðavatn og í Grenivíkurlágum. Á öllum þessum

stöðum eru réttir eða stekkir en líka tóftir sem mögulega gætu hafa verið húbýli manna. Kristján Eldjárn gróf í tóftirnar á Borg og fann þar lítilfjörlegar gólfskánir og viðarkol sem honum fannst ekki sanna að þar hefði verið mannabústaður en útilokaði það ekki heldur. Á engum þessara staða eru sannfærandi túnstæði og þótt ekki sé hægt að útiloka að á þeim gæti hafa verið búið verður það að teljast afar ólíklegt, og helst þá aðeins í skamma hríð.

Vitnisburður um umtalsvert þéttari byggð í Grímsey á miðöldum er því alls ekki skýr og verður að telja traustari kenningu að byggðin hafi lengst af verið með því móti sem hún var á 18. og 19. öld. Á því tímabili urðu talsverðar sveiflur í mannfjölda og fjölda heimila í eyjunni eins og áður hefur verið vikið að en þær sjást ekki nema að mjög litlu leyti í breytingum á fjölda bólstaða. Eina hjáleigan í Grímsey á þessum öldum, sem traust vitneskja er um, var Aratóft en

Nafn eyðibýlis	Jörð		Vísbendingar um aldur
Litlu Básar EY-439:004	Básar	Óviss staðsetning, tilgáta um tóft	Getið 1849
Oddnýjartóftir EY-439:005	Básar	Óviss staðsetning, tilgáta um stað	Getið 1777, þá fyrir löngu komin í eyði.
Borg EY-701:004-5	Almenningur	2 tóftir	Getið 1849
nafnlausar tóftir við Eiðatjörn EY-442:010	Eiðar	2 tóftir	Getið 1885
Moldhaugar EY-444:012	Miðgarðar	Óviss staðsetning, tilgáta um rústahól	2 af þessum stöðum eru líklega hjáleigur sem höfðu legið lengi í eyði 1713. Allra getið 1849
Nýibær EY-444:013	Miðgarðar	Óviss staðsetning, tilgáta um rústahól	
Sólheimar EY-444:011	Miðgarðar	Óviss staðsetning, tilgáta um rústahól	
Briktatóft EY-444:009	Miðgarðar	Tóft	Þjóðsaga um byggð á 15. öld
Jerúsalem EY-446:007	Borgir	Óviss staðsetning, tilgáta um rústahól	Getið 1849
Babýlon/Paradís EY-446:008	Borgir	Óviss staðsetning, tilgáta um rústahól	Getið 1849
Aratóft EY-448:013	Syðri Grenivík	Óviss staðsetning, tilgáta um rústahól	Í byggð 1703, 1713, í eyði f. 1777, b. aftur frá um 1885-1909
Grenivíkurgerði EY-448:016	Syðri eða Ytri Grenivík	Staðsetning óþekkt	Getið 1849
Nafnlausar tóftir í Grenivíkurlágum EY-448:022	Syðri eða Ytri Grenivík	2 tóftir	

Tafla 1. Þekkt og hugsanleg eyðibýli í Grímsey.

þar var búið fram á fyrri hluta 18. aldar og aftur frá lokum þeirrar 19. Óljósar vísbendingar eru einnig um búskap á Oddnýjartóftum í landi Bása á 18. öld, en þar með er upp talið. Háttur Grímseyinga virðist fremur hafa verið að fjölga heimilum þegar vel áraði og fólki fjölgaði,

Þannig að margbýlt varð á lögbýlunum fremur en að ný býli væru stofnuð – og er það raunar í ágætu samræmi við háttalag annarra Íslendinga lengstaf. Eftir aldamótin 1900 varð sú breyting að smábýli fóru að byggjast upp í landi Efri Sandvíkur og þar reis vísir að þorpi því sem nú nær þvert yfir Sandvíkurjarðirnar til og með Sveinsstöðum.

Hér hafa verið dregnar saman helstu heimildir um byggð í Grímsey og settar fram nokkrar tilgátur, sumar misvísandi, sem fremur eru hugsaðar sem hvatning til frekari rannsókna en niðurstöður sem höfundur ætlast til að mark sé tekið á. Niðurstöðurnar mætti draga saman svo:

- Ekkert er fast í hendi um upphaf byggðar í Grímsey en ekki er ástæða til annars en að ætla að eyjan hafi verið byggð frá landnámsöld.
- Vísbendingar eru um að fram á 13. öld hið skemmsta hafi landmenn átti beinni þátt í nýtingu eyjarinnar, reka og bjargs, en seinna varð.
- Frá 14. öld að minnsta kosti virðast Munkaþverárklaustur og Möðruvallaklaustur hafa átt eyjuna alla
- Mögulegt er að fleiri lögbýli hafi verið í Grímsey fyrir 15. öld en síðar varð en það er ósannað með öllu.

Í kafla 6 verður fjallað nánar um einkenni og skipulag byggðarinnar.

5. Fornleifaskrá

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (ÁR, Sp o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala sem er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: GK-224:001). Fornleifaskrá hvernar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir fornleifar sem fundist hafa heimildir um.

Í skránni fær hver minjastaður eina grein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður eða nátttröll). Allir fornleifastaðir eru greindir til

númer jarðar eins og í Jarðatali Johnsens 1847

númer fornleifar á tiltekinni jörð

sérheiti

tegund fornleifar

hlutverk fornleifar

hnattstaða í gráðum og mínútum (WGS84 vörpun)

64°29.404N 21°57.216E

Sýslutákn

BO-104-025

Gömlugömluhús

tóft

beitarhús

"Við það sund rétt við gamla veginn er einstakur klettur, Grautarklettur [104-023]... Upp af Grautarkletti eru gamlar húsurústir, sem nefndar eru Gömlugömluhús. Þar voru fjárhús endur fyrir löngu," segir í örnefnalýsingu. Rústir sem passa við þessa lýsingu eru 230 m austur af Grautarkletti en um 2,8 km NNA af bæ 001. Vestan undir litlu og lágu klapparholti með hundapúfu efst. Í kring eru hálfgrónir mjar og myrarsund til skiptis, sundurgráfin af smálækjum. Þessar rústir eru ekki jafn ellilegar og hefði mátt vænta af lýsingunni og nafninu. Leifar sjást af tveimur samstæðum, aflöngum húsum sem snúa austur-vestur með dyr í vestur. Stærð alls 12 x 10 m og er milliveggur þykkari en útveggirnir. Veggjahæð er mest um 0,7 m en veggir eru mikið hrundir inn. Sér samt við í grjót í þeim. Hvorki vottar fyrir gördum né hlöðu eða heygardi.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Höfn, 6-7

heimild sem vitnað er í, nánari færsla í heimildaskrá

hættumat sem sýnir að fornleifi, t.d. v/ framkvæmda eða náttúruafli

Uppdráttur. Grómr veggir svartir, grjóthleblur skástríkarar

20 m

tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða. Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í gráðum og mínútum. Mæling hnattstöðu er gerð með GPS

staðsetningartækjum (stillingin WGS 84) og er mælt í miðju hvers minjastaðar. Áætlað frávík frá miðju sé ekki meira en 10 metrar að meðaltali. Þar sem getur um „heimild um...“ t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirbyggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt með öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hætta, 2) hætta og 3) stórhætta. Þeir minjastaðir sem eru fjarri byggð og öllu því umróti sem hugsanlega gæti skemmt þá teljast ekki í hættu. Minjar á eða við svæði þar sem framkvæmdir eiga sér stað teljast í hættu ef hugsanlegt er talið að þeim verði rótað. Sem dæmi um slíka staði má telja fornleifar í túni en þær teljast í hættu vegna þess umróts sem fylgir ábúð og búskap og minjastaðir sem eru á svæði þar sem framtíðar landnotkun er óráðin. Í stórhættu teljast minjastaðir þar sem miklar líkur teljast á að stöðum kunni að verða raskað vegna áætlaðs eða fyrirsjáanlegs umróts. Sem dæmi um slíka staði má nefna minjastaði sem eru á skipulagssvæði þéttbýlis, inni í skógræktarreitum, innan áhrifasvæðis stórframkvæmda eða sem uppblástur ógnar.

Gerð er grein fyrir hver er hættuorsök hverju sinni. Þá er í síðustu línu getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

EY-439 Básar

1318: Máldagar Auðunar biskups fyrir Hólabiskupsstól. "XCVIII. Munkaþuerär klaustur. ... Grimsey ad Basum. Sandvyk. Grenavyk. XI. vætta skreydar." DI II, 486.

1461 og síðar: Máldagar Ólafs biskups Rögnvaldssonar fyrir Hólabiskupsdæmi. "Klaustr hins heilaga benedicti at munkaþuera j eyiafirde ... j grimsey basar. Sanduik oc grænavijk." DI V. 304.

1525: Máldagi Munkaþverárklosturs. "J grimsey basar. sandvik og grænavik." DI, IX, 310.

1713: Konungsjörð, 17 hdr., liggur undir Munkaþverárklostri. JÁM X, 315.

1847: Munkaþverárklostur, 20 hdr. JJ, 306; Neðanmáls: " A.M. og hreppstjóri telja jörð þessa 17 h. að dýrleika." JJ, 306.

Í eyði 1934-1935. GG, 45.

"Básar eru nyrsta jörðin í Grímsey. Þar liggur heimskautsbaugurinn þvert um eyjuna og íbúðarhúsið á Básam er það nyrsta á Íslandi. Landamerkja Bása að sunnan er getið við Neðri-Sandvík. Að norðan ræður á móti Neðri-Sandvík bein lína úr miðri Skeglungagjá í miðja Köldugjá. ... Íbúðarhúsi, sem nú er á Básam, var byggt um 1960 ... en þá hafði jörðin verið í eyði frá 1946. ... Flugvöllur Grímseyjar er í landi Neðri-Sandvíkur og Bása. Nýbyggð flugstöð er rétt við íbúðarhúsið á Básam, en um einn kílómetri er frá þeim húsum og suður að byggðinni við Sandvík." GG, 35.

"Básar. (Nyrzti bærinn. Húsið byggt 1960.)" PS, 55.

1713:"Heimræði er á jörðunni og skip fyrir landi, 6mannafar, ..." JÁM X, 316; „Generaliter er þetta að segja um fyrskrifadar eyjarinnar jarðir. ... Tún eru mjög lítil á þessum eyjarjörðum og lakari að grasvöxt, öngvar útengjar, so innbyggjarnir segja, að á allri eyjunni kunni ei meir að forsorgast í meðalári á heyi en naumliga 3 kýr. ... Mjög haglítið á sumardag er í eyjunni, landljett og mikið uppblásið og oftast vetrarhart, ... Eldiviðartak í eyjunni er ekkert annað en tað undan peningi, morkefli sem reka af sjónum, og þönglar um smartímann. Torfskurður enginn. ... Vatnsból er í eyjunni merkiliga vont, so innbyggjarnir líða hjer af stóra neyð, bæði fyrir sig og sinn pening, þar það er mestpart regnvatn, sem þeir ausa upp af jarðgryfjum. ... Vermannabúðir eru þar öngvar í eyjunni, og ei hafa þær verið nú í manna minni." JÁM X, 316-318.

"Básar (17 hndr.) liggja yzt bæja á eyjunni, æðikipp fyrir utan Sandvík, fram við hrauntanga milli Lönguvíkur og Básavíkur. Þar er tún rennslétt og fagurt, vel lagað til ræktar, ef ei stæði svo hátt opið fyrir veðrum. Bjarg heyrir Básam til mest og bezt á eyjunni; er þar fuglsátur gott. Reki er að því skapi undir björgunum að austan, nokkur í Básavíkinni að vestan. " SSE, 209-210.

"Jörðin þótti mikil hlunnindajörð. Gott var með fugl og egg í Básabjargi og mikill lundi í Básavík. Reki í Grímsey var mestur á Básam. Rekafjaran vestan á eyjunni náði frá Skeglungagjá vestan á Eyjarfætinum að Merkjakletti í Lönguvík, ... Mest rak í Básavík." GG, 35.

EY-439:001 Básar bæjarhóll bústaður

66°32.908N 18°01.380V

Gamla bæjarstæðið er 85 m NV við núverandi íbúðarhús á Básam (byggt 1960, fast norðan við flugstöðina) og 40 m austan við bjargbrún í Bæjarvík.

Lágur stallur í fremur sléttu túni.

Bæjarhóllinn sést vel sem lágur en breiður, 25x17 m, stallur í túninu og er greinileg brún á honum að sunnan og vestanverðu. Á honum vex herra gras en í túninu í kring og óreglulegur skallablettur er á norðurhlutanum. Þar sést grjót í sverði. Greinilegt er að sléttað hefur verið úr bæjarústunum eftir að bærinn var rifinn (eftir 1960) og sjást engin merki um húsaskipun. Bærinn sést greinilega á loftmynd frá 1958 og til eru ljósmyndir af honum frá 1902, eftir 1936 og um 1950. "Fjögurra burstu torfbærinn, sem búið var í til 1946, stóð skammt norð-vestur af húsinu. Syðsta stafnlengjan, þar sem aðalíbúðin var, var rifin og byggð upp aftur 1936 af Þorkeli Árnasyni og sonum hans. Smiður var Helgi Ólafsson á Borgum. Sú stafnlengja var síðasti torfbærinn til íbúðar, sem byggður var í Grímsey." segir í ritinu Grímsey og Grímseyingum, 35. Það er í aðalatriðum sami bærinn sem sést á myndunum frá 1902 og 1936, fyrir utan syðstu stafnlengjuna, en einnig hefur sú næst nyrsta verið hækkuð í millitíðinni. 1846-49: "Á Básam var þá [18. öld?] maður, Halldór að nafni, orðinn mjög gamlaður; hann átti tvo sonu fullorðna, Halldór og Jón. Jón þessi var fjölkunnugur. Er þess getið, að eitt sinn kom hann í Bása; var þá Árni Brandsson að rífa baðstofuna og hafði rótað stórum steini, letuðum, er þar var undir stafninum. Í þessum svifum kom að Jón Halldórsson og bað hann láta steininn vera. Kvaðst hann þekkja 24 (sumir segja 50 og jafnvel 70) stafrof, " og þarf enginn galdramaður meira, fuss, fuss!" og væri á steininum blálenskt letur. [Nmgr.:] Sú er enn trú í eyinni, að undir þessum steini muni fé mikið fólgið vera og ráði yfir því kjólklaeddur maður (svipur hans), en nú muni samt óhætt orðið að grafa það upp." segir Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni - JN, 43-44. "Á Básam í Grímsey er sagt að einu sinni hafi sézt (sæ)hestur með blöðru fyrir nös(un)um reka höfuðið inn um eldhúsglugga að næturtíma." Allrahanda, 23, sbr. Þjóðsögur Jóns Árnasonar III, 211. Um Básastelpuna, fylgidraug Básaættar og Básabæjar sjá Þjóðsögur Jóns

Gamli torfbærinn á Bási. Myndin er tekin 1902 (úr Grímsey og Grímseyingar, bls. 35).

Árnasonar III, 372 og Grímseyjarlýsingu Jóns Norðmanns, 44-45. Um átök Bjarna fíritannar og kerlingar á Bási sjá Þjóðsögur Jóns Árnasonar III, 496-97.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; GG, 35, 46, 229, 334, 417; JN, 43-45; Allrahanda, 23; ÞJÁ III, 211, 372, 496-97.

EY-439:002 þúst fjárhús

66°32.926N 18°01.388V

Á túnakorti frá um 1920 er sýnt útihús tæplega 20 m norður af bænum 001 og sést það líka á loftmynd frá 1958, og ljósmynd af bænum frá um 1950.

Lágur hóll í fremur sléttu túni.

Óregluleg hólbunga, meira eins og framhald af bæjarhólnum 001 til norðurs en sjálfstæður hóll. Eins og á 001 vex herra gras á þessum stað en í túninu umhverfis en að öðru leyti eru ekki skýr ummerki um mannvirki. Túnið lækkar niður af bæjarstæðinu til norðurs og hefur þetta hús staðið um 2 m neðar en bærinn. Þessi hús virðast hafa staðið lengur en bærinn, a.m.k. sjást þau á mynd af Bási sem tekin er eftir að núv. íb. hús var byggt 1960 og eru þá ein í túninu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; GG, 417, 426.

Básalending, syðst í Bæjarvík. Horft í suður.

EY-439:003 Básalending mannvirki lending

66°32.890N 18°01.472V

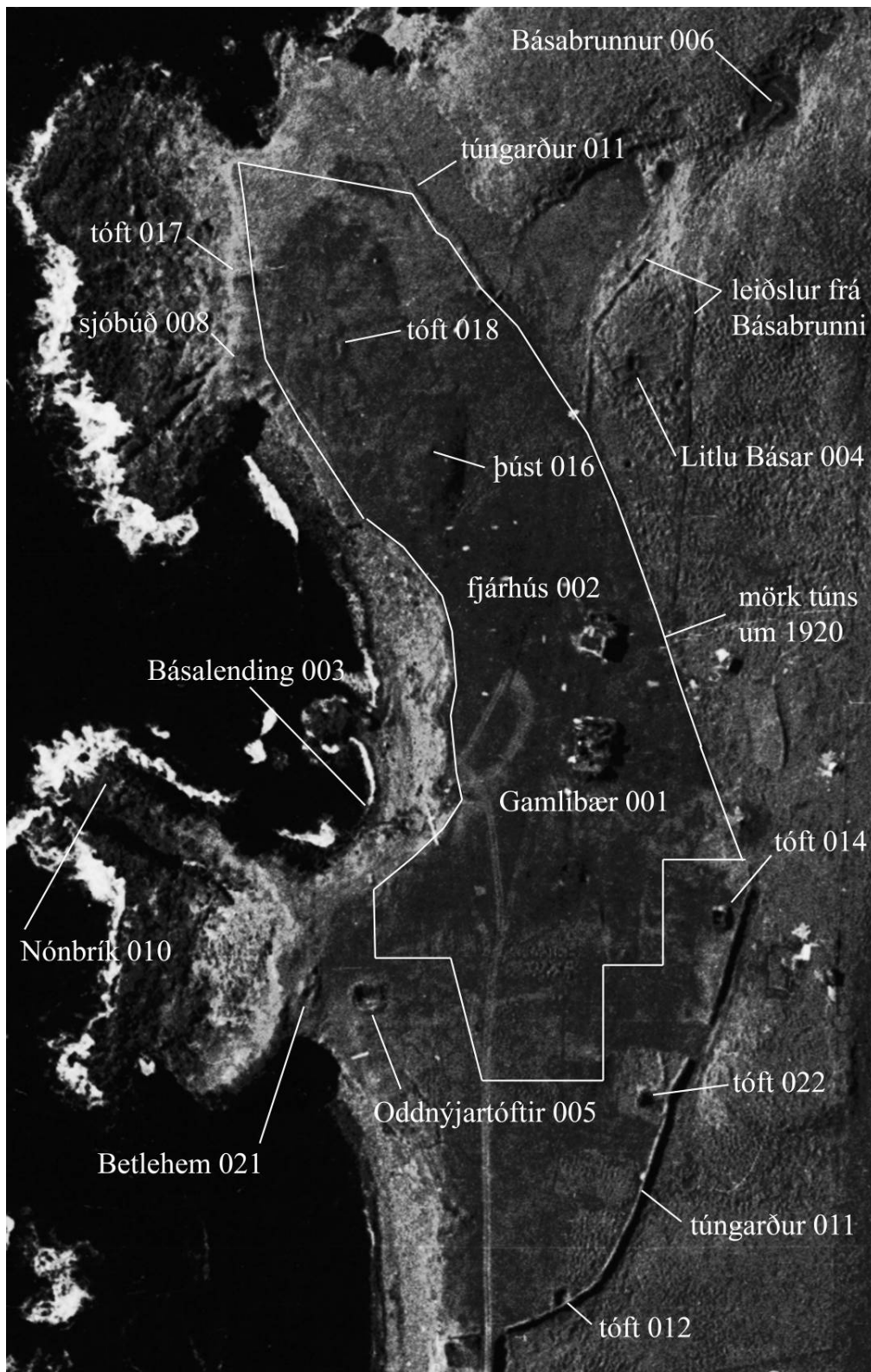
1846-49: "Á Bási má lenda þegar gott er," segir sr. Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni. "Lendingar eru fremur slæmar, því brim er þar stundum svo mikið, að það kemur fyrir, að ekki verður róð, þó logn sé. Lendingar eru í Grenivík, á Bási, á Miðgördum, Eyðum og í Sandvík," segir Þorvaldur Thoroddsen en hann heimsótti Grímsey árið 1884. "Básalending" er nefnd í örnefnaskrá Steinólfs Geirdal og á örnefnakorti í Grímsey og Grímseyingum er "Lendingin" sýnd syðst í Bæjarvík. Sunnantil í vikinni gengur hlein út í sjó of var lendingin sunnan við hana, í krikanum sem myndast þar milli hleinarinnar og bjargsins í suðurhlið Bæjarvíkur.

Aflíðandi hnúllungafjara upp af um 100 m breiðri vík með 10-15 m háum björgum ofanvið. Hlein er sunnan við miðja vík. Á þremur stöðum eru grasbrekkur niður í vikina þar sem hægt

er að komast niður í hana og fyrir henni miðri er sneiðingur ofantil í brekkunni sem að líkindum er manngerður. Hann nær þó aðeins niður í miðja brekku.

Tveir bátar voru gerðir út frá þessari lendingu á 20. öld en þeir brotnuðu í miklu norðanbrimi.

Hættumat: engin hætta

Minjar í Bíasatúni merktar inn á loftmynd frá 1958. Mælikvarðinn er u.þ.b. 1:2250

Heimildir: JN, 12; ÞT, 228; GG, 334.

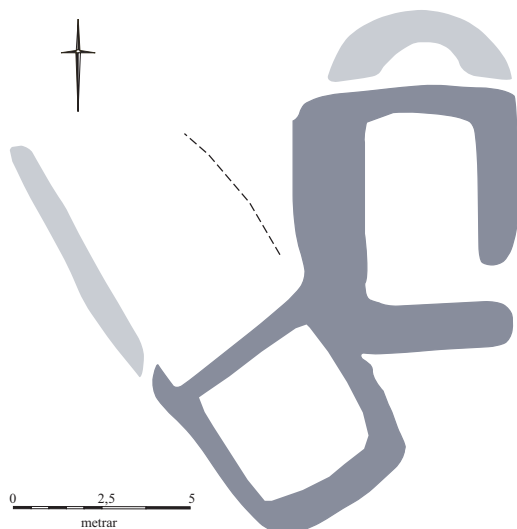
EY-439:004

Litlu-Básar
tóft bústaður
66°32.975N
18°01.424V

Sr. Jón Norðmann segir í Grímseyjarlýsing u sinni um eyðibýli í Grímsey: "Í Bíasalandi: Litlu-Básar, út og upp, ..." Pétur

Sigurgeirsson segir í bók sinni Grímsey: "Til forna voru bæir, sem lögðust í eyði, en nöfn þeirra geymast. ... Í landi Bása voru Litlu-Básar og kot eitt,

Oddnýjartóttir [439:005], en uppi á ey Borg [701:004]." Utan við gamla túnið, 125 m norðan við bæjarstæðið 001, neðst í tungu austan við tjarnarstæðin neðan við brunninn 006 er tóft. Hún sést vel á loftmynd frá 1958. Það er ágiskun að þarna hafi Litlu-Básar verið en engar mannvirkjaleifar aðrar koma heim við lýsinguna "út og upp" frá Básun. Sitt hvoru megin við tóftina eru garðar sem liggja frá brunninum 006 og eru hlaðnir

Tóftir sem gætu verið á sama stað og Litlu-Básar. Á ljósmyndinni er hoft til SSV. Dökkgræna hæðin í túninu til vinstri er rústahóllinn 016.

yfir gamlar vatnsleiðslur. Tóftin og garðarnir sjást á loftmynd frá 1958

Í þýfðum grasmóa rétt utan og ofan við tún, neðst í brekku sem snýr móti suðri.

Einföld aflöng tóft (mögulega minna hólfið við norðurgafli), að líkindum talsvert niðurgrafin, með dyr syðst á austur langhlið. Suðvestan við tóftina og sambyggt henni er lítið gerði í talsverðum halla, sennilega kálgarður, og hugsanlega er annað gerði af sama toga, stærra, þar norðan við, en það er óljóst. Samanlagt eru tóftin og gerðið 13x10 m að stærð og tóftin mest 1,5 m há.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JN, 25; PS, 32.

EY-439:005 Oddnýjartóttir tóft bústaður

66°32.857N 18°01.439V

1775-77: "90. Oddnýjartóttir." - eyðibýlaskrá Ólafs Olavíusar og er þar talið að bærinn hafi farið í eyði 1707 og megi byggjast á ný. - ÓÓ II, 40. Sr. Jón Norðmann segir í Grímseyjarlýsingu sinni: "Í Básalandi: Litlu-Básar, út og upp, og kot eitt suður á velli (líklega Oddnýjartóftir), þar sem nú er stekkur. Árni Brandsson, er dó sjötugur c. 1796, byggði þar fjárhús og fann þar niðri í gamalt kerfat úr eiri."

Pétur Sigurgeirsson segir í bók sinni Grímsey: "Til forna voru bæir, sem lögðust í eyði, en nöfn þeirra geymast. ... Í landi Bása voru Litlu-Básar [439:004] og kot eitt, Oddnýjartóttir, ..." Um 10 m austan við Betlehem 021 og 105 m suðvestan við 001, undir malarveginum sem liggur eftir sjávarbökkunum, sést á loftmynd frá 1958 ferhyrnt gerði sem gæti hafa verið stekkur. Það er ágiskun að þetta sé sami staður og Oddnýjartóttir - "suður á velli" gæti líka átt við um 012, 022 og jafnvel hólbunguna sunnan við 013 (sjá þar).

Í fremur sléttu túni, skammt ofan við sjávarbakka, ofan við nes milli tveggja víka. Nú undir malarvegi.

Ekkert sést til minja á þessum stað, en af loftmyndinni sést að gerðið hefur verið um 10x10 m að stærð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: ÓÓ II, 40; JN, 25; PS, 32.

EY-439:006 Básabrunnur brunnur brunnur

66°33.025N 18°01.404V

Básabrunnur er talinn meðal örnefna frá 1925-30 í Grímsey og Grímseyingum og "Brunnurinn" er sýndur á örnefnakorti í þeirri bók. Hlaðinn brunnur er 215 m norðan við bæ og 94 m norðan við Litlu-Bása 004, í dæld uppi í brekkunni, í hvarfi frá bænum. Frá brunninum liggja tvær vatnsleiðslur, ein úr járni en hin úr plasti og hefur verið hlaðið yfir þær þannig að lítur út eins og

Básabrunnur úr ANA.

túngarðar. Leiðslurnar liggja sín hvoru megin við Litlu-Bása 004 í átt að bæjarstæðinu 001. Þær liggja saman í garði að brunninum sem hefur virkað eins og göngugarður þegar vatn hefur staðið í tjörninni í kring.

Í miðju vatnsstæði ofarlega í geil í brekku. Ofan og neðan eru ummerki eftir minni vatnsstæði og neðan við brekkuna er sléttbotna hvammur þar sem vatn gæti staðið. Þó ekki dýpra eða lengur en svo að þar er allt vel gróið en vatnsstæðin eru moldarflög.

Grjóthlaðinn brunnur, um 2 m í þvermál. Hleðslan er byrjuð að síga verulega inn á við að austanverðu. Vatnsborð stendur um 1,5 m neðan við brún. Tveir plankar hafa fallið í brunninn. Bjarni Magnússon skrifar um þennan brunn í Grímsey og Grímseyingum: "Um 1920 var fyrsta vatnslögnin lögð í eyjunni frá brunni 200 metra norðan við Básabæinn af þeim bræðrum Sigmundi og Guðlaugi Óla Hjálmarssonum. Settur var einn krani á vatnsleiðsluna inn í bæinn og annar í fjárhúsið, sem stóð rétt norðan við bæinn. Vatnið var sjálfrennandi frá hausti og fram á sumar. Á þeim tíma var alltaf tjörn í kringum brunninn. Annars þurfti að ausa vatninu upp í tunnu sem var undir þakinu í brunninum. En þegar nóg vatn var í tjörninni var tekinn tappi úr tunnunni og var vatnið þá sjálfrennandi." GG, 341.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 334, 341.

EY-439:007 *Stekkjjarvík* örnefni stekkur

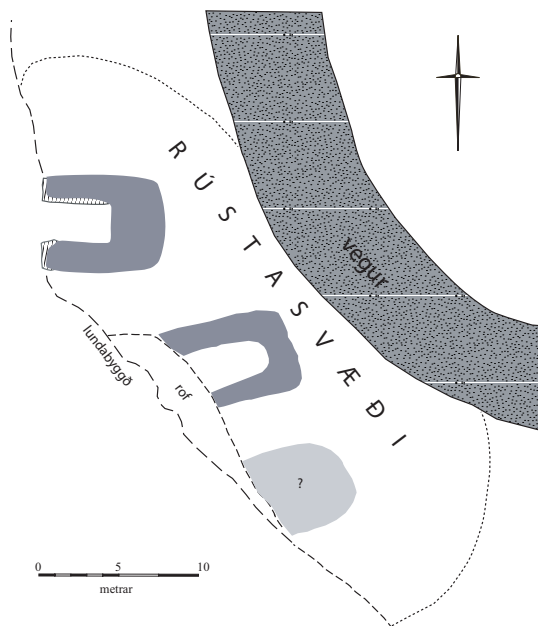
66°33.061N 18°01.482V

Stekkjjarbrekka er talin meðal örnefna í Básalandi í skrá frá 1925-30 og hún er sýnd á örnefnakorti í Grímsey og Grímseyingum. Stekkjjarvík er um 350 m norðan við bæinn. Hún er breið og þverhnipt niður í hana en uppi á bakkanum hallar landinu í stöllum til vesturs. Á mótis við miðja víkina gengur flugbrautarendinn nálega alveg út á bakkann og hefur orðið talsvert rask í kringum hann.

Suðvestast við víkina er dálítill hvammur þar sem gæti verið álitlegt stekkstæði (hnit tekið þar) en fleiri staðir koma til greina, bæði þar sem flugbrautin hefur verið lögð og þar ofan við.

Engar tóftir eru ofan við víkina. Bjarni Magnússon telur að vikin sjálf hafi verið stekkur - að fé hafi verið hleypt ofan í hana því þar sé bæði gnótt grass og skarfakáls, en auðvelt að varna fénu uppgöngu með fyrirhleðslu þar sem heitir Uppganga (019).

Heimildir: GG, 334.

Búðarbrekka. Tóftin á ljósmyndinni er sú nyrsta af tveimur eða þremur. Myndin er tekin úr austri.

EY-439:008 *Búðarbrekka* tóft sjóbúð

66°32.948N 18°01.578V

Norðan við Bæjarvík er aflíðandi grasbrekka niður að flötum klöppum við sjávarmálið. Þessi brekka heitir Búðarbrekka eða Sjóbúðarbrekka, og eru bæði örnefni talin í skrá frá 1925-30 og staðsetning þeirra sýnd á örnefnakorti í Grímsey og Grímseyingum. Sjóbúðartóftin er syðst á brekkunni, um 10 m vestan við malarveginn sem liggur eftir sjávarbakkanum, um 160 m norðvestan við 001. Fleiri tóftir, eldri, eru fast sunnan við, alveg úti á bakkanum sem verður þverhniptur strax sunnan við yngstu tóftina.

Á grösugum sjávarbakka, þverhniptum að sunnan og hefur þar brotið af eldri tóftunum en grasstallur er neðan við

ýngstu tóftina sem er nýrst í röðinni. Þó hefur verið allbratt að ganga niður úr henni. Frá þessum stað má komast ofan í Bæjarvík en lendingin (003) er um 150 m sunnar.

Sjóbúðartóftin er sú skýrasta af að minnsta kosti þremur tóftum á rústasvæði sem er a.m.k. 34 m langt og 12 m breitt en vegurinn sem liggur eftir bökkunum hefur verið lagður yfir efsta hluta þess. Sjóbúðartóftin er grafin inn í brekkuna og hefur snúið timburgafla til vesturs, á haf út. Hún er 7x5 m að utanmáli en 4x2,2 að innan, hlaðin úr grjóti að neðan en streng að ofan og er torfið mjög farið að gliðna en veggirnir standa að öðru leyti vel. Þekjan er fallin ofan í tóftina og er þar bæði spýtnabrák og hrúga af netakúlum. Einnig er lítill fleki við gaflinn sem gæti verið hurðin. 4 m sunnan við þessa yngstu tóft er önnur tóft, eldri og alveg gróin. Hleðslur í henni eru signar, en hún er 7x4 m að utanmáli og hefur brotið af henni að vestanverðu. Hún snýr eins og sjóbúðartóftin og hefur opnast til vesturs. Sunnan við hana er dæld og gætu þar verið leifar af einni eða tveimur búðum til viðbótar, en sé svo er hlutfallslega meira brotið af þeim. Sjóbúðin, yngsta tóftin, stóð undir þaki fram um miðja 20. öld en var undir það síðasta notuð sem skemma. Hún sést óglögg á loftmynd frá 1958 og gæti þá enn hafa verið undir þaki.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

Heimildir: GG, 334.

EY-439:009 *Uppdráttur* örnefni samgöngubót

66°33.150N 18°01.062V

"Uppdráttur" er talinn í skrá um örnefni í landi Bása frá 1925-30 og á örnefnakorti í Grímsey og Grímseyingum er nafnið sýnt ofan við Bäsavík þar sem hún skerst lengst inn til suðurs. Nokkrir staurar og girðingaleifar eru á þessum stað norðan við slóðann en óvíst er að þeir tengist uppdraettinum.

Á þessum stað er flái efst í hömrnum, gras og skarvakál í efstu 7-10 metrunum en þar fyrir neðan er þverhnípi. Neðan við er sandfjara, "Sandurinn" og þar er talsvert af rekaviði (ólíkt Stekkjarvík þar sem engin spýta er).

Engin vegsummerki eru á þessum stað. Bjarni Magnússon telur að nafnið tengist því frekar að menn hafi stytst sér leið niður í Bäsavík á þessum stað, en að hlutir hafi verið dregnir þar upp. Rekaviður var fyrst og fremst fluttur á bátum úr Bäsavík sem öðrum rekafjörum.

Heimildir: GG, 334.

Nónbríkurvogur úr austri. Nónbrík er til hægri við voginn.

EY-439:010 *Nónbrík* heimild um huldufólksbústað
66°32.862N 18°01.529V

1846-49: "Huldufólk mikið halda menn sé á eyinni og tjást sumir þeir, er enn lifa og kallaðir eru óskreytnir, séð hafa fé þess og báta og jafnvel talað við það sjálft uppi á ey um hábjartan dag. Kirkja þess halda menn sé í svonefndri Nónbrík, nálægt Bášum, og þaðan hefir útræði þess sést mest," segir Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni - JN, 38-39. Ennfremur tilfærir hann þessa sögu: "Einhverntíma (fyrir siðbót Lúthers) var á Grímsey prestur, Þórður að nafni. Um hann er frá því sagt, að hann oft var vanur að ganga einn frá mönnum út á eyjarfót og kom aftur heim með nýjan blautfisk og heilagfiski, þótt aflalalaust væri við eyna. Hann var og vanur að gista aðrahverja jólanótt hjá huldufólki í Ljúflingshól [701:002], en aðra hverja í Nónbrík. Að lokum hvarf hann og kom aldrei framar í auglýsni manna. Héldu menn að hann hefði farið alfarinn til huldufólks." "Í Nónbríkinni nálægt Bášum - þar sást

oft bátur lenda í litlum gögri, þar var og kirkja huldufólksins, og heyrðust þar stundum hringingar; þangað sást líka messufólk ganga." segir í Þjóðsögum Jóns Áranonar III, 22. Nónbríkurvogur er 140 m VSV af bænum 001, norðanmegin á Nónbrík, sem er nefið milli Lönguvíkur og Bæjarvíkur.

Nónbríkurvogur er 40 m löng og 3-4 m breið rás sem skerst beint inn í klappatangann og eru hleinar sitthvorumegin. Nónbríkin er hálfgróinn klettur, ekki mjög kirkjulegur í lögun.

Heimildir: JN, 38-39; GG, 226-27, 230; Allrahanda, 63, 124; ÞJÁ III, 22; 128.

EY-439:011 garðlag túngarður

66°32.806N 18°01.345V

"Annar garður [en sá sem lá ofan við bæi frá Sandvík til Grenivíkur] var hlaðinn í kringum túnið á Bášum." segir í Grímsey og Grímseyingum, 103. Á túnakorti frá um 1920 er sýndur túngarður meðfram allri austurhlíð túnsins, en á loftmynd frá 1958 sést að þá hefur verið garður fyrir suðurhlíðinni og suðurhluta austurhlíðar, en líka ógreinilegri

Túngarðsendinn ofan við
Lönguvík, úr ANA.

kafli nyrst á austurhlíð. Túngarðurinn er nú horfinn nema 7 m langur stúfur sem gengur út á sjávarbakkann að sunnanverðu. Annarsstaðar má þó rekja hvar garðurinn var og á kafla að suðaustanverðu er dökk rák í túninu þar sem hann var (milli 012 og 022). Að norðanverðu er bíslóði þar sem túngarðurinn/túnjaðarinn var.

Í sléttu túni

Stúfurinn er um 7 m langur, 1 m breiður og 0,5 m hár. Hann er algróinn og virðist hafa verið byggður úr torfi eingöngu. Sunnan við hann sést gamla heimreiðin á um 40 m kafla, uppbyggður vegur, nú gróinn og er komið rof í vesturhlíð hans á móts við Merkjaklett.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; 66, 103.

EY-439:012 tóft óþekkt

66°32.819N 18°01.313V

Á loftmynd frá 1958 sést tóft sambyggð við túngarðinn 011 syðst að innnaverðu. Þessi staður er 170 m sunnan við bæinn 001, um 10 m austan við malarveg sem liggur eftir sjávarbakkannum, og um 30 m norðan við gatnamótin þar sem sá vegur greinist frá heimreiðinni að flugstöðinni og núverandi íbúðarhúsi á Básum.

Í sléttu túni. Skammt sunnan við taka við grasmóar.

Smávegis misvöxtur er í túninu á þessum stað en að öðru leyti sést ekkert sem gæti bent til mannvirkja. Af loftmyndinni að dæma hefur tóftin verið um 5x5 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

EY-439:013 tóft óþekkt

66°32.888N 18°01.372V

Tæpa 40 m sunnan við bæjarhólinn 001 er annar rústahóll.

Í túni, á sama hrygg og 001 en sunnan við þennan hól er talsverð dæld í túnið.

Ávalur rústahóll, flatur að ofan og þar í hringlaga dæld, um 5x5 m. Önnur dæld, minni og reglulegri, um 3x2 m er austan í hólnum sem er lengri frá austri til vesturs, eða alls um 17x13 m stór. 60-70 m sunnar, sunnan við dældina, er annar hól sem gæti einnig verið rústahóll en sá er þó allur sléttari og sker sig minna úr túninu umhverfis.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-439:014 heimild

66°32.888N 18°01.318V

Á loftmynd frá 1958 sést tóft 2-3 m innan við túngarð 011 austast. Þessi staður er um 10 m norðar en beint vestur af NV-horni núverandi íbúðarhúss á Básum, 60 m SV af bænum 001.

Í sléttu túni, á sama hrygg og 001, 002 og 013.

Ekkert sér til mannvirkjaleifa á þessum stað, en á loftmyndinni sést að þetta hefur verið um 6x3 m stór tóft, aflöng frá norðri til suðurs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

Öskuhaugur í rofi ofan við
Bæjarvík, úr vestri. Haugurinn
sést sem gráar rákir ofan við
skaftið á múrskíðinni.

EY-439:015 öskuhaugur

66°32.920N 18°01.447V

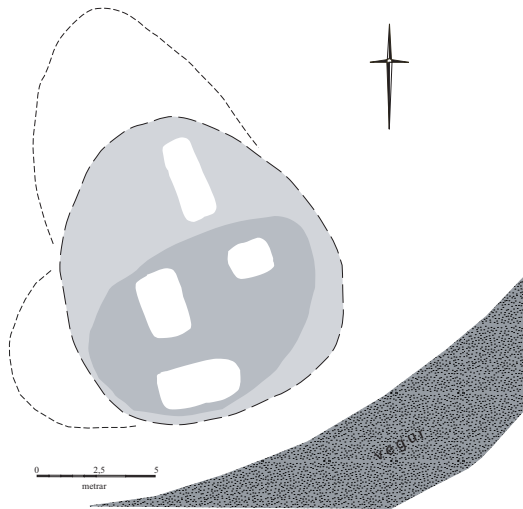
Fyrir miðri Bæjarvík er sneiðingur niður bakkann úr norðri í átt að lendingunni. Austan í þessum sneiðingi er rofabarð, svo að segja beint undir malarveginum sem liggur eftir bökkunum. Í barðinu sést öskuhaugur á um 12 m kafla. Þessi staður er heldur norðar en beint vestur af bænum 001, um 50 m frá honum.

Um 0,7 m hátt rofabarð 10 m frá sjávarbakka. Bakkinn er á þessum stað 1-2 m hærri en túnið ofan við og gæti sú upphækkun að hluta til verið vegna mannvirkja.

Lagskiptur öskuhaugur með gráleitri ösku, miklu af brenndum beinum og einstöku óbrenndu og einstöku rauðum öskudílum. Öskulinsurnar byrja 5-10 sm undir grasrót og ná um 40 sm niður. Forsögulega Heklugjóskan H3 er 45 sm neðar en neðsta linsan en önnur gjóskulög sjást ekki augljóslega. Askan sést á um 12 m bili, þ.e. allsstaðar þar sem rof er á annað borð nema syðst þar sem hún er a.m.k. ekki eins skýr og gæti það bent til að þetta sé staðbundinn haugur fremur en skarn sem borið hefur verið á tún. Þó sést

aska einnig í rofskalla 8 m norðan við barðið þannig að hún er á a.m.k. 20 m bili.

Hættumat: hætta, vegna landbrots

Rústahóll 016. Ljósmyndin er tekin úr suðri en hóllinn sést líka úr norðaustri á ljósmynd á bls. 28.

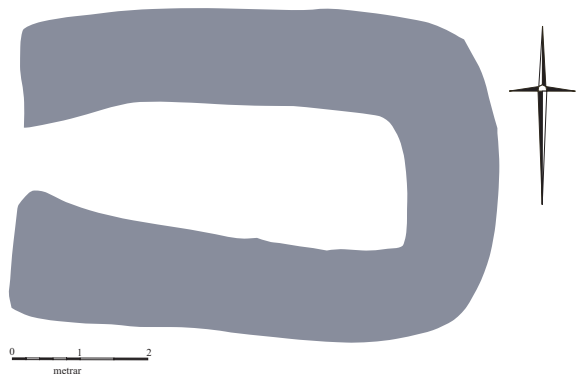
EY-439:016 þúst óþekkt 66°32.945N 18°01.488V

25 m austan við sjávarbakkann norðan við Bæjarvík og 105 m NNV af bænum 001 er greinilegur rústahóll.

Hóll skammt ofan við háan sjávarbakka, í túni sem lækkar talsvert til austurs (inn til landsins frá bakkanum). Vel gróið og er hóllinn vafinn í háu grasi. Malarvegur liggur meðfram hólnum að vestan, milli hans og sjávarbakkans.

Hár og greinilegur rústahóll, mun hærri (+2 m) að austan en vestan þar sem hann er innan við 1 m hár. Hóllinn er flatur að ofan og má með góðum vilja greina þar fjórar hvompur sem gætu verið til marks um húsaskipan. Nyrsta hólfið gæti þó verið eldra en hin. Alls er hóllinn um 25x20 m að stærð. Jafnlíklegt er að Litlu-Básar hafi staðið hér eins og á 004.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Ljósmyndin er tekin úr NNA. Efst til vinstri sér í sjóbúðina 008.

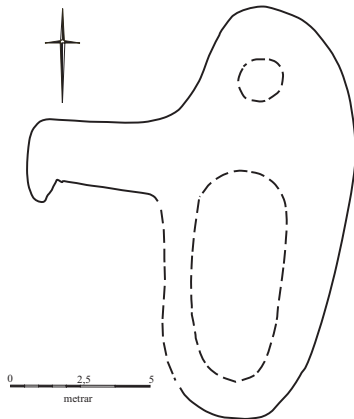
EY-439:017 tóft óþekkt 66°32.963N 18°01.594V

Norðantil á Búðarbrekku, um 30 m norðan við Sjóbúðina 008 er stök tóft, fast vestan við malarveginn.

Afliðandi grasbrekka, framhald af túni, en neðan við eru sléttar klappir á nesi milli víka.

Samantallin tóft, þó ekki alveg gróin heldur meira eins og hún hafi verið felld saman, því geilar eru á milli torfklumpa sem ekki hefur enn gróið yfir. Tóftin er 6x4 m að stærð, með dyr á vesturgafli og hafa þær opnast á haf út. Mögulega önnur sjóbúð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-439:018 tóft óþekkt 66°32.956N 18°01.543V

40-50 m NNV við rústahólinn 016 og 30 m beint austur af sjóbúðinni 008 er tóft. Hún er um 7 m austan við malarveginn sem liggur eftir sjávarbakkannum. Miðja vega milli þessarar tóftar og 016 er þúfnarimi sem gæti verið tóft eða garður. Einnig er dálítill hóll 35 m NNV við þennan stað, hnúður í túninu sem gæti verið rústahóll.

Í sléttu túni, skammt ofan við sjávarbakka (Búðarbrekku).

Allbreið tóft, 7x3 m að innanmáli og eru austur- og norðurveggir glöggir, suðurgafl óglöggur en vesturhlið vantar alveg. Ekki verður séð af hverju það stafar. Norðurgaflinn teygir sig lengra til vesturs og og norðan við hann gæti verið minna hólf. Af lögun að dæma gæti þetta verið stekkur en einnig er mögulegt að tóftin sé af útihúsi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-439:019 Uppgangan örnefni leið

66°33.111N 18°01.364V

"Uppgangan" er merkt á örnefnakorti í Grímsey og Grímseyingum - en er ekki talin í örnefnaskrá. Hún er sýnd við Stekkjarvík (sbr. 007) en heldur sunnar en fyrir miðri vikinni er hvammur í bjargbrúninni - á mótis við flugvallarendann - og þar er hægt að komast niður vikina í sneiðingum. Allbratt er það þó.

Ofan við Stekkjarvík eru 30-60 m háir hamrar og aðeins vik á einum stað. Þar er gras- og skarvakálsbrekka alveg niður í fjörumál. Engan rekavið er að sjá í Stekkjarvík en mikið er af honum í Bæjarvík og Básavík.

EY-439:020 varða landamerki

66°32.923N 18°00.867V

Um 350 m beint austan við núverandi íbúðarhús á Básun, á brekkubrúninni, er varða.

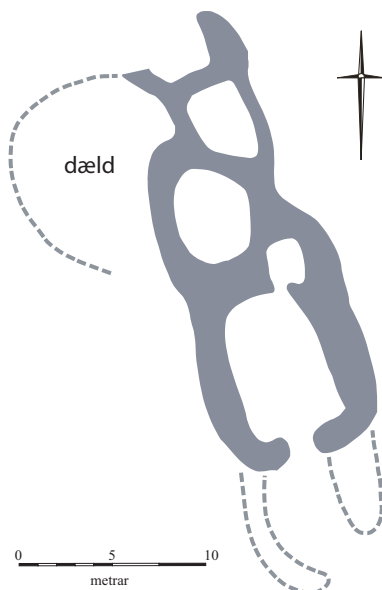
Í grasmóa, á brekkubrún.

Hrunin varða á dálítilli hólbungu og er dæld fast norðan við vörðuna. Varðan er varla meira en grjóthrúga, 2-3 umför en járnstöng, sem á trónir rauðmáluði netakúla, hefur verið rekin ofan í vörðuna og hallar henni til norðurs?. Finnur Jónsson sem bjó á Básun 1960-1998 setti stöngina niður. Bjarni Magnússon telur að varðan sé landamerkjavarða, en sé svo liggja merkin talsvert norðar en sýnt er á uppdrættinum í Grímsey og Grímseyingum. Einnig mætti hgsa sér að varðan sé sundmerki - mið.

Hættumat: engin hætta

Varðan úr austri.

Tóft sem gæti hafa verið kölluð Betlehem. Ljósmyndin er tekin úr SSV.

EY-439:021

Betlehem tóft
fjós

66°32.856N
18°01.457V

"Betlehem (sumarfjósíð)" er talið meðal örnefna frá 1925-30 í Grímsey og Grímseyingum, 334. Um 10 m vestan við malarveginn sem liggur eftir sjávarbakkannum, sunnanmegin á Nónbrík, s.s.

Lönguvíkurmegin, er aflöng þrískipt tóft. Hún sést líka á loftmynd frá 1958. Hún er 115 m suðvestan við bæ 001 og 5 m frá sjávarbakkanum. Óli Ólason í Sveintúni man eftir sauðakofa á þessum stað og telur að hann sé líklegastur til að hafa verið kallaður Betlehem.

Á snöggrónum jaðri milli túns og sjávarbakka.

Tóftin er samsett úr nokkrum misskýrum hólfum, sem saman mynda eilítið hlykkjóttu lengju, alls 15 m langa og mest 7 m breiða. Skýrast er hólfr sem opnast til suðurs. Það er 4x2,5 m að innanmáli en til viðbótar er örlítill hvompa við norðausturhornið. Mögulegt er að eldra hólfr gangi undan því til suðurs, um 4 m. Eldra hólfr er áfast að norðvestanverðu, 2,5x2 m að innanmáli og norðaustan við það er niðurgroftur, 2,5x1,5 m að stærð. Dyr eru á hvorugu þessara hólfa. Vestan við þau er dæld sem gæti verið enn eitt hólfið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-439:022 þúst óþekkt

66°32.856N 18°01.302V

Á loftmynd frá 1958 sést tóft eða dæld innan við túngarðinn 011, heldur sunnar en beint vestur af suðvesturhorni flugstöðvarinnar, um 115 m SSA við bæinn 001.

Í sléttu túni, um 15 m vestan við uppfyllingu undir flugstöð.

Á þessum stað sést ennþá dæld, um 6x2,5 m að stærð og snýr A-V. Hefur því greinilega verið sléttað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

Garðlagið úr suðvestri. Fremst sést rof þar sem vegarslóðinn meðfram Básavík liggur í gegnum garðinn.

EY-439:023

garðlag

vörslugarður

66°33.159N 18°00.957V

Garðlag liggur út á nöf í sunnanverðri Básavík, 595 m NA af bæ 001 og þaðan í sveig til SV í átt að íbúðarhúsi á Bášum. Vegarslóðin eftir bjargbrúninni sker garðinn um 25 m frá bjargbrún. Garðurinn endar að vestan á brúninni ofan við flugbrautina, þar sem sprengt hefur verið fyrir henni, 345 m NA við bæ 001. Vesturendinn hefur væntanlega gengið niður í Stekkjarvík vestarlega en sá hluti er alveg horfinn.

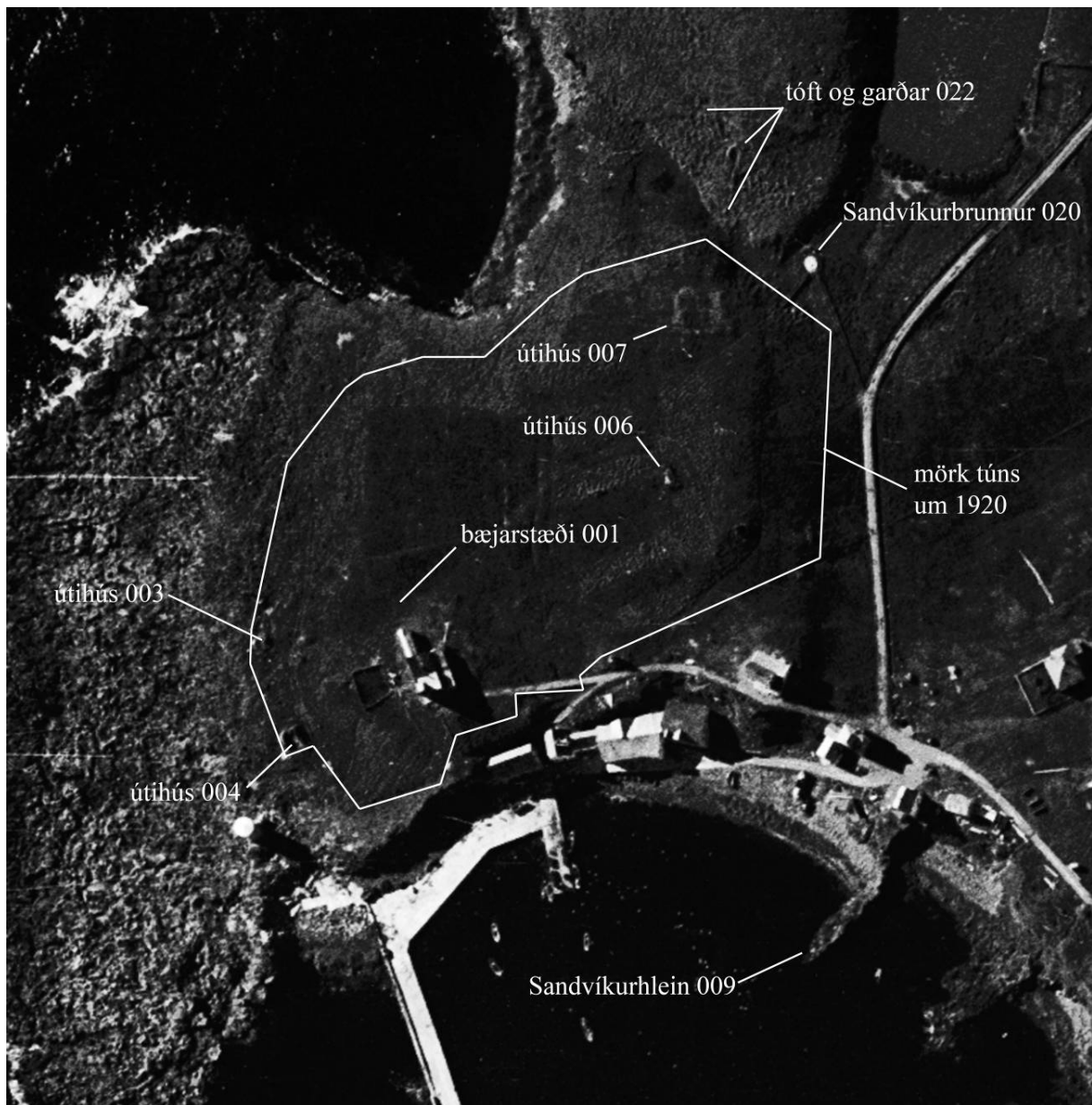
Garðurinn liggur frá hárri bjargbrún um grasmóa þar til garðurinn er skorinn af flugbrautarstæði. Landið sem garðurinn girðir af hallar í stöllum til vesturs en vatnsrásir liggja þvert á til norðurs og norðvesturs.

Mjög siginn garður en greinilegur

austast. Hvergi sést grjót í honum. Þar er hann 3 m breiður og reglulegur en sunnar og vestar er hann ógreinilegri. Þar liggja götur eftir honum og er hann alveg sprunginn í þúfur, svo mjög að erfitt væri að átta sig á legu hans án aðstoðar loftmyndar. Á köflum sést hann alls ekki en birtist þó á ný af og til þar til flugbrautarstæðið sker hann og er hann þar farinn að sveigja til norðvesturs. NA-endinn er u.þ.b. 100 m vestan við Almennung. Alls sést garðurinn á 270 m bili en miðað við stefnu hans gæti hann hafa verið meir en 500 m langur og afmarkað tæplega 10 ha svæði á bakkanum uppaf Stekkjarvík og Básavík. Á loftmynd frá 1958 sem tekin er áður en flugbrautin var lengd til norðurs sést þó ekkert af garðinum á því svíð sem síðan hefur verið raskað. Helst mætti giska á að garðurinn hafi afmarkað náttuga og vera má að stekkurinn sem Stekkjarvík dregur nafn sitt af hafi tengst honum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

Minjar í Neðri Sandvíkurtúni merktar inn á loftmynd frá 1958. Mælikvarðinn er u.þ.b. 1:2000.

EY-440 Neðri Sandvík

1318: Máldagar Auðunar biskups fyrir Hólabiskupsstól. "XCVIII. Munkaþuerar klaustur. ... Grimsey ad Basum. Sandvyk. Grenavyk. XI. vætta skreydar." DI, II, 486.

1461 og síðar: Máldagar Ólafs biskups Rögnvaldssonar fyrir Hólabiskupsdæmi. "Klaustr hins heilaga benedicti at munckapuera j eyiafirde ... j grimsey basar. Sanduik oc grænavijk." DI, V, 304.

1525: Máldagi Munkaþverárklosturs. "J grimsey basar. sandvik og grænavik." DI, IX, 310.

1713: Konungsjörð, 14 hdr, liggur undir Munkaþverárklostri. JÁM X, 315.

1847: Munkaþverárklaustur, 15 hdr; Neðanmáls: "Hreppstjóri og A.M. telja jörð þessa 14 h. að dýrleika, og er leigumáli á henni hafðir eptir A.M." JJ, 306.

"Árni Þorkelsson bjó í Neðri-Sandvík frá 1872 til dauðadags 1901. ... Árni gerðist stórhuga athafnamaður og efnaðist vel. Árið 1889 keypti hann af landssjóði báðar jarðirnar, Efri- og Neðri-Sandvík og vildi sameina þær í eina Sandvík, en landshöfðingi lagðist gegn því og réði þar um. Með samkomulagi Grímseyinga og Þórðar Guðjohnsen

verslunarstjóra á Húsavík var reist fiskhús 1883 í landi Neðri-Sandvíkur, alltaf nefnt Salthúsið. Þar keypti Húsavíkursverslun saltfiskinn af Grímseyingum. ... Árni byggði timburhús í Neðri-Sandvík og í kvistherbergi þar var fyrsta skólahald í Grímsey veturinn 1904-05." GG, 151.

"Á árunum milli 1930-1940 byggði Steinólfur Geirdal steinhús í Neðri-Sandvík upp á þrjár hæðir. ... Margir nefndu það kastalann. ... Neðri-Sandvík þótti góð jörð og flestum búnaðist þar vel." GG, 152.

"Steindór [Sigurðsson] segir að þegar 1928 hafi Steinólfur verið búinn að byggja fjögur timburhús og eitt steinhús, Sólberg, það fyrsta í eyjunni. Þá var hann einnig að byggja stórt fisk- og verslunarhús, sem fékk nafnið Strandberg og stóð sjávarmegin vegar gengt Sólbergi. Uppi á bakkanum við Neðri-Sandvík byggði hann fiskhús, en reif það og byggði aftur undir bakkanum og nefndi Fögrubrekku. Síðar byggði hann Þrúðvang, sem stendur enn nokkru vestar, svo nokkru seinna hús áfast við Sólberg, sem ætlað var til skemmtanahalds og alltaf nefnt Hvítahúsið. Það var byggt úr asbesti og entist ekki lengi, ..." GG, 142-143.

"Undir bakkanum nokkru austan við Bjarnahús byggði Páll Kristjánsson kaupmaður á Húsavík verslunar- og fiskhús með íbúðum. Það var nefnt Pálshús. Þar var verkaður fiskur um langt árabíl. Á stéttinni fyrir framm húsið stóð vigt allmikil. ... Á meðan frystihúsið starfaði var neðri hæð hússins nýtt sem vinnusalur og umbúðageymsla var á efri hæð, ..." GG, 134.

1713: "Heimræði er á jörðunni, en ekkert skip, hefur þó að fornu verið. Ábúandi rær annarstaðar." JÁM X, 315.

"Efri-Sandvík (14 hndr.) og 9. Neðri-Sandvík (14 hndr.) spölkorn fyrir utan Eiða, er taka nafn af áðurnefndri vík. Liggja saman túnin. Hér eru björg fulgmörg og töluverður reki; tún í lakara lagi, þó ekki liggja undir sjórofum, því grjótt kemur meir og meir upp í túninu, einkum í Neðri-Sandvík." SSE, 209.

Ártal vantar: Tún 1,4 ha.

"Besta landingin var í Sandvík, en hún var í eigu beggja Sandvíkurbæjanna. Nú eru víkurnar þrjár sem þarna voru, allar horfnar undir hafnarsvæðið, en það voru Þorvaldsfjara, Sandvík og Oddsvík." GG, 151.

Bæjarhús í Neðri Sandvík árið 1902. Myndin er tekin úr vestri (úr Grímsey og Grímseyingar, bls. 151).

EY-440:001 Neðri Sandvík bæjarhóll
bústaður 66°32.355N 18°01.146V

Gamli bærinn stóð norðan við íbúðarhúsið "Kastalann" sem rifinn var 1969. Þar sem gamli bærinn hafði staðið byggði Steinólfur Geirdal útihús úr torfi og og sér glitta í þau á myndum af Kastalanum (t.d. GG, 55, 257). Bæjarhóllinn er á óbyggðu svæði upp af ytri höfninni, vestast á grasflöt (nú órækt, áður tún) vestan við Sjáland og núverandi íbúðarhús í Neðri Sandvík, en um 40 m sunnan við byggingar á norðurhluta gamla túnsins. Efst á bæjarhólnum stóð lengi olútankur og sést kolsvart kringlótt far eftir hann enn.

Hóllinn sést sem greinileg aflöng upphækkun, um 40x20 m að stærð og um 1,5 m hár. Hann liggur N-S en syðsti hluti hans er ruðningur úr Kastalanum sem jafnað var úr með jarðýtu og er það ekki annað en hrúga af steypuköggjum. Leiðslur grafnar í jörð

lágu að olútanknum uppi á hólnum úr SV og plastbrunnur (rotþró?) er grafinn inn í vesturhlíð hólsins. Á loftmynd frá 1958 sést kálgarður vestan í hólnum, niður undan Kastalanum. Nokkrar gamlar ljósmyndir eru til af bænum. Á ljósmynd frá 1902 (GG, 151) sem er tekin að vestan sést timburhús með kvisti og sambyggt því að sunnan grjóthlaðið múrhúðað hús með timburstafni á risinu. Á annarri mynd frá 1924-25 (GG, 266) sem tekin er úr SA sést að torfbyggingar hafa verið sambyggðar þessu húsum að austan og sama má sjá á mynd sem tekin er að sunnan árið 1928 (GG, 436). Vera má að þeim hafi verið bætt við eftir 1902 því þær sjást ekki á mynd sem er tekin það ár af sjó, úr SV (GG, 376).

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; GG, 55, 151, 257, 266, 376, 436.

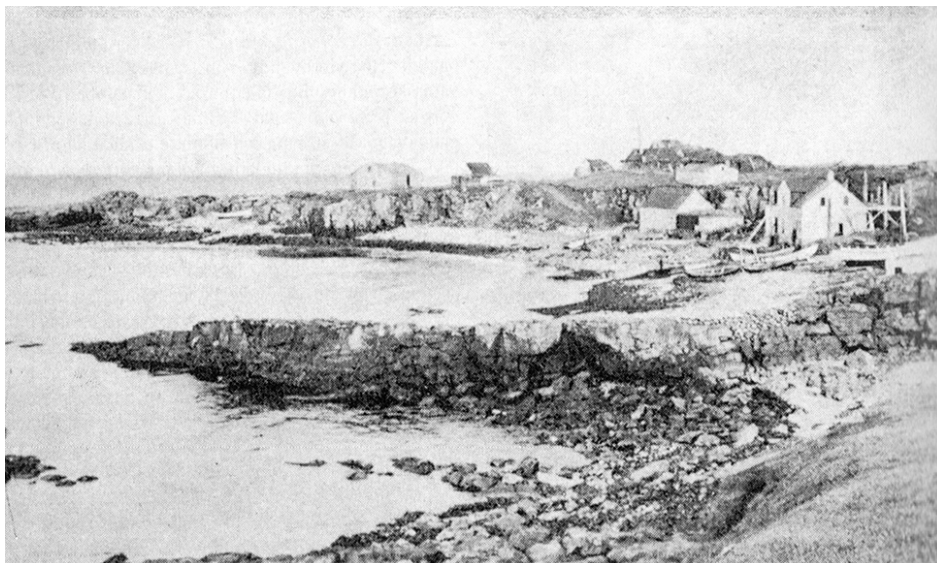
EY-440:002 heimild um útihús

66°32.350N 18°01.169V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús 15 m vestan við bæinn 001. Það hefur staðið neðan við bæjarhóllinn, 20-30 m norðaustur af olútanki sem nú er við veginn upp frá ytri tjörninni.

Raskað svæði í túnjaðri - grjótt í sést í sverði sem mun þó fremur vera úr klöppinni undir en mannvirkjum.

Ekkert sést á þessum stað á loftmynd frá 1958 og engin ummerki eru sýnileg nú. Það er mögulega þetta hús sem sést

Sandvíkin úr suðri á árunum 1924-25. Bakhluti torfbæjarins sést vel uppi á Neðri Sandvíkurtúni en milli hans og salthússins 011, sem er húsið lengst til vinstri, sér í tvö torfhús, að líkindum 002 og 003. Sandvíkurhleinn 009 er í forgrunni en huldufólksbústaðurinn Sandvíkurhraunkollur 024 er hnúðurinn lengst til vinstri (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 266).

næst bænum vinstra megin við hann á ljósmynd frá 1924-25 (GG, 266) og annarri frá 1928 (GG, 436)

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; GG, 266, 436

EY-440:003 heimild um útihús

66°32.341N 18°01.188V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús í túnjaðri 40 m vestan við bæinn 001, 20 m vestan við útihús 002 og heldur sunnar en það. Þessi staður er 2-4 m norðan við olútank og 5 m austan við veginn upp úr ytri höfninni.

Raskað svæði. Að vestan er uppfylling undir veg en að austan gróið svæði sem þó hefur greinilega verið umturnað með vélum.

Engin ummerki eru nú sýnileg en mögulega má greina á þessum stað tóft á loftmynd frá 1958. Suðvesturhornið á þessu húsi sést á mynd af Salthúsinu frá 1902 (GG, 404) og það sést líka á mynd frá 1928 (GG, 436) og óskýrt á annari frá um 1950 (GG, 216)

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-440:004 heimild um útihús

66°32.331N 18°01.177V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús í túnjaðrinum 35 m suðvestan við bæ 001, 12 m sunnan við 003. Þessi staður er við suðausturhornið á olútanki sem stendur austan við veginn upp úr ytri höfninni.

Raskað svæði. Að vestan er uppfylling undir veg en að austan gróið svæði sem þó hefur greinilega verið umturnað með vélum.

Engin ummerki sjást á þessum stað. Á loftmynd frá 1958 sést tóft, allstór, sem gæti verið undan þessu húsi eða Salthúsinu 011 sem hefur ekki staðið meira en húsbreidd vestar. Mögulegt er raunar að húsið sem sýnt er á túnakortinu sé Salthúsið en þau eru skráð sem tveir staðir til öruggis.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-440:005 heimild um útihús

66°32.357N 18°01.087V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús í túnjaðri 35 m ASA við bæinn 001. Þessi staður er í eða rétt neðan við brekkubrun þar sem stígurinn vestur frá Sjólandi greinist og önnur gatan liggur eftir upphlaðinni heimreið (úr tíð Steinólfs Geirdals d. 1950) að bæjarhólum og hin niður brekkuna niður að höfn. Heimreiðin gæti legið yfir hússtaðið eða framhjá því. Hússtaðið er um 20 m vestan við steypa undirstöðu undan vindmyllu.

Grösug brekka. Ofan við er deiglend lögð í túnið austan við bæjarhólinn

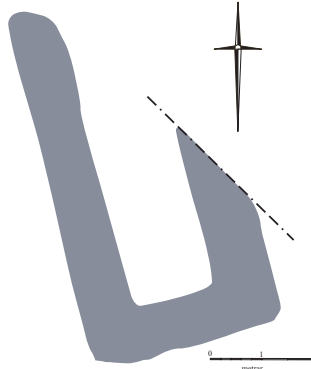
Engin ummerki sjást á þessum stað og ekki sést þetta hús á neinum ljósmyndum sem tiltækar eru. Á mynd frá 1924-25 sést á þessum stað fiskverkunarhús úr timbri "sem Steinólfur Geirdal byggði, en reif síðar og byggði upp aftur í fjörunni vestan Bjarnahúss og kallaði Fögrubrekku." (GG, 266). Ekki er óhugsandi að það sé það hús sem túnakortið sýnir en húsið á kortinu virðist þó hafa verið sýnu minna en fiskverkunarhúsið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; GG, 266

Útihústóftin úr austri.

EY-440:006 tóft útihús

66°32.395N 18°01.084V

80 m ANA af bænum 001 og 12 m vestan við núverandi íbúðarhús í Neðri Sandvík er tóft en útihús er merkt á sama stað á túnakorti og sést á loftmynd frá 1958. Húsið sem túnakortið sýnir snéri þó öðruvísi en þetta, meira SSV-NNA.

Í túni, nú í órækt, rétt utan við garð í kringum hús (slegin grasflöt, snúrastaumar).

Þessum stað sjást á ljósmynd sem tekin er 1902 (GG, 376) og virðast af lögun að dæma hafa verið fjárhús með hlöðu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; GG, 376

EY-440:007 heimild um fjárhús

66°32.413N 18°01.107V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús 120 m NA við bæ 001 og 40 m norðan við tóft 006. Þar sjást greinilega hús á loftmynd frá 1958 og hús sjást einnig á þessum stað á ljósmynd sem tekin er 1902 (GG, 376). Á þessum stað stendur nú aðflutt einingahús austan við stóran bragga.

Athafnasvæði. Sléttað malarplan sem aðfluttu timburhúsi hefur verið tyllt ofan á.

Þessi hús voru fjárhús og var þeim jafnað niður með ýtu og rofunum rutt niður brekkuna til austurs.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; GG, 376; Loftmynd LMÍ 1958

EY-440:008 *Engelska dys* heimild um legstað

66°32.585N 18°01.235V

1846-49: "Komu þá eyjarmenn að óðar en Englismenn varði og felldu þá alla. Er dys þeirra nálægt Sandvík." segir sr. Jón Norðmann í Grímseyjarelýsingu sinni - JN, 37. Í ornefnaskrá segir: "Rétt norðan við Neðri-Sandvíkurbæ er dys, sem kölluð er Engelska dys. Er sagt, að enskir ræningjar hafi eitt sinn gengið á land í Grímsey, en Grímseyingar réðu á þá með árum og skálmum og drápu þá alla, 11 talsins." - "Árið 1423 er sagt að Englendingar hafi gengið á land í eyinni, ruplað og rænt ... Yst á Sandvíkurholtinu mættu [Grímseyingar] ræningjunum ... Á holtsendanum sló í bardaga, þar sem Grímseyingar börðu niður og drápu sjö Englendinga. Þeir voru allir dysjaðir á staðnum og heitir það Enskadys." segir í Grímsey og Grímseyingum, 256. Sandvíkurholt er slétt en allhátt og vel gróið holt vestan við Sandvíkurtjörn. Holtsendinn er 440 m norðan við bæ 001 en Sandvíkurgjögur taka við þar fyrir norðan.

Slétt móaholt, þverhnipt í sjó fram, um 15 m hátt. Við norðurendann - þar sem dysin á að hafa verið - er malarnám og hefur þar verið gert talsvert rask, bæði tekið af holtsendanum og umturnað uppi á holtinu.

Ekkert sást á þessum stað áður en malarnámið byrjaði og hefur ekkert komið í ljós við gróftinn þó menn hafi haft varann á. Frásögnin af átökum Grímseyinga við Englendinga er einnig í Brikta sögu sem prentuð er í Þjóðsögum Jóns Árnasonar III, 609-10.

Heimildir: JN, 37; Ö-Grímseyjarhreppur, 6; GG, 226, 256; Allrahanda, 66; ÞJÁ III, 609.

EY-440:009 *Sandvíkurhleinn* heimild um lendingu

66°32.344N 18°00.954V

"Beztar eru lendingar í Grenivík og Sandvík, með því þar eru fjörur lægstar og smágrýttastar og ekki háir bakka að ofan, ... Ókostir þessara lendinga eins og allra é eyjunni eru þeir, að ólendandi er í vestangörðum, þar sem engin nes eða hleinar liggja fyrir utan til að verja áföllum af brimi og stormum. En í austanátt eru þessar lendingar góðar; geta þá líka þiljuskip legið vestan við eyrna allskammt frá, ..." segir í Sýslu og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu.

1846-1849: "Lendingar eru þessar, allar sunnan og vestan á eyinni: ... Þá á Miðgörðum, þá á Eiðum, þá í Sandvík. Þar er lending tíðkanlegust, haganlegust og einna áfdrepsmest. Þar má í góðu afferma við klappatanga, er Sandvíkurhleinn heitir, austarlega í vikinni. Sker eitt er í vikinni (upp við fjöru) varasamt, æði spöl fyrir vestan hleinina. Landtaka og

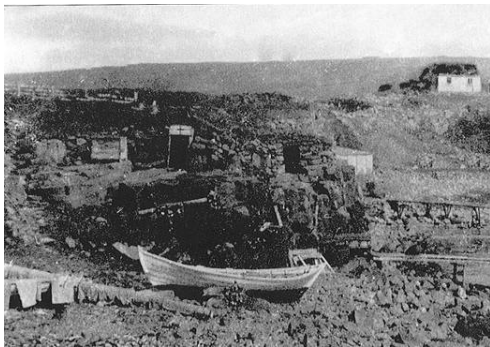
uppganga er í víkinni góð, á henni geta og hafskip legið og er venjulega lega (á flandersku: Ankergerunn; á frönsku Mouillage) útlendra fiskimanna fram af henni," segir sr. Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni.

"Lendingar eru fremur slæmar, því brim er þar stundum svo mikið, að það kemur fyrir, að ekki verður róíð, þó logn sé. Lendingar eru í Grenivík, á Básun, á Miðgördum, Eyðum og í Sandvík. Haganlegust þykir lending í Sandvík, því þar má afferma við flatan klettadrenge, sem heitir Sandvíkurhleinn. Þar geta og hafskip legið." segir Þorvaldur Thoroddsen en hann heimsótti Grímsey árið 1884. "Næst kemur Sandvíkurhleinn. Er það sæbrattur klappartangi og líkist bryggju, enda oft notaður sem bryggja, á meðan engin voru hafnarmannvirkin þau, sem nú eru notuð," segir Pétur Sigurgeirsson í bók sinni um Grímsey. "Svo náði Sandvíkin frá Tungunni að Sandvíkurhleinninni, sem gekk fram sunnan við Sandvíkurlækinn, og upp af Hleininni byggðu Ásgeir Matthíasson og Bjarni Benediktsson verslunarhús sín. Hleinin var notuð sem bryggja og lagður vegur eftir henni." Seguir í Grímsey og Grímseyingum, 266, sbr. 435. Sandvíkurhleinn var þar sem nú er miðjan á trébryggjunni norðanmegin í innri höfninni. Gámur/skúr frá Slysavarnarfélaginu Sæbjörgu stendur í krika upp frá bryggjunni en sunnan við hann er gengur hlutinn af hleininni inn í bakkann og má af því ráða stöðsetningu þess hluta sem gekk í sjó fram.

Öllu svæðinu hefur verið umturnað.

Hleinin var brotin þegar innri höfnin var gerð 1990. Ljósmyndir frá ýmsum tímum sýna hleinina, t.d. frá 1902 (GG, 378), 1924-25 (GG, 266), 1928 (GG, 436) og 1990 (GG, 269).

Heimildir: SSE, 206; JN, 12; ÞT, 228; PS, 42; GG, 266, 435, 391, 436.

Fiskbyrgi í Sandvík skömmu eftir 1905 (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 254).

EY-440:010 heimild um herslubyrgi

66°32.335N 18°01.129V

Á ljósmyndum frá 1902 (GG, 378) og annarri frá því skömmu eftir 1905 (GG, 254) sjást grjóthlaðin fiskbyrgi frammi á klettanöfum beint suður af bænum 001.

Stórt skarð hefur verið sprengt í hamarinn vestast á hafnarsvæðinu og jarðvegi rutt ofan af klöppinni þar ofan við.

Öll ummerki um þessi byrgi eru nú horfin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 172.

EY-440:011 *Salthúsið* heimild

66°32.328N 18°01.180V

"Árið 1883 byggði Húsavíkurverslun saltgeymslu- og fiskmóttökuhús, sem alltaf var kallað Salthúsið." GG, 254. "Bygging hússins markaði upphaf byggðar við Sandvíkina og var það í notkun í 50 ár. Húsið einnig notað til skemmtanahalds og þar var m.a. sett upp leikritið Skugga-Sveinn og þótti takast vel. Salthúsið var fyrsta timburhúsið í Grímsey, að kirkjunni undanskilinni." segir í Grímsey og Grímseyingum, 404. Salthúsið stóð suðvestan við Neðri-Sandvíkurbæinn, í túnjaðri eða rétt utan við túnið. Það hefur staðið sunnan eða suðaustan við olútank sem nú er, en austan við veginn upp frá ytri höfninni.

Vegarkantur - uppfylling. Vestar er mikill brimvarnargarður og hafa aðstæður gerbreyst á þessum stað frá því að húsið stóð

Engin ummerki sjást en grunnur hússins mögulega á loftmynd frá 1958 (sbr. 004). Salthúsið tók af í norðanbrimi - grunnur þess sést á ljósmynd frá um 1940 (GG, 55) en til eru ljósmyndir af húsinu standandi frá 1902 og 1924-25.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 55, 254, 266, 404.

Salthúsið árið 1902, úr NNV. Lengst til vinstri sér í suðvesturhornið á 003, en á milli húsanna glittir í bæinn í Efri Sandvík (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 404).

EY-440:012 *Lögrétta* heimild um þingstað

66°32.392N 18°01.170V

"Í Neðri-Sandvíkurtúni neðan til er tóttargirðing, nefnd Lögrétta. Þar kljáu eyjarskeggjar til forna mál sín." Svo segir Pétur Sigurgeirsson í bókinni Grímsey. Ekki er vitað hvar þessi girðing var en "neðan til" bendir til norðvesturhluta túnsins þar sem nú standa ýmskonar byggingar tengdar atvinnurekstri. Þessi hluti túnsins var óbyggður 1958 en ekkert sést þó á loftmynd frá því ári.

Byggingar, malbikaður vegur og malarplön á milli.

Engin vegsummerki eru sjáanleg.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: PS, 43.

Grímur bóndi til hægri og kerlingin til vinstri. Myndin er tekin úr norðaustri.

EY-440:013 *Grímur bóndi* heimild um legstað

66°32.699N 18°01.343V

1846-49: "Grímur þessi, sem Grímsey er við kennd, bað að heygja sig þar sem hann sæi bæði til hafs og lands, og er haugur hans sagður og sýndur á klettastapa þeim í Sandvíkurgjögrum, er "Grímur bóndi" heitir. Kona hans er heygd þar skammt frá," segir í Grímseyjarlýsingu sr. Jóns Norðmanns, JN, 35-36. "Frá Grími er það að segja að hann varð gamall maður, og bað hann að heygja sig þar sem hann sæi til lands (Íslands) og hafs (úthafsins). Var hann þá heygdurt á klapparstapa einum sem stendur upp úr sjónum í Sandvíkurgjögrum. Er sá stapi enn í dag kallaður "Grímur bóndi". Hann er íkúptur ofan og mikið lausagrjót upp á, ekki svo ólíkt því að menn hafi það þangað látið. Kona hans er heygd á öðrum stapa þar skammt frá. Er sá stapi kallaður "Kellingin hans Gríms." Allrahanda, 62. "Í Sandvíkurgjögrum eru tveir íkúptir stapar, grasi grónir og áþekkir að lögun ... Ytri stapinn heitir Grímur bóndi og hinn heitir Kerlingin hans Gríms ...

Lausagrjót er þar ofan á, ekki ólíkt því, að menn hafi það þangað lagt í eina tíð." segir í Grímsey og Grímseyingum, 211. Sandvíkurgjögur eru milli 6 klettastapa sem ganga út í sjó eins og fingur milli Sandvíkurholts og Lönguvíkur. 3 nyrstu staparnir eru framundan sorpbrennslu Grímseyinga sem tendur á dálitlu nesi en þar næst fyrir sunnan skerst gjögur djúpt inn í landið og fyrir sunnan hann er stapinn með Grími bónda. Kerlingin er á kolli sem er laus frá meginlandinu þar næst fyrir sunnan.

Sérkennilegir klettastapar sem ganga þverhniptir í sjó fram. Á þeim flestum eru hundapúfur en sýnu mestar eru Grímur og Kerlingin, háar og strýtumyndaðar og hvor annar líkar. Sorpbrennslan er úti á ystu stöpunum og hefur þar orðið talsvert rask í kring en það nær ekki að Grími og Kerlingunni.

Grímur bóndi er strýtumyndaður malarhóll, hálfgróinn en ofan á er hundapúfa. Kerlingin er lík en grónari enda kemst aðeins fuglinn fljúgandi út í hana. Engin mannaverk eru sýnileg og það grjót sem þarna er virðist eki hafa verið fært til af manna höndum. Grímur er 13x7 m að stærð, 3 m hár að austan en Kerlingin ívið minni. Hún er á að giska 40 m sunnan við Grím bónda. Kristján Eldjárn hefur ekki heyrt um þennan stað því hann segir í örnefnalýsingu sinni af Grímsey að "Í Grenivík eiga að vera dysjar Gríms landnámsmanns og konu hans, en ómerkilegar eru þær sagnir." Ö-Grímsey, 6. (sbr. EY-448:012).

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JN, 35-36 sbr. GG, 211, 225; Allrahanda, 62 sbr. ÞJÁ IV, 118.

EY-440:014 *Mýrarbrunnur* örnefni brunnur

66°32.359N 18°01.097V

1846-49: "Keldusvín er mælt að sé í polli þeim, er Mýrarbrunnur kallast, nálægt Sandvík," segir sr. Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni - JN, 19. Mýrarbrunnur er talinn meðal örnefna í Neðri Sandvík í skrá frá 1925-30, GG, 334. 35 m austur af bænum 001 og 20 m vestur af steiptum grunni undan vindmyllu og um 5 m norður af 005 er dæld eftir brunn. Í þessum brunni drukknuðu tvö börn 1877. Mýrarbrunnur væri réttnefni á þessum stað því engin önnur mýri er í Neðra-Sandvíkurlandi en þetta örlitla deiglendi.

Í túni, neðantil í deiglendri dæld austan við bæjarhól.

Á þessum stað er greinileg hola, 30 sm djúp og um 1,5 m í þvermál. Engin mannaverk sjást á þessum stað. "Sá hörmulegi atburður gerðist 17. ágúst 1877 að tvö börn Árna [Þorkelssonar] drukknuðu í brunni rétt hjá Neðri-Sandvík. Það voru Guðbjörg, dóttir hans af fyrra hjónabandi, 10 ára gömul og Þorkell, rúmlega ársgrætt, sonur hans og Kristjönu [Guðmundsdóttur]. Börnin týndust og var þeirra leitað í marga daga án árangurs og var talið að þau hefðu fallið í sjóinn en fundust loks í brunninum. Þau voru jarðsungin 2. sept." segir í Grímsey og Grímseyingum, 152-53.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JN, 19; GG, 152-53, 334.

EY-440:015 Efrivörðuás örnefni

66°32.815N 18°00.570V

Efrivörðuás er talinn meðal örnefna í Neðri Sandvík í skrá frá 1925-30, GG, 334. Örnefnið er nú ekki lengur þekkt en talið víst að það hljóti að vísa á næsta ás fyrir ofan brúnina ofan við byggðina sem markar sjóndeildarhring hennar. Á örnefnakorti í Grímsey og Grímseyingum er merkt "Varðan" utarlega og ofarlega í landi Neðri Sandvíkur (þó ekki á merkjum). Engar grjótvörður eru á því svæði en allmargar hundapúfur sem gætu hafa myndast ofan á vörðum og var hnit tekið ofan á einni slíkri sem er beint upp af Kerlingu og er önnur þúfa í beinni línu á milli á neðri brúnni.

Grasmói.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: GG, 334.

EY-440:016 Gamli-Stekkur örnefni stekkur

66°32.613N 18°01.052V

Gamli-Stekkur er talinn meðal örnefna í Neðri Sandvík í skrá frá 1925-30, GG, 334. Ekki er vitað hvar Gamli-Stekkur var þó menn hafi heyrt nafnið. Misfella er á vellinum austan við Sandvíkurtjörn, norðarlega, um 480 m NNA við bæ 001 og um 140 m austan við sjávarbakka. Þessi staður er á mótis við norðurenda Sandvíkurholts um 50 m vestan við flugbrautina. Misfella gæti verið ýtufar en er mögulega sléttuð tóft og má því flokka sem grunsamlegan stað. Það er hrein ágiskun að Gamli-Stekkur hafi verið á þessum stað og engin sérstök rök sem mæla með því.

Sléttur snögggróinn harðlendisvöllur með sandi í rót. Aflíðandi frá flugbraut niður að Sandvíkurtjörn. Fótboltavöllur er norðan við misfelluna

Dældin er 4x2 m og snýr út og suður.

Heimildir: GG, 334.

Kartöflukofinn 017 að utan, úr suðaustri, og innan.

EY-440:017 hús skemma

66°32.393N 18°01.048V

13 m sunnan við núverandi íbúðarhús í Neðri Sandvík er torfkofi undir þaki. Á þessum stað sést dökkur hnúður á loftmynd frá 1958 sem gæti verið þetta hús eða forveri þess. Rústalegt er í kringum kofann, einkum vestan við hann og eru ójöfnur allt að 10 m frá honum.

Í gömlum túnjaðri, efst í lágrí brekku. Rétt utan við garð í kringum íbúðarhús.

Kofinn er 3,5x2,5 að innan, 1,2 m undir mæni og er bárujárn undir torfinu. Torfhleðslur eru um 1 m háar að innan

og sér hvergi grjót í þeim. Tréverk allt er rammgert og ekki mjög fornt. Dyr eru mjög lágar og þröngar, 85 sm á hæð og 48 sm breiðar. Tréhillur eru meðfram veggjum á þrjá vegu. Kofinn er grafinn inn í brekkuna, dyr snúa til SSA, hurðin horfin. Kofinn var síðast notaður sem kartöflugeymsla en ekki af núverandi ábúendum sem komu til Neðri Sandvíkur 1999. Hann var gerður í núverandi mynd eftir 1950.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-440:018 *Bjarnarbrunnur* örnefni brunnur

66°32.520N 18°01.056V

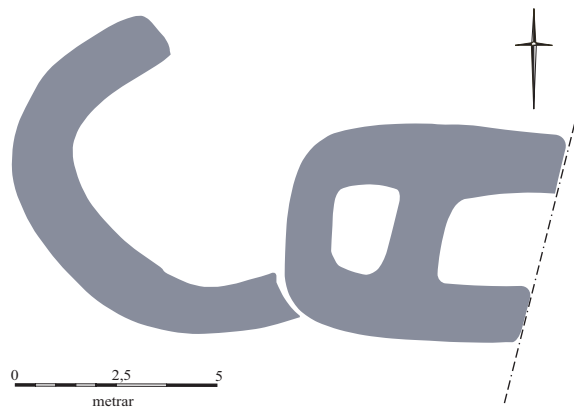
1846-49: "Eitt örnefni sem sagt er til hafi verið í Grímsey er Bjarnarbrunnur. Örnefni þetta var úr minni liðið í eyjunni þegar ég var þar 1846-49. En brunnur þessi er svo til orðinn: Eitt sinn var vatnslaut á Grímsey. Kom þar þá eða var bjarndýr og sló með hramminum upp stein; kom þar þá upp vatn og var gerður brunnur og kallaður Bjarnarbrunnur. NB. Óvissa var á hvort heldur brunnur þessi væri Brynhildur í Sandvíkurbrekkum [441:013] eða sama sem Kaldibrunnur hjá Sandvík. Nú hefi ég (1862) spurt síra Pál á Hnappsstöðum um þetta og hafði hann heyrt söguna og segir þetta sé Kaldibrunnur." Jón Norðmann, Allrahanda, 143-44 sbr. Þjóðsögur Jóns Árnasonar IV, 28 (sbr. GG, 232). Bjarnarbrunnur er talinn meðal örnefna í Neðri Sandvík í skrá frá 1925-30, GG, 334, og má vera að það sé tekið eftir lýsingu Jóns. Ekki er nú fremur en í hans tíð vitað hvar Bjarnarbrunnur var en Kaldibrunnur er hinsvegar uppspretta í Sandvíkurtjörn að austanverðu. Þar frýs tjörnin síður en annarsstaðar. Brunnurinn er á mótis við ljósastaur sem er skammt frá vatnsskúr hjá veginum.

Uppspretta úti í tjörn.

Mikið rask hefur verið í tjörnninni en áður var brunnurinn hlaðinn. Nú sést ekkert til hans.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Allrahanda, 143-44; ÞJÁ IV, 28; JN, 55-56; GG, 232. 334.

Nýistekkur. Ljósmyndin er tekin úr ASA.

EY-440:019 *Nýi-Stekkur* tóft stekkur

66°32.568N 18°00.714V

Nýi-Stekkur er talinn meðal örnefna í Neðri Sandvík í skrá frá 1925-30, GG, 334. Ekki er vitað hvar Nýistekkur var þó menn hafi heyrt nafnið, en mjög stekkarleg tóft er 500 m NA af bæ 001, um 100 m austan við flugbrautina, skorin af vegarslóða sem liggur till NNA frá flugbrautarendanum upp hlíðina. Þessi staður er u.þ.b. 50 m norðar en merkin milli Neðri Sandvíkur og Efri Sandvíkur (nú Sjálands).

Neðarlega í hlíð, grasmói.

Tvískipt tóft, snýr austur-vestur og hefur vegurinn skorið af austurhlutanum, sennilega 1-2 metra, en tóftin getur ekki hafa náð lengra en breidd slóðans til austurs. Hún er nú 7x5 m að stærð, en eystra hólfið (réttin) hefur verið mun stærra en króin sem er vestanmegin. Ekki er innangengt á milli hólfanna. Tóftin stendur hátt, einkum að vestan (mest 1,5 m), en vestan og neðan við er bogadregin garðhverfa sem gæti verið eldra byggingarstig.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: GG, 334.

EY-440:020 *Sandvíkurbrunnur* heimild um brunn

66°32.439N 18°01.071V

Sandvíkurbrunnur er talinn meðal örnefna í Neðri Sandvík í skrá frá 1925-30, GG, 334. Sandvíkurbrunnur var sunnan undir Sandvíkurholtinu, heldur vestar en í sömu stefnu og gatan sem liggur upp frá höfninni austan við Sólberg. Brunnurinn sést greinilega á loftmynd frá 1958 sem hvít hringlaga skella og liggja leiðslur frá, ein í átt að

Neðri Sandvíkurbæ og önnur í átt að þorpinu til SSA sem hverfur undir götuna.

Nú moldarflag. Öllu svæðinu milli holtendans og tjarnarinnar að norðan og götunnar að sunnan hefur verið umturnað nýlega.

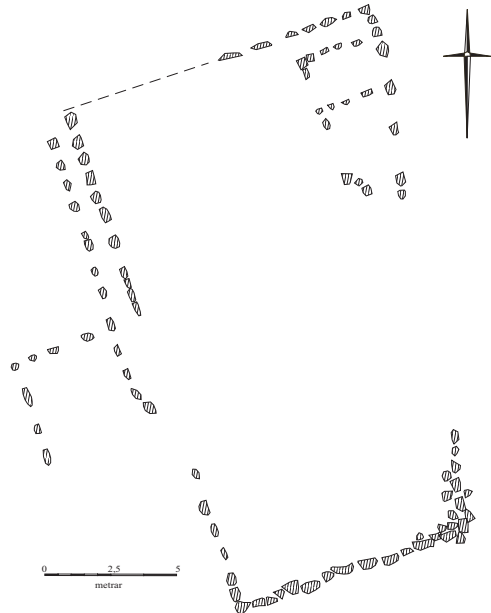
Þetta var stór grjóthlaðinn brunnur og steipt ofan á hann. Engin ummerki sjást nú á þessum stað

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 334.

Réttað í réttinni á Sandvíkurholti á fyrri hluta 20. aldar (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 20).

EY-440:021 Fjárréttin gerði rétt

66°32.463N 18°01.287V

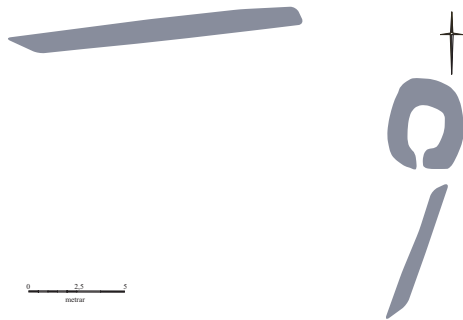
"Steinréttin á Sandvíkurholtinu var í notkun fram yfir 1940." - GG, 20. "Fjárréttin" er sýnd á örnefnakorti af Grímsey í Grímsey og Grímseyingum, en örnefnið kemur ekki annarsstaðar fyrir og mun sannast að hún hafi ekki haft neitt sérnafn. Þetta var grjóthlaðin rétt á Sandvíkurholti, úti á bakkanum norðan við Vallagjögur. Réttarstæðið er 230 m norður af bæ 001.

Grasmói á flötu holti. Réttarstæðið er á sjávarbakkanum og er þverhnipt niður í voginn að sunnan en meira aflíðandi klappir niður af til vesturs.

Réttin var rifin og grjótið notað í hafnargerð en enn sést grundvöllur hennar, minnst þó af austurhlíð. Hvergi stendur steinn yfir steini en suðurhlíð er greinilegust. Hér og þar vottar fyrir hólfaskiptingu en ekki svo skýrt að hægt sé að átta sig á skipulagi réttarinnar. Hún hefur verið nokkurnveginn ferhyrnd, og dilkar sennilega bæði austan og vestanmeginn en almenningur á milli.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 20.

EY-440:022 tóft
úti hús

66°32.450N

18°01.112V

Á suðurenda

Sandvíkurholtsins,

vestanmeginn, er lítil tóft.

Hún er 70 m NNA við

fjárhús 007 og 180 m NA

við bæ 001.

Í grasmóa utan í lágu grónu holti. Alldjúp dæld

Á ljósmyndinni sést tóftin úr SSA.

aðskilur það og hólinn sem Neðra Sandvíkurtúnið er á. Þeim megin er mikið rask og uppfyllingar en í Sandvíkurholtinu er allt gróðið þó þar séu líka ummerki eftir menn, sennilega mest nýleg (m.a. rytjur af trönum). Einföld torfhlaðin tóft með dyr á suðurgafli, 3x2 m að innan en 5x5 m að utan. Undan eystri langhlið gengur garður sem rekja má um 13 m til SSV í átt að 007. Hann er ekki meiri en svo að hann gæti verið girðingarundirstaða. 7 m NV við tóftina er líka garður og er sá heldur meiri en gæti verið nýlegur uppmokstur. Sá liggur um 20 m til vesturs í átt að botni Vallagjögurs. Hvorugt garðlagið sýnist fornlegt og en þau gætu tengst túninu í Neðri Sandvík og bæði sjást á loftmynd frá 1958.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

EY-440:023 Stórahlið heimild um túngarð

66°32.612N 18°01.137V

"Nærri enda [tún]garðsins var hlið, sem alltaf var kallað Stórahlið. Þar í gegn var sauðfé rekið til réttar meðan notuð var grjótréttin [021] á Sandvíkurholtinu. Lítið sér nú eftir af túngarðinum langa, sem mikil vinna fór í að hlaða, ..." segir í Grímsey og Grímseyingum. Norðurendi túngarðsins sést á loftmynd frá 1958. Þá kom hann undan veginum út til Bása þar sem smá beygja er á honum á móts við Sandvíkurholtsendann og lá til NV út í víkina milli holtsins og Sandvíkurgjögra. Greinileg vik eru í garðinn sem sést á myndinni og gæti eitt þeirra verið Stórahlið. Nú er á þessum stað malarnám og talsvert rask í kringum það. Í móanum sunnan við námuna er moldarflag þar sem síðasti stúfurinn af garðinum var jafnaður út vorið 2007.

Grasmói og malarnáma þar sem garðsendinn var. Annars undir vegi en syðst í landi Neðri Sandvíkur hefur garðurinn horfið undir tún og byggingar.

Engin ummerki um garðinn eru lengur sýnileg

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 106; Loftmynd LMÍ 1958.

Sandvíkurhraunkollur úr suðaustri. Kollurinn sést líka á mynd á bls. 38, áður en hann varð umlukinn hafnarmannvirkjum.

EY-440:024 Sandvíkurhraunkollur þjóðsaga huldufólksbústaður

66°32.298N 18°01.165V

"[Huldufólksbústaðir í Grímsey 1847:] 5. Í Sandvíkurhraunkolli. Börn sem voru að leika sér þar - ég man ekki hvort heldur 1847 eða 1848 - komu þar á glugga og sá þar vel búið fólk inni. Að minnsta kosti var mér sagt svona frá. Þetta um börnin man ég, en finn það nú ekki í dagbók minni," segir sr. Jón Norðmann í Allrahanda, 124-25 sbr. ÞJÁ III, 22, GG, 427. Sr. Jón Norðmann getur um Sandvíkurhraunkoll sem huldufólksbústað í skýrslu sinni frá 1850. Sandvíkurhraun er klappirnar vestan og neðan við Neðri Sandvíkurtúnið. Sandvíkurhraunkollur er kletturinn sem gægist austurundan brimvarnargarðinum upp af höfninni þar sem vegurinn upp á Neðri Sandvíkurtún byrjar.

Klapparkollur - allt í kringum hann er athafansvæði.

Um 4 m hár klettur, gróinn að ofan og liggur brimvarnargarður yfir hann að vestanverðu. Fast neðan við, að austan, er malbikaður vegur og athafnasvæði. Brotnað hefur úr kollinum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Allrahanda, 124-25 sbr. ÞJÁ III, 22; GG, 232, 427.

EY-440:025 Sandvíkurholt þjóðsaga huldufólksbústaður

66°32.520N 18°01.255V

"Sigurborg í Sandvík í Grímsey hefir sagt mér að í fyrra (1848) á nýársnótt sá hún eitthvað um 20 manns ganga út Sandvíkurholt. Hélt hún það hefði ætlað til messugjörðar í Nónbrík," segir í Allrahanda sr. Jóns Norðmanns sbr. ÞJÁ III, 169.

Nónbrík er í Básalandi EY-439:010. Vera má að þetta eigi að skilja svo að huldufólkið hafi verið á leið frá Sandvíkurholli 024.

Heimildir: Allrahanda, 22; ÞJÁ III, 169.

Minjar í Efri Sandvíkurtúni og nágrenni þess merktar inn á loftmynd frá 1958. Mælikvarðinn er u.þ.b. 1:2660.

EY-441 Efri Sandvík

1318: Máldagar Auðunar biskups fyrir Hóladiskupsstól. "XCVIII. Mwkaþuerär klaustur. ... Grimsey ad Basum. Sandvyk. Grenavyk. XI. vætta skreydar." DI, II, 486.

1461 og síðar: Máldagar Ólafs biskups Rögnvaldssonar fyrir Hólabiskupsdæmi. "Klaustr hins heilaga benedicti at munckapuera j eyiafirde ... j grimsey basar. Sanduik oc grænavijk." DI, V, 304.

1525: Máldagi Munkaþverárklosturs. "J grimsey basar. sandvik og grænavik." DI, IX, 310.

1569-70. Reikningar Möðruvallaklosturs. "Med Sandviik.. j" DI, XV, 365; "Med Sandrwijk... j kugildi." DI, XV, 367.

1713: Konungsjörð, 14 hdr, liggur undir Möðruvallaklaustri. JÁM X, 314.

1847: Möðruvallaklaustur, 13 1/2 hdr; Neðanmáls: "Þessa jörð telja þeir (A.M. og hreppstjóri) líka 14 h. að dýrleika." JJ, 306.

"Árni Þorkelsson keypti af landsjóði árið 1889 báðar jarðirnar, Efri og Neðri-Sandvík og vildi sameina í eina Sandvík. Það fékkst ekki, en Árni skipti þá Efri-Sandurvíkurjörðinni í tvennt og gaf hreppnum, eða seldi til málamynda þann hluta sem nú er Efri-Sandvík. Á hinum partinum byggði Þorkell sonur hans torfbæ uppi á Músarhólnum, sem hann flutti í 1905, ... Bæinn nefndi Þorkell Sjáland og jörðin og partur bjargsins drógu nafn af því. ... Gamli Efri-Sandvíkurbærinn, var þar sem raðhúsin standa nú. Íbúðarhúsið, sem nú er í Efri-Sandvík byggðu Hannes Guðmundsson og Hallgerður Gunnarsdóttir árið 1975." GG, 142.

Pétur Sigurgeirsson segir í bókinni Grímsey: "Gömlu Sveinagarðar og Efri-Sandvík hurfu fyrir ýtum, er ruddu þeim úr vegi á vordögum 1962." PS, 39.

"Þorkell Árnason gaf dóttur sinni Kristjönu og Sigurði manni hennar svolitinn túnblett efst í Sjálandstúninu. Þar byggðu þau bæ sinn Hátún og fluttu þangað 1927. Við sölu Þorkels á sínum hluta Sjálandsjarðarinnar gleymdist í kaupsamningi að undanskilja þennan skika, sem allir vissu þó af og þau misstu eignarréttinn. ... Hátún fór í eyði 1955." GG, 101.

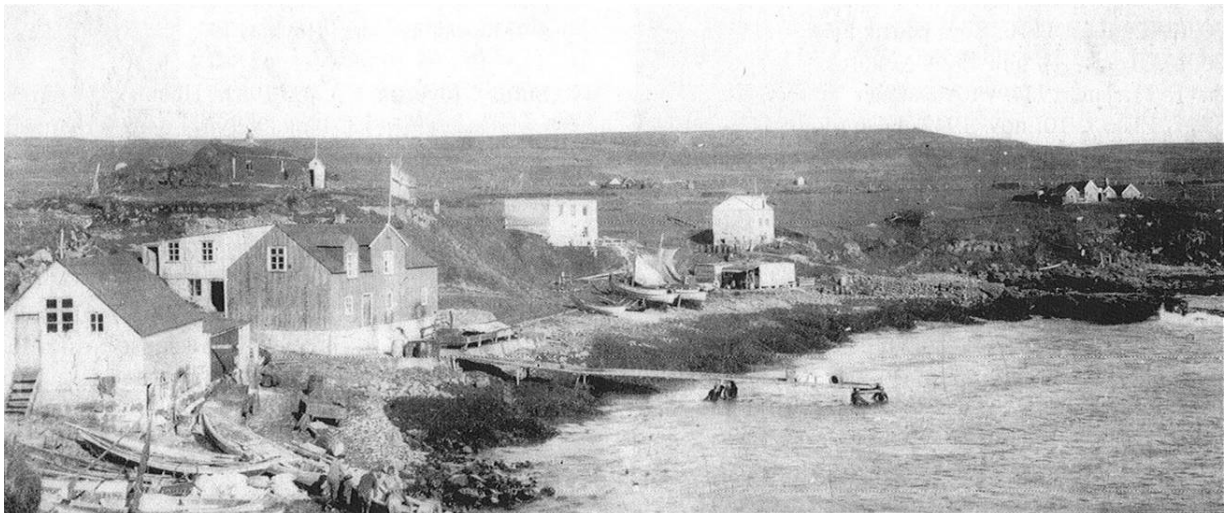
"Þorkell Árnason byggði lítið steinhús í túni Efri-Sandvíkur og nefndi Garð. Þangað flutti hann 1932. ... Þorlákur Sigurðsson ... og Hulda Reykjalín, ... hafa búið í Garði allan sinn búskap. Þau endurbyggðu og stækkuðu húsið 1961." GG, 75.

"Sandgerði. (Lítið íbúðarhús, byggt 1934, vestan við Garð). ... Bakki. (Stórt hús, byggt 1964, íbúðarhús- og fiskverkunarhús. ... Nýborg. (Sjóbúð frá 1960, við sævarklettana). ... Sólberg. (Rismikið hús, byggt af Steinólfi Geirdal 1935 og stendur við Sandvíkurfjöru.) ... Gamla-Sjáland. (Það rís hátt á Sandvíkurbrún, byggt 1933. ... Nýja-Sjáland. (Byggt 1953 á tveimur mánuðum, fókelt á 14. degi. Kom það tilunnið frá Akureyri íbúðarhús kaupfélagsins.) ... Kaupfélagið. Útibú KEA í Grímsey vatn stofnað 1941. Verzlun var fyrst í Pálshúsum við sjóinn. Þar er nú fiskverkunarstöð og frystihús. Verzlunarhúsið er beint upp af Sandvík. ... Miðtún. (Efsta húsið á Sandvíkursvæðinu, byggt 1963. Símtöð, veðurathugunarstöð).. PS, 52-54.

1713: "Heimræði er á jörðunni og eitt skip fyrir landi, fjögramannafar, ..." JÁM X, 315.

"Efri-Sandvík (14 hndr.) og 9. Neðri-Sandvík (14 hndr.) spölkorn fyrir utan Eiða, er taka nafn af áðurnefndri vík. Liggja saman túnin. Hér eru björg fulgmörg og töluverður reki; tún í lakara lagi, þó ekki liggir undir sjórokum, því grjót kemur meir og meir upp í túninu, einkum í Neðri-Sandvík." SSE, 209.

Ártal vantar: Tún 1,1 ha

Sandvíkin á árunum 1925-26. Lengst til hægri er Efri Sandvíkurbærinn með fjórum burstum en lengst til vinstri trjónir Sjáland 014 uppi á Músarhólnum (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 55).

EY-441:001 Efri Sandvík bærarhóll bústaður

66°32.349N 18°00.798V

"Gamli Efri Sandvíkurbærinn var þar sem raðhúsin standa nú." segir í Grímsey og Grímseyingum, 142. Pétur Sigurgeirsson segir í bókinni Grímsey: "Gömlu Sveinagarðar og Efri-Sandvík hurfu fyrir ýtum, er ruddu þeim úr vegi á vordögum 1962." PS, 39. Bærinn stóð þétt við veginn suður á eyju þar sem beygja er á honum framan við raðhús sem er næsta hús sunnan við verslunina.

Malbikaður vegur, slegnar flatir sitthvorumegin við hann og steinhús fast austan við þar sem bærinn hefur staðið. Raðhúsin standa á stalli, um 1 m hærra en vegurinn framan við þar sem bærinn stóð og má vera að þau hafi verið byggð ofan á hluta bærarstæðisins.

Búið var í bænum til 1957 og hefur hann verið rifinn skömmu síðar. Ekkert sér nú móta fyrir bærarstæðinu að öðru leyti en því að svolítill hnúður er vestan við veginn um 10 m sunnar en á mótis við síðasta bæinn og gæti það verið hluti af bærarhólnum. Hnúðurinn er um 8x8 m en suður af honum má rekja stall sem lækkar til suðurs, alls um 25 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 142; PS, 39.

EY-441:002 heimild um útihús

66°32.332N 18°00.816V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 stóð útihús 45 m vestan við bæinn, heldur sunnar en á mótis við suðurgafhlans. Nú eru aðeins 35 m frá bærarstæðinu út á bakkann og þó að eitthvað gæti hafa brotið af honum munar það varla 10 m. Ekkert áttatákn er á túnakortinu en ef því er snúið á aðra vegu fást ennþá verri lausnir. Ekki er óhugsandi að húsið hafi staðið neðan við bakkann en varla getur það talist líklegt og verður því að telja að húsið hafi staðið frammi

á bakkanum en að mælingar, bæði kortsins og við skráningu, séu ekki hárnákvæmar.
Gróinn sjávarbakki, þverhnípi niður í höfnina.

Talsvert rask hefur verið á þessu svæði og sjást engar mannvirkjaleifar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

Fjárhúsin 003 sjást lengst til hægri á þessari mynd sem er tekin um 1940. Efri Sandvíkurbærinn 001 er til hægri við miðja mynd og uppi á túninu milli bæjar og fjárhúsa sér í Vallakot 011, en Grund 006 er tveggja bursta bærinn lengst til vinstri. Þústin á bakkanum þar niður af til hægri gæti verið einn af fisksöltunarkofunum sbr. 004 eða íshús sbr. 024 (úr Grímsey og Grímseyingum, bl. 98).

EY-441:003 heimild um fjárhús

66°32.332N 18°00.753V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 stóðu stór útihús 40 m sunnan við bæinn 001. Það kemur heim við stór fjárhús sem stóðu skammt norðan við Sandgerði í manna minnum. Á þessum stað stendur nú núverandi íbúðarhús í Efri Sandvík (b. 1970). Húsin sjást á ljósmyndum frá um og eftir 1940 (GG, 98, 435)

Grasflöt í kringum steyppt hús.

Engin vegsummerki eru á þessum stað

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; GG, 98, 435.

EY-441:004 heimild

66°32.321N 18°00.771V

Í ornefnaskrá segir: "Annars er lítið um tóttir í Grímsey, nema hvað á marbakkanum suður frá Sandvík eru hér og þar rústir af smákofum, sem hafðir voru til fisksöltunar fram undir síðustu aldamót." Engar tóftir eru lengur á sjávarbakkanum í Efri Sandvíkurlandi. Eina mannvirkið þar er 40x10 m kálgarður byggður út á bakkann 55 m SSV af bæ 001. Lýsingin getur líka átt við bakkana sunnar, í landi Eiða en þar er m.a. tóft (EY-442:019) skráð sem íshús. Grasmói á sjávarbökkum og víða misfellar enda hefur verið ýmslegt rask á þeim í tímans rás, en nú eru þeir vel grónir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Grímseyjarhreppur, 5.

EY-441:005 *Hólkot* bærstæði bústaður

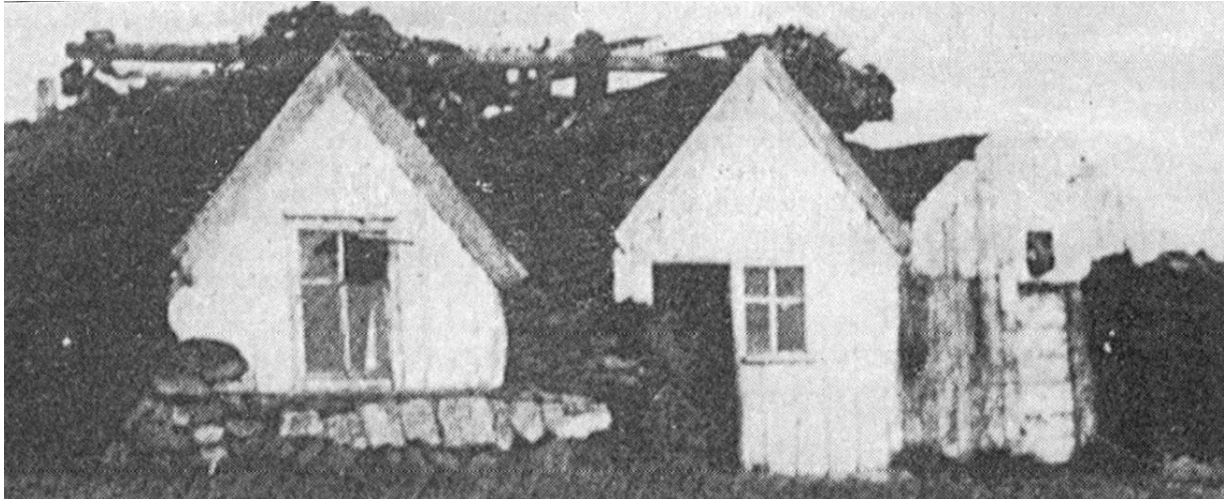
66°32.480N 18°00.749V

Stefán Eðvaldsson byggði torfbæ sem hét Hólkot (eins og 010) og stóð hann nyrst í Efri Sandvíkurlandi. Hann lenti undir flugvallarendanum austanverðum. Nákvæm staðsetning er ekki kunn en bærstæðið er um 250 m norður af bæ 001. Í þessu Hólkoti hefur verið búið í fá ár um eða eftir 1920.

Uppfylling undir flugbraut. Grasmóar í kring og 30 m austan við byrjar brekkan.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 75; PS, 51.

Bærinn á Grund, byggður 1909. Myndin er tekin úr VNV (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 94).

EY-441:006 *Grund* bærstæði bústaður

66°32.403N 18°00.746V

"Árið 1909 var byggður bær ofarlega í túni Efri-Sandvíkur, norðurundir landamerkjunum að Sjálandi og nefndur Grund." Svo segir í Grímsey og Grímseyingum. Pétur Sigurgeirsson segir í bókinni Grímsey: "Grundarbærinn var rifinn, af því að þar bjó enginn lengur." Enn sést hvar bærinn stóð í túninu ofan við verslunina, 107 m NNA af bæ 001 en 90 m suður af Hátúni 007.

Í túni, aflíðandi brekka niður að höfninni.

Bærstæðið sést sem nálega ferhyrndur óræktarblettur í túninu og er hann heldur lengri út og suður (17 m) en austur-vestur (15 m). Í suðvesturhorni er lítil hringlaga tóft, e.t.v. yngri sýrheysgryfja og hnúður er í norðausturhorni en að öðru leyti verður skipulag bæjarins ekki greint. Stór tréstaupur merkir staðinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG,94; PS, 39.

Hátún um miðja 20. öld. Myndin er tekin úr VSV (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 101).

EY-441:007 *Hátún* bærstæði bústaður

66°32.451N 18°00.728V

Í Grímsey og Grímseyingum segir: "Þorkell Árnason gaf dóttur sinni Kristjönu og Sigurði manni hennar svolítinn túnblett efst í Sjálandstúninu. Þar byggðu þau bæ sinn Hátún og fluttu þangað 1927. Við sölu Þorkels á sínum hluta Sjálandsjarðarinnar gleymdist í kaupsamningi að undanskilja þennan skika, sem allir vissu þó af og þau misstu eignarréttinn. ... Hátún fór í eyði 1955." Pétur Sigurgeirsson segir: "Hátúni var ýtt í burtu einn góðan veðurdag, af því að húsið var við sundurendann á flugbrautinni og ekki talið hættulaust að hafa hús svo nærri ferðum

flugvélanna." Hátún stóð um 40 m sunnan við flugbrautarendann austanverðan, 195 m NNA af bæ 001 og 250 m austur af Sjalandi 014.

Slétt tún.

Engin ummerki sjást á þessum stað nú en rústin sést á loftmynd frá 1958. Hátún var torfbær.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG,101; PS, 39.

Holt, skömmu áður en bærinn var rifinn um 1963. Myndin er tekin úr VSV (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 106).

EY-441:008 Holt bæjarstæði bústaður

66°32.433N 18°00.885V

Í Grímsey og Grímseyingum segir: " Holt var byggt 1905 í landi Sjalands, en þá var fyrir nokkru búið að skipta Efri-Sandvíkurjörðinni. Bærinn stóð skammt fyrir sunnan landamerkin að Neðri-Sandvík og alveg uppvið túngarðinn langa [sbr. 009] ..." Bærinn stóð norðan við austurendann á Miðtúni (húsi Bjarna Magnússonar b. 1963) og þurfti að rífa suðurenda hans þegar það var byggt en bærinn allur var svo rifinn skömmu síðar. Þessi staður er 145 m ANA frá Sjalandi 014.

Slétt grasflöt kringum hús.

Mjög aflíðandi brún er í brekkunni á þessum stað og vex víðihrisla fast við jörð í dæld þar sem syðsti hluti bæjarins var, en að öðru leyti sjást engin ummerki um hann.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 106.

EY-441:009 heimild um túngarð

66°32.361N 18°00.716V

Í Grímsey og Grímseyingum segir: " Bærinn [Holt] stóð skammt fyrir sunnan landamerkin að Neðri-Sandvík og alveg uppvið túngarðinn langa, sem náði sunnan frá Baulufalli á Grenivíkurbökkum, norður eyjuna ofan við öll tún, sem þá voru og kom í boga niður á bakkann norðan við Sandvíkurkjörtnina. ... Nærri enda garðsins var hlið, sem alltaf var kallað Stórahlið. Þar í gegn var sauðfé rekið til réttar meðan notuð var grjótréttin á Sandvíkurholtinu. Lítið sér nú eftir af túngarðinum langa, sem mikil vinna fór í að hlaða ..." Túngarður þessi er nú alveg horfinn en hann var um 60 ofan og austan við bæ í svipaðri línu og austurhliðar húsanna í efri íbúðarhúsaröðinni.

Slétt tún, steypt hús og lóðir í kringum þau

Leifar af túngarðinum sjást á loftmynd frá 1958, einkum sunnantil í landi Efri Sandvíkur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 106.

EY-441:010 Hólkot bæjarstæði bústaður

66°32.374N 18°00.990V

Í Grímsey og Grímseyingum segir: " Stefán Eðvaldsson byggði torfbæ neðst í brekkunni austan við Sjaland og nefndi Hólkot. Þangað flutti hann ... árið 1925 ... ". Á ljósmynd í GG, bls. 108 er sýnt nákvæmlega hvar bærinn stóð og er sá staður í rótum Músarhóls austanmegin, 10-15 m NNV við Sólberg, um 5 m SV af skúr slysavarnarfélagsins og 20 m austan við Sjaland 014.

Vallakot, veturinn 1966. Myndin er tekin úr suðvestri (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 203).

Grösug brekka, rétt norðan við heimreið að Sjalandi.

Engin ummerki sjást lengur um þennan bæ. Ekki er óhugsandi að þessi bær sé á sama stað og útihúsið 016 sem sýnt er á túnakorti Sjalands. Hólkot var torfbær og bjó Stefán í honum til 1932 en hann hefur lagst í eyði eftir það.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 108.

EY-441:011 Vallakot bæjarstæði bústaður

66°32.354N 18°00.564V

Í Grímsey og Grímseyingum segir: " Stefán Eðvaldsson byggði torfbæ skammt austan við Garð [009], og flutti þangað 1934 og nefndi Vallakot. ... Vallakot var síðasti

torfbærinn í Grímsey sem búið var í og fór í eyði 1969." Pétur Sigurgeirsson segir í Grímsey: "Vallakot. (Eini torfbærinn, snertispöl fyrir ofan Garð, lítið hús, og hálfboginn verður hver meðalmaður inn að ganga löng göng til lítillar baðstofu, framhjá fjósdyrum á vinstri hönd. Inn af baðstofu er kokkhús með svefnbekk. Hlaðan er áföst.)." Vallakot var um 80 m beint austur af suðurgaflinum á Garði, 175 m SA af bæ 001.

Í túni.

Um 6x2 m dæld er í túninu sem snýr austur-vestur en að öðru leyti vottar ekki þar fyrir þessu bæjarstæði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 203-204; PS, 51.

Ljósmynd tekin úr vestri yfir Sandvíkina 1902. Torfhús sem talin eru sjóbúðir (sbr. 012) sjást nyrst á Efri Sandvíkurtúni, til hægri við miðja mynd. Þau ber í túngarðinn 009, en hann hverfur á bak við Músarhól lengst til vinstri en á honum sjást torfhús, sem viku þremur árum síðar fyrir bænum Sjálandi 014. Milli Músarhóls og sjóbúðanna sést þúst 023. Lengst til vinstri, fremst á myndinni er fiskbyrgi í Neðri-Sandvíkurlandi (sbr. EY-440:010). Bærinn í Efri Sandvík sést lengst til hægri (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 378).

EY-441:012 heimild um sjóbúð

66°32.370N 18°00.924V

Sjóbúðir sjást á sjávarbakknum austan við Sandvík á ljósmynd sem tekin er utan úr vikinni 1902 (GG, 378). Ekki er hægt að staðsetja þær nákvæmlega en þær hafa staðið þar sem nú er vegurinn eða flötin ofan við hann, 40-60 m austur eða SA af húsinu Sólbergi, á að giska 120 m norðvestur af bæ 001.

Malbikaður vegur og slétt grasflöt ofan við sjávarbakka. Þessi staður er beint upp úr vikinu þar sem vegurinn liggur niður að höfninni.

Engin ummerki sjást enda hefur eitt og annað gengið á á þessu svæði frá 1902. Mögulegt er að þessi hús séu á sama stað og útihúsin 017. Það er líklega ágiskun í GG að þetta séu sjóbúðir - ljósmyndin er ekki það skýr að það sjáist annað en að þarna voru torfhús.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 378.

Lindin Brynhildur úr ASA.

EY-441:013 Brynhildur lind brunnur

66°32.440N 18°00.187V

1846-1849: Sr. Jón Norðmann segir í Grímseyjarlýsingu sinni: "Af brunnum eru nafnsins vegna merkilegir: Gát í Gádal [EY-445:005] uppi á ey; Brynhildur, einnig uppi á ey; þar kvað sérlega gott vatn vera. Brynhildur er og þess vegna markverð, að alvenja var í hana að sækja vatn handa konum þeim, er áttu örðugt með að fæða, og er mælt það hafi jafnan að liði orðið." JN, 14 og enn fremur getur hann þess að Guðmundur góði hafi vígt Brynhildi - JN, 37. Í Ferðabók Þorvaldar Thoroddsen segir: "Af brunnum er getið um Gát á Gádal og Brynhildi, einnig uppi á eyju í Efri-Sandvíkurbrekkum, þar er gott vatn en langt frá bæjum." "Í Sandvíkurbrekkum í Grímsey er lítill brunnur eða uppsprettulind sem Brynhildur heitir. Vígði Guðmundur biskup hann meðan hann var í Grímsey. Sjaldan sem aldrei er neytluvatn sókt í hann því hann er langt frá bæjum. En það var venja fyr meir að sækja í

hann vatn og gefa barnsængurkonum að drekka og trúðu því að það væri órækt meðal til að greiða fyrir fæðingunni. (Grl. 5. Að Brynhildi kom eg aldrei og ekki heyrði eg heldur, hvar af nafnið var dregið. J.N.)." Allrahanda, 134 sbr. ÞJÁ IV, 28 sbr. 69. Brynhildur er uppspretta sunnarlega í Steinabrekkum, u.þ.b. 20 m norðan við merkin við Eiða. Hún er 480 m ASA við bæ 001.

Stöllótt grasmóabrekka og kemur vatn greinilega upp á allöngu bili bæði ofan og neðan við sjálfa lindina. Hlykkjótt vatnsrás liggur til suðurs frá efstu uppsprettunni en Brynhildur sjálf er 20 m neðar.

Brynhildur er drullupollur en þurr vatnsrás er bæði ofan og neðan við. Í rásinni er talsvert af grjóti úr klöppinni sem undir er og er það einnig í hvirfingu í kringum Brynhildi. Hugsanlegt er að því hafi verið stjakað til af mönnum en mikið meiri mannaverk en það eru ekki á þessum stað. Pollurinn er um 2 m í þvermál.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JN, 14, 37; ÞT, 231; Allrahanda, 64; Allrahanda, 134; ÞJÁ IV, 28, 69 (sbr. GG, 428).

Sjálandsbærinn ofan og aftan við Pálshús, sem var fisk- og verslunarhús sem stóð þar sem fiskverkunarhús KEA standa nú við höfnina. Myndin er tekin úr suðri, líklega um 1920 (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 134).

EY-441:014 Sjáland bæjarstæði bústaður

66°32.376N 18°01.013V

Í Grímsey og Grímseyingum segir: "Þorkell Árnason byggði torfbæ á Músarhólnum og nefndi Sjáland. Þangað flutti hann 1905 eftir að móðir hans, Kristjana Guðmundsdóttir hafði selt Húsavíkurkaupmönnum jörðina Neðri-Sandvík. ... Sjálandsjörðinni var síðar skipt á milli Þorkels Árnasonar og Jónatans Kristjánssonar hálfbróður hans. ... Jakob Helgason og Svanfríður Bjarnadóttir keyptu hluta Þorkels í Sjálandi og fluttu þangað 1931. Þar bjuggu þau allan sinn búskap í Grímsey, ... Árið 1930 byggði Þorkell steinhús, það sem enn stendur á hólnum og er nú í eigu dóttursonarsonar hans, Guðlaugs Óla Þorlákssonar." Steinhúsið frá 1930 stendur sunnantil á hólnum en norðan við það er sléttur stallur sem nær um 10 m út frá því. Má ætla að torfbærinn hafi staðið þar því hann hefur væntanlega staðið á meðan steinhúsið var byggt og annað pláss er ekki uppi á þessum hól. Stakur hóll upp af innri höfninni, brattur á alla kanta nema síst að vestan og þverhníptur að

sunnan með klettabelti framan í. Flatur að ofan.

Á hólnum stendur nú steinhús b. 1930 og liggur malarborinn vegur upp að því að austan og er hlað sunnan við húsið á hólbrúninni. Slétt grasflöt er norðan við það. Á ljósmynd (frá seinni hl. 20. aldar - GG, 108) sést stór skúrbygging

áföst húsinu norðan við það og nær hún yfir stærsta hluta stallsins sem nú er. Öll ummerki hafa verið afmáð en líklegt er að rofum hafi verið rutt niður af hólnum norðan eða austanmegin. Áður en torfbærinn var byggður 1905 stóðu á hólnum allmörg lágreist torfhús, líklega sjóhús og sjást þau á ljósmynd frá 1902 (GG, 378).

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; GG, 108, 165, 378

EY-441:015 heimild um útihús

66°32.377N 18°01.022V

Á túnakorti Sjálands frá um 1920 er sýnt útihús 5 m norðan við NV horn bæjarins. Þessi staður er í hólbrún eða rétt neðan við hana, vestantil á norðurhlið Músarhóls, um 10 m VNV af núverandi íbúðarhúsi.

Grösug brekka móti norðri.

Engin ummerki sjást á þessum stað

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-441:016 heimild um útihús

66°32.369N 18°00.984V

Á túnakorti Sjálands frá um 1920 er sýnt útihús 20 m SA við SA horn bæjarins. Þetta hús hefur staðið rétt vestan við þar sem Sólberg er nú eða jafnvel á sama stað og það; undir heimreiðinni að Sjálandi eða rétt sunnan við hana.

Malarborinn vegur og brött brekka niður af til suðurs

Engin ummerki sjást á þessum stað. Mögulegt er að þetta hús hafi verið á sama stað og Hólkot 005 og varla hafa verið meira en 5 m á milli þeirra.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-441:017 heimild um útihús

66°32.387N 18°00.912V

Á túnakorti Sjálands frá um 1920? er sýnt útihús 80 m ASA af bænum 014. Þetta hús hefur staðið á sama stað og Nýja Sjáland nú, eða rétt framan við það.

Timburhús á steiptum grunni, grasflöt í kring. Framan við húsið hefur verið gerður stallur til að fá slétta flöt í aflíðandi brekkunni.

Engin ummerki sjást. Hugsanlegt er að þessi hús hafi staðið á sama stað og sjóbúðirnar 012.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-441:018 Stekkjarmerkjavarða örnefni landamerki

Örnefnið Stekkjarmerkjavarða er talið í skrá um örnefni í landi Efri Sandvíkur frá 1925-30. Ekkert er vitað á hvorum merkjunum hún hefur verið eða til hvaða stekkar örnefnið vísar.

Heimildir: GG, 333.

EY-441:019 Stekkjarbrekka tóft stekkur 66°32.429N 18°00.397V

Örnefnið Stekkjarbrekka er talið í skrá um örnefni í landi Efri Sandvíkur frá 1925-30. Það þekkist ekki lengur en tóft sem gæti hafa verið stekkur er á stökum hól lausum frá brekkurótum 330 m ASA frá bæ 001 og 100 m sunnan við aðra stekkjartóft 021. Brekkan ofan við gæti vel hafa verið kölluð Stekkjarbrekka en það er ágiskun að svo sé.

Í brekkurótum, grasmóar í brekkunni og neðan við en enn neðar taka við tún.

Mjög sokkin tóft á háum og bröttum náttúrulegum hól. Hún er aflöng frá norðri til suðurs, 12x6 m, með skarð eða dyr í vestari langvegg. Veggir eru mest 0,5 m háir og sést hvergi grjót í þeim.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 333.

EY-441:020 lind vatnsból

66°32.346N 18°00.875V

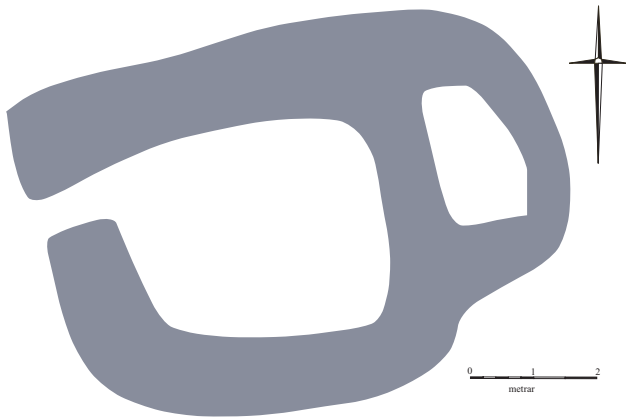
Vatnsból Efri Sandvíkur er neðantil í sjávarbakkanum ofan við innri höfnina, 55 m NV við bæ 001, um 3 m ofan við brekkurætur.

Uppspretta neðarlega í grónum sjávarbakka. Neðan við er höfnin.

Allstór þúfa hefur myndast við uppsprettuna en hún er nú þurr. Talsvert rask hefur verið í kringum brunninn og efni rutt niður brekkuna að ofan.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 333.

Stekkjartóft undir Stekkjarholti. Ljósmyndin er tekin úr norðri.

EY-441:021 Stekkjarholt tóft stekkur

66°32.467N 18°00.507V

Örnefnið Stekkjarholt er talið í skrá um örnefni í landi Efri Sandvíkur frá 1925-30. Það er ekki þekkt en stekkarleg tóft er sunnan undir holti sem gengur vestur úr Steinabrekkum sunnantil í Efri Sandvíkurlandi (Lindin er á því) og gæti það hafa heitað Stekkjarholt - en það er ágiskun að svo sé. Tóftin er rúma 300 m NA af bæ og rúma 100 m NV af hinni meintu stekkjartóftinni 019. Þessi tóft sést greinilega á loftmynd frá 1958.

Sunnan undir grónu holti í grashvammum þar sem nú er trjárækt, víðir og björk en lítills vaxtar. Hríslur vaxa m.a. í tóftinni.

Tvískipt tóft byggð utan í brekkuna, alls 8x6 m. Réttin er að vestan og dyr á henni til vesturs. Hún er 4x3,5 m en króin, sem er aflukt hólf, er 2,5x1,5 m. Veggjahæð mest 0,7 m og virðist tóftin alfarið hlaðin úr torfi.

Hættumat: hætta, vegna trjáræktar

Heimildir: GG, 333; Loftmynd LMÍ 1958.

Nýja Sjóland í byggingu 1953. Lengst til vinstri eru fjárhúsin 022 og höfðu þau staðið ónotuð um skeið er myndin var tekin. Til hægri við þau er Hátún 007 en lengst til hægri er Grund 006 (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 102).

EY-441:022 heimild um fjárhús

66°32.444N 18°00.764V

Á ljósmynd frá 1953 sjást fjárhús uppi á túninu milli Holts 008 og Hátúns 007. Þau átti Jakob Helgason sem bjó á Sjólandi 1931-47 og munu þau ekki hafa verið notuð eftir að hann flutti þaðan. Þessi staður er um 40 m sunnan við flugbrautarendann vestanverðan, 30 m vestur af Hátúni 007 og um 250 m vestur af Sjólandsbænum 014.

Slétt tún.

Engin ummerki sjást á þessum stað

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-441:023 heimild um útihús

66°32.371N 18°00.854V

Á ljósmynd sem tekin er 1902 (GG, 378) sjást útihús miðja vega milli bæjar 001 og sjóbúða 012. Þau hafa staðið

nálægt þeim stað sem verslunin er nú, um 70 m norðan við bæinn.

Hús á steiptum grunni og hlað framan við.

Engin ummerki um þessi hús sjást á þessum stað

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 378.

EY-441:024 heimild um íshús

66°32.357N 18°00.874V

Torfhlaðin íshús stóðu á bakkanum ofan og austan við innri höfnina þar sem seinna stóð rafstöð og nú er minnismerki um Willard Fiske. Eitt þeirra sést á ljósmynd frá fjórða eða fimmta áratug 20. aldar (GG, 98).

Gróinn sjávarbakki - malbikaður vegur ofan við en steiptur pallur undir minnismerki úti á bakkanum og slétt grasflöt kringum það.

Tóftunum var rutt niður bakkann þegar rafstöðin var byggð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Minjar í Eiðatúni merktar inn á loftmynd frá 1958. Mælikvarðinn er u.þ.b. 1:2330.

EY-442 Eyðar

1569-70. Reikningar Möðruvallaklausturs. "Med Eijdum... J" DI, XV, 365; "Med Eijdum ... J kugildi." DI, XV, 367. 1713: Konungsjörð, 17 hdr, liggur undir Möðruvallaklaustri. JÁM X, 314.

1847: Möðruvallaklaustur. 12 hdr.; Neðanmáls: "Hér er leigumáli hafður eptir A.M., sem einn telur jörðina 17 h., en hreppstjóri einn telur hana 16 h. að dýraleika." JJ, 306.

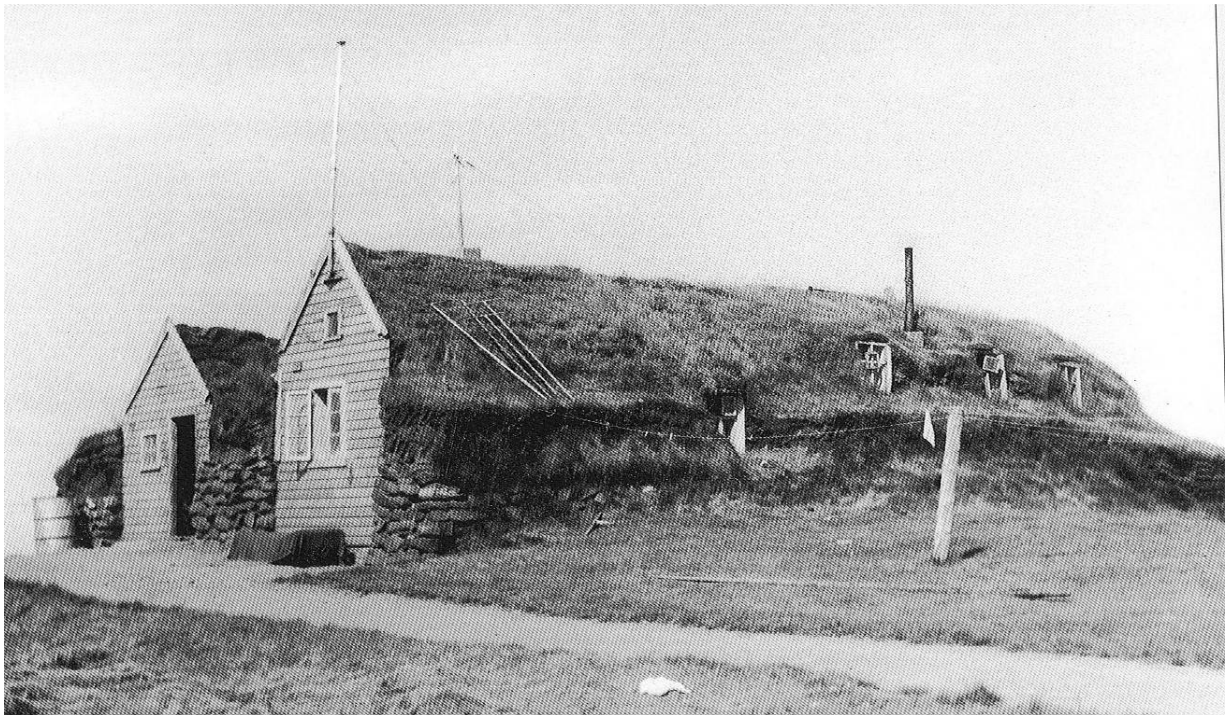
"Landamerki jarðarinnar á móti Sveinsstöðum eru gamall túngarður, bogadreginn en uppfrá garðinum bein lína sem lögð er yfir neðra og efra horn garðsins allt upp að Almennungi. Gamli Eiðabærinn stóð aðeins neðar en Eyvík stendur nú, því vegurinn lá þar um hlaðið. Bærinn fór í eyði 1958, ... Árið 1962 byggði Pétur Eggert Stefánsson og Sigrún Sigurðardóttir nýbýli á Eiðum og nefndu það Sólbrekku. Árið 1966 byggði Örn Geirdal Gíslason og Ólína Guðmundsdóttir upp á Eiðum og árið 1988 byggðu Óttar Þór Jóhannsson og Þorgerður Guðrún Einarsdóttir hús í landi Eiða, sem þau nefndu Eyvík. Félagsheimilið Múli er í landi Eiða, en þar fyrir norðan telst vera Sandvík." GG, 66.

"Sólbrekka (nýbýli úr Eiðalandi, byggt 1966)." PS, 50. Einnig í hjá Pétri Sigurgeirssyni: "Eiðar (nýbygging frá 1966 á Eiðajörð. Gamli bærinn var á bakkanum við akbrautina." PS, 51.

1713: "Heimræði er á jörðunni og eitt skip fyrir landi, fjögramannafar, ..." JÁM X, 314.

"Eiðar (16 hndr.) rétt að kalla áfastir á túninu við Sveinsstaði. Þar er tún lögulegt og mikil til slétt, en liggur hátt við vindum og kyldum; bjarg þónokkurt, fuglríkt; reki mjög lítill, ..." SSE, 209.

Ártal vantar: Tún 1,8 ha.

Síðasti torfbærinn á Eiðum á fyrri hluta 20. aldar. Myndin er tekin úr suðvestri (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 66).

EY-442:001 Eyðar bæjarhóll bústaður

66°32.196N 18°00.513V

"Gamli Eiðabærinn stóð aðeins neðar en Eyvík stendur nú, því vegurinn lá þar um hlaðið. Bærinn fór í eyði 1958." segir í Grímsey og Grímseyingum. Sunnan við félagsheimilið Múla er breið beygja á veginum á mótis við íbúðarhúsið Eyvík (b. 1987). Bærinn stóð austan við veginn, fast sunnan við beygjuna þar sem nú er heimkeyrsla að Eyvík, 25 m austan við sjávarbakka.

Malbikaður vegur liggur yfir hlaðið en þar sem síðasti bærinn stóð er malarborinn heimkeyrsla og sléttar grasflatir í kring.

Með góðum vilja má greina örlitla upphækkun á þessum stað og um 0,7 m há brún er niður af veginum til vesturs (þ.e. handan við gamla hlaðið). Bæjarstæðið hefur verið kyrfilega sléttað austan við veginn og stendur húsið Eyvík á

um 0,5 m manngerðum stalli. Torfbærinn sést á loftmynd frá 1958 en hefur verið rifinn skömmu síðar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 66.

EY-442:002 heimild um útihús

66°32.214N 18°00.404V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús 90 m SSA við bæ 001 og sést það einnig á loftmynd frá 1958. Það var um 70 m norðan við túngarð 006 á merkjum við Sveinsstaði.

Fremur slétt tún milli íbúðarhúsa.

Á þessum stað er smáhólmyndun eða brún og hefur útihúsið staðið sjónarmun hærra en bærinn. Smáhnúður er í túninu þar sem húsið var en að öðru leyti sjást engin ummerki.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-442:003 heimild um útihús

66°32.239N 18°00.529V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 stóð útihús í túninu 85 m SA af bæ 001. Það sést líka á loftmynd frá 1958, um 35 m austan við veginn suður í Grenivík. Þessi staður er um 5 m austan við SA hornið á félagsheimilinu Múla.

Sléttuð grasflöt í kringum steinhús.

Upphækkun í túninu á þessum stað mun fremur vera eftir að lóðin í kringum félagsheimilið var löguð en að hún sé leifar af þessu húsi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-442:004 heimild um lambhús

66°32.248N 18°00.578V

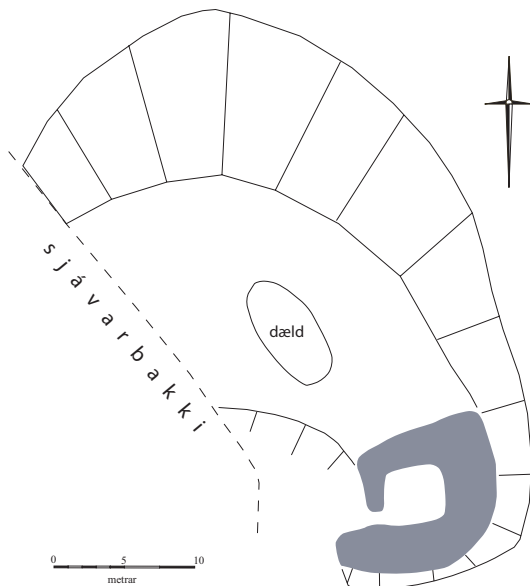
Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús 105 m NNA af bæ 001 og rúma 20 m NV af útihúsi 003. Það hefur lent undir SV horni félagsheimilisins Múla.

Undir steyptu húsi - án kjallara.

Ekkert sést á loftmynd frá 1958 á þessum stað en á henni sést hinsvegar kofi og lítið gerði eða tóft um 15 m NNA við þennan stað. Þau mannvirki eru nú horfin en vera má að þau hafi verið arftakar torhússins. Það er líklega þetta hús sem sést á ljósmynd frá 1938-40 og er í myndatexta sagt vera lambhús (GG, 435).

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; GG, 435.

Rústahóll með tóft 005. Ljósmyndin er tekin úr suðaustri.

EY-442:005 tóft fjárhús

66°32.227N 18°00.591V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús 85 m norður af bæ 001 og 50 m vestur af útihúsi 003. Á þessum stað er tóft, 7 m vestan við vegbrún og 27 m vestan við SV hornið á félagsheimilinu Múla. Hún er 5 m frá sjávarbakka.

Gamalt tún á sjávarbakka.

Tóftin er sunnan á rústahól sem er 24x11 m að stærð. Hann nær alveg fram á sjávarbakkann og hefur brotið af honum. Tóftin er 2x2 m að innanmáli og eru dyr á vesturhlíð - út á bakkann. 4 m norðar er aflöng dæld, 4x2 m, sem lítur úr eins og eldra mannvirki. Einnig er hnúður frammi á bakkanum með dæld í 7 m SV við tóftina. Það er líklega þetta hús sem sést á ljósmynd frá 1938-40 og er í myndatexta sagt vera fjárhús (GG, 435).

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; GG, 435.

Túngarður 006, sem jafnframt er á merkjum milli Eiða og Sveinsstaða. Myndin er terkin úr vestri.

1958 og hefur þá ekki náð mikið lengra til austurs en hann gerir nú. Garðurinn liggur í sveig til norðurs frá sjávarbakkannum og hafa Sveinsstaðir þannig átt talsverðan skika sem bungar inn í Eiðaland en ofan við, þar sem garðinum sleppir, réttir merkjalínan aftur úr sér. Sveinsstaðamegin við garðinn, um 50 austan við veginn er lítill kálgarður byggður við hann. Hann er 4x2 m að stærð, veggir 30 sm þykkir og 20 sm háir, aðeins niðurgrafinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 66.

EY-442:007 *Eiðavogur* heimild um lendingu

66°32.165N 18°00.562V

1846-1849: "Lendingar eru þessar, allar sunnan og vestan á eyinni... Þá á Miðgörðum, þá á Eiðum, þá í Sandvík," segir sr. Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni.

"Lendingar eru fremur slæmar, því brim er þar stundum svo mikið, að það kemur fyrir, að ekki verður róð, þó logn sé. Lendingar eru í Grenivík, á Bášum, á Miðgörðum, Eyðum og í Sandvík." Svo segir Þorvaldur Thoroddsen en hann heimsótti Grímsey árið 1884.

Pétur Sigurgeirsson segir: "Næst er Bæjarvík, Eiðasker og Eiðavogur. Þar er gott að lenda, og gerðu menn það áður við sjóróðra."

Varða á Eiðastrýtu, úr ANA.

EY-442:006 heimild um túngarð

66°32.185N 18°00.325V

Í Grímsey og Grímseyingum segir: "Landamerki jarðarinnar á móti Sveinstöðum er gamall túngarður, bogadreginn, ..." Garðurinn sést enn, sem kantur frammi á sjávarbakkannum en sem greinilegur garður austan við veginn og hægt að rekja hann austur fyrir nyrsta húsið í landi Sveinsstaða, en hann fjarar út u.þ.b. 15 m vestan við efri veginn, hjá snúrustaur. Hann er um 100 m sunnan við 001.

Á sjávarbakka. Þar ofan við er eyða þar sem vegurinn liggur yfir garðinn en austan við veginn liggur garðurinn um sléttuð tún og er slegið fast upp að honum að sunnanverðu.

Garðurinn, sem er torfhlaðinn, sést aðeins sem kantur á sjávarbakkannum en austan við veginn er hann greinilegur, 1-1,5 m breiður og 0,5-0,7 m hár. Skarð er í hann þar sem slóði liggur milli íbúðarhúsa. Hann er mest 0,7 m hár en víða lægri, algróinn en vel skýr. Hann sést greinilega á loftmynd frá

Lending í Eiðavogi, úr suðaustri.

Eiðavogur er norðan við

nöfina Steinbít en Eiðasker marka hann að norðan.

Um 40 m breitt vik milli klappa og er slétt hnúlungafjara upp af því norðanmegin. Upp af henni er uppganga, brött grasbrekka. Engin mannaverk eru á þessum stað.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JN, 12; PS, 41; ÞT, 228.

EY-442:008 varða landamerki

66°32.443N 18°00.103V

Grjóthlaðin varða er á Eiðastrýtu 10-15 m sunnan við merkin við Efri-Sandvík á suðurenda Steinabrekknna. Hún er 60 m SA við Brynhildi EY-441:013.

Varðan er efst í brekkunum ofan við byggðina, í snögggrónum grasmóa. Hún sést vel úr nær allri byggðinni 4 umför eru í vörðunni sem er hlaðin á gróinni klöpp, alls 1,2 m há og um 1,5 m á kant en hún er þríhyrnd að grunnfleti. Hefur tæplega nokkurtíma verið hærri, a.m.k. samsvarar hún sér vel og ekkert grjótt er að sjá sem hrúnið hefur úr henni. Þó varðan sé ekki á merkjunum er hún augljóslega til leiðbeiningar um þau.

Hættumat: engin hætta

EY-442:009 *Eiðabrunnur* lind vatnsból 66°32.168N 18°00.538V
Eiðabrunnur er nefndur meðal örnefna í Eiðalandi í skrá frá 1925-30 (GG, 333). Eiðabrunnur er norðan undir Steinbót, norðan við þar sem uppgangan er úr Eiðavogi, beint upp af lendingunni 007.

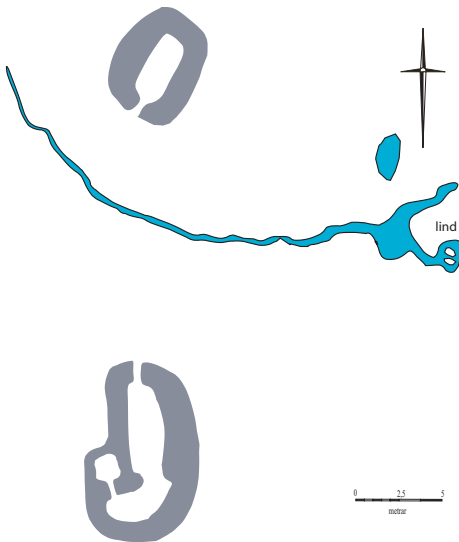
Neðst í sjávarhömrum, rétt ofan við hnallungafjöru. Ofan við er brött grasbrekka þar sem hægt er að komast upp og niður.

Vatn seytlar úr klöppinni neðst og safnast í dálítinn poll en mjög hátíðlegt er að kalla þetta brunn. Engin mannaverk sjást á þessum stað. Þannig háttar til að vel mætti gera fyrirhleðslu til að láta vatn safnast í en slíkt mannvirki hefði brotnað oft í brimum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: GG, 333.

Eiðabrunnur, úr suðri.

Tóftir ofan við Eiðatjörn. Á ljósmyndinni sést tjörnin ofarlega til vinstri sem brúnn blettur. Hæst sér í vörðu á Eiðastrýtu. Myndin er tekin úr SSA.

EY-442:010 tóftir býli

66°32.419N 17°59.836V

"Í Eyðalandi kot uppi í brekkum, nafn þess gleymt," segir Þorvaldur Thoroddsen 1884. "Eyðibýli (ofan við Eiðatjörn)" er nefnt meðal örnefna í Eiðalandi í skrá frá 1925-30 (GG, 333). Upp frá SA enda Eiðatjarnar eru 2 tóftir í hvammi. Þessi staður er um 650 m austur (230°) frá bæ 001 og 200 m SA (282°) af vörðu 008 á Eiðastrýtu.

Vestan undir lágru brekku, efst í hvammi upp af allstórru tjörn sem þornar á sumrum. Ofan við eru þurrar vatnsrásir sem liggja ofan í tjörnina úr lindum sem koma undan brekkunni ofan við. Þar er einn pollur með vatni í.

Tvær aflangar tóftir á svæði sem er 36x10 m að stærð. Sú nyrðri er ógreinilegri en stendur herra, á dálitlum hól. Hún er 6x5 m að stærð og með dyr á suðurgafli. Sú syðri er 10x7 m, greinilegri og skiptist í 3 hól með dyr á norðurgafli þess stærsta. Þó þetta sé kallað "eyðibýli" í örnefnalistanum er það tæplega sérnafn og mun sönnu nær að þetta séu stekkir eða skepnahús, beitarhús jafnvel. Greinilega sést hvar torf hefur verið stungið upp í syðri tóftina allt í kringum hana.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: ÞT Ferðabók I, 230 nm; GG, 333.

EY-442:011 heimild um túngarð

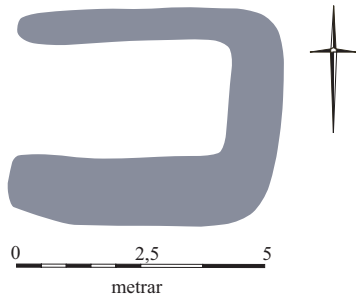
66°32.243N 18°00.361V

Túngarður lá ofan, austan, við túnið á Eiðum og sést hann greinilega á loftmynd frá 1958. Hann er nú alveg horfinn. Hann var 145 m A af bæ 001, rétt vestan við vírgirðingu sem nú liggur með sömu stefnu.

Í túni.

Norðantil er rák í túninu sem gæti verið þar sem túngarðurinn lá en að öðru leyti sér ekki til hans lengur. 1958 var breitt hlið á garðinum austan við útihúsið 002 og þvergarður lá frá aðalgarðinum til vesturs í átt að 003. Í SA horninu (þ.e. vestan við garðinn syðst) vottar á loftmyndinni fyrir öðrum garði, að líkindum eldri, um 15 m vestan við á 30 m kafla.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Tóft á Steinbíti.
Ljósmyndin er tekin úr
norðri.

EY-442:012 tóft óþekkt

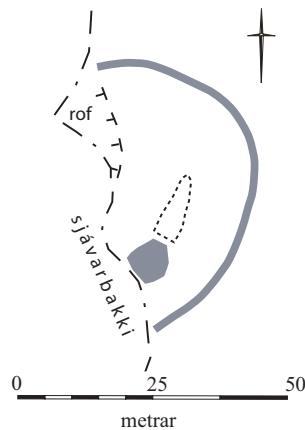
66°32.154N 18°00.515V

Á nöfinni Steinbíti, norðanhalt, tæpa 80 m SV af bæ 001 er tóft. Hún er um 15 m vestan við uppgönguna úr Eiðavogi.

Uppi á grónum klapparkolli, fast á brúninni.

Einföld, aflöng, torfhlaðin tóft, 5x4 m að stærð, snýr A-V og hafa dyr verið á vesturgafli, á haf út. Gæti verið niðurgrafin að sunnan en norðurveggur er skýr þá lágur sé. Mögulegt er að þetta sé kálgarðshola.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Gerði, að líkindum
fremur skurður, sést
sem bogadregin rák af
dekkra grasi.
Ljósmyndin er tekin
úr NNA.

EY-442:013 gerði

66°32.151N 18°00.434V

Sunnan við nöfina Steinbít, á sjávarbakkanum ofan við Þorláksgjögur norðanvert, syðst í Eiðatúni, vestan við veginn, 100 m suður af bæ 001 er regluleg bogadregin rák í túninu, dökkgrænt gras í sóleyjabreiðunni sem myndar hálfhring út frá bakkanum. Lákur hryggur er heldur sunnar en í miðju þessa gerðis.

Á sléttaðri grasflöt, áður túni. Á sjávarbakka.

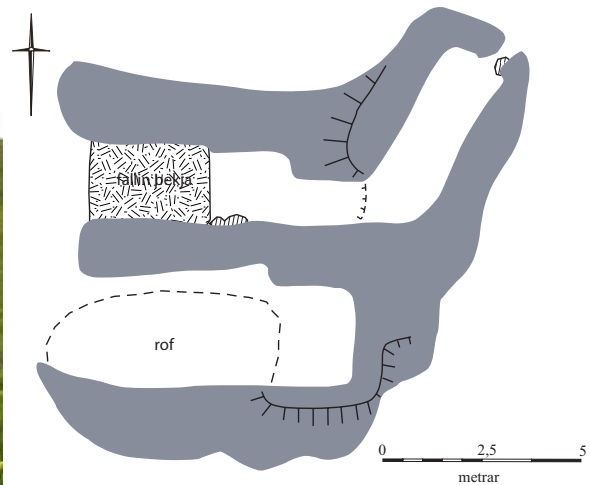
Hnúður er þar sem suðurhlið gerðisins endar á bjargbrúninni og einnig vottar fyrir brún með suðurhliðinni en annars er hverfan alveg slétt við jörð og engin ummerki önnur en gróðurinn. Hryggurinn sunnan við miðju liggur SV-NA og hefur enga tóftalögun. Á honum sjást för eftir beltavél. Rof er í bakkanum þar sem hryggurinn er en þar sést ekki neitt en bakkinn er að vísu sundurgrafinn af lunda. Hverfan afmarkar svæði sem er mest 48 m á lengd og 23 m á

breidd.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Tóft 014. Ljósmyndin er tekin úr vestri.

EY-442:014 tóft óþekkt

66°32.292N 18°00.242V

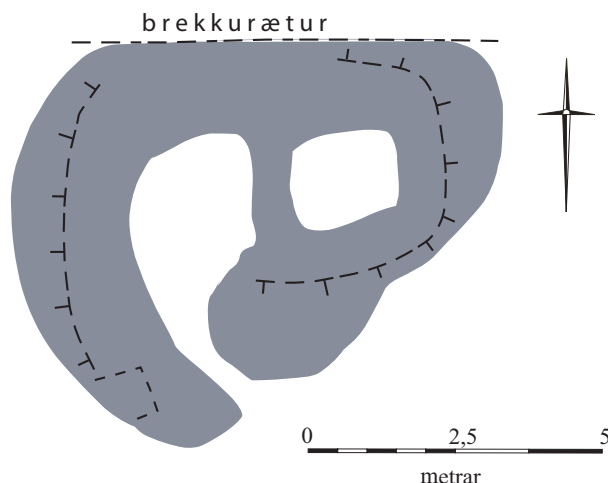
Tóftaþyrping er í brekkurótum um 270 m beint upp, austur, af bæ 001. Hún er um 100 m SSA við stóra útihúsasamstæðu sem er upp af félagsheimilinu.

Í grasmóa í brekkurótum.

Þyrpingin er alls 14x10 m að stærð og skiptist í tvær aflangar samliggjandi tóftir og er sý nyrðri 0,7 m hærri en vestari hluti þeirrar syðri. Í þeim hluta gæti hafa verið grafið ofan í tóftina en engin gafilhlöð er þar að sjá. Í vestari hluta nyrðri tóftarinnar hefur verið byggður kofi eftir 1958 og liggur þekjan ofan í honum og talsvert tréverk undir. Aftan við nyrðra hólfið er það þriðja sem snýr skáhallt á hin, SV-NA og er það allt að 1,2 m hærri en botn lægstu tóftarinnar. Skarð er í NA gafl þessarar tóftar sem gæti verið eftir dyr. Grjót sést hér og þar úr hleðslum. Um 70 m sunnan við þessa tóft er kálgarður í halla mót suðri. Líklega hefur þetta verið einhverskonar skepnuhús en jafnframt er sennilegt að það hafi haft fleiri en eitt hlutverk.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

Stekkur 015. Ljósmyndin er tekin úr NNA.

EY-442:015 tóft stekkur

66°32.358N 18°00.043V

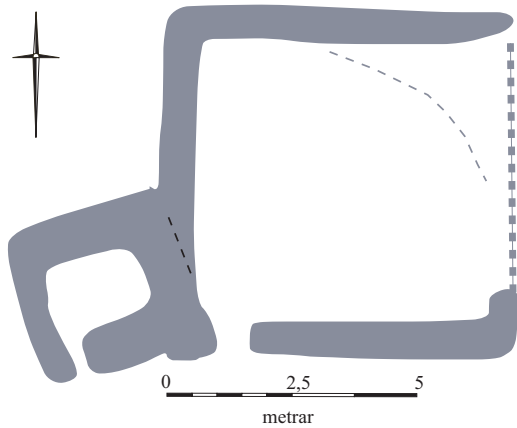
Í hvammi uppi í brekkunum um 460 m NA (229°) af bæ 001 og 160 m SSA af vörðunni 008 á Eiðastrýtu er stekkjartóft. Hún er 20 m austan við aðra stekkjartóft 016.

Neðan í brekku ofan við dálítinn hvamm. Neðst í honum eru ummerki um að vatn hafi safnast fyrir en þó ekki

vatnsstæði. Stórþýfðir móar í kring en meiri grasvöxtur og grænna næst tóftinni.

Tvískipt tóft, talsvert rúnnað, byggð saman við brekkuna, alls 8x6 m að stærð. Réttin er rúmlega 2x2 m en virðist mikið sokkin. Dyr eru á suðurhlíð réttarinnar en króin er austan við, aflukt, 1,5x1,5 m.

Hættumat: engin hætta

Stekkur 016, yngri en stekkur 015. Ljósmyndin er tekin úr suðri.

EY-442:016 tóft stekkur

66°32.357N 18°00.076V

30 m vestan við stekk 015, neðar í hvamminum, er önnur stekkjartóft, greinilega yngri.

Í brekku í dálitlum hvammi. Neðst í honum eru ummerki um að vatn hafi safnast fyrir en þó ekki vatnsstæði. Stórþýfðir móar í kring en meiri grasvöxtur og grænna næst tóftinni.

Stór ferhyrind torfhlaðin tóft, 7x7 m að utamáli, byggð í talsverðum halla í brekkunni og er NA hornið meira eins og skurður í brekkuna. Miðbik austurhlíðar er alveg ógreinilegt. Króin er agnarsmá, byggð sér við SV horn réttarinnar og hafa bæði kró og rétt dyr til suðurs. Hleðsluhæð er 0,5 m.

Hættumat: engin hætta

EY-442:017 mannvirki

66°32.425N 17°59.994V

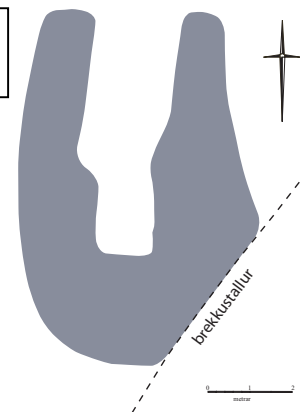
Í norðurenda Eiðatjarnar, undir austurbakkanum, er grjótpallur og einföld steinaröð, eins og bryggjur út í tjörnina og gæti vel verið eftir leik barna. Þessi staður er um 130 m austur frá stekki 015 og 570 m austur af bæ 001.

Á tjarnarbakka, undir 3-4 m hárra brekku. Tjörnin er skraufurr yfir sumarið og ekki djúp.

3x2 m grjótpallur og einföld röð af steinum 2 m NV við hann. Hlaðið upp við bakkann út í tjörnina eins og hún er þegar mest er í henni, en það er líklega ekki oft sem vatn stendur upp við þetta mannvirki, og flæðir tæplega nokkurntíma yfir.

Hættumat: engin hætta

Steinaraðir í bakka Eiðatjarnar. Myndin er tekin úr austri.

EY-442:018 tóft óþekkt

66°32.353N 17°59.957V

65 m ASA af stekkjartóft 015 er tóft. Hún er í næsta hvammi ofan við stekkjartóftirnar 015 og 016, um 500 m austan við bæ 001. Hún er 20 m norðan við merkjagirðingu á mótí Sveinsstöðum og 10 m neðan (vestan) við hagagirðingu sem liggur þvert yfir landareignina.

Neðan í lágru brekku í breiðum en grunnum grashvammi. Þýfður mói bæði ofan og neðan við.

Einföld, aflöng, torfhlaðin, tóft, byggð inn í brekkuna, opnast til norðurs. 8m löng og

4 m breið að utanmáli. Er löng og mjó eins og kvíar og má vera að það hafi verið hlutverk tóftarinnar þó staðsetningin virðist heldur mæla gegn því.

Hættumat: engin hætta

Tóft 018 úr norðri.

EY-442:019 heimild um íshús

66°32.250N 18°00.614V

Íshús úr torfi stóð frammi á bakkanum, vestan við veginn, þar sem bakinn beygir til suðvesturs út að Eiðaskerjum. Þessi staður er 40 m NV við NV-horn félagsheimilisins Múla og tæpa 130 m norður af bæ 001.

Grasflöt á sjávarbakka, bratt niður af. Malbikaður vegur er ofan við.

Smávægileg misfella er á þessum stað en að öðru leyti er ekkert sem minnir á mannvirki.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-442:020 þúst óþekkt

66°32.248N 18°00.397V

130 m ANA af bæ er rústahóll. Hann er um 30 m ofan við efri veginn og liggur slóði að útihúsum efst í túninu yfir norðurenda hólins. Vírgirðing liggur yfir hann miðjan frá austri til vesturs.

Í túni.

Steypt súrheysgryfja er uppi á hólnum norðanmegin. Þessi staður er rétt innan við túngarðinn gamla 011. Hóllinn er um 15x10 m að stærð, kúptur, en hefur verið sléttaður.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-442:021 Prettur heimild um brunn

66°32.236N 18°00.493V

Prettur hét brunnur norðaustantil í túninu á Eiðum, tæpa 80 m NA frá bæ 001 og heldur nær félagsheimilinu Múla en miðja vegu milli þess og núverandi íbúðarhúss.

Áður tún, nú óslegin grasflöt með ummerkjum um rask.

Ekkert sér til brunnsins. Hann var hola grafin ofan í leirinn og voru engar hleðslur í honum. Nafnið hafði brunnurinn af því að einn daginn gat hann verið fullur af vatni en það gat verið horfið þann næsta.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-443 Sveinstaðir

1713: Konungsjörð, 10 hdr., liggur undir Möðruvallaklaustri. JÁM X, 313.

1847: Möðruvallaklaustur, 10 hdr.; Neðanmáls: „Hreppstjóri einn telur jörð þessa 14 h. Að dýrleika, og er leigumáli á henni hafður eptir A. M." JJ, 306.

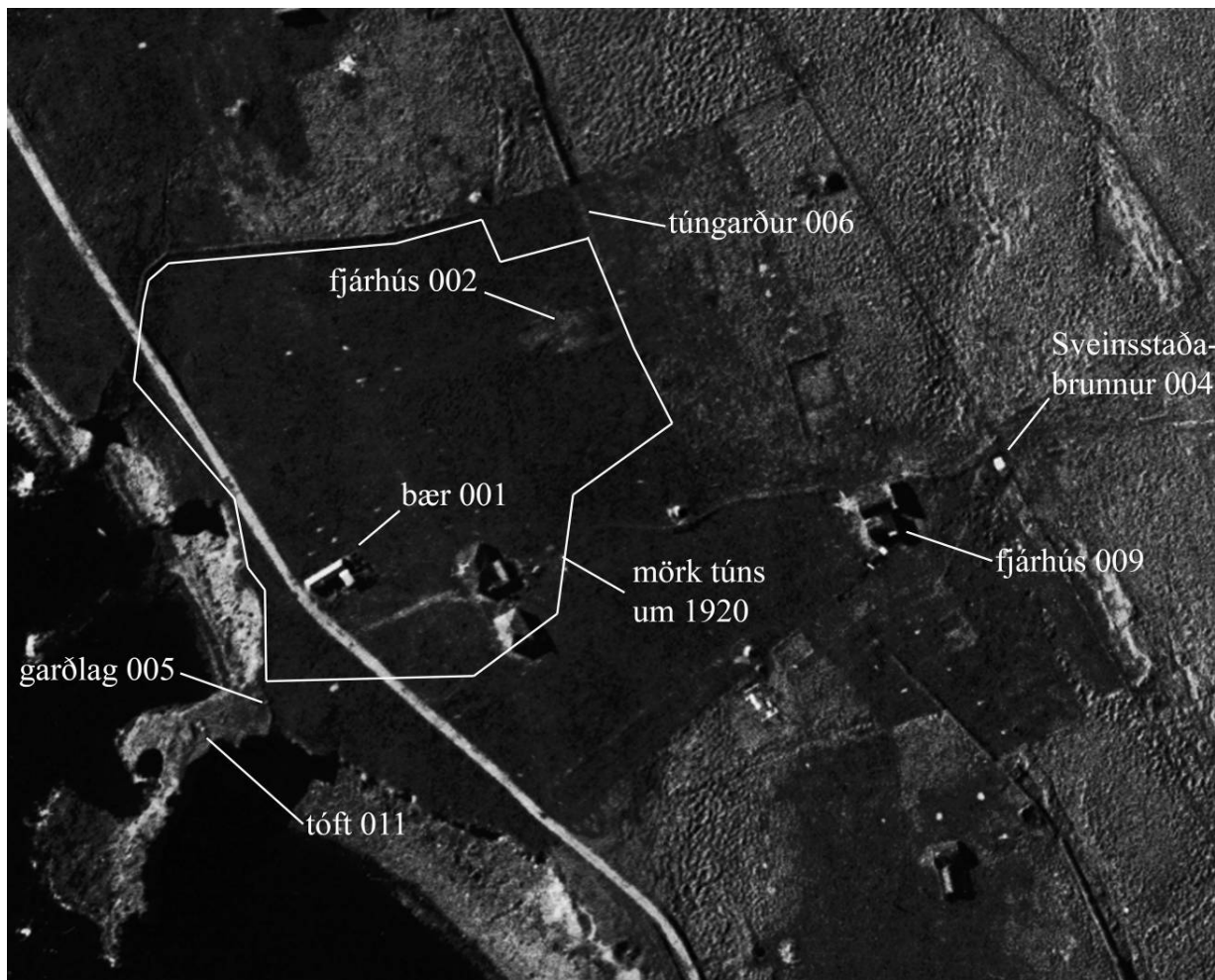
"Gamli Sveinsstaðabærinn stóð mjög framarlega á sjávarbakkanum og vegurinn lá þar um hlaðið. Steinhúsið sem Óli Bjarnason byggði stendur mun ofar í túninu. Það er nú eign ríkisins. Þorleifur Sigurbjörnsson byggði nýbýli á Sveinsstöðum og nefndi Sveintún. Húsin voru byggð á sama tíma og samhliða og var flutt í þau bæði árið 1944. ... Þorleifur Ólason og Margrét Ingibjörg Gunnarsdóttir byggði hús í landi Sveinsstaða árið 1979, sem nefnt var Hella. ... Árið 1863 var byggt kot í landi Sveinsstaða, sem hlaut nafnið Ráðaleysi. ... Í því var búið í fjögur ár og þann tíma bjuggu þar hjónin Jón Guðmundsson og Sigríður Jónsdóttir ... Árið 1867 flytja þau í Sveinsstaði og í Ráðaleysi var aldrei búið meir." GG, 189.

Núverandi hús á Sveinsstöðum var byggt árið 1944. Sveintún var byggt sama ár í landi Sveinsstaða. GG, 192, 197.

"Sveintún (nýbýli á Sveinsstaðajörð, byggt 1944). ... Sveinsstaðir (mjótt sund er á milli húsanna, þau eru áþekkt og byggð samúmis)." PS, 50.

1713: „Heimræði er ekki á jörðunni og ekkert skip, so ábúendur róa annastaðar." JÁM X, 314.

"Sveinstaðir (14 hndr.) örskammt fyrir utan Miðjarða. Þar er tún smátt og graslítið; fýkur upp úr bökkunum, grjót og

Minjar í Sveinsstaðatúni merktar inn á loftmynd frá 1958. Mælikvarðinn er u.þ.b. 1:2000.

sandur í vestanveðrum. Bjarg stutt, en fuglmargt, reki lítill." SSE, 209.
Ártal vantar: Tún 1,3 ha.

Gamli bærinn á Sveinsstöðum um miðja 20. öld. Myndin er tekin af báti á Þorláksgjögri (úr Grímsey og Grímseyingar, bls. 189).

EY-443:001 *Sveinsstaðir* bæjarhóll bústaður
66°32.131N 18°00.304V

"Gamli Sveinsstaðabærinn stóð mjög framarlega á sjávarbakkanum og vegurinn lá þar um hlaðið. Steinhúsið sem Óli Bjarnason byggði stendur mun ofar í túninu." segir í Grímsey og Grímseyingum. Sveinsstaðabærinn stóð nákvæmlega 200 m sunnan við bæinn á Eiðum (EY-442:001), fast við veginn þar sem hann beygði örlítið til SA. Sú beygja hefur verið tekin af og liggur yngri vegur yfir bæjarstæðið en sá eldri sést enn.

Aflagður malarvegur liggur þar sem hlaðið var en malbikaður vegur á púða yfir bæjarstæðið. Austan við hann eru sléttaðar grasflatir og heimreið að steinhúsinu sem er núverandi íbúðarhús á Sveinsstöðum. Bærinn stóð 14 m frá bjargbrúninni upp af suðurenda Þorláksgjögurs. Í rofinu efst í bjarginu er talsvert af 20. aldar rusli, postulín, gler, óbrennd bein en líka aska. Á flötinni vestan við núverandi veg, norðanhalt framan við núverandi íbúðarhús er sléttaður

rústahóll, 10x7 m, A-V, og sömuleiðis eru grunsamlegar ójöfnur milli vegarins og Sveinstúns en þær eru of sunnarlega til að geta tilheyrt síðasta torfbænum. Alls eru ójöfnurnar á 45x25 m svæði en upphækkun er sáralítill og ekki hægt að tala um hól. Ójafnan framan við Sveintún er eins og þrjár hliðar (N, A, S) úr ferhyrnu gerði, um 20x14 m að stærð en þetta er mjög óljóst.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 189.

EY-443:002 þúst fjárhús

66°32.179N 18°00.265V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús 20 m norðar og 90 m austur af bæ 001. Á þeim stað sést nú rústahóll fast ofan, austan, við efti veginn, um 40 m sunnan við merki við Eiða og 70 m NA af núverandi íbúðarhúsi á Sveinsstöðum.

Í túni. Malarvegur framan við.

Lágur en breiður rústahóll með kafgrasi á. Hann er aflangur, 18 m frá austri til vesturs en austanmegin gæti hafa verið tóft þvert á og þar er hann 14 m breiður. Þó að sléttað hafi verið yfir minnir þetta á tvöföld fjárhús með hlöðu. Á þessum stað sést stór ljós blettur á loftmynd frá 1958 og hafa hús þessi verið fallin þá.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-443:003 Ráðaleysi bæjarstæði bústaður

66°32.130N 18°00.248V

Í Grímsey og Grímseyingum segir: "Árið 1863 var byggt kot í landi Sveinsstaða, sem hlaut nafnið Ráðaleysi. ... Í því var búið í fjögur ár og þann tíma bjuggu þar hjónin Jón Guðmundsson og Sigríður Jónsdóttir ásamt dóttur sinni Ragnheiði. ... Árið 1867 flytja þau í Sveinsstaði og í Ráðaleysi var aldrei búið meir." Ekki er vitað hvar Ráðaleysi var.

Einn staður sem kemur til greina eru ójöfnurnar framan við Sveintún, 40 m sunnan við bæ 001 (sjá þar).

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 189.

Sveinsstaðabrunnur úr austri.

EY-443:004 Sveinsstaðabrunnur brunnur vatnsból

66°32.188N 18°00.087V

Örnefnið Sveinsstaðabrunnur er talið í skrá um örnefni í landi Sveinsstaða frá 1925-30 (GG, 333). Brunnurinn er sjónarmun sunnar en beint upp, austur, af Sveintúni, 192 m ASA af bæ 001. Brunnurinn hefur verið fast við merkin eins og þau voru áður en Sveintún fékk sneið norðan af Miðgarðalandi.

Efst í túni undir svolitlum bakka. Ofan við eru grasmóar en í kring hefur verið mikið rask þótt það sé nú allt vel gróið.

Brunnurinn er steypdur, um 3x2 m, en er nú fullur af grjóti og byrjað að gróa yfir hann. Fast vestan við hann er lítill tóft, 6x3 m sem opnast út á brunnbakkann (þ.e. til austurs) og undan henni gengur garður með vatnsleiðslu (járnör stendur útúr á einum stað) í átt að húsunum. Garðurinn er fast við eða undir gaflinum á íshústóft 008 en vestan við hana sést hann ekki lengur. Næst brunninum að norðanverðu er

alldjúp dæld sem hefur verið gerð í sambandi við hann. Um þennan brunn segir Bjarni Magnússon í Grímsey og Grímseyingum: "Árið 1945 var lögð vatnsleiðsla í Sveinsstaði og Sveintún úr brunni sem er rúma hundrað metra austan við húsin. Gerðu það þáverandi ábúendur þar, þeir Óli Bjarnason og Þórleifur Sigurbjörnsson. Sama fyrirkomulag var haft [og] á Básum, tunna undir brunnþakinu [sbr. EY-439:006]." GG, 341. Brunnurinn sést greinilega á loftmynd frá 1958, hvítur blettur og leiðslan frá honum í átt að húsunum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 333, 341.

EY-443:005 garðlag vörslugarður 66°32.113N 18°00.297V

Lágur garður girðir af Sveinsstaðarana, efst, beint niður af núverandi íbúðarhúsi, 25-35 m SSV af bæ 001.

Garðlag 005 úr NNA.

Sléttur mói á sjávarbakka. Mjór klettaranir sem gengur í sjó fram, gróinn að ofan en stuðlaberg í hliðum. Garðurinn er greinilegrí að sunnaverðu þar sem hann liggur í sveig frá bjargbrúninni, en annars fremur sokkinn. Fleiri misfellur eru úti á rananum, sem er snögggróinn, ólíkt túninu ofan við garðlagið, en óvíst er að þær séu gamlar. Hann er 15 m langur, 1 m breiður og mest um 0,5 m hár.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-443:006 heimild um túngarð

66°32.184N 18°00.210V

Túngarður lá þvert yfir Sveinsstaðaland, hluti af garðinum sem lá eftir byggðinni endilangri. Búið var að slétta hann í Sveinsstaðalandi 1958 en þó sést á loftmynd frá því ári hvar hann hefur legið. Hann hefur tekið sveig til vesturs í Sveinsstaðalandi. Garðurinn var tæpa 120 m austan við bæ 001.

Í túni.

Ekkert er nú til minja um garðinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-443:007 þúst óþekkt

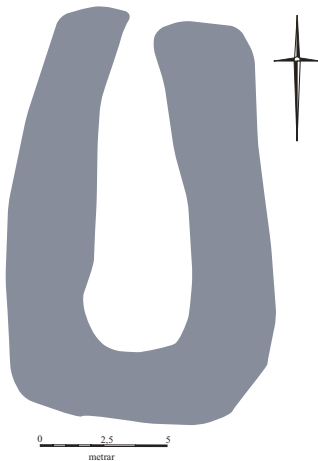
66°32.116N 18°00.283V

Nyrst við Stertuvík, þar sem Sveinsstaðarani byrjar, er rústahóll á bakkanum, 3 m austan við garðlagið 005 og 30 m suður af bæ 001.

Hóllinn er iðjagrænn eftir sinubruna, en í kring er sléttur grasmói með sóleyjum. Á sjávarbakka og þverhnipt niður af.

Hringlaga hóll, um 10 m í þvermál, mest um 1 m hár. Engin tóftalögun sést. Íshús stóð á bakkanum neðan við bæinn og gæti hóllinn verið eftir það.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Íshústóft.
Ljósmyndin er
tekin úr austri.

EY-443:008 tóft

66°32.166N 18°00.195V

Stór tóft af íshúsi er í túninu 30 m austan við efri veginn, upp af bilinu milli Sveintúns og núverandi íbúðarhúss á Sveinsstöðum, 104 m ASA af bæ 001.

Í túni.

Stór, breið og einföld torfhlaðin tóft, 11x3 m að innanmáli með mjög breiðum 1 m háum veggjum. Snýr út og suður og opnast til norðurs en er hærri og meiri að sunnan. Útbúnaður var til að renna ísnum niður í Þorláksgjögur í krikanum norðan við Sveinsstaðarana.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-443:009 þúst fjárhús

66°32.177N 18°00.116V

Fast suður við gömlu merkin við Miðgarða voru fjárhús úr torfi og grjóti og sjást þau á loftmynd frá 1958. Þar er nú rústahóll með steypuleifum og járnarusli, 25 m vestan við brunninn 004 og 160 m ASA af bæ 001.

Í túni.

Greinilegur rústahóll, 20x20 m að stærð, en húsaskipun sést ekki lengur. Haldin var áramótabrenna á þessum stað og kveikt í húsunum eftir að hætt var að nota þau.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-443:010 Sveinsstaðarani þjóðsaga huldufólksbústaður

66°32.078N 18°00.321V

"Hér að auki töldu sumir [huldufólksbústaði vera] í Sveinsstaðarana." segir í skrá Sr. Jóns Norðmanns um huldufólksbústaði í Grímsey frá 1847 - Allrahanda, 125 sbr. ÞJÁ III, 22. Sveinsstaðarani er langur og mjór stuðlabergsrani sem liggur í sveig til SV frá bænum, milli Þorláksgjögurs og Stertuvíkur. Ysta snösin er um 110 m SV af bæ 001.

Raninn er gróinn að ofan og girtur af með garði 005.

Vegna stuðlabergsins er hlutfallslega lítið af fugli í þessum rana miðað við sjávarbakkana norðan og sunnan við.

Heimildir: Allrahanda, 125 sbr. ÞJÁ II, 22; GG, 427.

EY-443:011 tóft óþekkt 66°32.106N 18°00.324V

Á Sveinsstaðarana, 50 m SV við bæ 001 og 25 m vestan við garð 005 sem girðir ranann af, er tóft, norðanhalt á honum.

Um 20 m breiður rani, grasi gróinn að ofan en þverhniptur til beggja hliða. Tóftin er á ysta verulega grasblettinum en vestan við hana lækkar raninn og mjókkar.

Tveir samhliða torfveggir og smá brún sem myndar suðurgafli, en alveg opið til norðurs. Alls 5x5 m og sér hvergi í grjóti. Regluleg dæld, ámóta stór og tóftin, er fast vestan við og tvö óregluleg hrúgöld eru þar vestan við og eru þau líklega mannaverk. Gæti verið kálgarður.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Tóft 011 úr suðvestri.

EY-444 Miðgarður

"Ekki vita menn með vissu, hvenær kirkja hefir fyrst verið stofnsett í Grímsey, en að öllum líkindum hefir það verið í byrjun 12. aldar, og er sagt að Jón biskup Ögmundsson hafi vígt hana, en hann var fyrsti biskup á Hólum 1106-1121. Kirkja er í Grímsey 1222, þegar Guðmundur biskup Arason dvaldi þar, og eins 1254, þegar Oddur Þórarinnsson gerði herför sína þangað gegn brennumönnum. Elzti máldagi kirkjunnar, sem nú er til, stendur í máldagabók Auðunar biskups hins rauða, sem heimfærð er til ársins 1318, en þessi máldagi er eflaust miklu eldri í raun og veru, líklega frá dögum Jóns biskups Ögmundssonar." ÞT, 254.

"Kirkja hefir verið í Grímsey frá fyrstu tímum í kristnisögu landsins. Elzta máldagasafn Hólabiskupsdæmis, kennt við Auðun biskup rauða, segir frá kirkjunni. Af þeirri lýsingu má sjá, að Jón helgi Ögmundsson hefir vígt kirkju í eyjunni einhvern tíma á árunum 1110-20. Jón helgi kom til Hóla 1106, ... Hún er kirkja sæls Ólafs konungs, ... Auðunarmáldagi sýnir, að Jón Ögmundsson hefir gert vel við sjávarsöfnuðinn í Grímsey og lagt til kirkjunnar góðar gjafir. ... Miðgarðakirkja, eins og hún er oft nefnd eftir prestssetrinu, er í Eyjafjarðarprófastsdæmi, og með tilskipun frá 15. marz 1575 var Grímsey gerð að sérstöku prestakalli. Það hefir hún ætíð verið þangað til 1. júlí 1970, þegar sú breyting varð á með lögum um skipan prestakalla og prófastsdæma, að Grímseyjarprestakall sameinaðist Akureyrarprestakalli og á annar hvor prestur Akureyrar jafnan að hafa með höndum þjónustu Miðgarðasóknar." PS, 119-120.

"Um veru Guðmundar góða í Grímsey hafa skapazt ýmsar þjóðsögur. Hann vígði þar bjargfesti og allt fuglabjargið nema Eyjarfótinn; kirkju og brunn í Miðgördum." ÞT, 253.

1461 og síðar: "[Þ]essar eru kirkiur i holabiskupzdæme. ... j grimsey prestr." DI. V. 359-360.

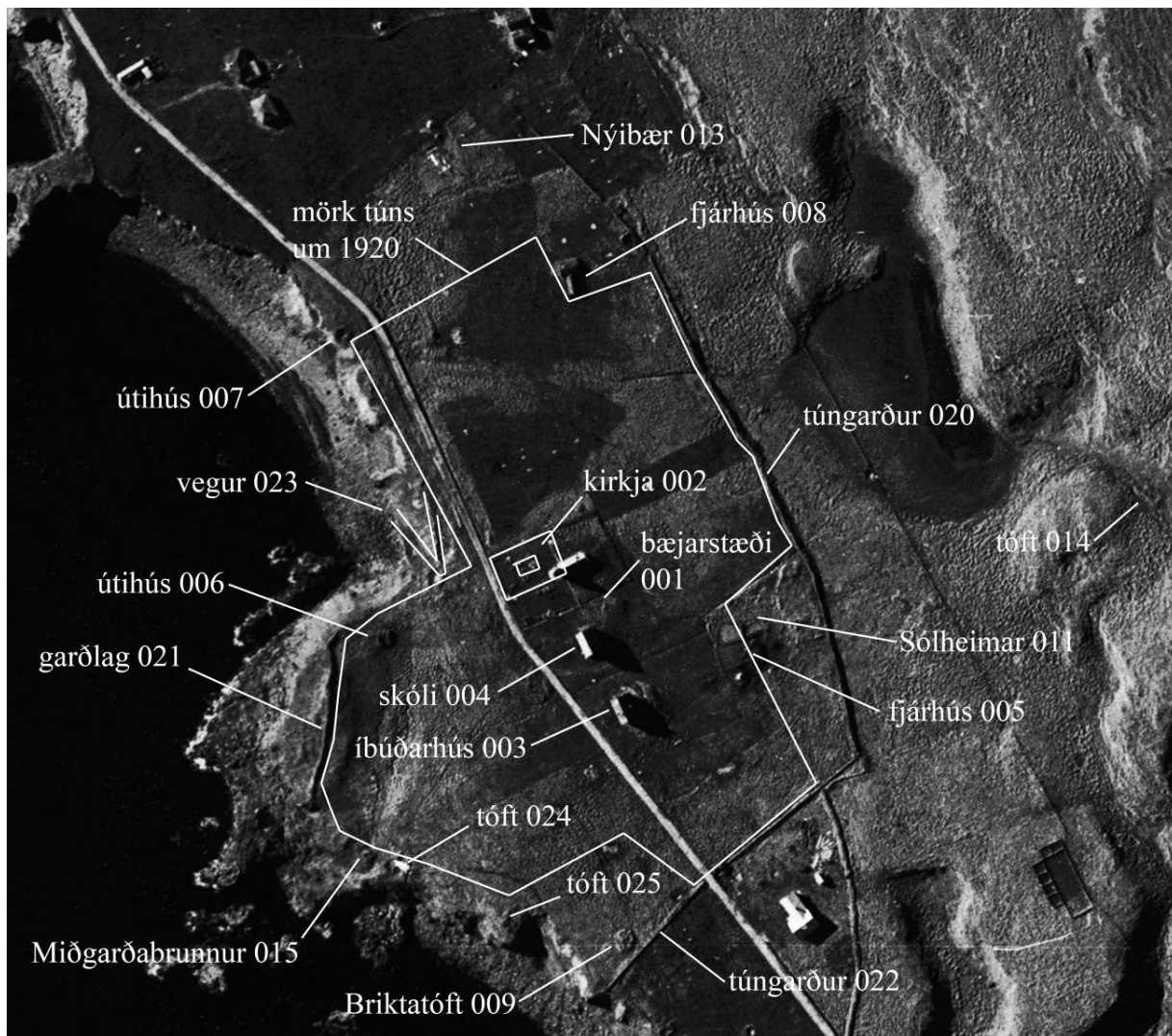
1569-70. Reikningar Möðruvallaklausturs. "Med Stadnum... J" DI, XV, 365.

1757: "Guðbrandur biskup Þorláksson setti fyrstur eftir siðabót skipun á tekjur prestsins í Grímsey, og var eftir hans uppástungu í tilskipun 21. marz 1575 ákveðið, að Miðgarðar yrði prestssetur, og að prestur fengi eitt hundrað af uppbótarfé fátækra brauða og eitt hundraðið af hverju klaustrinu, en um tíundir eða afgangið af fiski, hval, fuglum og eggjum skyldi prestur hafa sem að fornu hefir verið og eru þær greiðslur enn þann dag í dag að miklu elit byggðar á elzta máldaga kirkjunnar." ÞT, 255-256.

1713: Kirkjustaður.

1839: "Kirkjustaður er á Miðgördum. Engar jarðir liggja til kirkjunnar, en síðan eyjan varð kóngseign við siðaskiptin, hefir hún sitt hundrað af hverju klaustri, Munkaþverár- og Möðruvalla." SSE, 211.

1874: Kirkjustaður; Neðanmáls: "Hér segir hvergi frá dýrleika né leigumála, en A.M. segir hér sé 4 kirkju kúgildi, og 1805 segir, að hér fái 20 TT fiðurs." JJ, 306.

Minjar í Miðgarðadatúni merktar inn á loftmynd frá 1958. Mælikvarðinn er u.þ.b. 1:3300.

"Talað er um prest í eygni þegar á Sturlungaöld. Ekki var þess að vænta að biskupar vísiteruðu Miðgarðakirkju næstu aldir frekar en Þönglabakka, enda liðu 700 ár frá því Guðmundur góði kom þar og þangað til næsti biskup ómakaði sig þangað. Miðgarðakirkja var stillt af eftir 1920, snýr hún nú í rétt vestur. Kirkjugarðurinn var stækkaður fyrir nokkrum misserum og hlaðinn úr grjóti en torf yfir og fer vel." VE, 277.

" Miðgarðar. (Prestssetrið gamla var byggt úr dönskum trjávið 1905 og stendur ófúíð. Árið 1960 var því breytt og gert einlyft með valarþaki." PS, 49.

1713: "Heimræði er á staðnum, en ekkert skip." JÁM X, 313.

" 5. Miðgarðar (dýrleiki ókunnur) í sömu línu, ná næstum saman túnin. ... Reki er nokkur er undir bjarginu. Þessara 3gja síðasttöldu bæja, nl. Borga, Sveinagarða og Miðgarða tún eru mjög undirlögð sjórofum vegna kletta og hamra, sem þar eru fram við sjómál og framan í bökkunum, hvar öldurnar brotna með svo miklu ofurefli að sjódrifið í vestanveðrum gengur upp á alla bakka og heim á hús; spillir það mjög túnunum og eyðir jarðvegnum." Svo segir í Sýslu og sóknarlýsingu Eyjafjarðarsýslu. SSE, 209.

Ártal vantar: Tún 2,8 ha.

EY-444:001 *Miðgarður* bæjarhóll bústaður

66°32.067N 17°59.972V

"Sunnarlega á miðri eynni eru Miðgarður, prestssetrið gamla, kirkja og skólahús," segir í örnefnaskrá. "1906 flutti séra Matthías og fjölskylda í nýtt íbúðarhús að Miðgördum. ... Í gamla Miðgarðabænum bjuggu Kristinn Kristmundsson og Sigurborg Sigurðardóttir samfelld frá 1914-1940." segir í Grímsey og Grímseyingum, 113.

Bær og kirkja á Miðgörðum árið 1902.

"Timburhúsið fyrir framan torfbæinn var rífið eftir að prestsfjölskyldan flutti í nýtt hús 1906. Síðan var búið í gamla torfbænum til 1940." segir þar ennfremur, 124. Bæjarhóllinn er sunnan við kirkjuna og hefur kirkjugarðurinn verið færður út til suðurs, um 10 m, upp á hólinn. Yngstu grafirnar í garðinum eru sunnan við kirkjuna í jaðri bæjarhólsins en kirkjugarðsveggurinn er uppi á hólnum þar sem hann er hæstur.

Óslegið tún að sunnan en kirkjugarður að norðan. Nýlegur torf- og grjótgardur eru uppi á hólnum.

Stór og mikill hóll, 40 m frá austri til vestur en 30 m út og suður. Kirkjugarðurinn hefur verið stækkaður upp á hólinn og þeim megin hefur hann verið sléttaður, sennilega lækkaður, og lagaður til þannig að líklegt er að hann hafi í raun náð lengra til norðurs en nú sést, út á móts við kórinn í kirkjunni eða svo. Fyrir utan grunninn undan skólahúsinu 004 (sjá þar) í suðurjaðri hólsins, og dæld í hann að vestanverðu við veginn, sem virðist nýleg, sjást engar misfellur á því 20 m bili sem er sunnan við kirkjugarðinn og hefur greinilega verið jafnað kyrfilega yfir síðasta bæinn. Það hefur verið gert fyrir 1958 því á loftmynd frá því ári sést að hólinn er orðinn sléttur. Allmargar grafir frá síðustu 40 árum eru sunnan við kirkjuna og koma menn þar niður á byggingaleifar og gripi. Þegar gröf Magnúsar Símonarsonar var tekin 1969, sú fyrsta í stækkuðum garði, komu upp hestshófur með hófskegginu, stertur af hesti, gler og vel varðveitt timbur. Minna hefur verið tekið eftir slíku eftir að byrjað var að taka grafir með vél. Torfbærinn sem sést á ljósmynd frá 1902 hefur staðið austarlega á hólnum og liggur kirkjugarðurinn nú yfir það hússtaði. Betti hét draugur á

Miðgörðum og segir af áflogum hans og sr. Jóhannesar Jónssonar í fjárhúsum á Miðgörðum sem drógu prestinn til dauða 1805 - ÞJÁ III, 392-93.

Hættumat: stórhætta, vegna líkagraftar

Heimildir: Túnakort; Ö-Grímseyjarhreppur, 1, GG, 113, 124.

Bæjarhóllinn í Miðgörðum úr SSA. Vel sést hvernig kirkjugarðsveggurinn liggur uppi á háhólnum.

EY-444:002 kirkjugarður kirkja

66°32.070N 18°00.004V

"Gamla timburkirkjan var byggð 1867, en færð og endurbyggð 1932." segir í Grímsey og Grímseyingum, 113

Í bók Péturs Sigurgeirssonar, Grímsey segir: "Miðgarðakirkja var byggð 1867. ... Torfkirkjan, sem þar hafði áður staðið, var rifin um mitt sumar þetta ár og nýja kirkjan byggð úr rekavið. ... Nýja kirkjan var 12 álna löng, 7 álna og 9 þumli breið að utanmáli. Hún var með skarsúð, tjörguð og með hvítmáluðum trékrossi yfir vestustafni. Þrír gluggar voru á hlið og einn á kórstafni." Einnig segir Pétur að kirkjan hafi verið endurvígð árið 1956, tuttugu og fjórum árum eftir að gerðar hafi verið á henni breytingar. "Hún var færð um lengd sína frá Miðgarðabænum, vegna eldhættu af að

hafa húsin of nálægt hvort öðru. ... Byggður var kór við kirkjuna, forkirkja og turn. Það var 1932."

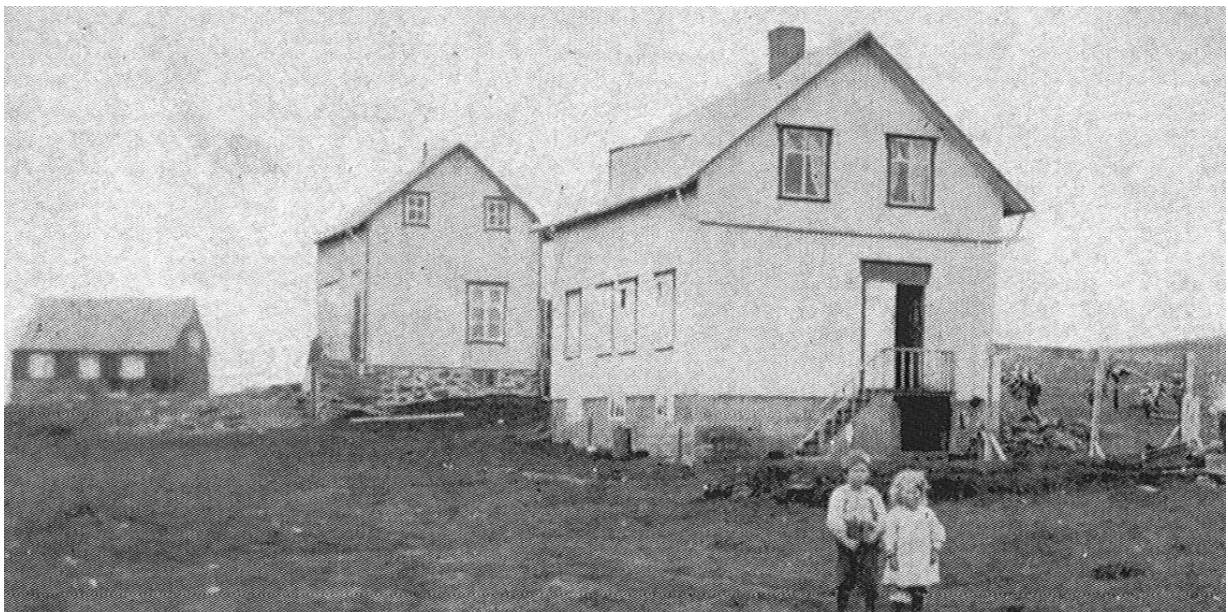
Í Kirkjuritinu birtist grein eftir Pétur Sigurgeirsson árið 1956 sem segir frá endurvígslu kirkjunnar: "Miðgarðakirkja í Grímsey hefir hlotið gagngera endurbót á þrem seinustu árum. Hún var endurvígð 11. sunnudag e. Trin, 12. ágúst sl.... Miðgarðakirkja var byggð haustið 1867 af Árna á Garðsá. Fyrir allmörgum árum smíðaði Helgi Ólafsson á Borgum viðbyggingu, kór og forkirkju. Við biskupsvísitazíu 1953 var ákveðið að hefja hina gagngeru endurbót, þar sem sýnt var, að ella myndi þurfa innan skamms að reisa nýja kirkju." Kirkjuritið 22, 406-408. Kirkjugrunnurinn frá 1867 er NV við núverandi kirkjustæði. SA horn eldri kirkjunnar er undir NV horni kirkjutrappanna, eða því sem næst. Engin leiði eru í sjálfu kirkjustæðinu en það sem er næst því að vestan er gröf Valdimars Jónssonar (d. 1937) og að norðan Hólmfríðar Þorkelsdóttur (d. 1958). Kirkjugarðurinn hefur verið stækkaður mikið, einkum til austurs og suðurs, upp á bæjarhólinn 001 (sjá þar). Austurmörk gamla garðsins voru á móts við austustu gluggana í kirkjuskipinu og suðurhliðin í línu við fánastöng sem er suðvestan við núverandi kirkju.

Sléttur kirkjugarður.

Núverandi kirkja stendur á steiptum sökli, en grasflöt er þar sem eldri kirkjan var. Nokkur upphlaðin leiði eru í garðinum en þau eru öll yfir gröfum frá 20. öld og þar fyrir utan er hann rennisléttur. Elstu minningarmörkin eru frá 3. áratug 20. aldar. Trégrindverk er fyrir vesturhlið garðsins, en garður úr torfi og grjóti fyrir öðrum hliðum. Sú hleðsla er frá um 1990. Kirkjugarðurinn sem sýndur er á túnakorti var 28x24 m að stærð. "Þegar Guðmundur góði Hólabiskup flúði fyrir Sturlungum til Grímseyjar lenti hann í Stertu. Vígði hann þá kirkjuna ..." ÞJÁ IV, 69. "Einu sinni var stúlka sem Anna hét grafin í Miðgarðakirkjugarði í Grímsey. Kvöldið sama heyrði einhver sem úti var eða út kom veinhljóð þrjú í kirkjugarðinum. En um það var ekkert skeytt frekar og hefur Ólafur [gamall maður í Grímsey d. 1849] svo frá sagt að sér verði sú saga lengst í minni." ÞJÁ I, 221. Elsta heimild um kirkju í Grímsey er Íslendinga saga þar sem segir frá aðför Sturlunga að Guðmundi biskupi góða árið 1222 - Sturl, 276-77, en ekki kemur þar fram að kirkjan hafi verið í Miðgöörðum, né raunar í mállega Grímseyjarkirkju frá 1318 - DI II, 441-43. Grímseyjarkirkju er einnig getið um 1350 - Bsk II, 18; 1425 - DI IV, 328 og Grímseyjarpresta er getið 1446 - DI V, 360 og 1461 - DI V, 360.

Hættumat: hætta, vegna líkagraftar

Heimildir: Túnakort; GG, 113; PS, 113-114; ÞT, 254; Pétur Sigurgeirsson: 'Miðgarðakirkja endurvígð', 406; ÞJÁ I, 221; ÞJÁ IV, 69; Sturl, 276-77; DI II, 441-43; DI IV, 328; DI V, 360; Bsk II, 18.

Næst er íbúðarhúsið í Miðgöörðum, sem byggt var 1906 og enn stendur, þá skólahúsið 004 og fjærst kirkjan á síðum upprunalega stað. Myndin er tekin á þriðja áratug 20. aldar (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 114).

EY-444:003 *Miðgarðar* hús bústaður

66°32.055N 15°59.933V

"1906 flutti séra Matthías og fjölskylda í nýtt íbúðarhús að Miðgöörðum. Það hús stendur enn, elsta húsið í Grímsey. Húsinu var nokkuð breytt árið 1960." segir í Grímsey og Grímseyingum, 113. Timburhúsið frá 1906 stendur enn á

sama stað um 50 m sunnan við kirkjuna og 10 m austan við veginn. Það sést á túnakorti frá um 1920.

Íbúðarhús með garði framan, vestan, við og sléttum grasflötum í kring.

Húsið stendur á dálitlum hóli sem hefur verið lagaður til að norðan en fjarar út til austurs. Húsið var umbyggt árið 1960, bætt við inngönguskúr að sunnan, þakið lækkað og sett ný klæðning (skeljasandsplötur). Húsið er 9x5,5 m að stærð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; GG, 113

EY-444:004 heimild um skóla

66°32.059N 17°59.962V

Skólinn, timburhús byggt 1905, stóð 15 m norðan við timburhúsið sem enn stendur (003), í beinni línu milli þess og kirkjunnar. Hann sést á túnakorti frá um 1920.

Grasflöt milli kirkjugarðs og íbúðarhúss, utan í bæjarhól.

Skólahúsið hefur staðið sunnan í bæjarhólum og sést hvílt í hann þar sem það var, 9x5 m að stærð. "Árið 1905 var af miklum myndarskap byggt skólahús að Miðgördum fyrir fé úr Fiskesjóði. Sú bygging markaði ekki aðeins tímamót varðandi kennsluna, heldur einnig allt skemmtanahald í Grímsey. Þar var einnig sæmilega rúmgott herbergi fyrir bókasafnið. Húsið var þannig byggt, að kjallari var undir því öllu og að mestu notaður sem geymsla, og 1929, þegar talstöðin er sett upp á Miðgördum, var mótörinn sem hlóð rafgeyma stöðvarinnar settur í kjallara skólahússins. Á hæðinni fyrir ofan voru skólastofan og bókasafnsherbergið. Úr forstofunni var stigi upp á loftið og annar niður í kjallarann. Uppi á loftinu var salur, álíka stór og kennslustofan á hæðinni fyrir neðan, og leiksvið. Þar fór mörg leiksýningin fram og gamanmál flutt. Á skólaloftinu var einnig búið í nokkur ár. Í þessu húsi var öllum börnum og unglingum kennt í 55 ár. Óli Bjarnason útvegsbóndi á Sveinsstöðum segir frá því, þegar fjölskylda hans flutti að Básu í Grímsey. Hann kom í skólann veturinn 1914, en hafði áður verið einn vetur í farskóla í Fjörðum. "Það datt hreinlega yfir mig að sjá skólahúsið hér." segir hann, "stór kennslustofa og annað herbergi, þar sem bókasafnið var. Þarna voru tvíbreiðir bekkir með böfum og ýmisleg kennsluáhöld, sem ekki sáust víða, eins og t.d. hnattlíkan. ... Kennsla fór fram í skólahúsinu við Miðgarða til ársins 1960, en þá var skólalaldið flutt í gamla verslunarhús KEA, sem stóð undir bakkannum í Sandvíkinni við enda frystihússins." Haraldur Jóhannsson í GG, 320-21. Timbrið úr skólahúsinu var notað í skúr sem stendur aftan við íbúðarhús á Sveinagördum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; GG, 320-21.

EY-444:005 þúst fjárhús

66°32.068N 17°59.894V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús 40-50 m beint austur af íbúðarhúsi 003. Þar er nú rústahóll SA við lítinn skúr hjá kálgarði.

Í túni.

Sléttður rústahóll, 10x10 m stór og um 1 m hár. Í lýsingum á staðsetningu eyðibýlisins Sólheima er talað um fjárhús upp af bænum og mun þar átt við þessi hús (sbr. 011).

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-444:006 þúst útihús

66°32.046N 18°00.066V

Á túnakorti er sýnt útihús 70 m beint vestur af kirkju 002 og 100 m NV af íbúðarhúsi 003. Á þessum stað er nú þúst í túninu neðan við veginn, 10 m sunnan við bakkann upp frá Stertuvík ofan í lægðinni áður en landið hækkar aftur vestur á brún höfðans.

Í túni, skammt frá sjávarbakka.

Dálítil upphækkun sést á þessum stað, aflöng út og suður en hefur verið sléttuð. Hún er 6x4 m að stærð og um 0,5 m há. Á loftmynd frá 1958 sést tóft á þessum stað. Á þessum stað, eða heldur nær brúninni í Stertuvík er einnig talað um sjóbúðir en rofunum af þeim var rutt ofan í krikann syðst í vikinni. Ekki er ljóst hvort húsið sem sýnt er á túnakorti er það sama og þessi kofar, en ef þetta hafa verið aðgreind amnnvirki hefur ekki verið lengt á milli þeirra.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

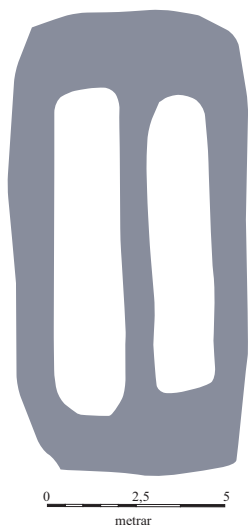
Heimildir: Túnakort; Loftmynd LMÍ 1958

EY-444:007 þúst útihús

66°32.101N 18°00.145V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús 120 m norður af kirkjunni 002, heldur vestar en beint norður af henni. Þar er nú þúst á sjávarbakkannum, 5 m vestan við veginn eftir bökkunum á móts við gatnamótin þar sem efri vegurinn byrjar.

Grasi gróinn sjávarbakki, bratt niður af.

Þústin er 5x5 m að stærð. Þótt hún sé fast á sjávarbakkanum virðist ekki hafa brotið neitt af henni. Á loftmynd frá 1958 sést tóft á þessum stað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-444:008 þúst fjárhús

66°32.128N 18°00.046V

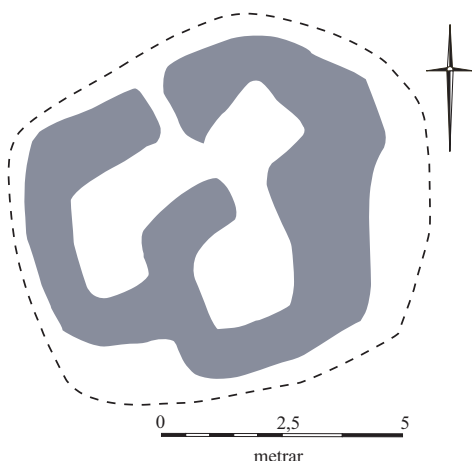
Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús 160 m NNA af íbúðarhúsi 003 og 90 m ASA af 007. Á þessum stað eru tvær samhliða dældir í túninu.

Í túni.

Rústin sést greinilega í óslegnu túni sem dökkgrænn puntstráablettur í sóleyjahafi. Hann er alls 13x7 m og snýr út og suður. Engin upphækkun er á þessum stað en tvær reglulegar samhliða dældir, sú vestari dýpri, tæplega 2 m breiðari en haftið á milli er um 1 m á breidd og gæti verið garði. Þessi hús stóðu enn 1958 en á loftmynd frá því ári sést að breiðari bygging hefur verið þvert á þau að norðan, líklega hlaða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; Loftmynd LMÍ 1958

Briktatóft. Ljósmyndin er tekin úr austri. Á henni sést einnig túngarðurinn 022 lengst til vinstri.

EY-444:009 Briktatóft tóft bústaður

66°32.128N 17°59.890V

1846-1849: Sr. Jón Norðmann segir í Grímseyjarlýsingu sinni: "Í Miðgarðatúni: Briktatóft, suður og niður á sjávarbakka, þar sem Brikti karl forðum bjó,... " JN, 25 og enn fremur greinir hann frá þeim átrúnaði "að ei muni þjóðirnar útlendu ræna eyrna meðan kvöldsöngvar séu haldnir, mælti svo Brikti karl, er bjó í Briktatóftum forðum, þegar Englismenn vildu gera spellvirkið." JN, 37, og "Bæjartóft Briktar sést í Miðgarðatúni og mun að líkindum sjást lengi enn." JN, 38.

Í örnefnaskrá segir: "Í túninu fyrir sunnan og neðan Miðgarða eru litlar, vallgrónar tóttir, sem heita Briktatóttir. Þar bjó einsetumaður göldróttur, sem Brikti hét. Hann er grafinn í tóttunum og hafði mælt svo um, að meðan jaxlar hans væru ófúnir, skyldi ekkert skip farast, sem stafni sneri að landi í Grímsey." Ekki vita staðkunnugir hvar Briktatóft átti að vera en eini staðurinn sem kemur heim og saman við lýsingarnar er tóft syðst í Miðgarðatúni, 3 m norðan við túngarð 022 og 15 m austan við sjávarbakka. Hún er 100 m SV af íbúðarhúsi 003.

Í túni, skammt ofan við sjávarbakka.

Tóftin er torfhlaðin, mjög skýrt afmörkuð að utan, alls 9x7 m, með bröttum hliðum, en að innan er hún óskýrari. Hún virðist skiptast í 3 lítil, en samtengd hólfr með einar dyr til NV. Í Jarabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín segir: "Eyðijarðir eru engar þar í eyjunni ... Fyrir utan tvær hjáleigur, sem að forngildu hafa legið undir prestgarðinn, og hafa staðið í túninu, sem tóftanna eftirstöðvar sýna enn í dag, og ekki þykir þeim líklegt að þessar hjáleigur kunni aftur að byggjast vegna grasleysis, sem árlega fer í vöxt, bæði til túna og úthaga." JÁM X, 319. Líklegt er að hér sé vísað til Sólheima, Moldhauga eða Nýjabæjar, en Briktatóft kemur einnig til greina. Briktar saga er í Þjóðsögum Jóns

Árnasonar og segir þar m.a.: "Þá bjó gamall maður sem Brikti hét í koti litlu niður við sjóinn á Miðgörðum, og er þar nú kölluð Briktatóft. Brikti þessi var haldinn fjölkunnugur Brikti var nú orðinn gamall mjög og kviðu eyjamenn mikið illvirkjum og ránum engelskra eftir fráfall hans. Mælti þá Brikti svo um að eyjan skyldi aldrei framar rænd verða meðan kvöldsöngvar væru haldnir, meðan Briktatóft sæist og meðan jaxl hans væri ófúinn. Kvöldsöngvar viðhældust að minnsta kosti annað slagið til 1849, enda var eyjan aldrei rænd í frá Briktu dögum þangað til. En litlu eftir að kvöldsöngvarnir aflögðust komu úr Grímsey kvartanir um spellvirki engelskra. Briktatóft sést enn, en hvað jaxlinum líður vita menn ógjörla. En það vita menn að Brikti liggur eftir sjálfs síns fyrirmælum grafinn í bæjartóft sinni." ÞJÁ III, 609-610 sbr. JN, 37-38.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JN, 25, 37, 38; Ö-Grímseyjarhreppur, 1; Allrahanda, 65-68; ÞJÁ III, 609-10.

Vatnsstaði sem gæti verið þar sem Nýjabæjarbrunnur var, úr norðaustri.

EY-444:010 *Nýjabæjarbrunnur* örnefni vatnsból
66°32.213N 18°00.018V

Nýjabæjarbrunnur er talinn í listum yfir örnefni bæði í landi Miðgarða og Sveinsstaða í Grímsey og Grímseyingum, 333. Mun það vera einn og sami brunnurinn en talinn á báðum stöðum af því að hann er í þeirri ræmu af landareign Miðgarða sem nú liggur undir Sveintún. Brunnins er getið í merkjalýsingum milli Sveinsstaða og Miðgarða (GG, 189) og er efsta kennileitið sem miðað er við. Það bendir til þess að hann sé ofarlega og nyrst í landi Miðgarða. 70 m ofan við Sveinsstaðabrunn (EY-443:004) er hringlaga vatnsstaði sem gæti hafa verið kallað brunnur. Það er um 270 m NA við kirkjuna 002 og 260 m SSA við Sveinsstaðabæ EY-443:001.

Á stalli í grasmóabrekku.

Um 2 m djúp hringlaga hola. Hún er um 6 m í þvermál þar sem vatn stendur í henni en um 12 m við barmana. Grjót er í hliðum en ekki er

víst að það sé úr hleðslum. Ofan og neðan við eru dældir í barmi holunnar sem líklega eru mannaverk. Norðan við hefur jarðvegi verið rutt ofan af 10 m breiðri spildu á 30 m kafla. Önnur dæld, áþekk en minni, er 25 m ofar. Hún sést skýrar en þessi á loftmynd frá 1958.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

EY-444:011 *Sólheimar* heimild um býli

66°52.079N 17°59.879V

1846-1849: Sr. Jón Norðmann segir í Grímseyjarlýsingu sinni: "Í Miðgarðatúni: ... Sólheimar, upp af bænum, þar sem nú er fjárhús; ... "

Pétur Sigurgeirsson segir í bók sinni Grímsey: "Til forna voru bæir, sem lögðust í eyði, en nöfn þeirra geymast. ... Sólheimar voru nær fjárhúsum Miðgarða. Fjær voru Moldhaugar og Nýibær." Ekki vita menn nú hvar Sólheimar stóðu en lýsingin á best við fjárhúsin 005. Þar er nú allmikill rústahóll í túninu. Fjárhúsin stóðu framan, vestan, í honum, en á loftmynd frá 1958 sést að þar hefur verið allmikið rústasvæði alveg að túngarðinum um 20 m austan við.

Í túni.

Fyrir utan rústahólinn (sbr. 005) sjást nú engin mannvirki á þessum stað en á loftmyndinni má greina ýmislegar ójöfnur og m.a. e-ð sem gæti verið garðlag. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín segir: "Eyðijarðir eru engar þar í eyjunni ... Fyrir utan tvær hjáleigur, sem að forngildu hafa legið undir prestgarðinn, og hafa staðið í túninu, sem tóftanna eftirstöðvar sýna enn í dag, og ekki þykir þeim líklegt að þessar hjáleigur kunni aftur að byggjast vegna grasleysis, sem árlega fer í vöxt, bæði til túna og úthaga." JÁM X, 319. Líklegt er að hér sé vísað til Sólheima, Moldhauga eða Nýjabæjar, en Briktatóft kemur einnig til greina.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JN, 25; PS, 32; JÁM X, 319.

EY-444:012 *Moldhaugar* þúst býli

66°32.087N 18°00.056V

1846-1849: Sr. Jón Norðmann segir í Grímseyjarlýsingu sinni: "Í Miðgarðatúni: ... Sólheimar, upp af bænum, þar sem nú er fjárhús; Moldhaugar og Nýibær, bæði út á velli og sjást vel tóftirnar. "

Pétur Sigurgeirsson segir í bók sinni Grímsey: "Til forna voru bæir, sem lögðust í eyði, en nöfn þeirra geymast. ... Sólheimar voru nær fjárhúsum Miðgarða. Fjær voru Moldhaugar og Nýibær." Ekki er nú vitað hvar Moldhaugar voru en álitlegur rústahóll úti á velli er 50 m norðan við kirkjuna 002 og 10 m austan við veginn.

Í túni.

Hóllinn er 15x10 m að stærð, lengri út og suður, um 1,5 m hár en hefur verið sléttaður. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín segir: "Eyðijarðir eru engar þar í eyjunni ... Fyrir utan tvær hjáleigur, sem að forngildu hafa legið undir prestgarðinn, og hafa staðið í túninu, sem tóftanna eftirstöðvar sýna enn í dag, og ekki þykir þeim líklegt að þessar hjáleigur kunni aftur að byggjast vegna grasleysis, sem árlega fer í vöxt, bæði til túna og úthaga." JÁM X, 319. Líklegt er að hér sé vísað til Sólheima, Moldhauga eða Nýjabæjar, en Briktatóft kemur einnig til greina.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JN, 25; PS, 32; JÁM X, 319.

EY-444:013 Nýibær þúst býli

66°32.156N 18°00.109V

1846-1849: Sr. Jón Norðmann segir í Grímseyjarlýsingu sinni: "Í Miðgarðatúni: ... Sólheimar, upp af bænum, þar sem nú er fjárhús; Moldhaugar og Nýibær, bæði út á velli og sjást vel tóftirnar."

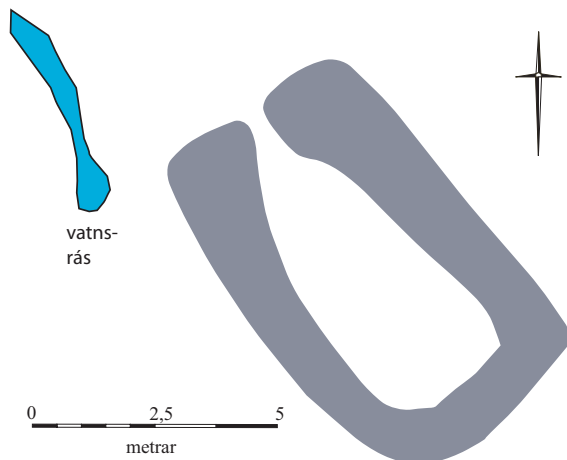
Pétur Sigurgeirsson segir í bók sinni Grímsey: "Til forna voru bæir, sem lögðust í eyði, en nöfn þeirra geymast. ... Sólheimar voru nær fjárhúsum Miðgarða. Fjær voru Moldhaugar og Nýibær." Ekki er vitað hvar Nýibær stóð en m.v. að Nýjabæjarbrunnur hafi staðið úti undir merkjum við Sveinsstaði ofarlega er líklegt að Nýibær hafi ekki verið þar fjarri. Nyrst í Miðgarðalandi, á ræmunni sem nú tilheyrir Sveintúni, er stór rústahóll. Hann er 40 m SSV af fjárhúsum Ey-443:009, 50 m austur af stórum bragga syðst í Sveintúnslandi og 245 m NNA við kirkju 002.

Í túni.

Stór og breiður rústahóll, 25x20 m að stærð, lengri út og suður. Hefur verið sléttaður. Jarðstrengur er grafinn meðfram rótum hans að vestan. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín segir: "Eyðijarðir eru engar þar í eyjunni ... Fyrir utan tvær hjáleigur, sem að forngildu hafa legið undir prestgarðinn, og hafa staðið í túninu, sem tóftanna eftirstöðvar sýna enn í dag, og ekki þykir þeim líklegt að þessar hjáleigur kunni aftur að byggjast vegna grasleysis, sem árlega fer í vöxt, bæði til túna og úthaga." JÁM X, 319. Líklegt er að hér sé vísað til Sólheima, Moldhauga eða Nýjabæjar, en Briktatóft kemur einnig til greina.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JN, 25; PS, 32; JÁM X, 319.

Tóft 014. Ljósmyndin er tekin úr norðri.

EY-444:014 tóft óþekkt

66°32.133N 17°59.725V

Lítill dalur gengur inn í brekkuna til SA frá suðurenda Miðgarðatjarnar og er tóft í honum ofarlega. Hún er um 240 m austur frá kirkju 002.

Í grösugum hvammi sem opnast til NV. Merki eru um að vatn seytili hjá tóftinni að suðvestan en ekki er það mikið.

Einföld aflöng tóft, 8x5 m að stærð og snýr SSA-NNV. Hún opnast til NNV, undan brekkunni. Heldur breiðari í efri endann, þann syðri. Þetta gæti verið kvíatóft.

Hættumat: engin hætta

EY-444:015 *Gvendarbrunnur* brunnur brunnur

66°32.002N 18°00.034V

Sr. Jón Norðmann segir í Grímseyjarlýsingu sinni frá 1846-49: "Í Miðgarðabrunni er vatn allgott; upptök hans eru 3 smálindir, er koma úr klöppum niðri í jörðunni. Hann þornar aldrei af og er frí við vatnslýs þær, sem í flestu eða öllu öðru vatni eru á eyinni." JN, 14. Jón segir líka frá því að Guðmundur góði hafi vígt brunn á Miðgöörðum, JN, 36-37 og mun af því Gvendarbrunnshafnið komið en það er að finna í skrá um örnefni í landi Miðgarða frá 1925-30 (GG, 333). Þar er einnig talinn Bakkabrunnur en að sögn Bjarna Magnússonar er enginn annar brunnur á bökkum Miðgarða sem kemur til greina en þessi og munu því öll þrjú nöfnin eiga við sama brunninn. Þorvaldur Thoroddsen segir í Ferðabók sinni: "Í Miðgarðabrunni er allgott vatn. Lét síra Páll Tómasson gera við hann, en Jón prestur Sveinsson lét byggja brunnhús yfir. 1847 var hann enn grafinn upp og hreinsaður, segir síra Jón Norðmann." Brunnurinn er í hvammi neðst í túninu upp frá viki í sjávarbakkanum og er um 10 m grasbrekka niður að klöppum frá brunninum. Hann er um 130 m VSV af íbúðarhúsi 003.

Í litlum hvammi neðst í túni, skammt ofan við sjávarklappir.

Brunnurinn er hlaðinn að utan og tréhlemmur yfir með torfi ofan á þannig að ekki sér ofan í hann. Grjótið í hleðslunni hefur sprungið út á einum stað, að VNV-verðu, en að öðru leyti er hún heil. Æðarhreiddur er ofan á brunninum. Hann sést eins og tóft á loftmynd frá 1958. "Þegar Guðmundur góði Hólabiskup flúði fyrir Sturlungum til Grímseyjar lenti hann í Stertu. Vígði hann þá kirkjuna og brunninn á Miðgöörðum ..." segir í Þjóðsögum Jóns Árnasonar IV, 69.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JN, 14, 36-37; Allrahanda, 64; ÞT, 231; GG, 333; Loftmynd LMÍ 1958; ÞJÁ IV, 69.

Gvendarbrunnur úr norðri.

Miðgarðalending í Stertuvík, úr suðri.

EY-444:016 *Miðgarðalending* heimild um lendingu

66°32.085N 18°00.166V

1846-49: "Lendingar eru þessar, allar sunnan og vestan á eyinni:... Þá á Miðgöörðum, þá á Eiðum, þá í Sandvík." segir sr. Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni. "Lendingar eru fremur slæmar, því brim er þar stundum svo mikið, að það kemur fyrir, að ekki verður róðið, þó logn sé. Lendingar eru í Grenivík, á Básam, á Miðgöörðum, Eyðum og í Sandvík." segir Þorvaldur Thoroddsen en hann heimsótti Grímsey árið 1884. Miðgarðalending og Miðgarðavör eru örnefni talin í skrá frá 1925-30. Munu þau vísa á sama staðinn en lendingin var heldur sunnar en fyrir miðri Stertuvík.

Um 250 m breið vík sem afmarkast af klettahöfðum sitthvoru megin. Hnullungafjara er eftir endilangri vikinni en grjótið er minnst, og minnstur þarinn, fyrir botni vikunnar. Allsstaðar er bratt upp úr vikinni en á nokkrum stöðum grasbrekkur þar sem

hægt er að komast upp og niður. Í nyrðri kverkinni hefur verið gerður vegur niður í víkina sbr. 023

Engin mannaverk sjást á þessum stað. "Þegar Guðmundur góði Hólabiskup flúði fyrir Sturlungum til Grímseyjar lenti hann í Stertu." ÞJÁ IV, 69 sbr. JN, 36.

Heimildir: JN, 12; ÞT, 228; GG, 333; Allrahanda, 64; ÞJÁ IV, 69; JN, 36.

EY-444:017 *Kirkjuvogur* þjóðsaga

66°32,057N 18°00.094V

1846-49: "Vestanveður kom, fleygði um hofinu [Gríms í Grenivík] og ráku viðir þess í Stertuvík hjá Miðgöörðum; var þá hofið sett í Miðgöörðum," segir Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni, JN, 35. "Kirkjuvogur í Stertuvík. Sagan segir að þar hafi viðirnir úr hofi Gríms rekið á land og var það endurbýgt á Miðgöörðum." GG, 211. Kirkjuvogur er syðst í Stertuvík þar sem um 100 m löng stuðlabergssker mynda 7-10 m breiða rás meðfram suðuhlið vikunnar. Stuðlaberg er neðan í höfðanum landmegin og skerin eru líka úr óreglulegu stuðalbergi. Stórgrýtisurð er fyrir botni Kirkjuvogs.

Skerin eru laus frá landi en haftið sem flæðir yfir er ekki meir en 2-3 m breitt og þyrfti ekki miklar breytingar á

Kirkjuvogur, syðst í Stertuvík, úr ANA. Uppi á bakkanum til vinstri sést í garðlagið 021.

urðinni ofan við til að loka haftinu og gera sundið að vogi. Á stærra skerinu eru tvær toppmyndaðar steinstrýtur og mætti vel kalla aðra eða báðar 'kirkju'. "Vík sú sem viðirnir ráku í var lengi kölluð Kirkjuvík, og svo er hún nefnd í gömlum skjölum. Nú heitir hún Sterta." segir í Þjóðsögum Jóns Árnasonar.

Heimildir: JN, 35; GG, 211, 225; ÞJÁ IV, 118; JN, 35.

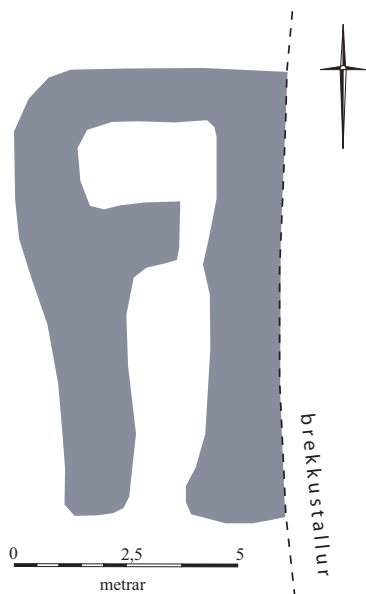
EY-444:018 hof þjóðsaga 66°32.074N 17°59.880V 1846-49: "Vestanveður kom, fleygði um hofinu [Gríms í Grenivík] og ráku viðir þess í Stertuvík hjá Miðgörðum; var þá hofið sett í Miðgörðum." segir Jón Norðmann í

Grímseyjarlýsingu sinni, JN, 35. "Nú er að segja frá hofi Gríms [í Grenivík] að eitt sinn kom ofsalegt vestanveður svo hofið fauk austur af. Ráku viðirnir úr því síðan í vík einni lítilli vestan til á eyinni. Voru viðirnir bornir þar upp og reisti þá Grímur hofið þar á Miðgörðum. Hélzt hofið þar síðan við unz kristni kom og kirkja kom í þess stað." segir í Þjóðsögum Jóns Árnasonar eftir Allrahanda sr. Jón Norðmanns sem hann safnaði til 1846-48. Að sögn Bjarna Magnússonar átti hof það sem Grímur byggði í Miðgörðum (sbr. 017) að hafa staðið suður og upp af bænum en ekki var bent á tiltekinn stað eða tóft.

Helsta hússtæðið suður og upp frá bænum er á rústahólnum 005/018 - sjá þar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JN, 35; ÞJÁ IV, 118.

Stekkjartóft 019. Ljósmyndin er tekin úr norðaustri.

EY-444:019 tóft stekkur

66°32.215N 17°59.837V

Upp af norðurenda Miðgarðatjarnar, undir brekkunni á næsta stalli ofan við, er tóft. Hún er rétt um 300 m NA af kirkjunni 002. Fallin vírgirðing liggur yfir tóftina.

Í grasmóa, á stalli í brekku.

Tvískipt aflöng tóft, 9x4 m, byggð utan í brekkuna. Króin er í norðurenda, 3x1,5 m og er innangengt úr henni í réttina, 4,5x2 m, sem opnast til suðurs.

Hættumat: engin hætta

EY-444:020 heimild um túngarð

66°32.106N 17°59.925V

Á loftmynd frá 1958 sést túngarður þvert yfir landareignina ofan við túnin. Það er hluti af garðinum langa sem lá ofan við bæjaröðina. Hann er nú alveg horfinn en var um 90 m austan við kirkju 002. Jarðstrengur er grafinn í jörð rétt austan við þar sem garðurinn lá.

Í túni og eru skil á gróðri enn þar sem garðurinn lá, tún vestan við en grasmói austanvið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

EY-444:021 garðlag vörslugarður

66°32.025N 18°00.082V

Torfhlaðinn garður liggur ofan við sjávarbakkann með allri vesturhlið höfðans framan við Miðgarða. Hann er 100 m vestan við kirkjuna 002.

Úti á sjávarhöfða. Tún er austan megin en snögggróinn grasbakki ofan við. Mest eru um 20 frá garðinum út á brún. 70 m langur, 4 m breiður og vel stæðilegur (mest 2 m hár) garður, hlaðinn úr hnausum. Bratta hliðin snýr inn að túninu, til austurs, og lítur því út fyrir að hann hafi verið hlaðinn meir til að halda skepnum frá bjarginu en túninu. SV-endinn gengur út á bjargbrúnina sem þar er orðinn mun lægri en norðar, en NA-endinn sveigir til austurs áður en hann gengur út á brúnina og gæti sú hlið hafa gengið (eða hafa átt að ganga) lengra til austurs meðfram suðurhlið Stertuvíkur enda er þar ekki síður bratt niður. Um 30 m norðan við SV-endann er dæld utan við garðinn sem gæti verið tóft sem hann liggur yfir. 10 m sunnar er stök aflöng þúfa, 3x1 m, sem gæti verið mannaverk.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-444:022 garðlag túngarður

66°32.043N 17°59.841V

Á merkjum milli Miðgarða og Sveinagarða, milli túnanna, er garður hlaðinn úr torfi. Hann nær frá sjávarbakka og 140 m til austurs þar sem hann tengdist langa garðinum 020. Hann er 70 m sunnan við íbúðarhúsið 003.

Í túni. Vegurinn liggur í gegnum garðinn og hefur þar væntanlega verið hlið á honum en austan við veginn hefur um 10 m bútur af garðinum horfið í raski síðustu áratuga.

Garðurinn er fremur mjór, 0,7-1 m að neðan og stendur enn vel, mest um 1 m, með bröttum hliðum. Hann er hlaðinn úr torfi. Norðan við þar sem hann gengur fram á brúnina í Sveinagarðavík er lítill hnúður sem gæti verið mannvirki.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Hlaðinn vegur niður í Stertuvík, úr NNV.

EY-444:023 vegur leið 66°32.063N 18°00.056V

Sneiðingur hefur verið gerður ofan í Stertuvík í SA horni hennar, og sést grjóthleðsla vestan í neðsta hlutanum, niðri í víkinni.

Brött grasbrekka neða við tún. Stórgrýti í fjörunni neðan við.

Sneiðingurinn byrjar að norðan og liggur 33 m til suðurs uppi á bakkanum og er lítill halli á honum þar. Í kverkinni þar sem hann hefur beygt niður í víkina hefur verið mikið rask og er þar heilmikill ruðningur - nú algróinn - ofan á veginum. Af gleri og fleira rusli sem kemur úr lundaholum neðan við má ætla að þetta

sé öskuhaugur eða rof úr bæjarhúsum, sennilega frá 20. öld. Þar sem vegurinn kemur undan þessum ruðningi niðri í víkinni er hann uppbyggður utan í brekkuna og er mjög gróflega hlaðinn grjótkantur á honum að vestan, mest um 3 m hár og 20 m langur. Niðri í víkinni er vegurinn um 4 m breiður. Þetta mannvirki og ruðningurinn ofan á því sjást á loftmynd frá. Á brúninni ofan við krikann þar sem vegurinn beygði voru áður torfkofar, sennilega sjóhús (sbr. 006), og er ruðningurinn að hluta til a.m.k. úr þeim.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

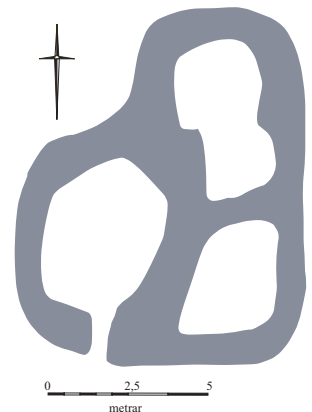
Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

EY-444:024 tóft óþekkt

66°32.001N 18°00.022V

5 m sunnan við Gvendarbrunn 015 er allstór tóft á bakkanum út að Sveinagarðavík. Hún er 120 m vestan við íbúðarhúsið 003.

Á sjávarbakka, neðst í túni. Greiðfært er ofan í Sveinagarðavík frá þessum stað og sést enn gata í sneiðingi niður brekkuna neðan við tóftina.

Brískipt tóft, torfhlaðin, alls 10x8 m að stærð og er hleðsluhæð mest 0,7 m. Vestast er hólf með dyr til suðurs en austan við það 2-3 hólf sem liggja hærra. Ekki eru greinilega dyr úr þeim. Djúp rás hefur verið grafin meðfram austurhlið tóftarinnar og er uppmokstur úr henni uppi á austurveggnum.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

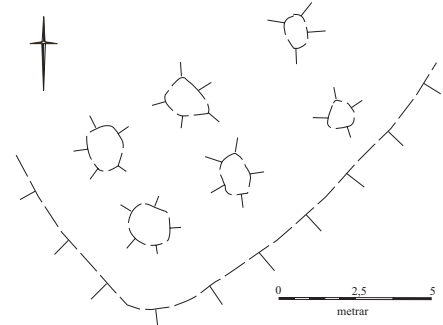
EY-444:025 tóft óþekkt 66°32.000N 17°59.950V

Á kolli sem gengur út í Sveinagarðavík, heldur nær Briktatóft 009 en brunninum 015, er tóft eða mannvirki, rúma 100 m SV af íbúðarhúsi 003.

Á sjávarbakka, neðst í túni. Á kolli sem gengur út í víkina þannig að bratt er niður af á tvær hliðar.

4 þúfur sem mynda 4x4 m fering. Tvær til viðbótar eru austan við og væri mannvirkið 8 m langt ef þær tilheyra því. Hugsanlega eru þessi ummerki eftir tréhjall.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

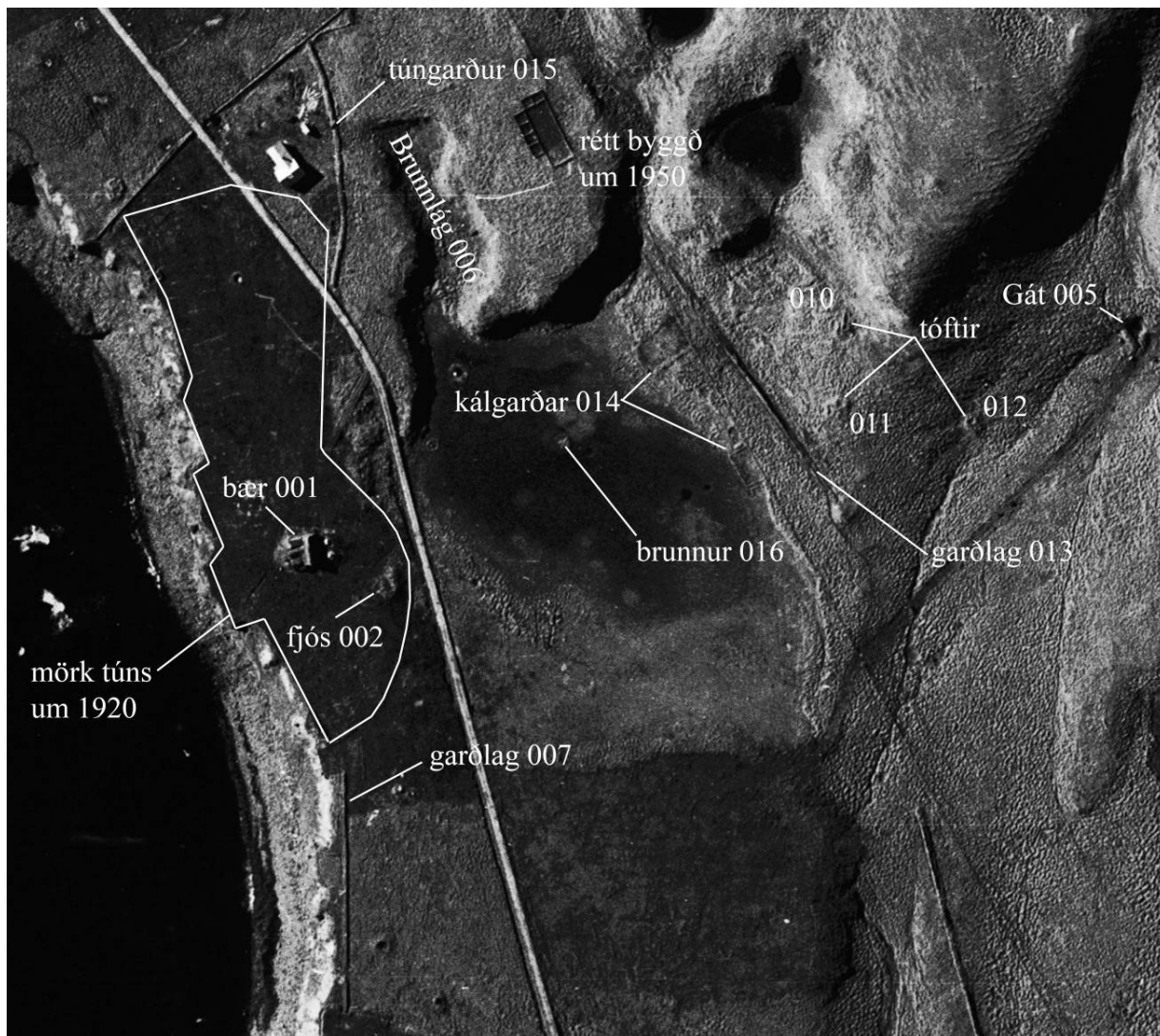

EY-444:026 heimild um naust

3.4.1222: "Eyjólfur hljóp þá til rimanausts er ferja var í og barði um hana. Það heyrðu menn Sighvats og hljópu til naustsins níu saman og sóttu hann. Eyjólfur varðist með öxi ... Hljóp hann þá út millum þeirra. Flæður var sjóvar og skammt til sjóvarins. Maður einn hjó eftir honum. Kom á fótinn við ökklað og tók af svo lafði við og hnekkti á sjóinn og lagðist í sker eitt. Það voru tólf faðmar," segir í Sturlungu. Í Guðmundarsögu, sem er yngri og byggir á þessum texta, er því bætt við að Gnúpur bóndi í Grímsey hafi átt naustið og að tvær hurðir hafi verið fyrir því.

Ekki sést af lýsingunni hvar þetta naust hefur verið að öðru leyti en því að það hefur verið niðri í fjöru. Líklegast verður þó að telja að það hafi verið í Stertuvík, en þar sem fram kemur að biskupsmenn vörðust í þremur vikum, væntanlega þeim sem næstar eru Miðgörðum verður ekki útilokað að það hafi verið fjær, annaðhvort Eiðavogi eða Sveinagarðavík.

Heimildir: Sturl, 277; Bsk I, 531.

Minjar í Sveinagarðaádatúni og nágrenni þess merktar inn á loftmynd frá 1958. Mælikvarðinn er u.þ.b. 1:2660.

EY-445 Sveinagarðar

1569-70. Reikningar Möðruvallaklausturs. "Med Suijnagordum... o" DI, XV, 365.

1713: Konungsjörð, 10 hdr, liggur undir Möðruvallaklaustri. JÁM X, 312.

1847: Möðruvallaklaustur, 17 1/6 hdr.; Neðanmáls: A.M. " sem hér segir frá leigumála, og hreppstjóri, segja jörð þessa 10 h. að dýrleika." JJ, 306.

" Steinhúsið sem nú stendur á Sveinagörðum var byggt af Jóhannesi Magnússyni og var flutt í það 1957. Gamli torfbærinn stóð neðan vegarins og nokkru sunnar og var síðast búið í honum 1956, ..." GG, 180.

1713: "Heimræði er á jörðinni, en ekkert skip, so ábúendur róa annarstaðar á eyjunni." JÁM X, 313.

" 4. Sveinagarðar (10 hndr.), skammt fyrir utan Borgir; standa viðlíka hátt. Þar er bjarg lítið og fuglfátt, reki næstum enginn." Svo segir í Sýslu og sóknarlýsingu Eyjafjarðarsýslu. SSE, 209.

Ártal vantar: Tún 1 ha.

EY-445:001 Sveinagarðar bæjarhóll bústaður

66°31.951N 17°59.733V

"Steinhúsið sem nú stendur á Sveinagörðum var byggt af Jóhannesi Magnússyni og var flutt í það 1957. Gamli torfbærinn stóð neðan vegarins og nokkru sunnar og var síðast búið í honum 1956, ..." segir í Grímsey og Grímseyingum, 180. Pétur Sigurgeirsson segir í bókinni Grímsey: "Gömlu Sveinagarðar og Efri-Sandvík hurfu fyrir

Sveinagarðabærinn í byrjun 20. aldar. Til hægri sér í burstir bæjanna í Grenivík (úr Grímsey og Grímseyingum, 381).

ýtum, er ruddu þeim úr vegi á vordögum 1962." PS, 39. Einnig segir hann: " Sveinagarðar. (nýlegt hús, byggt fyrir 10 árum. Gömlu Sveinagarðar voru vestar og sunnan við eyðibýlið Borgir)." Bæjarhóllinn er 140 m SSV af núverandi íbúðarhúsi í Sveinagörðum, um 40 m vestan við veginn og 30 m austan við sjávarbakkann. Þar er nú stór og ávalur hóll í túninu

Í túni.

Hóllinn er ívið lengri, 30 m, út og suður en 25 m A-V. Hann er um 1,5 m hærri en túnið umhverfis og alveg sléttur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: PS, 39; GG, 180.

Bæjarhóllinn á Sveinagörðum er ávala bungan sem ber á milli núverandi íbúðarhúsa í Sveinagörðum og Miðgörðum. Rústahóllinn 002 ber í ljósastaurinn til hægri. Myndin er tekin úr SSV.

EY-445:002 þúst fjós 66°31.947N 17°59.679V Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús 40 m SA við bæ 001. Þar er nú allstór rústahóll í túninu, um 10 m vestan við veginn.

Í túni.

Hóllinn er vel greinilegur, alls 18x14 m að stærð og um 1,5 m hár, snýr SV-NA en NA hlutinn gæti verið náttúrulegur hóll sem húsið hefur verið byggt utan í. Þar er miklu snögggrónara og grjót standur upp úr - sem að vísu gæti fullt eins verið ættað úr hleðslum. Þarna stóð fjós í manna minnum sem einnig var notað sem geymsla undir það síðasta.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-445:003 heimild um útihús 66°31.988N 18°59.766V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús um 75 m NNA af bæ 001 og 100 m norður af fjósi 002. Þessi staður er 25 m vestan við veginn, um 50 m SV við núverandi íbúðarhús. Í túni.

Samkvæmt kortinu var hús þetta um 10 m innan við túnmörkin en um þau má hafa til halds að framhald af túngarðinum 015 sést í túninu vestan við veginn. Engin ummerki sjást á þessum stað.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

Araklettur úr suðri.

EY-445:004 *Araklettur* heimild um lendingu
66°31.971N 17°59.875V

Pétur Sigurgeirsson segir í bók sinni um Grímsey: "Sveinagarðavík nær út að Miðgarðaklökkum. Nyrzt í þeirri vík er Araklettur. Þar var áður lendingarstaður Sveinagarðabóndans og er jafnframt merkjaklettur milli Sveinagarða og Miðgarða." Araklettur er flatur stuðlabergsklettur norðantil í Sveinagarðavík. Lendingin var sunnan við hann en hún er 110 m NV við bæ 001. Sveinagarðavík er breið og opin mót vestri. Í fjöllumáli eru hnúllungar og er einna smágerðast grjótið fast sunnan við Araklett. Mjög bratt er allsstaðar upp úr víkinni en víða grasbrekkur þar sem komast má upp og niður. Einna þægilegastar uppgöngur eru norðan við klettinn, í Miðgarðalandi.

Engin mannaverk er að sjá á þessum stað

Hættumat: engin hætta

Heimildir: PS, 41.

EY-445:005 *Gát* brunnur brunnur

66°32.059N 17°59.352V

Sr. Jón Norðmann segir í Grímseyjarlýsingu sinni 1846-49: "Af brunnum eru nafnsins vegna merkilegir: Gát í Gádal uppi á ey; ... " Í örnefnaskrá segir: "Vestur af [Kletti], uppi á eyinni, eru tjarnir, sem heita Grenivíkurtjarnir, og dalverpi, sem kölluð er Gátdalir, og draga nafn af brunni, sem þar er og heitir Gát." Brunnurinn Gát er yst í Gádölum, framan undir dálitlum múla sem gengur út á milli þeirra. Hann er 315 m austan við bæ 001 og 75 m austan við tóft 012. 10 m NA við hann er kálgarður EY-446:028.

Framan undir bröttum ási, ofan til við allbreiða lægð. Grasmóar í kring.

Vatn stendur í Gát og myndar litla tjörn, 5x4 m að stærð. Hún er höggvin niður í leirinn sem undir er og er talað um að grjóthleðslur hafi verið en þær sjást nú ekki. Grjót er þó við útrás tjarnarinnar en hæpið að kalla það hleðslu. Torfgarðar eru hlaðnir að vestan og sunnan og mynda stíflu en skarð er í hana í SA horninu. Suðurveggurinn er 10 m langur en vesturveggurinn 15 m. Þeir eru báðir 3 m breiðir að neðan og um 2 m háir. Útúr þeim ganga lægri garðar meðfram rásinni fram úr vatnsbólinu. Í Grímseyjarlýsinguinni bætir sr. Jón við neðanmáls: "Brunnsnafnið Gát er kvenkyns. - Sumir segja að dalurinn heiti Gátardalur, en æ er hann nefndur Gádalur."

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JN, 14; Ö-Grímseyjarhreppur, 2.

Gát úr austri.

Brunnur í Brunnlág, úr vestri.

EY-445:006 *Brunnlág* brunnur brunnur

66°32.012N 17°59.706V

Brunnlág er talin meðal örnefna í Sveinagarðalandi í skrá frá 1925-30 (GG, 333). Láginn er næst austan við núverandi íbúðarhús, milli þess og Sveinagarðaholts þar sem réttin stóð. Nokkrir brunnar voru neðst í láginni og sjást hleðslur enn í einum þeirra. Sá er 116 m NA við bæ 001, austamegin í láginni, rétt norðan við hornið þar sem hún opnast. 10 m austar er dæld, 3x2 m, og tvær dældir samhliða eru 35 m sunnar, rétt utan við mynni Brunnlágar. Fjórði staðurinn er svo 25 m NA við, í rótum brekkunnar, austanvert í láginni.

5-8 m djúp lág sem skerst inn á milli holta og er stuðlaberg í holtinu vestan við. Grasmói og grjót á stangli. Hrosshagi er nú ofanvert í

láginni.

Brunnurinn sem enn sést er 1,5 m í þvermál og er byrjað að gróa yfir opið. Það sést um 1,5 m niður í hann, 6-7 umför af grjóti í hleðslunni. Í botninn hefur safnast mold og drasl. Allar hinar dældirnar eru þurrar og í þeim sjást engar hleðslur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-445:007 garðlag vörslugarður

66°31.907N 17°59.655V

Á sjávarbakkannum frá SV horni Sveinagarðatúns að túngarði á Borgum 446:017 var vörslugarður og sést hann vel á loftmynd frá 1958. Nú er hann að mestu horfinn í Borgalandi en stærsti hluti þess sem eftir er er í Sveinagarðalandi. Norðurendinn er um 100 m suður frá bæ 001.

Á sjávarbakka. Snögggróinni grasmói er ofan við, en norðurendinn nær inn á tún.

25 m bútur er eftir af garðinum innan Sveinagarðalands, en alls var hann um 85 m langur og hefur hann því látið talsvert á sjá síðan 1958. Bratta hliðin snýr til austurs, inn til eyjarinnar, og bendir það til að hann hafi átt að varna þess að fé kæmist að brúninni. Hann er úr torfi og uppmokstri, um 3 m breiður en víðast mikið siginn, mest um 0,7 m hár.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

Varða á Sveinagarðaöxl, úr norðaustri.

EY-445:008 varða

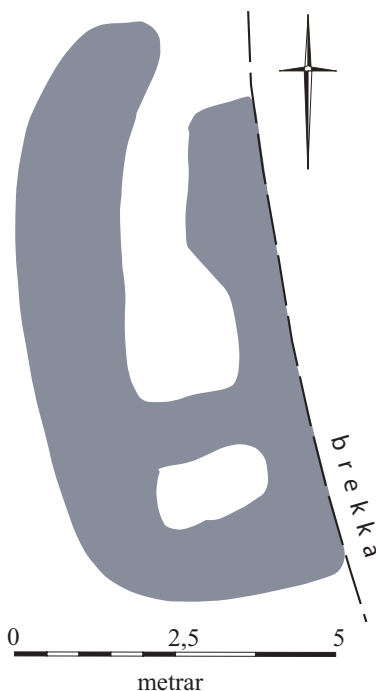
66°32.184N 17°59.493V

Uppi á Sveinagarðaöxl, beint austur af núverandi íbúðarhúsi en um 470 m ANA af bæ 001, er varða. Bíslóði liggur hjá henni að norðan.

Á mjög snögggrónu holti. Frá vörðunni sér til allra bæja í eyjunni annarra en Bása, en hún er sjálf ekki eins áberandi að neðan.

Varðan er hringlaga í grunninn, toppmynduð og 8 umför af grjóti í henni. Hún hefur útlit fyrir að vera hlaðin upp nýlega og hefur ekki átt að vera hærri en þeir 1,2 m sem hún er. Grjótið í hana hefur þurft að rífa upp úr holtinu í kring því ekkert laust grjót er neinsstaðar í kring. Varðan er of sunnarlega til að vera á merkjum við Miðgarða, merkin eru um 60 m norðar.

Hættumat: engin hætta

Stekkjartóft 009.
Ljósmyndin er tekin úr norðaustri.

EY-445:009 tóft stekkur

66°32.135N 17°59.497V

Stekkjartóft er í brekkunni ofarlega, vestanmegin í Sveinagarðaöxl, 90 m SV af vörðunni 008 og um 380 m austur frá bæ 001.

Undir aflíðandi brekku í grasmóa.

Tvöföld, aflöng tóft. Byggð utan í brekku. Króin, sem er aflukt, 2x1 m, er sunnanmegin en réttin, sem er 3x1,5 m, opnast til norðurs. Alls er tóftin 8x3 m að stærð.

Hættumat: engin hætta

Tóft 010. Ljósmyndin er tekin úr ANA. Á henni sést garðlagið 013 fjær.

EY-445:010 tóft óþekkt 66°32.039N 17°59.501V

Á stalli upp af norðurenda Sveinagarðatjarnar eru tvær tóftir. Sú nyrðri er undir hárri brekku, 230-240 m beint austur af bæ 001 og 35 m NA af hinna tóftinni 011. Hún er um 30 m ofan við túngarð 013.

Grasmói undir hárri brekku. Um 50 m norðan við er vatnsstæði í djúpri hvilft og hátt niður úr því.

Torfhlaðin, tvískipt aflöng tóft, 7x4 m. Op er á milli hólfa. Minna hólfið (2x1,5 m) er í suðurenda en dyr eru á norðurgafli þess stærra (3x1,5 m). Sennilega er tóftin af fjárhúsi með hlöðukoppi fremur en stekk.

Hættumat: engin hætta

EY-445:011 tóft óþekkt

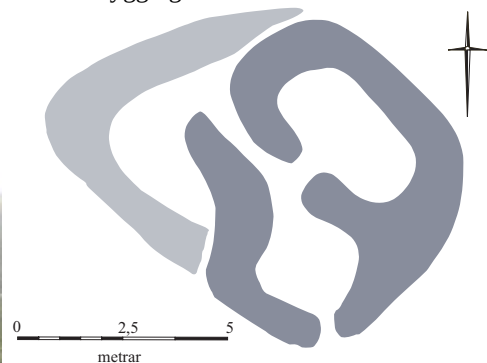
66°32.021N 17°59.487V

35 m SV af tóft 010 er önnur fornlegri. Hún er úti á brúninni á stallinum ofan við túngarðinn 013 og Sveinagarðatjörn og liggur vírgirðing yfir vesturhluta hennar. Hún er um 220 m austur frá bæ 001.

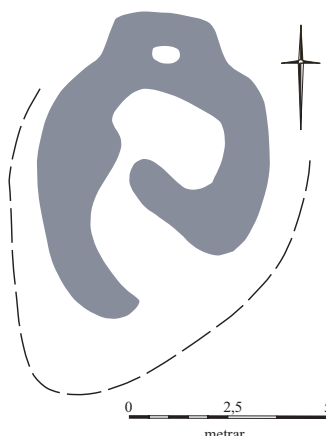
Á brún á stalli. Grasmói í kring, tjörn neðan við.

Efst er greinilegt hólfi, 2,5x1,5 m, en neðan við það annað, 2x2 m, sem gæti hafa haft tvennar dyr á sitthvorum enda. Vestan við það er mjög ógreinilegt hólfi sem gæti verið leifar af eldri byggingu. Alls er tóftin 7x7 m að stærð og virðast þarna vera tvö ef ekki þrjú mismunandi byggingarstig.

Hættumat: engin hætta

Tóft 011. Ljósmyndin er tekin úr norðaustri. Á henni sér í hornið á 010 neðst til hægri og garðlagið 013 ofan við tóftirnar.

Stekkjartóft 012.
Ljósmyndin er tekin
úr suðvestri. Tóftin
er fyrir miðri mynd.

EY-445:012 tóft stekkur 66°32.029N 17°59.420V

50 m austan við tóft 011 er önnur tóft. Sú er Gádalsmegin Sveinagarðaaxlar, 270 m austan við bæ 001 og um 75 m vestan við brunninn Gát 005.

Neðst í hárra brekku. Grasmóar í kring og vatnsrásir neðan við í átt frá Gát.

Agnarsmátt hólfi (0,5x0,5 m) er í norðurenda, sennilega kró, en sunnan við það er aðalhólfið, réttin, 2,5x1,5 m. Það opnast til suðurs inn í þriðja hólfið sem er þó alveg opið að austan og því meira eins og aðhald. Alls er tóftin 7x5 m að stærð, torfhlaðin og standa helðslur mest um 1 m hár. Líklega er tóftin af stekki.

Hættumat: engin hætta

Garðlagið 013 úr norðri. Ofarlega til vinstri á myndinni glittir í framhald þess til suðurs, EY-446:025, með stefnu á vitann.

EY-445:013 garðlag vörslugarður

66°32.019N 17°59.530V

Um 20 m ofan eða austan við Sveinagarðatjörn er alllangur bútur af garði sem gæti hafa verið hlaðinn í framhaldi af garðinum sem lá ofan við tún frá Sandvík til Miðgarða. Hann er 195 m austan við bæ 001 og hefur ekki getað þjónað hlutverki túngarðs á Sveinagörðum.

Um grasmóa, á stalli ofan við tjörn. Að sunnan er breitt skarð í garðinn þar sem lægst er framan við Gádali, en að norðan endar hann á mótis við þröngan dal milli 10 m hárra múla.

Um miðbik þessa búts stendur garðurinn mjög vel en til endanna er hann farinn að springa í sundur og er þar allt að 4 m breiður. Um miðbikið er hann 2 m breiður að neðan og um 2 m hár. Þar sem hann er farinn að springa er geil ofan í hann miðjan. Ólíkt garðinum ofan við Miðgarða og bæina þar fyrir norðan er þessi langt utan við tún, enda var annar garður, 015, utan um túnið á Sveinagörðum, og sama má segja um framhald hans til suðurs sem enn er varðveitt, í Borgalandi. Mjög erfitt er

að sjá hvernig þessi garður hefur tengst hinum sem byrjar við merkin við Miðgarða og er mögulegt að byggingu þessa garðs hafi aldrei verið lokið

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-445:014 gerði kálgarður

66°32.003N 17°59.514V

Austanmegin í Sveinagarðatjörn er ferhyrnt gerði við bakkann sem er að hluta hlaðið út í tjörnina. Það er um 20 m vestan við vörslugarð 013 og um 190 m A við bæ 001.

Á bakka tjarnar sem þornar alveg á sumrin.

Ferhyrnt gerði, 16x10 m að stærð. Skorið hefur verið lítilliga inn í bakkann og gerður pallur út í tjörnina (sem nemur þó varla við vatn nema þegar mest er í henni) og lágur garður (0,3 m hár og 0,3 m breiður). Sennilega kálgarður. Hann sést á loftmynd frá 1958. Bjarni Magnússon man ekki eftir ræktun á þessum stað og kunni enga skýringu á þessum mannvirki. Minni og óreglulegri dæld (6x3 m) með stæðilegum suðurvegg (4x1,5 m, 0,6 m hár)

er fast norðan við gerðið. Einnig þar hefur efni verið tekið úr bakkanum. 50-60 m norðar er annað gerði, ógreinilegra, um 12x12 m að stærð. Það er meira eins og niðurgröftur en það hafi upphlaðna vegg. Það er opið til vesturs, að tjörninni. Þessi tvö nyrðri mannvirki sjást líka á loftmyndinni frá 1958. Alls eru þau á um 90 m bili.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

EY-445:015 garðlag túngarður

66°32.016N 17°59.772V

Á loftmynd frá 1958 sést túngarður sem liggur í boga til suðvesturs út frá garði (EY-444:022) sem er á merkjum milli Miðgarða og Sveinagarða. Hann er nú horfinn en hefur verið rúmlega 20 m austan við NA hornið á núverandi íbúðarhúsi á Sveinagörðum og rúmlega 20 m sunnan við SA horn þess. 1958 hvarf garðurinn undir veg og sést ekki á myndinni vestan við hann. Hinsvegar má nú greina framhaldið sem lágan hrygg í túninu vestan við veginn í áttina að bæjarhólnum.

Á mörkum túns og grasmóa austan vegar en í túni vestan vegar.

Aðeins um 40 m bútur sést í túninu og hefur sá verið sléttður þótt hann sé vel greinilegur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

EY-445:016

brunnur

brunnur

66°31.990N

17°59.613V

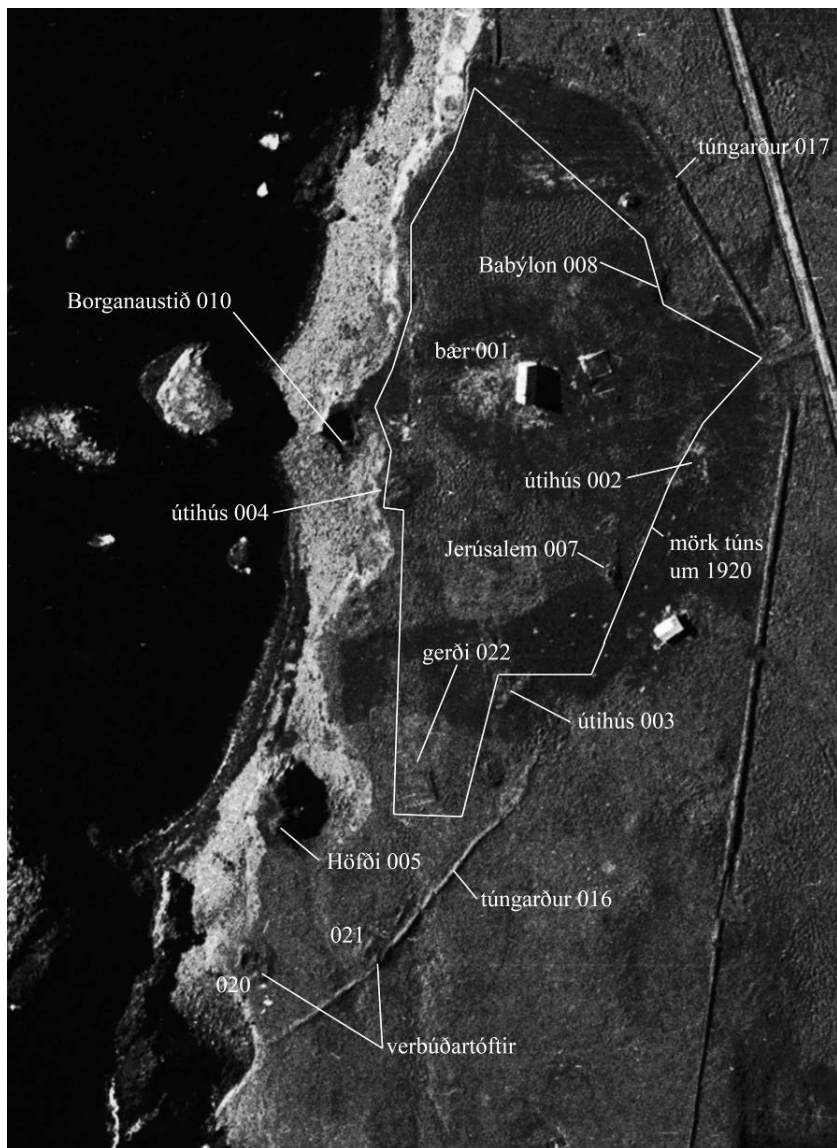
NV við norðurenda Sveinagarðatjarnar, tæpa 120 m austur af bæ 001 og 80 m SSA við brunninn 006 í Brunnlag er annar upphlaðinn brunnur.

Breið lægð milli brekkuróta og sjávarbakka. Þurr tjörn er skammt frá en deiglendisgróður í kring.

Ferhyrndur stallur og sést ein röð af stóru, vel völdu grjóti í hliðunum að utan en ofan á er væntanlega tréhlemmur því alveg er gróið yfir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Brunnur 016, úr suðri.

Minjar í Borgatúni merktar inn á loftmynd frá 1958. Mælikvarðinn er u.þ.b. 1:2500.

EY-446:001 *Borgir* bæjarhóll bústaður
66°31.811N 17°59.551V

Stór og greinilegur bæjarhóll er 10 m vestan við núverandi íbúðarhús á Borgum, um 30 m ofan við sjávarbakka, beint austur af Borginni 006.

Í túni, framan við íbúðarhús.

Mjög stór hóll með bröttum hliðum, einkum að vestan þar sem hleðsla sést, líklega grunnur undan síðasta bænum (sem var að hluta timburhús). Sléttður og flatur að ofan. Hann er 33x22 m að stærð, lengri A-V en út og suður, og rúmlega 2 m hár að vestan, en tæplega 2 m að austan. Brunnur var fast norðaustan við bæjarhólinn en búið er að ryðja ofan í hann og sést ekki til hans lengur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-446 Borgir

1569-70. Reikningar Möðruvallaklausturs. "Med Borgum ... j " DI, XV, 365; "Med Borgum ... j kugildi." DI, XV, 367.

1713: Konungsjörð, 114 hndr., liggur undir Möðruvallaklaustri. JÁM X, 312.

1847: Möðruvallaklaustur, 17 1/6 hndr.; Neðanmáls:,, Þessa jörð 14 14 h., og telur A. M. hér 80 al. Isk. 1 kúg. 1805 segir, að hér fáiist 1 1/2 TT æðardúns og 20 TT fiðurs." JJ, 306.

" Helgi Ólafsson flutti í Borgir ásamt konu sinni Guðrúnu Sigfúsdóttur árið 1913. ... Hann byggði timburhús á Borgum áfast við hluta af gamla torfbænum, sem stóð á háhólum, nokkru vestar en steinhúsið sem þar er nú og byggt var árið 1977 af Haraldi Jóhannssyni." GG, 56.

1713:,,Heimræði er á jörðunni, en ekkert skip, so ábúendurnir róa á öðrum skipum í eyjunni." JÁM X, 312.

" 3. Borgir (14 hndr.), stutta bæjarleið fyrir utan Grenivík, á háum bakka, upp undan skerjum þeim, er áður er getið. ... Fuglabjarg er hér allgott og töluverður reki í rekaárum." Svo segir í Sýslu og sóknarlýsingu Eyjafjarðarsýslu. SSE, 209. Ártal vantar: Tún 1,5 ha.

Gamli bærinn á Borgum, um miðja 20. öld (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 56).

Bæjarhóllinn á Borgum, úr vestri.

Heimildir: Túnakort

EY-446:002 þúst útihús 66°31.812N 17°59.464V
Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús 60 m SA við bæ 001. Þar er nú lágur en breiður rústahóll, 15 m sunnan við heimreið og 30 m SA við núverandi íbúðarhús.

Í túni.

Hóllinn er 20 m á lengd út og suður en 17 m á breidd. Það hefur verið sléttað yfir hann en hann er byrjaður að hlaupa í þúfur að ofan. Hóllinn sést á loftmynd frá 1958 og hefur þá

verið búið að slétta yfir tóftirnar.

Hóllinn

liggur yfir túngarðinn 016.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

Rústahóllinn 002, handan vegar til vinstri við miðja mynd. Fjær sér í rústahólana 007, til vinstri, og 003, til hægri. Myndin er tekin úr norðaustri.

EY-446:003 þúst útihús

66°31.763N 17°59.504V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús um 95 m suður af bæ 001. Þar er nú rústahóll, um 30 m frá sjávarbakkanum.

Í túni.

Hóllinn er afgangur frá austri til vesturs en hæstur sunnanmegin, um 0,7 m. Hann hefur ekki verið sléttaður en ekki er samt hægt að greina húsaskipan. Hóllinn sést á loftmynd frá 1958 og hefur þá verið búið að steypa húsinu og jafna yfir rofin. 10 m norðan við er hringlaga súrheysgryfja, um 1,5 m djúp og dálítill upphækkun í kringum hana. 30 m SSV við er hrúgald, um 5x5 m. Það sýnist nýlegt en gæti verið umturnað úr eldri leifum.

Hættumat: hætta

Heimildir: Túnakort; Loftmynd LMÍ 1958

EY-446:004 þúst útihús

66°31.785N 17°59.576V

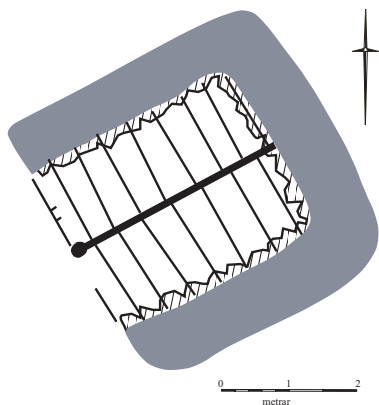
Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús 50 m VSV af bæ. Þar er nú rústahóll á sjávarbakkanum, ofan við naustið 010.

Í túni, á sjávarbakka.

Lítill en hár og vel afmarkaður rústahóll, 10x10 m stór. Hann hefur verið sléttaður en smá dæld er ofan í hann.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

Hænsnakofinn á Höfða.
Ljósmyndin er tekin úr suðvestri.

EY-446:005 Höfði hús verbúð
66°31.724N 17°59.571V

Í örnefnaskrá segir: "Syðst og vestast á eyinni, sunnan við Borgir, er svonefndur Höfði. Þar hefur verið uppsátur í fjörunni, og rústir má sjá af þremur verbúðum, þó að hænsnakofi sé nú á einni þeirra. Þarna settu landmenn upp, t.d. Jónas á Látrum með Felix sinn."

"Jónas Jónsson frá Látrum á Látraströnd, oft nefndur Hákarla-Jónas, sægarpur mikill og búhöldur hafði viðlegu í Grímsey um nokkurt skeið. Á Borgum hafði hann uppsátur og reisti þar sjóbúð." Svo segir í Grímsey og Grímseyingum. Nyrsta verbúðin er sú sem hænsnakofinn er byggður ofan í (hinar eru 021 og 022). Hann er úti á höfðanum sjálfum en austan við hann er uppgangan úr fjörunni (sbr. 013). Kofinn er rúma 160 m SSV af bæ 001.

Uppi á litlum höfða. Bratt er niður á þrjár hliðar en gras- og skarfakálsflöt ofaná. Ysti hluti höfðans, þar sem kofinn er, er sundurgrafinn af lundabyggð.

Kofinn er 3x2,5 m að innanmáli en 4x4 m að utan. Innveggir eru grjóthlaðnir að neðan, 4 umför nema í austurgafli þar sem eru aðeins 1-2 umför. Mænirinn hvíldi á gaflhlaðni og er byrjaður að síga. Torfið í þakinu hvílir beint á sperrunum. Timburpil er að vestan, m.a. úr kúlupanel, með litlum glugga norðan við dyrnar. Skápur eða hilla er í suðurvegg. Ójöfnur eru í kring og fast norðan við er dæld, um 8x4 m sem snýr eins og kofinn, A-V, og gæti verið tóft. Kofinn er byggður alveg út á bjargbrúnina að austan en frá dyrum erum 5 m út á vesturbrún og 10 m út á norðurbrún.

Hættumat: hætta, vegna lunda

Heimildir: Ö-Grímseyjarhreppur,1; GG, 56.

Borgin úr suðaustri.

EY-446:006 Borgin heimild um huldufólksbústað

66°31.789N 17°59.642V

"[Huldufólksbústaðir í Grímsey 1847:] 4. í Borginni; þar heyrðist sungið lagið: "Heiður sé guði himnum á." " segir í Þjóðsögum Jóns Árnasonar III, 22. Sr. Jón Norðmann getur um Borgina sem huldufólksbústað í Grímseyjarlýsingu sinni frá 1850, GG, 232. "Skerið Borg, sem er stuðlabýgging áfast við land, var talið kirkja huldufólksins í Grímsey." segir í Grímsey og Grímseyingum, 56. Borgin er um 100 m beint austur af bæ 001, 30 m VNV af nausti 010.

Stór og reglulegur stuðlabergskollur með lundabyggð ofan á. Hann er landfastur og hægt að komast upp í hann með hjálp kaðals, en það flæðir á milli á flóðum.

Kallað "Borgin" í skrá um örnefni í landi Borga frá 1925-30, GG, 333.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Allrahanda, 124 sbr. ÞJÁ III, 22; GG, 56, 232, 333.

EY-446:007 Jerúsalem þúst bústaður

66°31.786N 17°59.477V

1846-49: Sr. Jón Norðmann segir í Grímseyjarlýsingu sinni: "Í Borgartúni: Jerúsalem, suður á velli, og Babilon (er sumir nefna Paradís) úti á velli."

Rústahóll 007, e.t.v. Jerúsalem. Myndin er tekin úr SSA.

Pétur Sigurgeirsson segir í bók sinni Grímsey: "Til forna voru bæir, sem lögðust í eyði, en nöfn þeirra geymast. Í Borgartúni var Jerúsalem, suður á velli, og Babýlon úti á velli, er sumir nefndu Paradís." Ekki er nú vitað hvar Jerúsalem stóð og koma helst til greina rústahóllinn 003, sem er sá stæðilegasti 'suður á velli' og annar 50 m austan við hann, 70 m SSA af bæ 001. Í túni.

Í þessum rústahól er súrheysgryfja nyrst, en hún er greinilega grafin niður í rústir sem voru fyrir. Hóllinn er 15x8 m að stærð, aflangur frá NA til SV og um 1 m hár. Hann er fast innan við túngarð 016. Gryfjan er torfhlaðin, um 2 m í þvermál og um 1,5 m djúp. Hún sést á loftmynd frá 1958.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JN, 25; PS, 32.

EY-446:008 *Babýlon* þúst bústaður

66°31.838N 17°59.510V

1846-1849: Sr. Jón Norðmann segir í Grímseyjarlýsingu sinni: "Í Borgartúni: Jerúsalem, suður á velli, og Babilon (er sumir nefna Paradís) úti á velli."

Pétur Sigurgeirsson segir í bók sinni Grímsey: "Til forna voru bæir, sem lögðust í eyði, en nöfn þeirra geymast. Í Borgartúni var Jerúsalem, suður á velli, og Babýlon úti á velli, er sumir nefndu Paradís." Ekki er vitað hvar Baýlon stóð og 'úti á velli' er allt vel slétt. Einna helst kemur til álita rústahóll sem er 60 m ANA af bæ 001, um 40 m vestan við veg.

Í túni.

Aflangur rústahóll, brattur og vel afmarkaður að austan en meira aflíðandi til vesturs. Hann er 17 m langur út og suður en 10 m breiður og 1,5 m hár. Hóll þessi sést óglöggð á loftmynd frá 1958. 25 m norðar er hrúgald sem virðist nýlegt rask.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JN, 25; PS, 32.

EY-446:009 *Borgarlending* heimild um lendingu

66°31.745N 17°59.593V

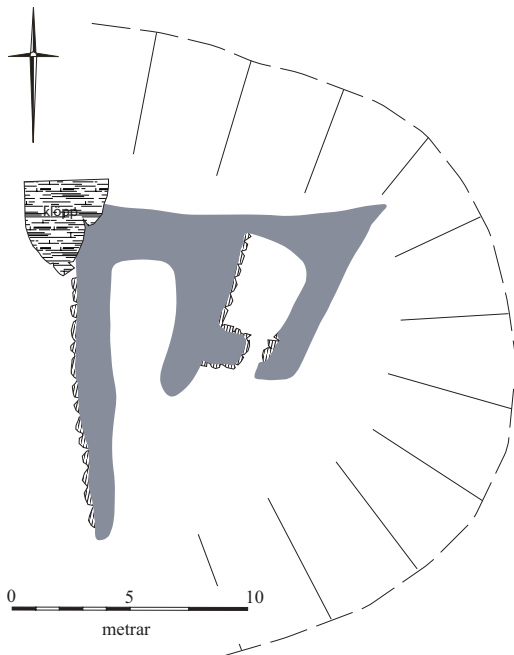
1846-1849: "Lendingar eru þessar, allar sunnan og vestan á eyinni:...þá á Borgum milli skerja og nokkuð vandrötuð ...". Svo segir sr. Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni.

Borgarlending er talin meðal örnefna í Borgalandi í skrá frá 1925-30 (GG, 333). Sunnan við Borgina 006 er breiður vogur og var lendingin í honum miðjum, niður af uppsátrinu 013, um 100 m VSV af bæ 001.

Hnullungafjara og hefur mátt lenda á allbreiðu bili, a.m.k. þegar gott var í sjó. Uppgöngur úr þessari fjöru hafa verið lagaðar til; bæði er sneiðingur ofan við naustið 010 (sjá þar) og eins hefur verið rudd braut (sbr. 013) efst í geilinni sem gengur til SA úr fjörunni, þangað sem verbúðirnar (005, 020, 021) eru.

Engin mannaverk sjást við lendinguna.

Heimildir: JN, 12; GG, 333.

EY-446:010 *Borganaustið* tóft naust 66°31.789N 17°59.611V

Borganaustið er talið meðal örnefna í Borgalandi í skrá frá 1925-30 (GG, 333). Naustið er norðvestan í hvammi sem skerst inn í sjávarbakkann beint niður undan bænum 001, 60 frá honum. Það er rétt ofan við fjörugrjótið, heldur sunnar en á móts við Borgina 006.

Neðst í þröngum og bröttum hvammi, rétt ofan við fremur stórgrýtta fjöru.

Tvær samhliða tóftir. Naustið sjálft er neðri tóftin, 5x2 m en vesturveggur hennar er alls 13 m langur, hlaðinn úr stóru grjóti ofan í fjöruna og er hann mest 3 m hár. Ofan við nausttóftina er sjóbúðartóft, 4x3 m að innan með kampa og dyr á suðurhlið. Ofan við hana hefur verið hlaðið úr grjóti undir sneiðinginn upp brekkuna. "Eitt haust um veturnáttaskeið [um eða eftir 1881] voru Sveinagarðspiltar suður í Borgarnausti að gera að afla." Gríma III, 209

Hættumat: engin hætta

Heimildir: GG, 333; Gríma III, 209.

Borganaust úr austri.

EY-446:011 *Draugatjörn* örnefni draugur

66°31.868N 17°59.443V

Draugatjörn er talin meðal örnefna í Borgalandi í skrá frá 1925-30 (GG, 333). Hún er þurrt vatnsstæði fast austan við veginn, 131 m ANA frá bæ 001.

Í grasmóa skammt ofan við tún.

Vatnsstæðið er 30x20 m. Gróið hrúgald eftir rask er við NA endann. Örnefnið er vel þekkt en engar sagnir fylgja því.

Hættumat: engin hætta

EY-446:012 *Stekkjjarbrekka* örnefni stekkur

66°32.048N 17°59.234V

Stekkjjarbrekka er talin meðal örnefna í Borgalandi í skrá frá 1925-30 (GG, 333). Það er brekkan sunnan megin þar sem Gádalir opnast, á móts við Gát. Á því bili eru stekkir bæði í Grenivíkurlandi (EY-448:019) og Sveinagarða (EY-446:009-012). Engar mannvirkjaleifar eru í þessari brekku eða nálægt henni í Borgalandi, en stekkir eru sitthvoru megin í Sveinagarða- og Greinvíkurlöndum og má vera að brekkan heiti eftir þeim.

Mögulegt er að Stekkjarklettur EY-448:032 eigi við þennan stað líka.

Hættumat: engin hætta

EY-446:013 *Uppsátrið* renna uppsátur

66°31.715N 17°59.551V

Í örnefnaskrá segir: "Syðst og vestast á eyinni, sunnan við Borgir, er svonefndur Höfði. Þar hefur verið uppsátur í fjörunni, og rústir má sjá af þremur verbúðum, þó að hænsnakofi sé nú á einni þeirra. Þarna settu landmenn upp, t.d. Jónas á Látrum með Felix sinn." Uppsátrið er talið meðal örnefna í Borgalandi í skrá frá 1925-30 (GG, 333) og það er sýnt á örnefnakorti í þeirri bók. Austan við höfðann, sem kofinn 005 er á, gengur alllöng geil inn í sjávarbakkann til SA og upp úr henni til SA er grasbrekka. Uppsátrið hefur verið niðri í fjörunni undir brekkunni en efst í brekkunni hefur verið rudd braut. Hún er um 180 m SSV af bæ 001.

Stórgrýtisurð hefur sópast upp í geilina en neðan við hana er hnúllungafjara. Brött grasbrekka ofan við.

Brautin er a.m.k. 15 m löng, 4 m breið og mest 2 m djúp, en eins og þetta lítur út nú gerir hún ekki annað en að lækka brúnina ofan í geilina. Eftir sem áður er allbratt neðan við hana (>45°). Ekkert sér nú til uppsátursins.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Grímseyjarhreppur, 1; GG, 333.

EY-446:014 þúst landamerki

66°32.182N 17°59.355V

"... Á móti Sveinagörðum ræður bein lína neðan af Hraunsnefi eða Merkjanefi í Merkjavörðu norðan við brunninn Gát [EY-445:004] og frá þeirri vörðu sjónhending í aðra Merkjavörðu [sbr. 015] við Almanning." segir í Grímsey og Grímseyingum. Erfitt er að fá botn í þessa lýsingu. Í fyrsta lagi geta merkin ekki legið um neinn stað sem er norðan við Gát (nema á bakka brunnsins), a.m.k. ekki ef merkin eru nærri réttu eins og þau eru sýnd í Grímsey og Grímseyingum. Þar fyrir utan eru engar vörður sem geta verið á þessum merkjum og kannast menn heldur ekki við að neinar hafi verið.

Að vísu eru all margar hundapúfur uppi á brúnunum og er 015 ein þeirra, valin af því að hún er nokkrunveginn á merkjum. Uppi á ásum milli Gádalanna - sem væri eðlileg landamerki ef þau færu eftir landslagi en er Sveinagarðamegin merkjanna skv. kortinu í Grímsey og Grímseyingum - er aflöng þúfa á brún þar sem sér bæði niður að sjó, á kollinn ofan við Gát og til kennileita austur á ey, m.a. Austur Hamrahól og vörðunnar stóru á honum (EY-701:021). Þúfan er aflöng, liggur út og suður, 3 m löng og 1 m breið. Hún er um 220 m vestan við Steingerði EY-448:008 og 100 m austan við vörðu á Sveinagarðastrýtu EY-445:008, 700 m norður af bæ 001.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: GG, 56.

EY-446:015 heimild um landamerki

66°32.177N 17°59.182V

"... Á móti Sveinagörðum ræður bein lína neðan af Hraunsnefi eða Merkjanefi í Merkjavörðu norðan við brunninn Gát og frá þeirri vörðu sjónhending í aðra Merkjavörðu við Almennung." segir í Grímsey og Grímseyingum. Engin augljós varða er nú sem á við þessa lýsingu (sbr. 014) en þúfa sem er a.m.k. nokkurnveginn á merkjum er 100 m norðan við Steingerði EY-448:008, á móts við efstu drög Gádal. Frá þessum stað mun skammt í Almennung. Á holti, snögggróinn grasmói.

Varðan er úr torfi, varla meir en þúfa (þó ekki hundapúfa), um 1,5x0,7 m að stærð og 0,5 m há.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: GG, 56.

EY-446:016 garðlag túngarður

66°31.690N 17°59.537V

Fyrir suður og SA hlið gamla túnsins er gamall túngarður sem afmarkar mun minna svæði en 017 (sem er yngri en 016 og hefur verið byggður ofan á eða í stað hans að norðan og NA).

Í túnjaðri syðst og vestast en í túni nær bæ.

Garðurinn sést enn ágætlega frá sjávarbakka, 25 m SV af verbúð 020 og þaðan er hægt að rekja hann til austurs, fyrst undir verbúð 021 - og er því eldri en hún - en alls 120 m út á móts við rústahól 003. Þar austan við hefur að mestu verið jafnað úr honum en þó mótast fyrir honum allt austur undir rústahól 002 sem er utan við hann. Þar austan við tekur túngarður 017 við. Af loftmynd frá 1958 að dæma hefur hann ekki mikið breyst síðan þá. Garðurinn er hlaðinn úr torfi og algróinn og víða talsvert sokkinn, mest 2 m á breidd og 0,7 m á hæð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

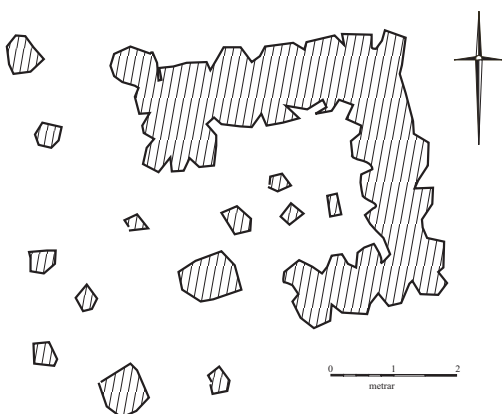

Túngarður 017 úr norðri.

EY-446:017 garðlag túngarður 66°31.859N 17°59.610V
Yngri túngarður en 016 er fyrir norður og NA hlið túnsins og heldur síðan áfram til suðurs út á Borgarhöfða. Syðsti hluti hans er á merkjum við Grenivík.

Í túnjaðri og um grasmóa. Liggur frá sjávarbakka til sjávarbakka. Þar sem garðurinn gengur út á bakkann að norðan tengist hann vörslugarði EY-445:007. Þar er hann 100 m norður af bæ 001. Garðurinn er alls 500 m langur og stendur víða vel, þó allmörg skörð séu komin í hann, einkum á móts við Borgir. Hann hefur verið 1,5 m á breidd að neðan, nú sumstaðar 2 m, og hæstur er hann 1 m. Skurður er utanmeð honum að austan.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Tóft 018.
Ljósmyndin
er tekin úr
norðvestri.

EY-446:018 tóft óþekkt

66°31.660N 17°59.465V

Á norðurbrún Hellugjögurs er grjóthlaðin tóft. Hún er um 10 m norður af bakka gjögursins og 20 m austur frá

sjávarbakkanum. Hún er 290 m suður frá bæ 001.

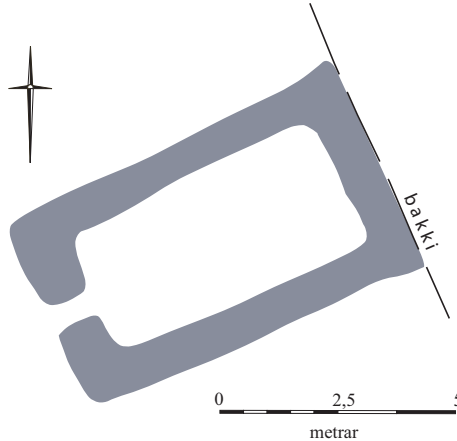
Grasmói á sjávarbakka. Neðan við standa grjótklappir upp úr móanum og er sumt af því grjóti laust.

Allstóru grjóti hefur verið hlaðið í 4x4 m ferning og hafa hleðslurnar hrunið til vesturs, undan hallanum. Tóftin gæti hafa verið opin á þeirri hlið. Hleðslurnar virðast vera grafnar niður, a.m.k. 0,3 m. Nokkrar fúaspýtur eru ofan við og gætu tengst þessu mannvirki. Ef til vill hefur þetta verið hjallur eða fiskbyrgi. Að dæma af grjótdreif 5 m norðar gæti annað ámóta hafa staðið þar.

Hættumat: engin hætta

Tóft 019. Ljósmyndin er tekin úr norðvestri.

EY-446:019
tóft óþekkt
66°31.692N
17°59.403V
Um 70 m upp af botni Hellugjögurs, með stefnu í vindmylluna, og 240-250 m suður af bæ 001 er tóft. Í grasmóa, í svolítilli dæld sem opnast til vesturs.

Einföld aflöng tóft 8x4 m að stærð, torfhláðin. Austurgaflinn er grafinn inn í lágan bakka. Dyr eru á vesturgafli. Tóft þessi sést á loftmynd frá 1958. Sennilega rétt fremur en kálgarður, en tóftin er of breið og veggir of mjóir til að hún geti verið af húsi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

Verbúðartóft 020. Ljósmyndin er tekin úr NNA.

EY-446:020
tóft verbúð
66°31.700N
17°59.555V
Í örnefnaskrá segir: "Syðst og vestast á eyinni, sunnan við Borgir, er svonefndur Höfði. Þar hefur verið uppsátur í fjörunni, og rústir má sjá af þremur verbúðum, þó að hænsnakofi

sé nú á einni þeirra. Þarna settu landmenn upp, t.d. Jónas á Látrum með Felix sinn."

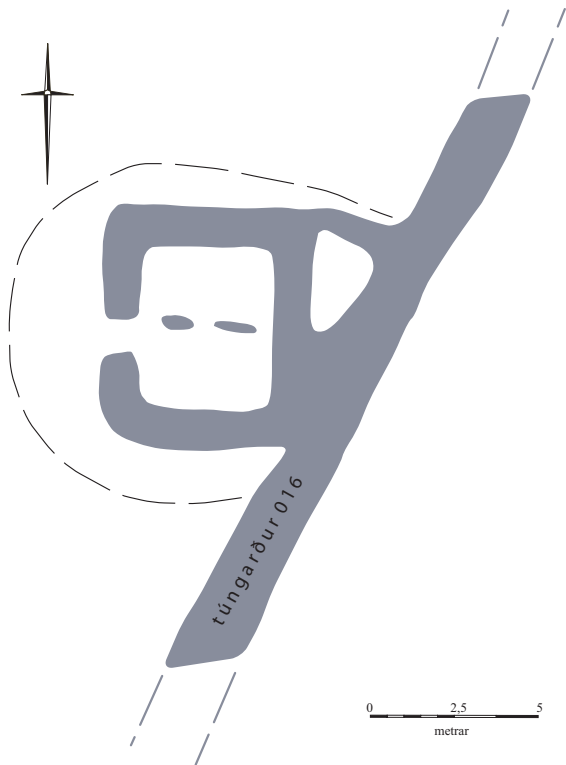
"Jónas Jónsson frá Látrum á Látrasströnd, oft nefndur Hákarla-Jónas, sægarpur mikill og búhöldur hafði viðlegu í Grímsey um nokkurt skeið. Á Borgum hafði hann uppsátur og reisti þar sjóbúð." Svo segir í Grímsey og Grímseyingum. Ein af þessum tóftum er fast á sjávarbakkanum, 20 m norðan við túngarðsendann 016, 30 m vestan við verbúð 021, 45 m sunnan við hænsnakofann 005 og rúma 200 m sunnan við bæ.

Grasmói í túnjaðri, á sjávarbakka. Mjög bratt niður af til vesturs.

Tvískipt tóft, 13x11 m að utanmáli, á rústahóli. Að sunnan er afgangt hól sem opnast út á bakkann til vesturs og norðan við það 'L' laga hól sem hefur engan sjáanlegan inngang. Þessi tóft sést á loftmynd frá 1958.

Hættumat: hætta, vegna lunda

Heimildir: Ö-Grímseyjarhreppur,1; GG, 56; Loftmynd LMÍ 1958.

Verbúðartóft 021. Ljósmyndin er tekin úr NNV.

EY-446:021 tóft verbúð 66°31.709N 17°59.512V
Í örnefnaskrá segir: "Syðst og vestast á eyinni, sunnan við Borgir, er svonefndur Höfði. Þar hefur verið uppsátur í fjörunni, og rústir má sjá af þremur verbúðum, þó að hænsnakofi sé nú á einni þeirra. Þarna settu landmenn upp, t.d. Jónas á Látrum með Felix sinn."

"Jónas Jónsson frá Látrum á Látrasströnd, oft nefndur Hákarla-Jónas, sægarpur mikill og búhöldur hafði viðlegu í

Grímsey um nokkurt skeið. Á Borgum hafði hann uppsátur og reisti þar sjóbúð." Svo segir í Grímsey og Grímseyingum. 35 m austan við verbúð 020, 50 m SSA við hænsnakofann 005 og um 190 m suður frá bæ 001 er þriðja verbúðartóftin. Hún er byggð ofan á túngarðinn 016.

Í túnjaðri, um 30 frá sjávarbakka.

Tóftin er 7x6 m að stærð og virðist tvískipt þótt haft milli hólfa sé ógreinilegt. Hún hefur dyr til vesturs, í átt að bakkanum. Hún er hlaðin ofan á stærri rústahól, 10x10 m stóran, og utan í túngarðinn 016. Geil eða lítið hólfi, 3x1,5 m, næstum þríhyrnt er ofan við tóftina að austan. Þessi tóft sést á loftmynd frá 1958. Hleðslur eru algrónar, mest um 1m háar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

EY-446:022 gerði kálgarður

66°31.740N 17°59.516V

Tvær hliðar á ferköntuðu gerði eru rúma 40 m vestan við rústahól 003, tæpa 60 m NA við verbúðartóft 021 og 130 m suður frá bæ 001.

Grasmói í túnjaðri.

Allstæðilegur austurveggur í ferköntuðu gerði sem hefur verið a.m.k. 10x10 m að stærð. Suðurhliðin sést einungis sem lágur kantur en vestur- og norðurhliðar eru horfnar. Þær sjást hinsvegar á loftmynd frá 1958 og þá voru líka tveir garðar sem skiptu tóftinni í 3 aflöng samhliða hólfi, sem lágu A-V. Bíslóði um túnið hefur skemmt NV hluta gerðisins sem sennilega hefur verið kálgarður.

Hættumat: engin hætta

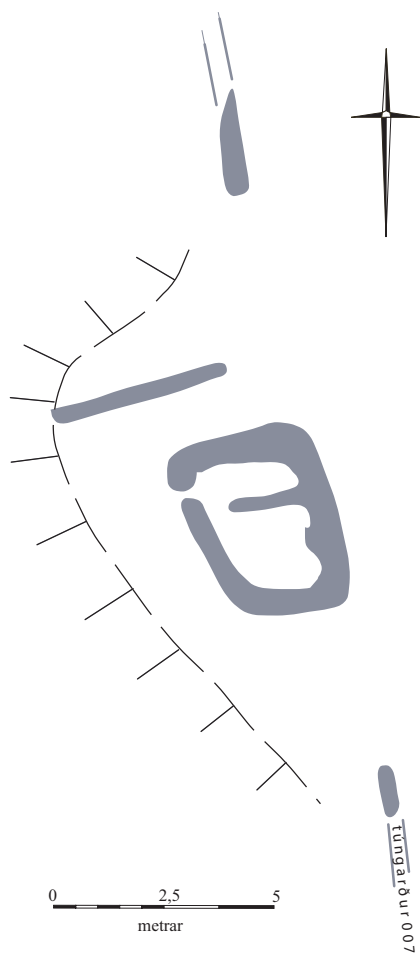
EY-446:023 tóft óþekkt

66°31.889N 17°59.633V

Fast á sjávarbakkanum, 160 m norðan við bæ 001 er tóft. Hún er þétt við merkin á móti Sveinagörðum.

Á sjávarbakka. Grasmói á milli túna. Nú er moldarflag fast upp við tóftina að austan eftir að sléttað var úr leifum beinaverksmiðju sem stóð á bakkanum vorið 2007.

Rústasvæðið er 14x12 m að stærð. Nyrst er 10 m langur garður, lágur en reglulegur, 0,7 m breiður og 0,4 m hár, og er mögulegt að hann sé á merkjum. Tóftin er 3 m sunnan við hann, 10x5 m, aflöng út og suður og skiptist í tvö hólfi með dyr til vesturs, út á bakkann. Tóftin er byggð í allstöru viki í garðinn EY-445:007.

Tóft 023. Ljósmyndin er tekin úr suðri af garði 007.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-446:024 þúst óþekkt 66°31.848N 17°59.468V
5 m vestan við veg og 90 m austan við bæ 001, 30 m norðan við heimreið, er rústahóll. Hann er 5 m austan (utan) við túngarð 017.

Í túnjaðri. Grasmóar ofan við.

Hóllinn er 13x9 m að stærð, aflangur frá NNA til SSV, um 1 m hár og algróinn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-446:025 garðlag vörslugarður 66°31.943N 17°59.361V

Garðlag, framhald af EY-445:013, er í mounum ofan við Skíðalág og nær nálega þvert yfir landareign Borga. Það er 280 m austur af bæ 001.

Í grasmóa. Norðan og vestan við er lægra, vatnsrásir úr Gáðölum.

Garðurinn er 160 m langur, þráðbeinn, en hefur aðra stefnu en framhald hans til norðurs, í Sveinagarðalandi. Víkið á milli þeirra er þar sem deigast er í dældinni framan við Gáðali, þó ofmælt væri að kalla það mýri, og er óvíst að þar hafi nokkurntíma verið garður. Þessi endar að sunnan við merkin á móti Grenivík og hefur EY-448:030 verið framhald hans þeim megin. Garðurinn stendur mjög vel, allt að 1,7 m og er vesturhliðin sýnu brattari. Vestur af suðurendanum, niðri í Skíðalág, á austurbakka hennar, eru kálgarðsholur 027.

Hættumat: engin hætta

Kálgarður 026, úr norðri.

EY-446:026 garðlag kálgarður 66°31.739N 17°59.374V
Kálgarður hefur verið grafinn inn í túngarðinn 017 að austanverðu, 190 m suður af bæ 001, um 70 m norður af vindmyllunni og um 100 m vestur af Sigtúni.

Í grasmóa, hallar mót austri.

Um 16 m langt vik hefur verið grafið inn í túngarðinn að austanverðu og hlaðinn 8 m langur garður til austurs sem myndar suðurhlið. Austur- og norðurhliðar sjást ekki. Garðurinn sést á loftmynd frá 1958.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

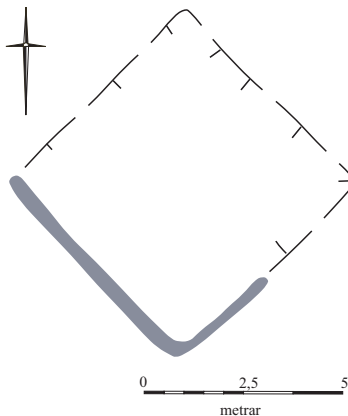
Kálgarður í Skíðalág, úr vestri.

EY-446:027 gerði kálgarður 66°31.864N 17°59.268V Fast norðan við merkin við Grenivík, austanmegin í Skíðalág eru kálgarðar. Þeir eru 230 m austur frá bæ 001.

Mjög grösug dæld, grasmói, en hátt túngras vex austanmegin þar sem kálgarðarnir eru. Neðan við þá er vatnsrás sem leiðir vatn ú Gádölum.

Um 7 m breitt vik hefur verið grafið inn í brekkuna og hlaðinn 9 m langur garður (0,5 m breiður og 0,4 m hár) sem myndar norðurhlið. Hann nær alveg út að vatnsrásinni sem myndar vesturhlið. Suðurhlið vantar. Ofan í þetta, suðaustantil hefur verið grafinn regluleg gryfja, 4x2 m sem snýr austur-vestur. SA við þetta gerði gæti verið önnur kálgarðshleðsla, ofar í brekkunni og garður fyrir að neðan (vestan) en þau ummerki eru ógreinilegri.

Hættumat: engin hætta

EY-446:028 gerði kálgarður 66°32.064N 17°59.326V 10 m austan við Gát (EY-445:005) er kálgarður í brekkunni. Hann er 500 m ANA af bæ 001.

Neðan í bröttum múla. Í kring eru grasmóar en neðan við deiglendi.

Garðurinn er grafinn inn í brekkuna, allt að 0,7 m og myndar sá stallur norðurhlið, vesturhlið og nyrðri hluta austurhliðar. Fyrir suðurhlið og syðri hluta austurhliðar er lágur (0,4 m) torfgarður. Alls er gerðið 12x12 m að innan. Í þessum garði voru ræktaðr kartöflur í manna minnum.

Hættumat: engin hætta

EY-447 Ytri Grenivík

1318: Máldagar Auðunar biskups fyrir Hóladiskupsstól. „XCVIII. Mwakpauerär klaustur. ... Grimsey ad Basum. Sandvyk. Grenavyk. XI. vætta skreydar." DI, II, 486.

1461 og síðar: Máldagar Ólafs biskups Rögnvaldssonar fyrir Hólabiskupsdæmi. „Klaustr hins heilaga benedicti at munckapuera j eyiafirde ... j grimsey basar. Sanduik oc grænavijk." DI, V, 304.

1492: Próventubríf Árna Bergssonar við klaustrið á Munkaþverá. "... aa miduikvdaghin næsta fyrir krossmesso vm vorit j grimsey þa er lidit var fra bvrð krist(s) þvshvndrvd. ccc. Ix tiger ok t(v)av är sem savm ver ok heyrdum aa ord ok handaband þessara manna brodr ravgnvalldz af einne alfv j vmbodi abota jons a mukapveraa ennn af annare alfv arna bergssonar. ath suo fyrir skildv ath broderen bygdi honum heima vm þriv är grænavík med savmvm kostvm. enn ef hann veri eigi leingur fær edr uillde ecki bva þa skyllde hann fara heim til stadarens" DI, VII, 115.

1525: Máldagi Munkaþverárklosturs. "J grimsey basar. sandvik og grænavik." DI, IX, 310.

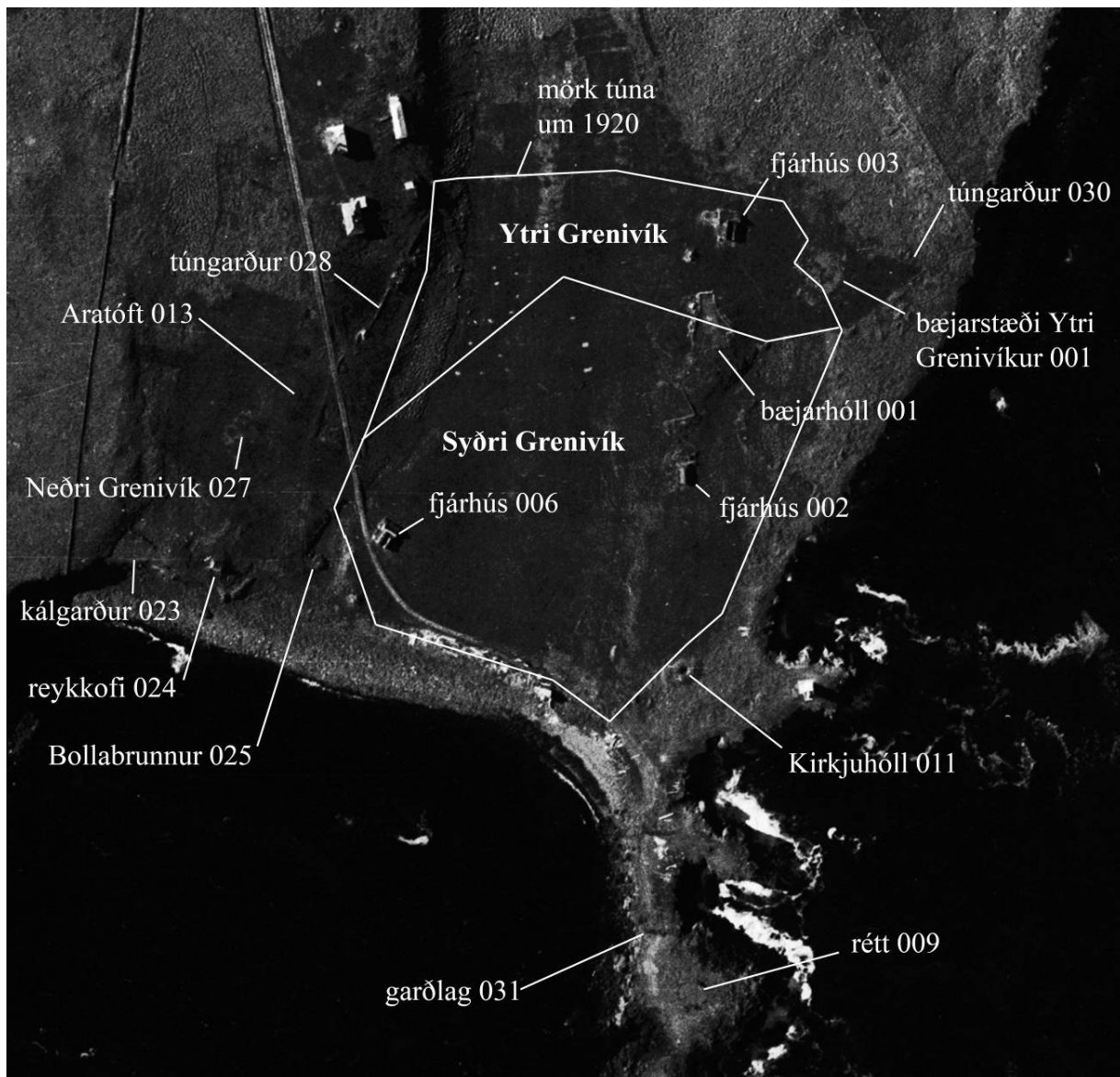
1569-70. Reikningar Möðruvallaklosturs. "Med Grenewiik... O" DI, XV, 365; "Med Grenewiik ... j kugildi." DI, XV, 367.

1713: Konungsjörð 14 hdr., liggur undir Möðruvallaklaustri. JÁM X, 311.

1847: Möðruvallaklaustur, 14 hdr.; Neðanmáls: „Hér er dýrleiki og leigumáli hafður eptir A.M., en jb 1760 segir hér 42 1/3 h., en jarðatala sýslumanns 1759, 20 h. dýrleika." JJ, 306.

"Ytri-Grenivíkurbærinn stóð efst í túninu norður af Syðri-Grenivík og var skammt á milli bæjanna. ... Eftir að Syðri-Grenivíkurbærinn var fluttur niður á túnið nefndust bæirnir venjulega Efri- og Neðri-Greniví. Um 1950 flutti fjölskyldan frá Ytri-Grenivík í nýtt steinhús rétt sunnan við Sigtún og þar með lauk hlutverki torfbæjanna á Grenivíkurbjörðunum. Fremst á fjörukambinum austarlega í Grenivíkinni voru byggð tvö sjóhús úr timbri og settu þau mikinn svip á vikinna meðan þeirra tími stóð." GG, 87.

"Grenivík. (Bærinn er í smáhalla upp af vikinni og vestur af vitanum, húsið byggt 1950. Hér var torfbærinn Efri-

Minjar í Grenivíkurtúni merktar inn á loftmynd frá 1958. Mælikvarðinn er u.þ.b. 1:3000.

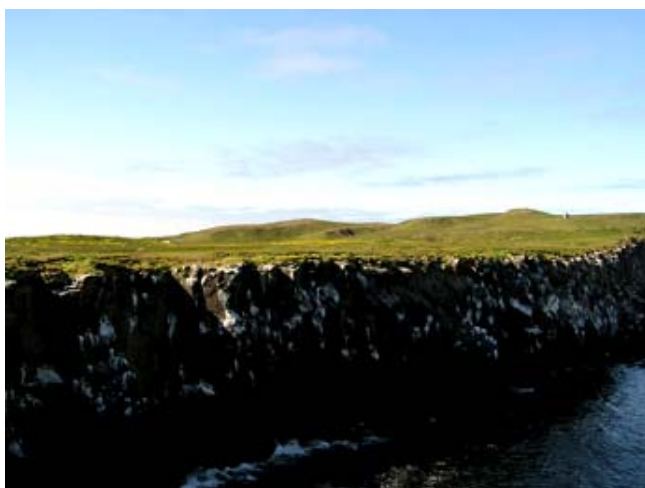
Grenivík)." PS, 48.

1713:„Heimræði er á jörðunni. Þar gengur eitt sexræingsskip, ..." JÁM X, 312.

"Syðri-Grenivík (15 hndr.), 2. Ytri-Grenivík (14 hndr.). Báðir þessi bæir, er liggja hvor við annan, standa syðstir á eyjunni við víkina, er áður er nefnd, og þeir taka nafn af. Þar er beztur reki á eyjunni og tún bezt löguð til ræktar, þar minna ná til þeirra sjórok og stormar, og snjór getur legið á þeim vetrum." Svo segir í Sýslu og sóknarlýsingu Eyjafjarðarsýslu. SSE, 209.

Ártal vantar: Tún 2,2 og 0,8 ha.

" Heimaland á Ytri-Grenivík frá götustíg út túngarðshliði upp á móts við Tjarnir og þar norður milli þeirra allt í norðurenda hnútu þeirrar er verður niður af Saðgarðsbrekku og svo niður í Merkjaklöpp á austurbarmi Skiðalágar. Þaðan yfir lágina eftir stefnu á Borgarkross, þó eigi lengra en á vesturbarm lágarrinnar og þaðan suður að túngarði svo eftir honum ofan í tóftarstofn fyrir sunnar Aratóft, en síðan eftir skurði yfir Grenivíkurlág að hinum áðurtöldu merkjum í túni." GG, 87.

Yngsta bæjarstæði Ytri-Grenivíkur markast af sóleyjabreiðunni fyrir miðri mynd. Úr SSA. Bæjarhóllinn EY-448:001 sést lengst til vinstri.

Grenivíkurbærir árið 1902. Myndin er tekin úr VSV. Í forgfrunni er Aratóft (EY-448:013), en Syðri-Grenivíkurbærinn (EY-448:001) er lengst til hægri, þá Ytri-Grenivík og þústin lengst til vinstri eru fjárhúsin EY-447:003 (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 379).

EY-447:001 Ytri Grenivík bæjarstæði bústaður 66°31.771N 17°58.979V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var bærinn í Ytri Grenivík 30 m NA við Syðri Grenivíkurbæinn EY-Í túni.

Þar sem bærinn stóð er brún í túninu en hún gæti vel verið náttúrulegur hryggur. Sennilega hefur aldrei verið mikill hóll á þessum stað og má vera að bærinn hafi áður staðið á sama hóli og Syðri Grenivík en nyrsti hluti hans er í landi Ytri Grenivíkur. Hinsvegar er ábyggilegt að síðasti bærinn stóð á þessum stað og muna núlifandi menn eftir honum. Álitleg mishæð, um 15x10 m og 0,5 m há er um 30 m norðaustan við þar sem bærinn stóð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-447:002 Draugakofinn heimild um lambhús

66°31.747N 17°59.199V

Í Grímsey og Grímseyingum segir: "Gömul hústóft var suður af Ytri-Grenivík og haustið 1920 ákváðu Valdimar Jónsson bóndi þar og Trausti Pálsson tengdasonur hans að byggja lambakofa í tóftinni og var austurhluti tóftarinnar valinn. Fljótlega eftir kofabygginguna fór að bera á allskonar fyrirbærum í Ytri-

Grenivík, undarleg högg hér og þar í bænum, glamrað í blikkfötum og ílátum og hamast uppá þekjunni. Margir urðu vitni að þessum undrum. Þegar Valdimar bóndi fór í kofann til lambanna kom það stundum fyrir að hann sá lömbin hauslaus og ekkert stóð fram nema strjúpin og fannst honum það heldur óhugnanlegt. Valdimar var þeirrar gerðar að fáir töldu hann fara með rangt mál. Kristínu dóttur Valdimars og konu Trausta, dreymdi mann eina nóttina og þóttist í draumnum viss um að hann væri Antoníus galdramaður. Hann kvaðst valdur að því sem gengi á og bætti við: „Ef þið hefðuð farið að hrófla við vestari tóftinni, hefði verr farið." Lambakofinn sem var reyndar fékk nafnið Draugakofinn, var aðeins notaður þennan eina vetur sem fjárhús." Draugakofinn var neðan við brekkubrún SA við núverandi íbúðarhús í Ytri-Grenivík en nákvæm staðsetning er ekki þekkt.

Undir brekkubrún - innan við túngarð EY-448:028 - í túni. Mikið rask hefur verið á þessu svæði en er allt vel gróið nú.

Syðst á því svæði sem kemur til greina er stór súrheysgryfja sem gæti hafa verið grafin ofan í tóftina. Kofinn var notaður öðru hvoru til að reykja í og hefur hann verið uppistandandi fram undir miðja 20. öld.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 87.

EY-447:003 þúst fjárhús

66°31.782N 17°59.043V

Um 30 m norður af bæjarhól EY-448:001 er lágur en breiður rústahóll á austurbrún Skíðalágar. Hann er um 60 m suður af hesthúsum og 60 m vestur af bbæ 001.

Í túni sem ekki er lengur slegið.

Aflangur rústahóll, fremur lágur (0,7 m) en sést vel sem dökkgrænn blettur í sóleyjasjó. Hann er 20 m langur út og suður og 15 m breiður. Dæld er ofan í hann sunnantil. Á þessum stað stóðu enn fjárhús 1958 og sjást þau á loftmynd frá því ári.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

EY-447:004 heimild um útihús

66°31.809N 17°59.108V

Þar sem hesthús standa nú, um 100 m norður af bæjarhól EY-448:001 og 70 m norður af fjárhúsum 003, var áður torfkofi.

Raskað svæði í kringum útihús. Tún er neðan við til suðurs og vesturs en grasmóar ofan við til norðurs og austurs.

Engin ummerki eru um þennan kofa. Hesthúsin eru að hluta úr steypu og að hluta úr járn.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-447:005 heimild um fjárhús

66°31.773N 17°58.935V

30 m ASA við bæ 001, 20 m vestan við bjargbrún og 20 m SV af túngarði EY-448:030 eru nokkrar stórar þúfur. Á því svæði stóð útihús.

Í grasmóa utan við tún. Þúfurnar eru eftir rask.

Engar tóftaleifar sjást nú en á loftmynd frá 1958 sjást misfellur á svæði sem var 15x7 m, aflangt út og suður.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-448 Syðri Grenivík

1318: Málðagar Auðunar biskups fyrir Hóladiskupsstól. „XCVIII. Mwkapuerär klaustur. ... Grimsey ad Basum. Sandvyk. Grenavyk. XI. vætta skreydar." DI, II, 486.

1461 og síðar: Málðagar Ólafs biskups Rögnvaldssonar fyrir Hólabiskupsdæmi. "Klaustr hins heilaga benedicti at munckapuera j eyiafirde ... j grimsey basar. Sanduik oc grænavijk." DI, V, 304.

1525: Málðagi Munkaþverárklosturs. "J grimsey basar. sandvik og grænavik." DI, IX, 310.

1569-70. Reikningar Möðruvallaklosturs. "Med Grenewiik... O" DI, XV, 365; "Med Grenewiik ... j kugildi." DI, XV, 367.

1713: Konungsjörð, liggur undir Munkaþverárklostri. 17 hdr. með einni hjáleigu, Aratóft. JÁM, X, 310.

1847: Munkaþverárklostur, 20 hdr.; Neðanmáls: "Hreppstjóri einn telur jörð þessa 15, en A.M., með eyðihjáleigu Aratóft, 12 h. að dýrleika." JJ, 306.

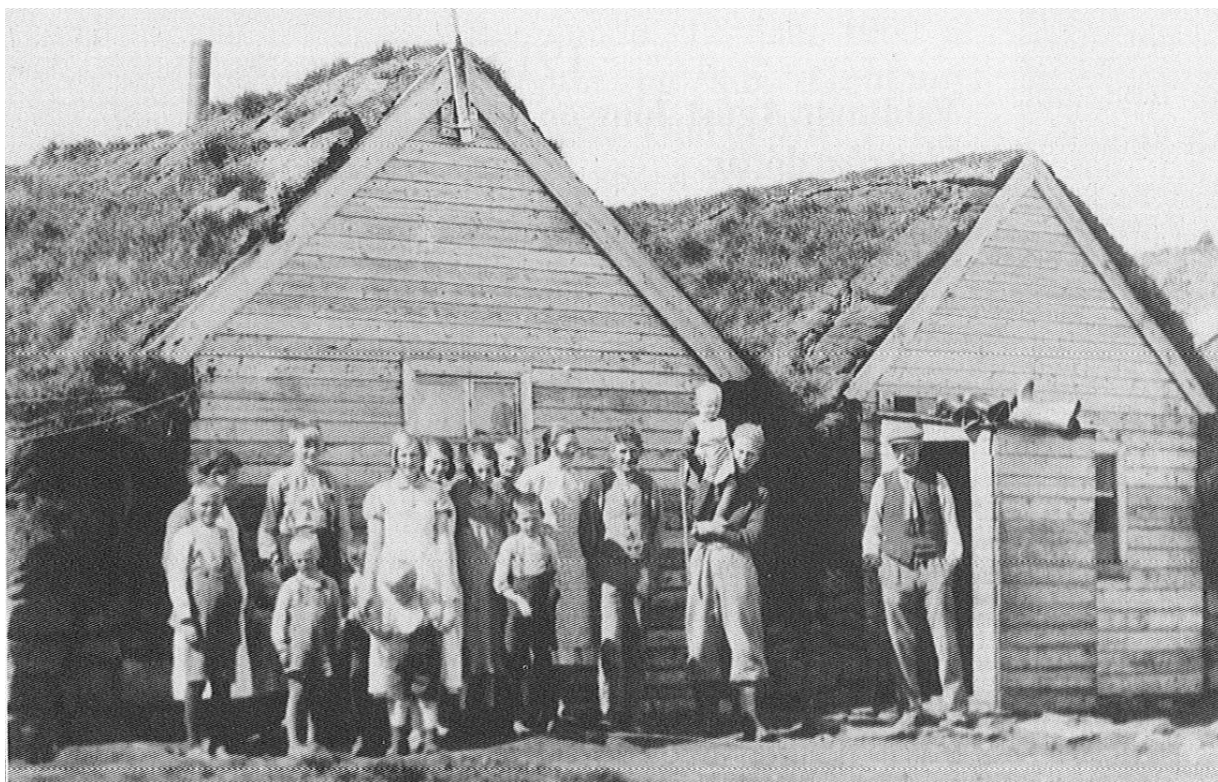
"Syðri-Grenivík var syðsti bærinn í Grímsey og stóð ofarlega á túninu upp af víkinni um það bil norður frá vitanum. ... Trúlega hefur bærinn lengst af staðið uppi í túnjaðrinum, en þar var hann rifinn og byggður upp í slakkanum norður af brunnum neðst í túnfætinum 1922. Eftir það var Syðri-Grenivík venjulega nefnd Neðri-Grenivík." Nýbýli var byggt í landi Syðri-Grenivíkur 1940. Bærinn fór í eyði 1944. " Landamerkin milli Grenivíkurjarðanna og Borga eru bein lína frá Almenni í Merkjastein utan og ofan við Sádsgarðsbrekku en síðan í Merkjaklöpp á austurbarmi Skíðalágar og þaðan sjónhending í vörðu þá sem Borgarkross er kölluð og allt til sjávar." GG, 80.

"Sigtún. (Vitavardarhúsið, byggt 1940, nokkrum skrefum norðar en Grenivík, nýbýli úr Syðra-Grenivíkurlandi.) PS, 48.

2000: "...- og syðstu býlin voru Efri- og Neðri-Grenivík (Ytri- og Syðri-), nálægt suðuroddar eyjarinnar. Þar eru nú öll hin gömlu hús fallin. Nýbýlið Sigtún, vitavardarhús, var þar reist um 1940, nú sumarbústaður. Rétt þar sunnan við stendur nú húsið Grenivík." VE, 270.

1713: "Heirmæði er á jörðunni, og gengur þar eitt skip, 6 mannfær, ..." JÁM, X, 311.

"Syðri-Grenivík (15 hndr.), 2. Ytri-Grenivík (14 hndr.). Báðir þessi bæir, er liggja hvor við annan, standa syðstir á

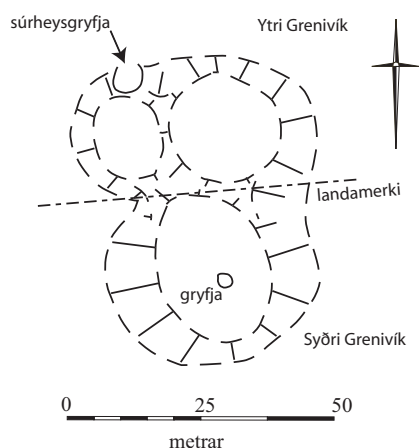

Bærinn í Syðri-Grenivík um eða skömmu fyrir 1920 (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 84).

eyjunni við víkina, er áður er nefnd, og þeir taka nafn af. Þar er beztur reki á eyjunni og tún bezt löguð til ræktar, þar minna ná til þeirra sjórok og stormar, og snjór getur legið á þeim vetrum." Svo segir í Sýslu og sóknarlýsingu Eyjafjarðarsýslu. SSE, 209.

Ártal vantar: Tún 2,2 + 0,8 ha.

"Grenivík er eini staðurinn í Grímsey þar sem hagar svo til, að tún tekur við af fjörunni, en ekki háir sjávarbakkar og algengt var að stunda útræði þaðan og eins að setja þar upp báta í vetrarnaust." GG, 80.

Bæjarhóllinn í Grenivík. Ljósmyndin er tekin úr norðri og á henni sést hóllinn fyrir miðju, vinstra megin við vitann.

EY-448:001 Syðri Grenivík bæjarhóll bústaður

66°31.748N 17°59.015V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 stóð Syðri Grenivíkurbærinn um 50 m NNA við útihús 002. Bærinn hefur staðið syðst á bæjarhólnum, framan í honum, um 135 m NNV af vitanum og 230 m NA af kofa 024.

Á hólbrún, í túni.

Hóllinn er aflangur út og suður og talsvert brattur að vestan þar sem brúnin er niður í Skíðalág. Hann er tvískiptur og

er nyrðri hlutinn í Ytri Grenivíkurlandi. Mörkin sjást enn í túninu vestan við og hefur verið vírgirðing á þeim yfir hólinn til skamms tíma. Syðri hlutinn er 30 m út og suður en 40 m austur-vestur, um 2,5 m hár. Lægð er þvert yfir hólinn milli syðri og ytri hlutans en hann er 45 m frá austri til vesturs og 25 m út og suður. Hann er tæplega 2 m hár og skiptist í tvo hóla. Annar er beint norður af syðri hlutanum en hinn þar vestur og niður af og myndar hringlaga stall í brekkunni. Í NV horni þessa lægra hóls er skeifulaga súrheysgryfja sem opnast til norðurs. Lítil gryfja er einnig ofan í syðri hólinn en að öðru leyti er allur bæjarhóllinn sléttaður að ofan þó hann sé ekki lengur sleginn. Syðri Grenivík var flutt af hólnum á nýjan stað (027) árið 1922 og ætla má að Ytri-Grenivík hafi upphaflega staðið á norðurenda þessa sama hóls. Það myndi koma vel heim og saman við myndina af Aratóft 013 frá 1902 þar sem Grenivíkurbæirnir tveir sjást í bakgrunni, en ytri bærinn hefur þá verið fluttur aðeins austar (sbr. EY-447:001) áður en túnakortið var gert. Á loftmynd frá 1958 sést kálgarður í brekkunni suðvestantil í hólnum og einhver mannvirki, m.a. garðlög, uppi á nyrðri hluta hólsins. "[Galdra Antonius hreppstjóri í Grímsey] dró saman ærna peninga; er sagt það hafi verið hálf tunna full, en fyrir andlát sitt setti hann hana niður í eldhúshornið í Grenivík og bannaði öllum að hræra við eftir sinn dag fyrr en næstu hundrað ár væru liðin nema hjákona hans Margrét að nafni mátti grípa til hennar í lífsnauðsyn, en ekki er þess getið að nokkur hafi átt við hana." ÞJÁ III, 590. Sr. Jón Norðmann getur einnig um fé það "er Antonius galdramaður á næstliðinni öld gróf niður í Grenivíkum." JN, 39.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; ÞJÁ III, 590; JN, 39

EY-448:002 heimild um fjárhús

66°31.714N 17°59.009V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús 40 m SSV af bæ. Það stóð enn 1958 þegar loftmynd var tekin og sést af henni að það var 195 m ANA af kofa 024 og 75 m norður af Kirkjuhóli 011. Í túni, á brekkubrun. Þessi hluti túnsins er ekki lengur sleginn.

Ekkert sér fyrir þessari byggingu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort; Loftmynd LMÍ 1958

EY-448:003 heimild um sjóbúð

66°31.662N 17°58.991V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var örlítið útihús 25 m austur af útihúsi 004 og hefur það ekki staðið á bakkanum eins og hús 004 og 005 heldur undir brekkunni sem vegurinn liggur um upp að vitanum.

Undir stuttri grasbrekku. Neðan við er vegarslóði sem liggur ofan í fjöruna.

Fast austan við þar sem þetta hús stóð hefur verið grafinn gryfja inn í bakkann og er þar brennt rusli. Uppmökstur úr gryfjunni er á hússtæðinu. Eins og verbúðirnar 026, sem voru 20-30 m austar undir sömu brekku, hefur þetta hús verið grafið inn í brekkuna. Engin ummerki um það sjást nú. Staðsetningar sinnar vegna er líklegra að þetta hafi verið sjóbúð en skepnuhús.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-448:004 heimild um útihús

66°31.664N 17°59.022V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 stóð útihús 10 m austan við 005 (sjá þar).

Um 2 m hár grasbakki, hnúllungafjara neðan við en gamalt tún ofan við, nú grasmói neðan við veg. Slóði liggur yfir hússtæðið frá þeim vegi niður í fjöruna.

Ekkert er til minja um þetta hús. Vera má að það hafi einnig verið sjóbúð eins og 003.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-448:005 heimild um útihús

66°31.663N 17°59.034V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 stóð útihús 100 m austan við fjárhúsin 006 og 95 m suður af fjárhúsunum 002. Sá staður er á sjávarbakkanum ofan við lendinguna 007.

Um 2 m hár grasbakki, hnúllungafjara neðan við en gamalt tún ofan við, nú grasmói neðan við veg.

Mikið rask hefur verið á þessu svæði og sést ekki snefill eftir af þessu húsi. Sjóhúsin, reisluleg tímurbús sem sjást á ljósmyndum frá miðri 20. öld, stóðu á þessum stað og vestur af honum. Vera má að þetta hús hafi einnig tengst sjósókn enda stóð það á fjörukambi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

EY-448:006 heimild um fjárhús

66°31.685N 17°59.160V

Samkvæmt túnakorti frá um 1920 var útihús í suðvesturhorni túnsins, 135 m VSV af fjárhúsum 002. Þessi hús sjást á loftmynd frá 1958 og sést af henni að þau hafa staðið fast austan við veginn þar sem hann byrjar að beygja til austurs. Þau voru um 70 m m ANA af kofa 024.

Í túni, við vegkant. Ekki lengur slegið.

Engin ummerki sjást. Af loftmyndinni sést að þetta hafa verið stór FJÁR?hús með hlöðu aftanvið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Túnakort

Á efri myndinn sést Grenivík um miðbik 20. aldar. Á henni má sjá útihúsin 002 (lengst t.h.) og 006 (tvær burstir t.v.) auk sjóhúsa. Litmyndin er tekin úr suðaustri.

EY-448:007 heimild um uppsátur

66°31.659N 17°59.069V

"Bestar eru lendingar í Grenivík og Sandvík, með því þar eru fjörur lægstar og smágrýttastar og ekki háir bakka að ofan, einkum í Grenivík, hvar léttast og best er skipsuppsátur. Ókostir þessara lendinga eins og allra á eyjunni eru þeir, að ólendandi er í vestangörðum, þar sem engin nes eða hleinar liggja fyrir utan til að verja áföllum af brimi og storum. En í austanátt eru þessar lendingar góðar;" segir í Sýslu og sóknarlýsingum Eyjafjarðarsýslu.

1850: "Lendingar eru þessar, allar sunnan og vestan á eynni: Grenivík suðaustast, þar er malarlending allgóð og sléttur hallandi upp frá, en útgrynni nokkurt;" segir sr. Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni.

"Lendingar eru fremur slæmar, því brim er þar stundum svo mikið, að það kemur fyrir, að ekki verður róíð, þó logn sé. Lendingar eru í Grenivík, á Básum, á Miðgördum, Eyðum og í Sandvík." segir Þorvaldur Thoroddsen en hann heimsótti Grímsey árið 1884.

Í örnefnaskrá segir: "Næsta vík sunnan við Hellugjögur heitir Grenivík, stór og sendin. Þar er uppsátur og upp frá vikinni hafa verið bæirnir Efri- og Neðri-Grenivík, ..." Fyrir allri Grenivík er hnallungafjara, heldur brattari vestantil og mun helst hafa verið lent austanmegin í vikinni enda voru sjóhús og verbúðir þar (sbr. 003, 004, 005, 026).

Fjaran er alls 260 m löng og 20-30 m breið. Aðstæður hafa breyst mikið í henni því mikið efni hefur verið tekið úr henni, m.a. til hafnargerðar í Sandvík. Sárálitill sandur er nú í fjörunni en talsvert af þara.

Engin naust voru í Grenivík en uppsátur á grasbakknum ofan við fjöruna og sjást uppsettir bátar á ljósmyndum frá fyrri hluta 20. aldar.

Heimildir: SSE, 206; JN, 12; ÞT, 228; Ö-Grímseyjarhreppur, 1.

EY-448:008 Steingerður varða

66°32.144N 17°59.079V

1846-49: "Á Hrynj-hól á Grenivíkúras er varða sú, er Steingerður heitir, hartnær álíka stór og Skólavarða hjá Reykjavík. Var hún ný fyrir um 45 árum, hlaðin að tilhlutun landmælingamanna, og er sagt hún sjáist í sjónpípu úr Húsavík. [Nmgr: Sumir segja að hún sé hundrað ára og hlaðin af Hollendingum. Báðar sögurnar geta komið saman, og hefir hún þá einungis verið hlaðin á ný í síðara skiptið.]" segir í Grímseyjarlýsingu sr. Jóns Norðmanns. Steingerður er uppi á öxlinni sunnan við Gádali, um 70 m ofan og NNA við tréskúr og 730-740 m NA af bæ 001.

Uppi á snögggrónu klettholti og eru steinar víða upp úr sverði. Lækkar allsstaðar niðuraf og eru gerasmóar í kring.

Varðan Steingerður, úr VNV.

Stór og mikil varða, 4x3 m í grunninn, lengri út og suður. Hún gæti hafa verið 2 m há en talsvert hefur hrunið úr henni, einkum að austan og sunnan þar sem hliðarnar hafa alveg sprungið út, en vesturhliðin ein er heilleg. Grjótið í vörðunni er mjög misstórt og hleðslan gisin og ójöfn. Steingerðar er getið í lygasögum Tómasar Steinssonar skr. 1895 - Þjóðsögur Ólafs Davíðssonar I, 255

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JN, 47; GG, 229, 231; ÞÓÐ I, 255.

EY-448:009 *Flesjar* gerði rétt

66°31.616N 17°58.886V

Í örnefnaskrá segir: "Austan við Grenivík er tangi, sem heitir Flesjar, og er það syðsti oddi eyjarinnar. Á honum er hin gamla fjárrétt Grímseyjar." Réttin er á nesinu sunnan við Syðstagjögur, 265 m SSA af bæ 001 og heldur vestanhalt á nesinu.

Klettaskagi, gróinn að ofan og skerast gjögrar inn í hann að austan. Sá syðsti skerst lengst inn og er haftið á milli aðeins 20 m breitt. 3-5 m há björg, þverhnipt, eru að austan en meira aflíðandi klettastallar suður og vestur af.

Grjóthlaðin rétt, víðast alveg fallin við jörðu og hefur grjótið sennilega verið fjarlægð. Hluti af norðurvegg stendur

Rétt á Flesjum. Ljósmyndin er tekin úr norðri.

þó enn og hægt er að rekja grundvöllinn fyrir austurvegg og dilkum við suðurvegg en vesturveggur sést aðeins sem þrjár stakar grjóthrúgur. Í réttinni hafa verið mjög stæðilegar hleðslur og eru veggirnir 1-1,3 m þykkir og er sumt af grjótinu sem eftir er mjög stórt. Gott grjótnám er í klettunum niður af. Dilkar hafa verið við suður- og vesturhliðar en ekki er hægt að greina skipulag réttarinnar til fulls. Réttin er 16x12 m að stærð og hafa verið a.m.k. Fjórir dilkar í henni en norðausturhluti9nn hefur að líkindum verið almenningur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Grímseyjarhreppur, 2.

EY-448:010 *Krossgjögursnes* örnefni

66°31.697N 17°58.881V

Í örnefnaskrá segir: "Vitinn stendur austur við sjó, á klöpp, sem heitir Krossgjögursnes." Krossgjögur er norðan við vitann en Miðgjögur sunnan við hann.

Um 20 m hátt klettanes, þverhnipt niður á allar hliðar nema til vesturs.

Örnefnið gæti verið dregið af því að reistur hafi verið kross eða varða á nesinu. Vitinn sem nú stendur á því er byggður 1937. Í neðanmálsgrein við frásögnina um mið Jóns í Eiðum (sbr. 018) er getið um Grenivíkurkross og er

líklegast að hann hafi verið á á þessum gjögri - Allrahanda, 123 sbr. ÞJÁ III, 451.

Heimildir: Ö-Grímseyjarhreppur, 2; ÞJÁ III, 451; Allrahanda, 123 nm.

EY-448:011 *Kirkjuhóll* heimild um heygryfju

66°31.678N 17°58.961V

1846-49: "Nálægt Grenivík er Kirkjuhóll, þar sem mælt er að goðahof Gríms hafi staðið; sjást þar ummerki mikillar húsasmíðar og sýnist steinhleðslustæðið, sem að vísu er býsna hrúnið og jarðorpið, vera líkast að lögun sporöskju eða sljóhyrndum aflöngum ferhyrningi. Í austurendanum virðist hafa verið breiður steinstallur og sjást þar í holur tvær, sem sagt er að goð Gríms eða fótastallar þeirra hafi staðið í. En hvort það hafi verið Freyr og Freyja, goð friðar og ásta, eða Þór og Óðinn, guðir styrkleika, vísdóms og íþróttar, eða enn aðrir hinir fornu guðir feðra vorra, slíkt er nú allt hulið hyldýpi gleymiskunnar." segir sr. Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni. Í örnefnaskrá segir: "Rétt vestan við vitann er Kirkjuhóll; þar hefur verið byrjað að grafa súrheysgryfju. Á þessum hól á Grímseyjarkirkja að hafa staðið áður. En eitt sinn fauk hún í austanveðri og bar á sjó út, en viðina rak á land þar, sem heitir Viðarvík (Stertuvík) vestan á eyinni."

Pétur Sigurgeirsson segir í bókinni Grímsey: "Hjá vitanum eru tóttir af hofi Gríms, sem Kirkjuhóll heitir. Var grafið í hofstæðið og fundust þar brunninn bein og kol. Hólum var jafnað við jörðu í tíð Magnúsar Símonarsonar, hreppstjóra, aðalheimildarmanni þessarar örnefnalýsingar. - Tjáði Magnús félagi sínum á eyktargöngunni, að við jarðraskið hefði greinilega komið í ljós hleðsla af vegg, en stæðið var bæði hrúnið og jarðorpið. Kirkjuhóllinn var þrír faðmar á lengd og tveir á breidd. Hann sneri í sömu áttir og kirkjan. Hóllinn var líkastur sporöskju að lögun, eða sljóhyrndum aflöngum ferhyrningi. Í austurenda voru merki um upphækkaðan pall, steinstall með holum tveimur eða lautum, þar sem álitíð er, að fótastallar goðanna hafi staðið. - Fyrir allmörgum árum var reynt að gera súrgrýfju í hólum, en sá, sem í hann gróf, mátti fljótt hætta, þar eð upp kom vatn mikið, svo að ekki hafðist við að auka. Var þá slétt yfir Kirkjuhól, og þannig er hann í dag, sléttur áferðar, en þó með sinn heim og kannski brot af frumbýli eyjarinnar." Súrheysgryfjan sést á loftmynd frá 1958. Hún var á stað sem er 60 m vestur af vitanum og 45 m suður af fjárskiptamastri (sem var byggt ofan í aðra súrheysgryfju), um 10 m norðan við veg og 20 m vestan við stæði hjá vitanum.

Í túni, á brekkubrún, sama hrygg og bærinn stóð á, en lægra og nær sjó.

Kyrfilega hefur verið sléttuð úr hólum og hefur hann tæplega verið mikill um sig. Smáðældir eru í túnið á þessum stað en engin ein sem er líklegust til að vera súrheysgryfjan. Á loftmyndinni sést að gryfjan hefur verið grafin í aflanga tóft sem hefur snúið austur-vestur og verið um 18 m löng og um 8 m breið. Frásögnin um hof Gríms er á þessa leið í Allrahanda sr. Jóns Norðmanns (sem vísar í dagbækur sínar 9.12.1846 og 22.8.1847): "Grímur var trúmaður og reisti hof mikið og veglegt á hól einum þar á bjargsbrúninni skammt fyrir sunnan bæinn. Vígði hann hofið goðum tveim, líklegast þeim máttkustu, Þór og Óðni ... [Kolbeinn bróðir Gríms varar hann við "að það verði ekki of stöpulhótt í vestanveðrum"] Nú er að segja frá hofi Gríms að eitt sinn kom ofsalegt vestanveður svo hofið fauk austur af. Ráku viðirnir úr því síðan í vík einni lítilli vestan til á eyinni ... Hóll sá sem hof Gríms stóð á heitir nú Kirkjuhóll og sjást þar ummerki mikillar húsasmíðar sem snúið hefir austur og vestur. Í austurendanum virðist hafa verið breiður steinstallur." nm. Er bætt við: "Eitt haust gróf ég lítið eitt í hofstæðið, en fann ekki annað en brunninn bein og kol. Í holum tveim sem sjást austarlega á steinstallinum, hvor suður frá annari með 4 feta millibili, segja eyjarmenn að goð Gríms hafi staðið." Allrahanda, 60-61 sbr. ÞJÁ IV, 118. Í Grímseyjarlýsingu er sama saga en ekki eins ítarleg - JN, 35. Ekki verður mikið ráðið af lýsingum á mannvistarleifum á Kirkjuhóli annað en að þarna hefur greinilega staðið bygging af einhverju tagi. Ekki er óhugsandi að á miðöldum hafi verið bænhús eða útkirkja í Grenivík.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JN, 50; Ö-Grímseyjarhreppur, 2; PS, 47; Allrahanda, 60-61; ÞJÁ IV, 118; JN, 35.

EY-448:012 heimild um legstað

Í örnefnaskrá segir: "Í Grenivík eiga að vera dysjar Gríms landnámsmanns og konu hans, en ómerkilegar eru þær sagnir." Engar aðrar heimildir geta um dysjar í landi Grenivíkur og er mögulegt að Kristján Eldjárn hafi ruglast á staðsetningu Gríms og Kerlingar sem eru við Sandvíkurgjögur EY-440:013

Heimildir: Ö-Grímseyjarhreppur, 6.

EY-448:013 *Aratóft* þúst bústaður

66°31.706N 17°59.239V

1703 voru 5 til heimilis í Aratóftum - Manntal 1703, og 1713 var búið þar - JÁM X, 310. 1775-77: "89. Aratótt." - eyðibýlaskrá Ólafs Olaviusar og er þar talið að bærinn hafi farið í eyði 1707 og megi byggjast á ný. - ÓÓ II, 40. 1846-49: "Í Grenivíkurlandi: Aratóft, hún var byggð langt fram eftir næstliðinni öld," segir í Grímseyjarlýsingu sr. Jóns Norðmanns - JN, 25. „Aratóft var hjáleiga frá Syðri-Grenivík og þar þar hefur ekki verið samfelld búseta. Ekki er heldur vitað hvenær fyrst var byggt þar, en í fyrta manntalinu sem tekið var árið 1703 er búið í Aratóft. ... Þegar

Aratóft árið 1902. Myndin er tekin úr suðvestri (úr Grímsey og Grímseyingar, 29).

Bóas prestur Sigurðsson tekur manntalið árið 1802 er Aratóft í eyði og önnur Grenivíkin. Þá hafði sá skelfilegi atburður skeð níu árum áður að allir karlmenn eyjarinnar dóu utan presturinn séra Árni Illugason. ... Séra Eiríkur Þorleifsson tekur manntal árið 1816 og þá er Aratóft í eyði, það ár er ekki heldur búið í Neðri-Sandvík, þá eru íbúarnir 60. Í manntalinu árið 1835 eru bæði Aratóft og Ytri-Grenivík í eyði og íbúatalan 54. ... Í manntalinu árið 1840 er Aratóft enn í eyði en þá hefur íbúum fjölgað í 66. Ekki verður séð með vissu að búið hafi verið í Aratóft fyrr en 1885, þá er Ingvar Guðmundsson flutti þangað. Mikill skortur er orðinn á húsnæði í Grímsey strax um 1870 því þá eru íbúarnir orðnir um 90 Í Aratóft hefur því aðeins verið búið þegar ekkert annað húsnæði var að hafa. ... Árið 1902 búa í Aratóft Sigurbjörn Jónatansson, albróðir Sæmundar á Sveinsstöðum og Friðriks í Efri-Sandvík, og kona hans Sigurbjörg Sigurðardóttir, hálf systir Jóns á Eiðum og Sigurborgar í Miðgarðabænum. Þau urðu síðustu ábúendur í Aratóft, fluttu 1909 Svo segir í Grímsey og Grímseyingum. Ekki muna menn nú hvar Aratóft var en hafa til marks fiskimiðið 'Aratóft í Borgabæ' sem staðsetur Aratóft vestan við veginn niður í víkina. Þar er stór rústahóll um 20 m vestan við veginn og 80 m norður af kofanum 024. Sú staðsetning kemur vel heim og saman við ljósmynd sem til er af bænum frá 1902 þar sem afstaða hans miðað við bæina í Ytri- og Syðri-Grenivík sést. Hóllinn er 15 m NNA af bæjarstæði Neðri Grenivíkur 027 og 180 m vestur frá bæ 001. Hann hefur verið utan túnsins eins og það er sýnt á túnakorti frá um 1920.

Grasmói, áður tún. Uppi á stalli austan undir brekku.

Nálega hringlaga rústahóll, 25x24 m, í við lengri austur-vestur enda er lengri brekkan niður til austurs. Að ofan er hóllinn flatur og er þar um 10x10 m stallur. Daníel Willard Fiske prófessor sendir ljósmyndara til Grímseyjar 1902, Eirík Þorbergsson. Ljósmyndir hans sýna Aratóft að utan og að innan, m.a. eldhúsið, búið og baðstofuna. GG, 31.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Manntal 1703; JÁM; X, 10; ÓÓ II, 40; JN, 25; GG, 30-31.

Borgarkross úr SSV.

EY-448:014 Borgarkross varða landamerki 66°31.625N 17°59.359V

Í Grímsey og Grímseyingum segir: "Landamerkin milli Grenivíkurjarðanna og Borga eru bein lína frá Almenningi í Merkjastein utan og ofan við Sáðgarðsbrekku [029] en síðan í Merkjaklöpp á austurbarmi Skíðalágar og þaðan sjónhending í vörðu þá sem Borgarkross er kölluð" Varðan er yst á Borgarhöfða, um 5 m frá brúninni.

Úti á kletthöfða, grasmói í kring. Varðan sést víða að þótt lág sé. Aflöng varða í grunninn, 2x1 m en um 0,6 m há, mest 4 umfór. Varla er hægt að tala um hleðslu heldur hefur grjóti verið tyllt hvað upp á annað og hefur talsvert hrunið úr henni. Borgakross er getið í þjóðsögu um

hákarlamið Jóns á Eiðum sbr. 018 - JN, 54 sbr. ÞJÁ III, 451 en í nmgr. þar við er þess getið til að líklegast hafi "þar í pápísku verið reistir krossar eyjunni til varnar."

Hættumat: engin hætt

Heimildir: GG, 80; JN, 54 sbr. ÞJÁ III, 451; Allrahanda, 123.

EY-448:015 *Prettur* heimild um brunn 66°31.891N 17°59.073V

Sr. Jón Norðmann segir í Grímseyjarlýsingu sinni frá 1846-49: "Prettur heitir Grenivíkurbrunnurinn. Þar er vatn mjög illt." Ekki er nú vitað hvar Prettur er en Bollabrunnur 025 var aðalvatnsból Grenivíkur á 20. öld, a.m.k. eftir að bæirnir voru fluttir vestur fyrir Skíðalág. Aðeins er vitað um einn annan brunn í landi Grenivíkur og er sá í norðurbakka syðstu Grenivíkurkjarnar 270 NNA frá bæ 001.

Undir lágri brekku úti í vatnsstæði. Tjörnin flæðir þó ekki yfir brunninn nema þegar mest er í henni.

Á þessum stað er grjót á stangli sem myndar óreglulegan hálfhring í kringum brunninn en ekkert er þar sem kalla mætti hleðslu og muna menn ekki eftir slíku. Brunnurinn er um 30 m frá efri Grenivíkurkjörnu og er vatn í henni. Eitt sinn var grafinn skurður til að hleypa vatni úr henni yfir í hina sem brunnurinn er við en engin merki sjást til hans nú.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: JN, 14; ÞT, 231.

Prettur, úr vestri.

EY-448:016 *Grenivíkurgerði* heimild um bústað

1846-1849: Sr. Jón Norðmann segir um eyðibýli í Grímseyjarlýsingu sinni: "Í Grenivíkurlandi: Aratóft, hún var byggð langt fram eftir næstliðinni öld [sbr. 013]; Grenivíkurgerði." Ekki er vitað hvar Grenivíkurgerði var.

Heimildir: JN, 25.

EY-448:017 *Uppdráttur* örnefni leið 66°32.096N 17°58.779V

Uppdráttur er nefndur í skrá um örnefni í Grenivíkurlandi frá 1925-30, GG, 333, og er það sýnt á örnefnakorti í sömu bók. Skammt norðan við Hlíðastapa og Stapaboða er vik efst í bjarginu og heitir þar Uppdráttur. Það er 20 m sunnan við gerðið 021.

Um 20 m breitt vik efst í bjarginu og gengur dálítill kollur út sunnan við það.

Engin manna verk eru á þessum stað önnur en kaðalhönk sem sýnir að enn er verið að draga á þessum stað.

Uppdráttur, úr suðri.

EY-448:018 *Grenivíkurgjögur* þjóðsaga huldufólksbústaður 66°31.584N 17°58.863V

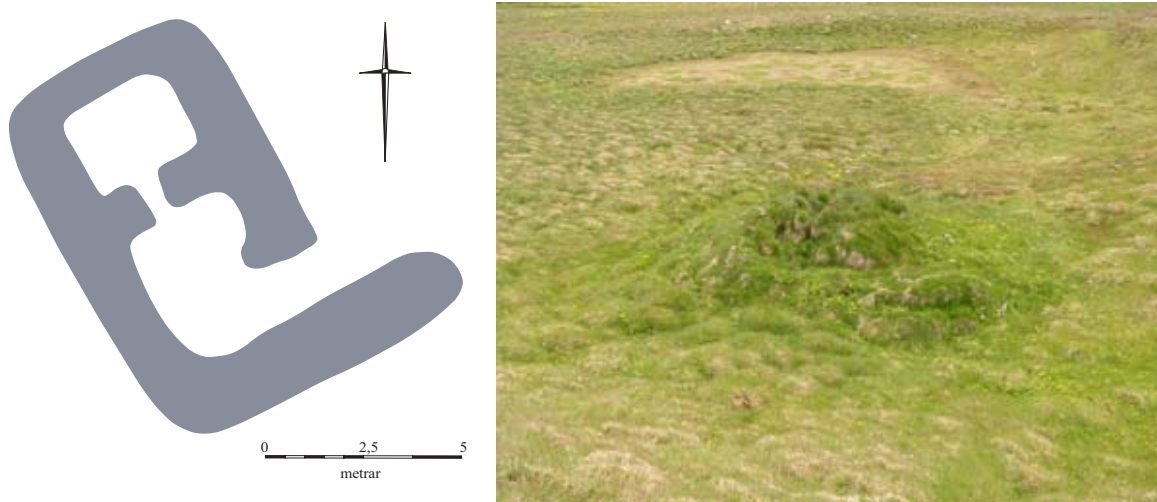
"Hér að auki töldu sumir [huldufólksbústaði vera] í Grenivíkurgjögurum," segir í skrá Sr. Jóns Norðmanns um huldufólksbústaði í Grímsey frá 1847 - Allrahanda, 125 sbr. ÞJÁ III, 22. Grenivíkurgjögrar eru þrjár, Krossgjögur, Miðgjögur og Syðstígjögur en tanginn sem þeir skerast inn í að austan heitir Flesjar. Hann er beint suður af bæ og er vitinn á milli Krossgjögurs og Miðgjögurs.

Tanginn er gróinn að ofan nema allra syðst þar sem eru berar klappir en smáhækkar síðan til norðurs og er Krossgjögur sýnu hæstur með um 20 m háum björgum.

Ekki er tiltekið hvort huldufólkið sé í einhverjum tilteknum gjögrum eða þeim öllum sbr. þessa sögu: "Frá því sagði Jón á Eiðum mér í dag [5.10.1848] að einu sinni í Grenivík gekk honum mjög rregt að afla hákall. Einu sinni dreymdi Jón hann þóktist staddur suðrá Gjögurum, sá þar opnar dyr í klettinn og mann og konu inni. Þóktist hann þá spyrja manninn hvað til komi hann gæti ei aflað hákallinn. Maðurinn sagði honum að færa lávaðinn og leggja hann svo nefið sem nú væri á móti honum bæri í Borgakorssinn og önnur hillan í bjarginu bæri í hlasið á þriðju hillunni. Hann sagði að þarna væri klettur í sjónum, en það væri eðli hákallsins að sveima í kringum kletta, upp með þeim og

upp í brúnirnar. Jón tók síðan upp lávaðinn, lagði á þessu miði, og brást þar ei hákall allan veturinn." ÞJÁ III, 451 sbr. JN, 53-54.

Heimildir: ÞJÁ III, 22, 451; GG, 427; JN, 53-54; Allrahanda, 123-24, 125.

Tóft 019. Ljósmyndin er tekin úr suðaustri.

EY-448:019 tóft óþekkt

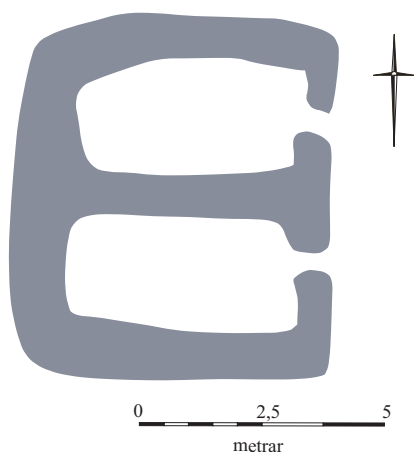
66°31.984N 17°59.173V

Gádalsmegin axlarinnar ofan við bæinn, nálægt merkjum við Borgir, er tóft í hvammi móti vestri. Hún er 450 m NV af bæ 001 og 425 m ANA frá bæ á Borgum EY-446:001.

Á stalli í breiðum hvammi. Ofan við er stutt en brött brekka - gott aðhald - en neðan við er vatnsstæði.

Tóftin er uppi á rústahóli sem hefur myndast á brekkubrún og er því mjög há, 4 m, að vestan. En veggir standa líka mjög hátt að innan og ofan, um 1,5 m. Hún er 9x8 m að utan, tvískipt og er innra hólfið 2,5x2 m og innangengt úr því í hólfið sem er 3,5x2,5 m og opnast til austurs, en sunnan við dyraopið er dálítill skjólveggur. Sennilega skepnuhús fremur en stekkur.

Hættumat: engin hætta

Tóft 020. Ljósmyndin er tekin úr norðvestri.

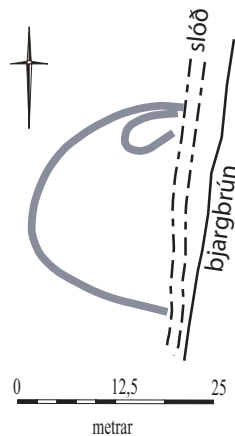
EY-448:020 tóft óþekkt

66°32.147N 17°58.825V

Nýrst í Grenivíkurlágum, á næsta hjalla ofan við bjargbrúnina 750 m norðan við bæ 001, er tóft. Hún er um 50 m norðan við endann á hamrabelti og undir öðrum sem er herra. Hún er um 70 m frá bjargbrún og sést ekki frá henni. Mjög grösugur mói.

Tóftin skiptist í tvö aflöng samhliða hólfi, alls 8x7 m. Hún opnast út á brekkubrún til austurs - útsýni til Melrakkaslétu. Um 100 m norðan við þennan stað hækkar bjargbrúnin mikið og undirlendið, Grenivíkurlágirnar, dregst alveg saman. Um það bil mun Almenningur taka við. Algróin og er veggjahæð mest um 0,8 m.

Hættumat: engin hætta

Gerði 021. Ljósmyndin er tekin úr suðvestri.

EY-448:021 gerði

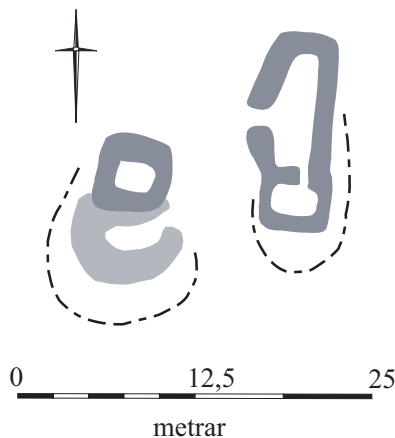
66°32.118N 17°58.773V

Á bjargbrúninni, 70 m SA af tóft 020 og 710 m norður af bæ 001 er greinileg litabreyting í grasinu og myndar hálfhring út á brúnina. Mun dökkgrænna gras myndar reglulega 1 m breiða rák og sést þetta vel af næsta hjalla fyrir ofan og ágætlega á staðnum. Vegarslóðinn með bjargbrúninni liggur yfir þetta mannvirki.

Á bjargbrún. Kafgras í þýfðum móanum.

28x16 m stórt bogadregið gerði. Að ofan sýndist eins og það gæti verið tóft nyrst, fast vestan við slóðann. Það er smávægileg upphækkun, 5x5 m, en ekki skýr tóft á yfirborði. Ef einhver upphækkun fulgir litabreytingunni á grasinu þá er hún óveruleg og innan við 0,1 m. Þessi ummerki eru líklegri til að benda til að undir sé skurður.

Hættumat: engin hætta

Tóftir 022.
Ljósmyndin er tekin úr VNV.

EY-448:022 tóftir óþekkt

66°31.994N 17°58.887V

Sunnantil í Grenivíkurlágum, 290 m suður af tóft 020 og 465 m norður af bæ 001, uppi á næsta hjalla ofan við bjargbrúnina, eru tvær tóftir.

Á hjalla í mjög grösugum móa. Ofan við er gróin klettabrekka og seytlar vatn undan henni 50-100 m norðan við tóftirnar.

Alls eru tóftirnar á svæði sem er 20x20 m. Eystri tóftin er úti á hjallabrúninni. Hún er yngri að því er virðist, 14x4 m að stærð, aflöng út og suður, tvískipt með dyr á miðjum vestur-langvegg. Hleðslur í henni standa grónar, um 1 m háar. Eldri byggingarstig gætu verið undir og gengur bunga undan að sunnan, um 2 m út frá gaflinum. Eldri tóftin er 6 m vestan við og er öll miklu signari og ávalari. Hún er 9x4 m, með lítið hólfi, 2,5x1,5 m að norðan, alveg lokað, og stærra hólfi, aflangt frá NA til SV sunnan við og stendur það mun lægra. Sunnan við það er enn þúfnarimi sem gæti verið eldri tóftir en mjög stórþýft er í kringum þessa tóft.

Hættumat: engin hætta

EY-448:023 gerði kálgarður

66°31.666N 17°59.285V

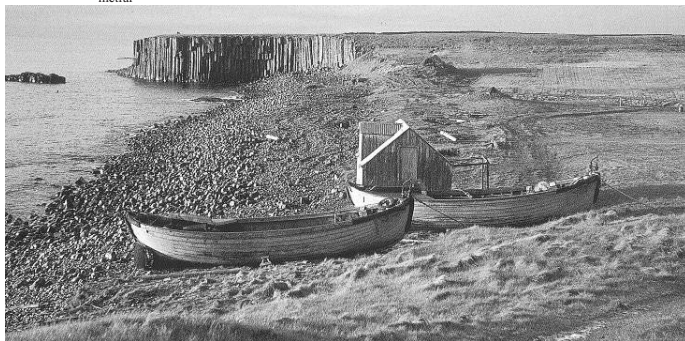
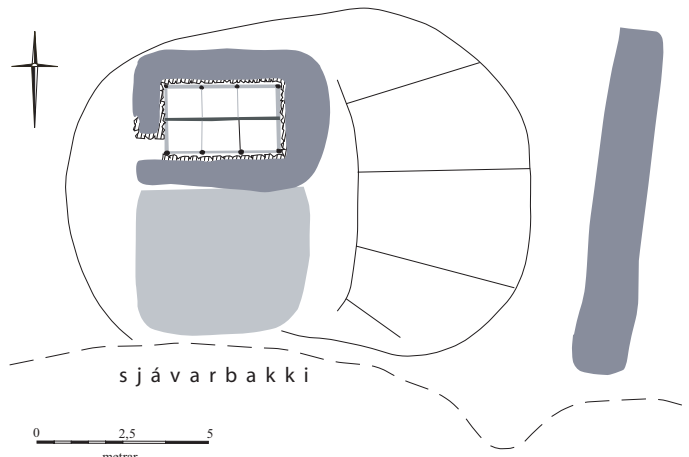
Leifar af kálgarði eru syðst og austast í Grenivík, undir brekkunni um 30 m austur af túngarðinum frá Borgum (EY-446:017), fast á sjávarbakkanum. 4 m NA við hefur nýlega verið byggður hákarlshjallur. Kálgarðurinn er 250 m SV af bæ 001.

Undir lágrí brekku í halla mót SV.

Aðeins stendur nú eftir norðurhliðin í þessum kálgarði, 13 m löng, byggð úr grjóti að neðan en torfhnausum að ofan. Um 3 m bútur stendur enn vel en hitt er fallið. Vesturhliðin er stallur í brekkunni, 0,6 m hár, en austurhliðin er alveg horfin. Suðurhliðin er sjávarbakkinn og hefur þar ekki verið nein hleðsla enda bratt niður af. Á loftmynd frá 1958 sést garðurinn og ójöfnur norðan og austan við hann sem gætu verið mannaverk.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

Reykkofi 024. Litljósmyndin er tekin úr vestri, en sú svarthvíta úr austri. Á henni sést reykur liðast upp úr stromp kofans (úr Grímsey og Grímseyingum, bls. 209).

EY-448:024 hús 66°31.661N 17°59.234V

Á sjávarbakkanum, 20 m austan við kálgarð 023, 228 m SV af bæ 001 er torfkofi uppi á rústahól. Kofinn er 5 m ofan við bakkann en rústahóllinn nær alveg út á hann.

Á sjávarbakka. Tún hafa verið ofan við en þar hefur verið talsvert rask á 20. öld þótt allt sé vel gróið nú.

Kofinn er 5x4 m að utan og 4x2,5 að innan. Hann er með dyr sunnanmegin á vesturgafli.

Gaflhlaðið er úr grjóti að neðan og torfi að ofan (eins og allir veggirnir) en ofan á er timburþil með gluggaopi. Grjótið undirstöðunum er 3 umför en 6-8 umför af streng eru þar ofan á. Gengið er niður eitt þrep þegar komið er inn í kofann. Dyrnar eru 110 sm á hæð og 70 sm breiðar og er enginn dyraumbúnaður. Hlóðir eru í gólfi í vesturenda en kofinn var síðast notaður til reykinga. Torfið er nær alveg horfið af suðurhlið þaksins og lundar eru farnir að grafa holur í torfið, mest í austara gaflhlaðið. Þetta hús sést á loftmynd frá 1958. Önnur tóft gæti verið sunnan við kofann, ámóta stór. Þar í er ýmislegt timbur og sumt stórt. Vestan við er rústahóll sem lækkar til vesturs, alls 16 m langur og 12 m breiður. Að vestan er hann allt að 3 m hár en hluti af því er vegna þess að hóllinn er í brekku. Þar neðan við er garðstúfur, 11 m langur, 2 m breiður og 0,7 m hár. Hann liggur út og suður og afmarkar rústahóllinn að vestan. Hugsast gerur að hann sé framhald túngarðsins 028.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

EY-448:025 Bollabrunnur brunnur brunnur

66°31.672N 17°59.185V

40 m ANA af kofanum 024 er Bollabrunnur ofan í dæld, 25 m vestan við veginn á móts við þar sem hann beygir til austurs. Brunnurinn er 190 m SV af bæ 001 en um 60 m SSA af bæjarstæði Neðri Greinvíkur 027 þaðan sem hann var notaður.

Bollabrunnur úr ASA.

Í dæld þar sem vatn safnast úr Skíðalág, ofan við sjávarbakka, í túnjaðri. Rofunum úr Neðri Grenivíkurbænum var rutt ofan í dældina að vestan og er hún því allbreytt.

Stór hringlaga brunnur, 7-8 m í þvermál. Hann er grjóthlaðinn að utan en torf er ofan á svo ekki sér ofan í hann. Hlaðin braut lá að brunninum úr NV þannig að hægt var að ganga þurrum fótum að honum þegar vatn stóð í dældinni. Börn í Grenivík syntu í þessari dæld, sem var kölluð bolli, þar af nafnið á brunninum. SA við brunninn er hóll á sjávarbakkanum, fyrir miðir vík, og gætu vel verið mannvirkjaleifar í honum. Einnig hefur verið stutt í þennan brunn úr fjárhúsunum 006, um 20 m.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-448:026 heimild um verbúð

66°31.653N 17°58.973V

Í krikanum austast í Grenivík, vestan undir Flesjum, voru verbúðir.

10-15 m breiður stallur ofan við fjöruna en undir lágri brekku. Gróinn að mestu fyrir utan skarð sem grafið hefur verið í þar sem rusli er brennt.

Engar mannvirkjaleifar sjást. Á þessum svæði stóðu verbúðir sem notaðar voru af landmönnum sem réru frá Grímsey.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-448:027 Neðri Grenivík heimild um bústað
66°31.694N 17°59.250V

1922 var Syðri Grenivíkurbærinn fluttur SV fyrir túnið og byggður þar nýr torfbær rétt sunnan við Aratóft 013. Þar er nú fánastöng og minnisvarði um bæinn.

Í grasmóa, áður tún. Í aflíðandi brekku mót SA.

Smávægilegar misfellur eru í kring þar sem bærinn stóð en honum var kyrfilega jafnað út og rofunum ýtt niður í lágina SA við þar sem Bollabrunnur 025 er. Minnisvarðinn er reistur framan við steypa bæjarhella. Á honum stendur: "Þessi minnisvarði er reistur 1990 af afkomendum Jórunnar Magnúsdóttur og Símonar Jónssonar sem byggðu sér bæ hér á þessum stað árið 1922 og bjuggu í honum til ársins 1944 er hann fór í eyði. Blessuð sé minning þeirra."

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Minnisvarði um bæjarstaði Neðri-Grenivíkur. Steypt bæjarhella í forgrunni. Úr austri.

EY-448:028 heimild um túngarð

66°31.755N 17°59.204V

Á loftmynd frá 1958 sést túngarður fyrir vesturhlið túnsins og hefur norðurendi hans verið um 25 m austan við SA-horn núverandi íbúðarhúss í Ytri-Grenivík. Þaðan sést hann á myndinni þræða vesturbrún Skíðalágar til SSV, alls um 75 m.

Á brekkubrún í túnjaðri. Verulegt rask hefur verið á þessu svæði en það er nú allt vel gróið.

Draugakofinn EY-447:002 hefur verið byggður innan við þennan garð. Garðstúfurinn á sjávarbakkanum sbr. 024 gæti verið suðurendinn á þessum garði.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

EY-448:029 Sáðgarðsbrekka örnefni kálgarður

66°31.814N 17°59.171V

Sáðgarðsbrekka er talin í skrá um örnefni í landi Borga frá 1925-30, en það stafar af því að hennar er getið í lýsingu á merkjum milli Grenivíkur og Borga og er hún Grenivíkurmegin. Sáðgarðsbrekka er syðsti hlutinn af austurhlið Skíðalágar, á milli hesthúsanna sem enn standa austanmegin og íbúðarhúsanna vestanmegin.

Syðri hlutinn af þessu svæði hefur verið sléttaður undir tún en sá ytri er grasmói.

Engin merki sjást til kálgarða nú en á loftmynd frá 1958 sjást garðar sem liggja upp og niður brekkuna á nokkrum stöðum á mótis við Sigtún. Kálgarðsholur eru austan í láginni í Borgalandi, fast við merkin sbr. EY-446:027.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: GG, 333; Loftmynd LMÍ 1958.

EY-448:030 garðlag túngarður

66°31.791N 17°58.913V

Á loftmynd frá 1958 sést túngarður norðan við túnið, greinilegt framhald garðsins EY-446:025 í landi Borga. Hann endaði 170 m norður af fjárhúsum 002. Sá hluti garðsins er nú alveg horfinn, m.a. undir hesthúsin, en ennþá sést stúfur úti á bakkanum, 175 m NNA af vitanum, sem er sennilega framhald hins og hefur það sem á milli var verið horfið undir tún fyrir 1958.

Grasmói og tún.

Stúfurinn sem enn sést er rofinn af slóðanum meðfram bjargbrúninni. Hann er um 30 m langur, 1 m breiður og 0,6 m hár og snýr bratta hliðin til norðurs, út frá túninu. Rás eða skurður er meðfram garðinum norðanmegin.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Loftmynd LMÍ 1958.

Vörslugarður 031, úr austri.

EY-448:031 garðlag vörslugarður 66°31.625N 17°58.923V

Á haftinu þar sem Syðstiggjögur skerast inn í Flesjar er hlaðinn garður úr grjóti. Hann er 30 m norðar en réttin 009.

Á um 20 m breiðu hafti á klettaskaga sem djúpir gjögrar skerast inn í að austan. Gróið að ofan, þverhnipt niður af hvoru megin.

Breiður grjótgarður sem nú er svotil alveg hruninn við jörð, grjótið sennilega fjarlæggt. Þar sem klöpp er undir sér ekkert lengur til garðsins en hann hefur verið um 20 m langur alls. Nú sjást 15 m og er garðurinn um 1,5 m breiður. Á neginu milli Syðstaggjögurs og Miðggjögurs er varða sem er hlaðin úr grjóti og rekaviðardrumbum. Hún stendur vel enda greinilega nýleg.

Hættumat: engin hætta

EY-448:032 Stekkjarklettur örnefni stekkur

"Guðrún Steinsdóttir í Flatey í Þingeyjarsýslu (fædd c. 1770) sagði mér haustið 1846 frá því að einu sinni þegar hún var í Grímsey og var að reka saman og var einn morgun stödd hjá Stekkjarklettinum, sá hún Málfríði í Grenivík og stúlku frá Básum vera að þvo og breiða þvotta í Tjarnadalnum ..."

Þessa örnefnis er ekki getið í yngri heimildum en miðað við að frá honum sjáist í Tjarnadali er líklegast að þetta sé klettur ofan við hugsanlegan stekk 019, eða Borgamegin merkjanna, og gæti þá vísað til sama stekkjar og Stekkjarbrekkur EY-446:012.

Heimildir: ÞJÁ III, 15.

EY-448:033 Þjóðsaga huldufólksbústaður

66°31.891N 17°59.073V

"Guðrún Steinsdóttir í Flatey í Þingeyjarsýslu (fædd c. 1770) sagði mér haustið 1846 frá því að einu sinni þegar hún var í Grímsey og var að reka saman og var einn morgun stödd hjá Stekkjarklettinum, sá hún Málfríði í Grenivík og stúlku frá Básum vera að þvo og breiða þvotta í Tjarnadalnum. Kallaði hún þá til þeirra, en þær gegndu ekki. Nú hélt hún áfram að smala, en þegar hún kom til baka sá hún öngvan í Tjarnadalnum, og þegar hún kom heim í Grenivík frétti hún að enginn hefði þaðan til þvotta farið. - Þetta segir hún að hafi endilega verið huldufólk."

Heimildir: ÞJÁ III, 15.

EY-701 Almennigur

1713: ekki er getið um Almennigur í JÁM X, 316-19 en af þeirri lýsingu sést að bjarginu hefur verið skipt milli eigenda. 1850: "Landamerki í bjargi austan til eru nær því allsstaðar glögg, svo vart fá þrætur af risið; ráða bjargmerki rekamörkum á fjöru þar undir. Bjarg hvert helgar sér slægjuland af bjargbrún, jafnbreitt bjarghæðinni; þá tekur við óskipt beitiland. ... Fyrrum er mælt að bjarg Fótarins hafi legið undir Miðgarða, en nú liggur það undir Neðri-Sandvík. Tjá menn það svo til komið, að prestur frá Miðgördum hafi búið á Neðri-Sandvík og áskilið sér þennan bjargspotta og hafi hann þannig orðið Sandvík viðurloða. Fyrrum og allt til skamms (c.a. 1840) var öllum landsmönnum og eyjarmönnum leyfilegt að ganga undir björgum allra með prik og snara það, er til náðist úr allra björgum, einnig taka fugla þá, er af grjóthruni höfðu á fjöru fallið, dauðir eða lamaðir. Nú er slíkt ei leyft öðrum en eyjarmönnum, og þó ei mótmælalaust af sumra hálfu." Jón Norðmann, úr GG, 224.

Skipphóll úr norðri.

EY-701:001 Skiphóll þjóðsaga legstaður
66°32.484N 17°59.441V

Í örnefnaskrá segir: "Norður frá honum [brunninum Gát] gengur löng laut eða leyningur, sem heitir Görn. Í honum er Hólatjörn, og rétt sunnan við hana er Skiphóll, stór og aflangur grjóthóll. Um hann er venjuleg sögn um, að tveir menn séu þar heygðir í skipi, sem dregið hafi verið upp eftir lautinni (Görn)."

Pétur Sigurgeirsson hefur aðra sögu að segja um Skiphól: "Rétt hjá Hólatjörn er Skiphóll, og ævintýrið um hólinn segir frá merkilegum fundi, er í hólinn var grafið. Upp kom klukka og skínarfontur með öðru. Klukkan var sett í kirkjuna, en hljómurinn reyndist sterkari en þörf var fyrir eyjuna, því hann heyrðist út á mitt sund; átti þá að flytja klukkuna í land, en skipið, sem farmurinn flutti, hreppi garð mikinn. Lögðust þeir þá við klukkuna sem stjóra og vörpuðu henni útbyrðist." Skiphóll er fast sunnan við Hólatjörn, austanmegin í dalverpinu Görn.

Um 50 m langur og 15 m breiður grjóthóll, um 5 m hár. Hann er sérstaður utan í brekkunni vestan við og líkur stóru skipi á hvolfi í lögun. Hólinn er svotil alveg gróinn en grjót gægist upp úr grasrótinni hér og þar. Sr. Jón Norðmann hefur söguna um fund kirkjuklukkunnar um annan Skiphól 005 hjá Almannagjá (GG, 230).

Heimildir: Ö-Grímseyjarhreppur, 2; PS, 45.

EY-701:002 Ljúflingshóll þjóðsaga huldufólksbústaður
66°32.567N 17°59.529V

1850: "Einhverntíma (fyrir siðbót Lúthers) var á Grímsey prestur, Þórður að nafni. Um hann er frá því sagt, að hann oft var vanur að ganga einn frá mönnum út á eyjarfót og kom aftur heim með nýjan blautfisk og heilagfiski, þótt aflalaust væri við eyna. Hann var og vanur að gista aðra hverja jólanótt hjá huldufólki í Ljúflingshól, en aðra hverja í Nónbrík. Að lokum hvarf hann og kom aldrei frammar í auglýsningu manna. Héldu menn að hann hefði farið alfarinn til huldufólks." Sagan er einnig prentuð í Allrahanda, 63-64 og Þjóðsögum Jóns Árnasonar III, 128. 1906: "Á leiðinni upp á bjargið er ás nokkur, sem Staðarás er nefndur, og á honum hóll sem Ljúflingshóll heitir." Gríma V, 28. Í örnefnaskrá segir: "Vestan við enda Hólatjarnar er hár grjóthóll, sem heitir Ljúflingshóll; í honum er huldufólk;...". Ljúflingshóll er samkvæmt þessari lýsingu grjótstrýta, sérkennileg, á vesturbrún Garnar, ívið norðar en tjarnarendinn, 165 m NNA af Skiphóli 001. Vegarslóði liggur þétt við hólinn að vestan. Óli Hjálmar Ólason þekkir þennan stað sem Ljúflingshól og hefur eftir afa sínum. Aðrir telja hinsvegar að Ljúflingshóll sé hólinn sem radiómöstrin eru á, um 200 m norðar, en klettabelti er í honum að austanverðu. Stakur toppmyndaður hóll, á hólbrún, að mestu gróinn en í norðurhlið hans er gjóta þar sem ganga má inn í hólinn ef maður er álfur. Örnefnið hefur farið á flot og er Ljúflingshóll sýndur austan við Hamrahóla á örnefnakorti í GG, en miklu norðar, á mótis við Handfestargjá, á upphaflegu útgáfunni af því korti sem Þorleifur Einarsson jarðfræðingur

Ljúflingshóll úr NNV. Sér í Hólatjörn til vinstri og Skiphól ofan við enda hennar.

gerði og birt er m.a. í bókinni Grímsey e. Pétur Sigurgeirsson. Sú staðsetning kemur heim við hólinn sem radiómöstrin eru á. Hnit á honum eru 66°32.749 N 17°59.516 V, 105 mys, sk 6 m. Í Grímu er saga um huldukonu í Ljúflingshól sem vitjaði Guðbjargar Guðmundsdóttur í Miðgörðum í draumi 1837 og er þar lýsing á því hvernig umhorfs var inni í hólum - Gríma V, 28-29.

Heimildir: GG, 230; Ö-Grímseyjarhreppur, 2; Allrahanda, 63-64, 124; ÞJÁ III, 22; 128; Gríma V, 28-29.

EY-701:003 *Fráfærnahvammur* örnefni kvíar

66°33.929N 18°01.240V

Í örnefnaskrá segir: "Vestan í Fætinum er stór, grasi vaxinn hvammur, Fráfærnahvammur." Fóturinn er allur fremur sléttur; misfellið til afliðandi brekka frá eystri bjargbrún að þeirri vestari. Það eina sem þar mætti kalla hvamm er tvær samhliða dældir með rofabörðum í, um 100 m sunnan við ysta oddann.

Dældir í grasmóa. Fóturinn er vel nagaður enda er þar enn beitt sauðfé.

Engin mannvirki eru á þessum stað.

Heimildir: Ö-Grímseyjarhreppur, 3.

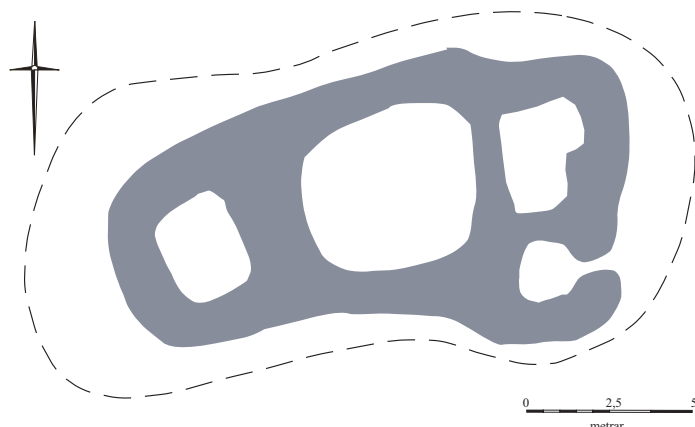

Tóftir á Borg, úr norðaustri.

EY-701:004 *Borg* tóftir býli

66°32.809N 17°59.816V

1850: "Uppi á ey er Borg, utan undir Staðarásenda." segir sr. Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni um eyðibýli í Grímsey. Í örnefnaskrá segir: "Eftir endilangri háeynni er ás, sem heitir Miðgarðaás eða Staðarás ... Norðan við hann er Krosshóll, vestur af Eiðabjargi, og neðan og vestan undir honum eru tóttir, sem heita Borg. Halda margir skynugir menn í Grímsey, að þar hafi bær verið. Rústir þessar eru í tvennu lagi, og liggur gata á milli þeirra. Þær eru mjög grónar og allfornlegar, en þó ber þess að gæta, að allt grær mjög fljótt í Grímsey." Tóftirnar tvær eru um 100 m norðan við slóðann sem liggur frá syðri flugbrautarendanum yfir þvera eyna, 1,3 km austur af Neðri Sandvíkurbæ 001 og um 200 m NV af radiómöstrum. Ber meira á vestari tóftinni frá slóðanum séð.

Tóftirnar á Borg. Sú vestari að ofan, en sú eystri til hægri. Rétt afstaða milli þeirra er sýnd á loftmynd á bls. 9.

Uppi á há-eyinni vestan undir hólarið meðfram bjarginu að austan. Í kring eru einkennalítlir grasmóar sem lækka smátt og smátt til vesturs. Austan við eystri tóftina er lítil tjörn, nú þurr en vatn sést í henni á loftmyndum frá 1958 og 2003 þegar nær allar aðrar tjarnir voru þurrar.

Kristján Eldjárn segir frá eystri rústinni og rannsókn í henni: "Stærri rústin er vestar og stendur allmiklu hærra en hin. Stærsta hólfið er því sem næst kringlótt, 8-10 m að utanmáli, dyr norðan á. Eitthvert grjótt hefur verið í veggjum en lítið. Engin aska eða önnur merki gólfs sáust. Áföst þessu hólfi virðast hafa verið þrjú minni. Í III og IV varð vart gólfleifa, og jafnvel viðarkolabúta og beina í

III, en þó tel ég ekki úr því skorið, að þessi rúst hafi verið bær. Hólf I hefur aldrei verið undir þaki, til þess er það of breitt, enda er mér nær að halda, að það hafi aðeins verið rétt eða sauðaborg. Ætli örnefnið Borg gefi ekki bendingu um það. Ekkert er þarna í landslagi, sem gefur tilefni til slíks örnefnis. Smáhólfin kynnu að vera smalakofar." Ö-Grímseyjarhreppur, 4. Þessi tóft er alls 16x9 m að stærð og veggir standa hæst 0,7 m. Hún er með stórt ferhyrnt hólfi í miðjunni, 5x5 m að stærð, en vestan við það er eitt hólfi, 3x2 m, en austan við tvö. Hið nyrðra af þeim er 3x2,5 m (mjórri í suðurendanum) og hið syðra 2x1,5 m. Það er það eina af hólfunum sem hefur greinilegan útgang, til austurs í átt að hinni tóftinni. Þessi tóft er sýnu grænni en móinn umhverfis og stendur hátt en ekkert bendir til að eldri byggingarstig séu undir. Um eystri tóftina segir Kristján í sömu heimild: "Eystri rústin er minni og skömminni líklegri til að hafa verið bær. Grjótt er þó ekkert í veggjum. Hólfin virðast hafa verið tvö og dyr á milli og útidyr á báðum, en þó er þetta fremur óglögt. Eitthvert gólflag er í báðum hólfum og smávegis viðarkolaagnir, en allt er það fremur lítilmótlegt og sanna ekki, að þetta sé gamall bær." Hún er 30 m austan við hina og stendur lægra og ber minna á henni, en er nær tjörninni. Hún er alls 13x6 m, veggjahæð mest 0,6 m, og skiptist í tvö hólfi. Stærri hólfið er sunnar, 5,5x3,5 m, með dyr syðst á vesturlangvegg og aðrar sem tengja það hólfinu sem er norðan við. Það snýr þvert á hitt og er 3x2 m að stærð, með dyr líka til vesturs - í átt að vestari tóftinni. Þessi tóft er byggð á náttúrulegum hól, aflöngum rana, en þó gætu verið eldri byggingarstig undir. Álitlegir þúfnarimar eru bæði austan og norðan við og eins eru grunsamlegar þúfur framan við dýrnar á nyrðra hólfinu. Alls ná rústirnar yfir svæði sem er rúmlega 50 x 15 m stórt.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: GG, 221; Ö-Grímseyjarhreppur, 4; Loftmynd LMÍ 1958.

EY-701:005 Skiphóll þjóðsaga fjársjóður

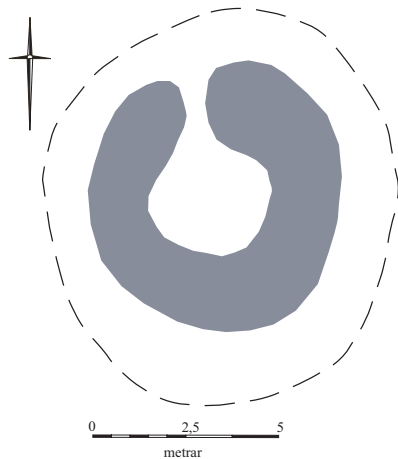
66°33.344N 18°00.233V

1846-49: "Skammt frá Almannagjá er Skiphóll; er mælt að eitt sinn hafi verið í hann grafið og hafi fundist klukka, skírnarfontur og kirkjuhringur og séu hringurinn og fonturinn þeir sömu og nú eru í kirkjunni í Grímsey, en engan veginn skal hér fullyrða sannleik slíkrar frásagnar. En frá klukkunni er það sagt, að það heyrðist til hennar inn á mitt sund, og þótti hún of góð handa Grímseyjarkirkju og átti að flytja hana í land, en á sundinu kom garður og lögðust þeir við klukkuna í stjóra stað. En bráðum tók þá að reka og garðinn að lægja; drógu þeir þá stjórufærið og var klukkan layest úr (stjórufærið kom en klukkan ekki)." segir í Grímseyjarlýsingu sr. Jóns Norðmanns. Örnefnið

virðist ekki þekkt lengur og hefur Pétur Sigurgeirsson áþekka sögu um annan Skipphól, mun sunnar (001 - sjá þar). Næstur Almanagjá að suðvestan er vel afmarkaður hól, heldur hærri en hólarnir umhverfis. Hann er vestan við vatnsstæði. Girðingarundirstaða liggur upp á suðurenda hólins.

Hóllinn er aflangur og með góðum vilja má segja að hann minni á skip á hvolfi. Þrjár djúpar gryfjur eru ofan í hann sem tæplega eru vatnsstæði þó það sé ekki ómögulegt. Hóllinn er um 50 m langur út og suður og um 20 m breiður og 3 m hár, algróinn.

Heimildir: JN, 48; Ö-Grímseyjarhreppur, 5.

Tóft 006.
Ljós-
myndin
er tekin
úr NNA.

EY-701:006 tóft óþekkt

66°33.366N 18°00.552V

Í ornefnaskrá segir: "Vestan til á Grímsey, upp frá Básavík, er mannvirki nokkurt í móa, rétt sunnan við gaddavírgirðingu þá, sem þar er. Það er grænt til að sjá, tölvuvert áberandi. Það hefur verið því sem næst kringlótt, 8-9 m frá N-S og 7 m frá A-V. Veggir hafa verið allmiklir, grjótlausir, hlaðnir úr hnausum. Um 0,35 m djúpt er svart, feitt lag, en öskulaust með öllu. Þetta lag er ekki utan við rústina. Sennilega gömul fjárborg." Þessi tóft er 110 m SSA við Stóraskarð. Hún er á brún í móanum og sést vel frá slóðanum á brún Básavíkur.

Í grasmóa, hallar móti vestri að Básavík.

Hringlaga tóft, ívið lengri út og suður, um 3x3 m að innan en 11x10 m að utan. Gæti hafa opnast til NNV. Af lögun að dæma gæti þessi tóft vel hafa verið fjárborg en ekki er vitað til að þær hafi þekkt í Grímsey.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Grímseyjarhreppur, 5.

EY-701:007 garðlag vörslugarður

66°33.553N 18°00.646V

1846-49: "Frá Básavík austur á bjarg er hlaðinn garður yfir þvera ey, er þar fyrir norðan nokkur hluti eyjarinnar, er kallast Fótur; hann er óskipt land, grasi gróið. Garðurinn var til varnar hlaðinn og Fóturinn hafður fyrir afrétt á sumrum. Nú eru úr garðinum brotin skörð þess vegna, að ær og lömb drápu sig fram af björgunum, er þær vildu komast fyrir enda hans." Í ornefnaskrá segir: "Garður mikill liggur yfir þvera ey, norðarlega. Hann var hlaðinn í minni elztu Grímseyinga, sem nú lifa, og voru ær hafðar fyrir norðan hann um fráfærur. En þá fóru ærnar að drepa sig fyrir endann, og var þá hætt að nota garðinn." Garðurinn er um 50 m sunnar en þar sem styst er á milli bjargbrúna, 1,3 km NNA af Básun. Hann er 40 m norðar en annar garður, eldri, 018.

Í grasmóa sem hallar frá eystri bjargbrún að þeirri vestari. Jafnara land er á þessum stað en norðar þar sem styttra er á milli bjargbrúna.

Mjög stór og stæðilegur algróinn garður, 92 m langur og 5-6 m breiður að neðan. Hann er allt að 2 m hár, en víðast 1-1,5 m. Um miðja vegu milli brúna hefur verið grafin regluleg gryfja, um 4x2 m, ofan í garðinn og gerð þar eins og

Vörslugarður 007 úr vestri.

tóft með útgang til norðurs. Hugsast getur að það sé þessi garður sem var hlaðinn í minni manna sem voru á lífi þegar Kristján Eldjárn safnaði örnefnum í Grímsey (um 1940) og að lýsing Jón Norðmanns eigi við um hinn garðinn 018.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JN, 32 sbr. GG, 224; Ö-Grímseyjarhreppur, 6.

EY-701:008 *Prestaskvampa* Þjóðsaga
huldufólksbústaður 66°33.842N 18°01.160V
1846-49: "Úti á eyjarfæti er lítill gjögur og hellir inn; halda menn að hellir liggi í gegnum þvera ey; heitir þetta Prestaskvampa og dregur þar af nafn sitt, að frá því er sagt um einhvern prest, að hann á báti fór við fjórða mann rannsóknarferð inn í hellinn og kom aldrei út aftur. Saga þessi er annars nokkuð óljós og má ei með vissu fortaka, að allt sé prestur sá hinn sami og nú skal frá sagt: Einhverntíma (fyrir siðbót Lúthers) var á Grímsey prestur, Þórður að nafni. Um hann er frá því sagt, að hann oft var vanur að ganga einn frá mönnum út á eyjarfót og kom aftur heim með nýjan blautfisk og heilagfiski, þótt aflalust væri við eyna. Hann var og vanur að gista aðrahverja jólanótt hjá huldufólki í Ljúflingshól, en aðra hverja í Nónbrík. Að lokum hvarf hann og kom aldrei framar í auglýsningu manna. Héldu menn að hann hefði farið alfarinn til huldufólks." segir í Grímseyjarlýsingu sr. Jóns Norðmanns. Pétur Sigurgeirsson rekur sömu sögu í sinni bók um Grímsey. Skvompan sést ekki af bjargbrún

Heimildir: JN, 49 sbr. GG, 230; Allrahanda, 64; ÞJÁ III, 128; PS, 44.

Prestaskvampa úr austri.

Vestur Hamrahóll úr SSV. Ofan á honum sér í vörðuna 021.

EY-701:009 *Hamrahólar* Þjóðsaga
huldufólksbústaður 66°32.573N 17°59.399V
1846-49: : "Nálægt Hólatjörn heita Hamrahólar og halda menn að þar eins og víðar á eyinni sé huldufólk, og er í vestari Hamrahólum sýnd klöpp, sem sagt er huldufólkið ljúki upp fyrir manni, ef maður berji þar 3 högg á, en torvelt sé að komast út aftur "nema maður leggi bók í dyrnar." segir sr. Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni. Vestur-Hamrahóll er beint upp af NA enda Hólatjarnar, 100 m vestan við Ljúflingshól 002. Uppi á honum er varðan 021 en klappir eru framan, sunnan, í honum og að vestanverðu.

Hamrabeltið í Austur Hamrahóli er ekki síður tilkomumikið en í vesturhólum. Í Þjóðsögum Jóns Árnasonar er sagan svona: "Í Hamrahólum í Grímsey er huldufólk. Í hólum vestari er klöpp ein sem lýkst upp fyrir manni ef maður slær þar þrjú högg á, en torvelt eða ómögulegt er að komast út aftur "nema maður leggi bók í dyrnar." " ÞJÁ III, 21. Og þar er ennfremur þessi saga: "Í Hamrahól í Grímsey enum vestari er Hólatjarnar megin brekka sem ei má slá. "Árni heitinn hafði slegið hana og dó sama veturinn. Jón hreppstjóri sló hana, en um veturinn brjálaðist kona hans; Jónatan sló hana hér um haustið, en hrpaði þá í Gjögrunum. Í gær ætlaði hann að slá hana, en sneri frá." ÞJÁ III, 489. Í Allrahanda sr. Jóns er einnig þessi saga sem tengist austari hólum: "Einu sinni var Jón á Eyðum að leita að ám. Hitti hann þá uppi hjá austari hamrahól stúlku, líka Ásu, sem þá var á Borgum. Hann talaði við hana hitt og þetta. En er þau voru komin að vestari Hamrahólum, sagði hún honum, að ærnar mundu á Staðarásnum, skammt frá Ljúflingshól. Rétt í þessu datt Jón og stúlkan hvarf. Ærnar voru hjá Ljúflingshól. Ása á Borgum hafði ekkert heiman farið. Löngu síðar sá Steinunn (?) á Borgum konu þessa uppi á ey, og leiddi hún barn. (Orðrétt úr dagbók 5. okt. 1848)." Allrahanda, 123.

Heimildir: JN, 55 sbr. GG, 232; ÞJÁ III, 21 sbr. 22; ÞJÁ III, 489; Allrahanda, 122-23, 124.

EY-701:010 Stórhóll þjóðsaga legstaður

66°33.183N 18°00.231V

Sr. Jón Norðmann segir svo í Grímseyjarlýsingu sinni frá 1846-1849: "Skammt frá Almannagjá er og Stórhóll, það eru ofurlítill ás, og segir sagan, að í honum séu haugbúar tveir, útlendir, annar á rauðum, hinn á grænum kjól. Höfðu þeir einhverntíma í fyrndinni átt að koma frá útlöndum og létu heygja sig með skipi sínu og ógrynni fjár þarna í hólnum. Þegar sól skín á hólinn og logn er í sundunum (þ.e. Kyrrt veður í lautunum í kringum hólinn) koma þeir með logagyllt skáktafl út úr hólnum, setjast sunnan í brekkuna og fara að tefla rétt á móti sólinni, en mórauður rakki með týru í skottinu liggur við fætur þeim og geltir stundum að smalamönnum."

Í bókinni Grímsey segir Pétur Sigurgeirsson: "Við Almannagjá er Stórhóll. Ævintýrið um hann er af tveimur útlendum haugbúum. Annar er í rauðum klæðum, hinn í grænum. Þar voru þeir heygðir með skipum sínum og ógrynni fjár. Þegar sól er einvöld á himni og kyrrt í lautum, klæðast þeir skartklæðum sínum, setjast í brekku með logagyllt töfl móti sól. Hundur fylgir þeim og geltir stöku sinnum að smalamönnum." Stórhóll er 300 m SSV við Skipphól 005 og eru klettur framan í honum að sunnan og austan.

Stórhóll er virkilegt landslagseinkenni og sést víða að úr suðri og vestri. Fremst (syðst) á honum er hundapúfa og regluleg gryfja ofan í hana. Er talið að hún sé eftir fjársjóðsgrafara. Nú er sú saga sögð um hólinn að þegar menn hafi ætlað að grafa í hann hafi þeir litið upp og sýnst Miðgarðakirkja standa í björtu báli og þá horfið frá fjársjóðsleitinni - Óli Hjálmar Ólason sagði frá.

Heimildir: JN, 48-49; PS, 46; VE, 279.

EY-701:011 Krosshóll varða

66°32.937N 17°59.533V

1846-49: "Krosshóll, skammt frá Handfestargjá. Ei má með vissu vita, hvar af nafnið er dregið, en þar var það, sem Guðmundur Eyjólfsen fannst dauður og var djúpur kross ristur í hólinn þar sem hann hafði legið." segir sr. Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni. Pétur Sigurgeirsson hefur sömu sögu aðeins fyllri: "Krosshóll er rétt hjá Handfestargjá. - Talið er, að víða hafi krossar verið reistir í pápiskum sið, eyjunni til varnar, og þar sé að finna skýringu á því, að sumir staðir eru við kross kenndir. Þó er um þennan hól það að segja, að þar mun hafa orðið bráðkvaddur um 1760 maður að nafni Guðmundur Eyjólfsen, og töldu menn dauða hans vera af völdum draugs (Bása-stelpunnar). Ristur var kross á hólinn, og er sagt, að þaðan sé nafnið komið." Þessi frásögn byggir á neðanmálsgrein í Allrahanda sr. Jón Norðmanns, bls. 123-

24 sbr. ÞJÁ III, 451. Í örnefnalýsingu segir Kristján Eldjárn að Krosshóll sé norðan við Staðarás, vestur af Eiðabjargi og að tóftirnar á Borg séu neðan og vestan undir honum. Hætt er við að komist hafi los á örnefnið enda eru hólarnir á þessu svæði allir einkennalítir. Ekki vita núlifandi menn heldur hvar Krosshóll á að hafa verið þó þeir hafi heyrt örnefnið. Hér verður talið að Krosshóll sé upp og suður af Handfestargjá, um 50 m frá henni, en þar ætlaði skráningarmaður að hvíla lúin bein á hundapúfu en fann undir vörðu.

Hóllinn er betur afmarkaður að austan en vestan en sker sig að öðru leyti ekki mikið úr landslaginu. Alveg hefur gróíð yfir vörðuna en það leynir sér ekki að steinahrúga er undir sverði efst á hólnum ef men tylla sér þar til að hvíla lúin bein. Fram kemur hjá sr. Jóni Norðmann að kross geti þýtt varða sem hlaðin er til að miða við af sjó. Hóllinn sem Kristján Eldjárn telur Krosshól er um 140 m vestar en hinn, tæplega 100 m frá botni Handfestargjár. Hann er 215 m norður af radiómöstrunum og aðra 215 m austur af Borg 004. Tjarnarstæði er sunnan við hann. Hann er vel afmarkaður að austan og sunnan, en síður að vestna og norðan. Hnit á honum: 66°32.863 N 17°59.558 V, 108 mys, sk 7 m.

Heiðnabjarg úr suðaustri.

Heimildir: JN, 50; GG, 222, 230; PS, 46; Ö-Grímseyjarhreppur, 4; ÞJÁ III, 451; Allrahanda, 123-24.

EY-701:012 Heiðnabjarg þjóðsaga

66°33.899N 18°00.988V

1846-49: "Vígði hann [Guðmundur biskup góði] þá, að mælt er ... björgin á eyjarfætinum suður að Köldugjá." segir Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni - JN, 36-37. Í öðrum sögum er þessu þó venjulega snúið við og talið að hann hafi vígt öll björgin norður að Köldugjá sbr. þessa: "Þegar Guðmundur góði Hólabiskup flúði fyrir Sturlungum til Grímseyjar ... Vígði hann ... Öll eyjarbjörgin nema Eyjarfótinn fyrir utan Köldugjá, hann var eftir óvígður þegar Sturlungar komu." ÞJÁ IV, 69. Þá er þessi saga þar sem nafnið Heiðnabjarg kemur fyrir:

"Í Grímsey var nokkur hluti fuglabjargarsins nefndur Heiðnabjarg; lá það bak við Bása [GG: utan við Köldugjá]. Höfðu eyjaskeggjar sögu um það að þá sigið væri í bjargi þessu kæmi grá hönd út úr bjarginu með sax og skæri festina. Liðu tímar því fram að engir áráddu að síga í bjargið til fuglveiða og var þó mikill fugl í því. Þegar Páll prestur Tómasson var í Grímsey um 1830 vildi hann láta nota bjargið, en fékk ekki, að gjört væri. Bauðst hann þá til að vígja bjargið og var því vel tekið. Fer nú prestur á ákveðnum degi til vígslunnar á brún þess og stofnar þar helgihald; vóru þar allir eyjarbúar með bjargfesti sína. Prestur vígir nú bjargið með söng og ræðuhaldi og máski vatnsskvettum á brún þess. En þá vígslunni er lokið býst hann sjálfur til að síga fyrstur niður og lætur hann binda sig í festina; var hann hempuklæddur og hefur í hendi stóran hamar, en þeim á bjarginu stóðu skipar hann að syngja sálma sem hann valdi til svo lengi sem hann væri í siginu. Fór hann svo niður í bjargið og brúkaði hamarinn til þess að melja steinabrúnir sem kynnu að geta skorið festina, en ekki sem hinir trúðu til að drepa bjargdrauginn. Prestur kom óskemmdur upp aftur, lét þá hætta söngvum og fara að síga í bjargið. Og óttaðist enginn gráu höndina lengur." ÞJÁ III, 219. Heiðnabjarg er austanmegin í Fætinum, norðan við Köldugjá.

Bjargið er 20-50 m hátt, talsvert lægra en björgin sunnan við Köldugjá.

Í þjóðsögu um Grím landnámsmann segir að hann "hafi átt í miklu stríði og mannraunum við tröll þau og óvætti sem áður bjuggu á eyinni. Eyddi hann þeim og stökkti með fulltingi goða sinna svo þau áttu sér hvergi vært nema á Eyjarfætinum, en hann er norðurhali eyjarinnar." - eftir Allrahanda sr. Jón Norðmanns ("Um tröllin og Eyjarfótinn sagði sagði Kristján á Básu mér 4. ágúst 1848"). ÞJÁ IV, 118. Í elstu útgáfu af sögunni af Vestfjarða-Grími, sem skrifuð var 1708, er þess aðeins getið að hann hafi hreinsað eyjuna af risum og bjargbúm - Munnmælasögur 17. aldar, 88.

Heimildir: JN, 36-37; GG, 226, 426, 428; Allrahanda, 64; ÞJÁ III, 218-19; IV, 69, 118; Munnmælasögur 17. aldar, 88.

EY-701:013 *Uppsprettan* lind vatnsból 66°32.358N 18°00.717V

Í Árbók Ferðafélagsins segir: "Vatnslind er í Sóra-Skarði í Básavík. Þangað sóttu Grímseyingar vatn þegar annað þraut og einnig útlenskir sjómenn, Færeyingar og Norðmenn." 'Uppsprettan' er sýnd á örnefnakorti í Grímsey og Grímseyingum en ekki mun það örnefni hafa unnið sér helgi. Stóraskarð skerst djúpt inn í bjargið í suðausturhluta Básavíkur. Uppsprettan er fyrir því miðju og kemur vatn út úr berginu 20-30 m ofan við fjöruna. Jarðvegur er blautur neðan við bergið á nokkrum stöðum en hvergi sést rennandi vatn (að ofan).

Heimildir: VE, 274; GG.

EY-701:014 *Gvendarbrunnssig* örnefni vatnsból 66°33.426N 18°00.258V

Í Grímseyjarlýsingu sr. Jóns Norðmanns frá 1846-49 segir: "Í Partabjargi (frá Neðri-Sandvík) er Gvendarbrunnssig; enginn brunnur er þar nú, heldur aðeins lítillfjörleg vætluvera." Neðri Sandvíkurbjarg er norðan við Almannagjá. Ekki er vitað hvar í því Gvendarbrunnssig var né um lindir þar, sérstakar, þó víða vætli vatn úr bjarginu.

Heimildir: JN, 48 sbr. ÞJÁ IV, 69; Allrahanda, 64-65.

EY-701:015 *Brunnhóll* örnefni brunnur 66°33.202N 17°59.925V

Brunnhóll er talinn í skrá um örnefni í landi Sveinsstaða frá 1925-30 (GG, 333). Í Grímseyjarlýsingu sinni frá 1850 telur sr. Jón Norðmann hinsvegar 'Brunhól' og má ver að það sé upprunalegra. Brunnhóll er annað nafn á Sveinsstaðabjargi.

Bjargbrúnnin myndar hól - vestan frá séð. Ekki er vitað um neinn brunn eða uppsrettu þó víða seytili vatn úr bjarginu. Neðan við hólinn eru vatnstæði og má vera að nafnið sé af þeim dregið þó þau séu raunar víða á þessu svæði. Uppi á hólnum eru þrjár stórar þúfur í röð út og suður og sú fjórða um 40 m vestar og neðar.

EY-701:016 *Peningahóll* þjóðsaga 66°33.962N 18°01.217V

Peningahóll er talinn meðal örnefna á Fætinum í skrá frá 1925-30 (GG, 334) og nafnið er sýnt á örnefnakorti í GG. Þar er hóllinn sýndur SA við Fráfærnahvamm 003 en þar er engin sérlega áberandi hóll, aðeins ávöl bunga sem myndar brún suðaustan við hvamminn. Álitlegri er klettahóll NA við hvamminn, um 5 m frá bjargbrún. Þar eru tveir grónir grjóthnúðar og gæti hafa verið varða á þeim efri (varðan úti á oddanum er greinilega nýleg). Þriðji staðurinn sem kemur til greina er austan við þann sem fyrst var nefndur, um 10 m frá bjargbrún. Þar er þúfa, 5x5 m að stærð, með dæld ofan í (gæti verið tóft). Hún er sundurgrafin af lunda. Ekki vita núlifandi menn hvar Peningahóll á að hafa verið. Ýmsar sagnir tengjast ysta odda Grímseyjar en Peningahóll mun tengjast fé Jóns stólpa sem var galdrakarl: "Bræður Guðmundar hreppstjóra Eyjólfssonar, Jón og Eyjólfur grófu upp fé Jóns stólpa úti á eyjarfætinum, fluttu í land og gekk vel, fóru aftur í vörðurnar, fundu meira fé og brutu flöskurnar sem galdurinn var í, og sýndist þeim þá fljúga út úr flöskunum smápöddur, en gáfu sig ei að því, héldu í land með féð, fengu góðan byr og tóku aftur til eyjar fegursta sunnanleiði. [nmgr: Mælt er, að fé Jóns stólpa hafi verið peningar Haralds tíð hárfagra;

hafi peningar þessir verið sendir áleiðis til Danmerkur með Húsavíkurskipi, en skipið týnst með öllu saman]." (sagan er lengri og endar illa en ekki kemur fram í Grímseyjarlýsingunni af hverju Jón stólpi gróf féð).

Heimildir: GG, 334; JN, 45-46 sbr. GG, 229.

EY-701:018 garðlag vörslugarður

66°33.541N 18°00.572V

1846-49: "Frá Bíasavík austur á bjarg er hlaðinn garður yfir þvera ey, er þar fyrir norðan nokkur hluti eyjarinnar, er kallast Fótur; hann er óskipt land, grasi gróið. Garðurinn var til varnar hlaðinn og Fóturinn hafður fyrir afrétt á sumrum. Nú eru úr garðinum brotin skörð þess vegna, að ær og lömb drápu sig fram af björgunum, er þær vildu komast fyrir enda hans," segir sr. Jón Norðmann í Grímseyjarlýsingu sinni. Í örnefnaskrá segir: "Garður mikill liggur yfir þvera eyna, norðarlega. Hann var hlaðinn í minni elztu Grímseyinga, sem nú lifa, og voru ær hafðar fyrir norðan hann um fráfætur. En þá fóru ærnar að drepa sig fyrir endann, og var þá hætt að nota garðinn." 40 m sunnan við garðinn 007 er annar eldri og sokknari sem einnig liggur þvert yfir eyna. Vera má að það sé sá sem átt er við í lýsingu sr. Jóns.

Í grasmóa, milli bjargbrúna.

Garðurinn er 115 m langur, 4 m breiður og mest um 0,7 m hár. Bíslóði liggur yfir hann vestast og einnig hefur verið ekið eftir honum og eru djúp hjólför í hann. Að öðru leyti er hann algróinn.

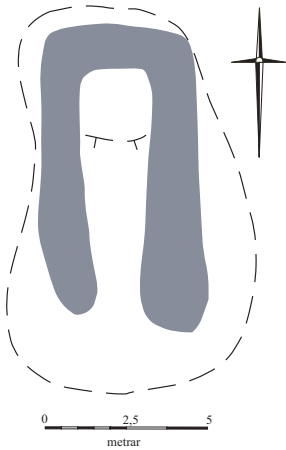
Hættumat: hætta, vegna umferðar

Heimildir: JN, 32 sbr. GG, 224; Ö-Grímseyjarhreppur, 6.

til NV og gæti þar hafa verið skjólveggur framan við. Í kring sést hvar torf hefur verið skorið í tóftina.

Hættumat: engin hætta

EY-701:020 tóft
óþekkt 66°33.146N
17°59.817V

Tóft er upp af Borgabjargi, nálægt norðurmerkjum þess við Sveinsstaðabjarg. Hún er 30 m frá bjargbrún, miðja vegu milli Almannagjár og Abrahamsskoru.

Í grashvammum undir lágum hól, skammt ofan við bjargbrún. Sunnan við er vatnsrás frá bjarginu til suðvesturs.

Einföld aflöng tóft sem opnast til suðurs. 8x4 m að stærð. Hún er hærri í

Tóft 020. Ljósmyndin er tekin úr norðvestri.

norðurendann. Í kring sést greinilega hvar torf hefur verið stungið upp til að byggja hana. Tóftin er hlaðin úr torfi og standa veggir hæst 0,8 m.

Hættumat: engin hætta

EY-701:021 varða 66°32.615N 17°59.410V
Uppi á Vestur Hamrahóli, 245 m norður af Skiphóli 001 og annað eins SSA af radiómöstrunum er mjög stór varða. Á snögggrónu grjótholti og er bratt niður af því nema til norðurs.

Varðan er ferhyrnd í grunninn, 2x2 m, en virkar meira hringlaga að ofan. Í henni eru um 10 umför, stórt grjót að neðanverðu en misstórt að ofan. Hún stendur vel, um 1,7 m og hefur ekkert hrúnið úr henni. Má af því ráða að hún sé ekki mjög gömul eða a.m.k. ekki langt síðan hún var hlaðin upp og segir Bjarni Magnússon að fólk sé oft að tína í hana grjót.

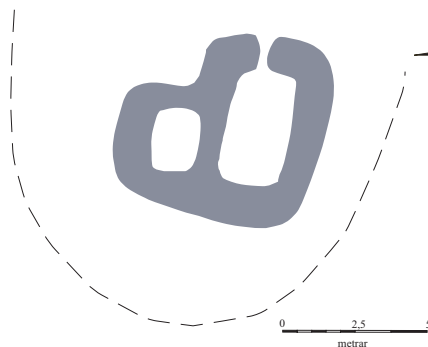
Hættumat: engin hætta

Varða á Vestur Hamrahól, úr suðri. Sjá einnig forsiðumynd.

Tóft 022, undir Austur Hamrahóli.
Ljósmyndin er tekin úr norðaustri.

EY-701:022 tóft
óþekkt 66°32.612N
17°59.055V

Í hvammum móti suðri NA við Austur Hamrahól er tóft. Hún er 260 m austur frá vörðunni 021, um 50 m austan við slóðann sem liggur meðfram Austur Hamrahóli að austan.

Í grasmóabrekku. Deiglendi (vatnsstæði) er um 100 m neðan við og bjargbrún um 100 m austan við. Tvískipt tóft, 8x8 m að utan. Dyr eru úr eystra hólfinu til norðurs, upp í brekkuna, en hitt er aflukt. Vestara hólfið er minna, 2x1,5 m en hitt er 4x2 m. Greinilega byggð á rústahól sem er um 13x11 m að stærð.

Hættumat: engin hætt

EY-701:023 *Fótardys* örnefni legstaður

Fótardys er talin í skrá um örnefni á Fætinum frá 1925-30 (GG, 334). Þetta örnefni þekkist nú ekki lengur og ekkert er á Fætinum sem mætti kalla dys. Varðan á ysta oddanum er greinilega nýleg.

Heimildir: GG, 334.

EY-701:024 Þjóðsaga

"Árið eftir sendu engelskir Grímseyingum bláröndóttu skyrtu með þeim ummyrðum að láta konur fara í hana þegar þær ættu að fæða, mundi þá fæðingin ganga létt. Næst þegar kona lagðist á gólf var hún látin fara í bláröndóttu skyrtuna og dó sú kona strax með miklum harmkvælum. Nú er leitað ráða Brikta kalls, og segir hann þeir skuli fara með skyrtuna yzt út á Eyjafót og brenna hana þar í sunnanveðri svo reykin legði til hafs út. Var svo gjört og hefur síðan ekki vaxið eitt stingandi strá á blettinum þar sem skyrtan var brennd yzt á Eyjarfætinum. Bletturinn er hér um fjöggra faðma breiður, en nokkru lengri, kolsvart melflag. En allur Eyjarfóturinn er að öðru leyti grasi vaxinn." ÞJÁ III, 609-10. Sr. Jón Norðmann tilfærir sömu sögu í Grímseyjarlýsingu sinni frá 1846-49 - JN, 37-38

Heimildir: ÞJÁ III, 609-10 sbr. Allrahanda, 66; JN, 37-38.

6. Fornleifar og byggð

Alls hafa verið skráðir 236 fornleifastaðir í Grímsey og dreifast þeir fremur jafnt milli lögbýlanna á eyjunni. Fæstir staðir eru á Sveinsstöðum, eða 11, en flestir á Borgum, 28. Raunar eru aðeins 5 staðir skráðir undir Ytri Grenivík en það helgast af því að land Grenivíkurjarðanna var óskipt utan túns og voru því allar utantúnsminjar skráðar með Syðri Grenivík. Samanlagt eru 38 minjastaðir á Grenivíkurjörðunum tveimur sem gerir svipaðan fjölda á jörð eins og annarsstaðar í eyjunni – í kringum 20. Í Almennungi voru skráðir 24 staðir. Þessar tölur eru heldur hærri en landsmeðaltal fornleifa á jörð og verulega miklu hærri ef tekið er tillit til flatarmáls því jarðirnar í Grímsey eru mjög landlitlar á íslenskan mælikvarða. Þrátt fyrir háa tíðni fornleifa vantar suma minjaflokka alveg eða nær alveg, t.d. kvíar og sel, og aðrir eru fátlæklegir, t.d. leiðir. Það er ekki áberandi mikið af minjum sem tengjast sérstökum aðstæðum í Grímsey, útgerðarminjar eru t.d. vonum færri og lítið er um fornleifar sem tengjast nýtingu bjargsins. Mikinn fjölda fornleifa virðist helst mega skýra með góðum heimildum og góðum varðveisluskilyrðum. Það er einfaldlega meira skráð af ‘venjulegum’ fornleifum eins og bólstöðum og útihúsum, vegna þess að ítarlegar heimildir – túnakort, loftmyndir, ljósmyndir og ritmálsheimildir – hafa varðveist um þær og vegna þess að víða sjást enn tóftir og þústir. Af einstökum minjategundum er meira um brunna og þjóðsögustaði í Grímsey en annarsstaðar.

Sérstaða Grímseyjar með tilliti til fornleifa liggur því ekki svo mikið í þeim tegundum fornleifa sem þar leynast – þótt nánari skoðun á einstökum mannvirkjum gæti átt eftir að breyta þeirri fullyrðingu – heldur fremur í landsháttunum (menningarlandslaginu), hvernig búsetuminjar dreifast um eyjuna. Byggðin í Grímsey – þar sem sjaldnast er meir en 2-3 mínútna gangur milli bæja – er líkari þorpi en íslenskri sveit. Þéttbýlið í Grímsey helgast auðvitað af því að Grímseyingar byggðu lífsviðurværi sitt fyrst og fremst á sjósókn. Landbúnaður var aukabúgrein og ekki þurfti stór tún eða mikið beutiland á hverri jörð. Náðbýlið í Grímsey hefur valdið því að dagleg samskipti eyjarskeggja hafa verið mun meiri en algengt var í íslenskum sveitum og það hefur haft áhrif á samfélagið sem þar þreifst. Nánu sambýli fylgja bæði auknir möguleikar á samvinnu og á ágreiningi og slíkt samfélag þarf að geta tekið á slíku – í því felst eðlismunurinn á félagslífi í dreifbýli og þéttbýli. Það er hinsvegar merkilegt að þó að bæirnir standi þéttar en gerist og gengur í íslenskum sveitum þá hefur byggðin engu að síður sama sköpulag og í íslenskri sveit. Bæirnir eru aðgreindir, hver með sína ræmu frá sjó til Almennings,

hver með sitt tún, sína fjöru og sinn part í bjarginu. Skiptingin og afstaða bæjanna hvers til annars byggir því á þörfum landbúnaðar þrátt fyrir að landbúnaður hafi af öllu að dæma skipt minna máli í efnahagslegu tilliti en sjósókn. Eiginlegt sjávarþorp hefði byggst upp þar sem best var að lenda – eins og kjarninn í nútímaþorpinu við Sandvík – en sum af gömlu lögbýlunum (að vísu aðeins þau minnstu) höfðu ekki einu sinni lendingar og þurftu að fá að setja upp báta sína hjá nágrönnum. Sjávarbyggð sem þessi er ekki einsdæmi á Íslandi, en Grímsey er sennilega sá eini af slíkum stöðum þar sem fornleifar hafa varðveist að stórum hluta óskemmdar. Á stöðum eins og Vestmannaeyjum, Bolungarvík eða Hellissandi eru minjar um forna sjávarbyggð horfnar fyrir malbiki og steinsteypu en í Grímsey er enn tækifæri til að rannsaka slíka byggð.

Varðveisla fornleifa í Grímsey er í betra meðallagi. Enginn uppblástur er í eyinni og landbrot lítið þótt eflaust hafi einhver mannvirki horfið í sjó fram í tímans rás. Jarðvegsþykknun er lítil sem veldur því að tóftir og þústir eru sýnilegar mun lengur en ella. Í Grímsey hafa fornleifar fyrst og fremst látið á sjá vegna mannaverka og munar þar mestu um túnasléttun með jarðýtum um og upp úr miðri 20. öld, flugvallargerð og þéttbýlismyndun, einkum í landi Efri Sandvíkur. Þrátt fyrir að öll tún eyjarinnar hafi verið sléttuð með vélum hefur í mjög mörgum tilvikum ekki verið gengið nær innantúnsminjum en svo að greinilegar þústir eru enn sýnilegar þar sem áður stóðu bústaðir og útihús. Má ætla að mjög stórt hlutfall fornleifa í Grímsey sé því enn óraskað undir sverði. Ofan við byggðina hafa mannanna verk nánast engin áhrif haft á fornleifar. Jarðvegsþekjan er nær allsstaðar þétt og heil og því óvíska hægt að gera sér grein fyrir varðveisluskilyrðum í jarðvegi en af þeim vísbendingum sem tiltækar eru – öskuhaugum á sjávarbökkum á Básum og Sveinsstöðum og frásögnum af gripum sem hafa komið upp úr bæjarhóli Miðgarða – má ráða að lífrænar leifar varðveitist vel í jörðu í Grímsey. Öfugt við varðveislu undir sverði hefur byggingararfur Grímseyjar ekki orðið vel úti. Engir torfbærir hafa varðveist eða gömul timburhús önnur en gamla íbúðarhúsið í Miðgördum frá 1906 en það er að vísu mikið breytt og illþekktanlegt frá upprunalegri mynd. Þrír torfkofar hanga enn uppi, reykhus í Grenivík, hænsnakofi á Borgum og kartöflukofi í Neðri Sandvík og munu þeir allir 20. aldar smíð.

Hér á eftir verður fjallað um helstu flokka fornleifa í Grímsey, bæði með tilliti til varðveislu og sérkenna en á grundvelli þess verða í næsta kafla settar fram hugmyndir um verndun og kynningu fornleifa í eyjunni.

Bæjarhólar og bæjarstæði

Bæjarhólar myndast þar sem bæir hafa staðið á sama stað um aldir. Hólarnir verða til úr góflögum sem hafa hlaðist upp í tímans rás, byggingarefni, torfi og grjóti og öskuhaugum. Í bæjarhólum er helst að leita upplýsinga um húsakost, fæðu og almenn lífsskilyrði til forna og þar eru mestar líkur á að finnist merkir gripir. Bæjarhólar eru því mikilvægir minjastaðir en jafnframt eru þeir sá minjaflokkur sem einna verst hefur farið í uppbyggingu í landbúnaði á þessari öld.

Flestir bæjarhólar í Grímsey eru enn sýnilegir þótt þeim hafi öllum verið raskað að einhverju leyti. Langmestur er hóllinn í Grenivík en báðir bæirnir stóðu á honum fram yfir aldamótin 1900 og er hann í raun tveir hólar samgrónir og sjást skilin sem landamerkin lágu um vel. Þessi hóll hefur verið sléttaður að ofan en sú sléttun hefur varla gert meir en að jafna úr rofum yngstu bæjanna og má ætla að eldri byggingarstig séu að mestu óhreyfð í þessum hól.

Annar stæðilegur hóll er á Miðgöörðum og sést hann mjög vel, einkum að sunnan.

Kirkjugarðurinn hefur verið stækkaður til suðurs upp á hólinn og grafir teknar í hann þeim megin, en utan kirkjugarðsins hefur aðeins yfirborð hólins verið sléttað. Áframhaldandi líkagröftur ógnar þessum hól en stærri hluti hans er utan kirkjugarðsins og eru þar án vafa vel varðveittar minjar. Vel varðveittir bæjarhólar eru líka á Borgum og Sveinagöörðum. Engar byggingar eru á þeim en yfirborð þeirra hefur verið sléttað. Bæjarhóll Neðri Sandvíkur er mikill vöxtum en á honum hafa staðið steypar byggingar og ofan í hann miðjan er grafinn olútankur þannig að líklegt er að meirihluti hans sé raskaður. Varla er hægt að tala um bæjarhóla á Básam, Eiðum og Sveinsstöðum en á öllum þessum stöðum sést hvar bæirnir hafa staðið og má vel vera að þar séu fornleifar undir sverði þó að hólmyndun sé ekki mikil. Eini bæjarhóllinn sem er með öllu horfinn sjónum og sennilega meira og minna eyðilagður er í Efri Sandvík.

Allmörg gömul bæjarstæði voru skráð en um langflest gildir að ekki er full vissa um að rétt bæjarnafn hafi verið tengt við rétta rústabungu eða rétta tóft. En mjög sannfærandi rústahólar eru í túni Miðgarða (tengdir við býlin Sólheima, Moldhauga og Nýjabæ), Borga (tengdir við býlin Babýlon og Jerúsalem) og Grenivíkur (tengdur við Aratóft) þó ekki verði fullyrt að þeir séu allir af bólstöðum fremur en útihúsum. Ummerki um Oddnýjartóftir í landi Bása eru talin horfin, en útihúsleg tóft er þar sem Litlu-Básar gætu hafa verið. Í Básatúni er a.m.k. ein rústabunga sem mögulega er eftir býli fremur en útihús (EY-439:016). Á Borg í Almennungi eru tvær tóftir sem gætu verið eftir skammæja byggð. Kristján Eldjárn fann þar viðarkol við uppgröft og er það til marks um að þar hafi verið kveiktur eldur sem ekki þyrfti að búast við ef þetta hefðu verið

skepnuhús. Þá eru tóftir við Eiðatjörn og í Grenivíkurlágum sem túlka mætti sem smákot. Á þessum þremur stöðum öllum eru rústirnar vel grónar og greinilegar og engin sýnileg ógn sem steðjar að þeim. Þá má að síðustu nefna skýra tóft í túni á Miðgörðum sem kölluð er Brikatóft og talin bústaður þjóðsögupersónunnar Brikta sem var vitsmunalegur leiðtogi Grímseyinga í viðureign þeirra við Englendinga á 15. öld. Sú tóft er örlítil og stæði ekki undir nafni sem bær þó ekki sé útilokað að einn maður gæti hafa hafst við í henni af sérvisku.

Allnokkur smábýli sem byggðust í byrjun 20. aldar í landi Efri Sandvíkur voru skráð – en skráningin miðar við að skrá öll mannvirki úr torfi og grjóti þótt þau kunni að vera yngri en þau 100 ár sem skilgreining þjóðminjalaga á fornleifum miðar við. Allir þessir torfbærir eru nú horfnir og búið að jafna kyrfilega yfir öll bæjarstæðin nema Grund (EY-441:006) þar sem enn má sjá hvar bærinn stóð.

Útihús og túngarðar

Útihús í tünum bæja eru einn stærsti minjaflokkurinn í fornleifaskráningu og má þar helst telja fjárhús, hesthús, skemmur, smiðjur, hænsnakofa og fjós. Jafnframt er þetta sá minjaflokkur sem hvað verst hefur orðið úti við jarðabætur og framkvæmdir á 20. öld. Eðli málsins samkvæmt er því sjaldgæft að finna vel varðveittar tóftir útihúsa á bæjum sem enn eru í byggð eða þar sem tún hafa verið sléttuð með jarðýtum. Ekki er vitað um hlutverk 22 útihúsa í Grímsey en fjárhús eru 12, lambhús 2 og fjós 2. Engin hesthús voru skráð og má telja það til eins af sérkennum Grímseyjar en þar voru lengstaf fáir eða engir hestar, einn einasti t.d. árið 1849.

Í tünum Borga og Sveinagarða má enn sjá rústahóla á öllum þeim stöðum sem vitað er um útihús á og nokkrum til viðbótar raunar. Í Borgatúni eru til viðbótar nokkrar tóftir, sem þó munu frekar tengjast sjósókn en landbúnaði. Einnig eru nokkrar þústir í Miðgarðatúni og ein og ein þúst eða tóft á stangli í öðrum tünum eyjarinnar. Undantekningarnar eru Grenivíkurtún sem hefur verið kyrfilega sléttuð og Efri-Sandvíkurtún sem er horfið undir byggð.

Í lok 18. aldar mundu menn að tún í Grímsey hefðu fyrr meir verið girt en þá voru þeir garðar taldir fallnir. Á 19. öld – sennilega seinni hluta – hefur svo túngarðahleðsla hafist á ný. Hafa þá verið hlaðnir garðar bæði á merkjum milli jarðanna, en túnin liggja víða saman þar sem byggðin er þéttust, og ofan við túnin. Á loftmynd frá 1958 sjást leifar af nokkurnvegin samfelldum garði ofan við tún og hefur hann legið frá norðurenda Sandvíkurholts og suður fyrir Sveinagarða. Sérstakir garðar voru einnig um tún á Básum, Grenivík og Borgum og stendur sá

síðastnefndi enn, en þvergarðurinn er nú með öllu horfinn nema smábútur hjá Sveinagörðum. Á merkjum milli jarða má enn sjá lága garða á tveimur stöðum, milli Eiða og Sveinsstaða og milli Miðgarða og Sveinagarða. Sumsstaðar var girt á sjávarbökkum þar sem túnin náðu út á þá og má enn sjá slíkan garð í túni Miðgarða.

Kvíar og stekkir og aðrar minjar í úthaga og á bjargi

Kvíar og stekkir voru yfirleitt á hverjum bæ á Íslandi allt fram á 20. öld, hvorutveggja mikilvæg aðhöld sem tengdust mjöltum á ám. Kvíarnar voru oftast nálægt bæjum, í túnjöðrum, en stekkirnir öllu fjær.

Í Grímsey er ekki vitað um neinar kvíar með vissu en stakar tóftir með slíka lögun er þó að finna á a.m.k. tveimur stöðum, EY-442:018 og EY-444:014. Í báðum tilfellum eru tóftirnar þó spölkorn frá bæ, í svipaðri fjarlægð og stekkir. Stekkir hafa hinsvegar verið á hverri jörð og fleiri en einn á sumum. Allmörg stekkjörnefni eru þekkt og má tengja tóftir við flest þeirra. Aðeins vantar stekkjartóft í landi Bása en þar er örnefnið Stekkjarvík og gæti stekkurinn þar hafa horfið við flugvallargerð. Stekkirnir eru sá minjaflokkur sem langbest hefur varðveist og er það í samræmi við reynslu annarsstaðar af landinu. Þeir eru hver öðrum líkir – lítil kró sambyggð við stærri rétt – en sumsstaðar má greina að þeir hafa verið endurbyggðir á sama stað aftur og aftur en annarsstaðar hafa þeir verið færðir til og má í sumum tilfellum geta sér til um aldursröðina út frá lögun og ástandi tóftanna. Til dæmis er stekkjartóft EY-442:016 næstum örugglega yngri en EY-442:015 en skammt er á milli þeirra. Á meintum eyðibýlum við Eiðatjörn og í Greinvíkurlágum eru greinilega stekkir en á þessum stöðum hefur eitthvað meira verið í gangi en bara fráfarur. Mögulegt er að þar hafi verið einhverskonar sel eða tilraunir gerðar til búskapar og verður raunar ekki séð hvort að stekkirnir hafi komið fyrst eða eldri tóftum verið breytt í stekki seinna.

Fyrir utan stekkina er reytingur af tóftum í úthögum og í Almennungi, flestar nálægt bjarginu. Einfaldar tóftir nálægt bjargi má skýra sem heystæði (það er helst EY-701:020 sem kæmi til greina) en algengt mun hafa verið að hey væru einfaldlega skilin eftir í stæðum án þess að hlaðið væri að þeim og má víða sjá lága hrauka sem gætu verið leifar af torfinu sem slík hey voru þakin með – slíkir staðir voru ekki skráðir enda nær ómögulegt að vera viss um að slíkar hrúgur séu mannaverk. Þessar hrúgur eru mest áberandi vestast í Almennungi, á brúnunum ofan við byggðina og næst bjarginu austanmegin. Flestar tóftirnar í Almennungi eru meiri en svo að

líklegt sé að þær hafi eingöngu verið notaðar fyrir hey. Þær eru margar tví- eða þrískiptar með greinilegum dyrum á einu eða fleiri hólfum. Hvaða tilgangi þær hafa gegnt er erfitt að segja – ekki er augljóst að nýting bjargsins kalli á mannvirki af þessu tagi og ekki er heldur augljóst hvernig skepnuhús ættu að nýtast á þessum stöðum, en líklega eru þær þó úr þeim flokki. EY-701:006 sker sig úr og gæti verið lítil fjárborg.

Af öðrum utantúnsmínum má nefna kálgarða sem flestir eða allir munu vera frá 20. öld. Þeir hafa flestir verið litlir og eru sumir í talsverðum halla eins og algengt var með kálgarða framan af. Þá eru grjóthlaðnar réttir á tveimur stöðum, á Sandvíkurholti og Flesjum í Grenivík, og mun sú fyrrnefnda hafa verið aðalsundurdráttarrétt Grímseyinga.

Í úthögum eru einnig vörslugarðar á nokkrum stöðum. Annarsvegar eru tveir garðar samhliða sem girða af Eyjafótinn, og er sá syðri greinilega yngri en hinn. Tvennum sögum fer af því hvort þessum görðum hafi verið ætlað að halda fé úti á Fætinum eða varna því að komast þangað. Þeir gætu staðið á gömlum meg en víst er að þeir hafa, annarhvor eða báðir verið endurhlaðnir á seinni hluta 19. aldar og/eða fyrri hluta þeirrar 20. Þá eru unglegir garðar spölkorn ofan við tún í landi Sveinagarða og Borga sem virðast hafa átt að verja heimahaga.

Mjög óljós garður liggur í hálfhring við sunnanverða Bäsavík og hefur girt þar af allstórt svæði. Þetta hefur væntanlega verið einhverskonar beitarhólf, e.t.v. nátthagi, en engar aðrar slíkar mínjar eru í eygni. Hinsvegar eru á tveimur stöðum, á sjávarbökkum í Grenivíkurlágum og Eiðatúni, einkennileg mannvirki sem sjást aðeins sem bogalaga rákir sem afmarka svæði sem hafa verið 30-40 m í þvermál. Þessi ummerki virðast helst benda til að grafnir hafi verið skurðir til að afmarka þessi svæði en um tilgang þeirra er erfitt að fullyrða neitt.

Útgerðarminjar

Útgerðarminjar eru ekki áberandi í Grímsey og mun það mest stafa af því að bæirnir standa allir skammt frá sjávarbakka og hefur aðstaða sjómanna verið heima við bæina fremur en í sérstökum verstöðvum. Verbúðatóftir eru aðeins í túni Borga og í landi þeirrar jarðar er einnig sjóbúð og naust, en annars er það helst á Básam sem tóftir tengdar útgerð er að finna. Vitað er um allmörg slík mannvirki í Grenivík, Sandvík og hjá Miðgörðum en þau eru nú öll horfin. Bent er á nokkra lendingarstaði en hvergi eru nein mannvirki þeim tengd og aðeins á einum stað, í Stertuvík niður frá Miðgörðum, sést hvar hlaðin hefur verið braut niður í víkina. Fisksöltunarkofar og íshús

stóðu allvíða á sjávarbökkum á fyrri hluta 20. aldar og er ein íshústóft – í Sveinsstaðatúni – enn sýnileg. Engir hjallar eða önnur fiskþurrkunar mannvirki voru skráð en ein tóft þessleg er í Miðgaraðtúni.

Vatnsból

Vatnsskortur var eitt helsta vandamál byggðar í Grímsey og er mikið um hann skrifað í lýsingum á eyinni. Mörg af vatnsbólum eyjarskeggja þornuðu alveg, einkum á vetrum, og gat fólk því þurft að fara langan veg til að ná í vatn og sögur eru um að nærri alveg vatnslaust hafi orðið í eyinni – þótt það hafi tæplega geta verið algengt. Það kemur því ef til vill ekki á óvart að bæði er óvenjumikið um sagnir og örnefni tengd vatnsbólum í Grímsey og brunnar eru hlutfallslega fleiri skráðir í Grímsey en flestum öðrum íslenskum sveitum – og það þó að þeir séu margir ekki annað en óásjálægir drullupollar. Mannvirki sjást þó á nokkrum stöðum og hafa sumir af þessum brunnum verið í notkun og haldið við langt fram á 20. öld. Byrgðir grjóthlaðnir brunnar eru enn í Grenivík, á Sveinagörðum og Miðgörðum og upphlaðinn brunnur með leiðslum í átt að bæ er enn sýnilegur á Básam.

Minjar um samkomur og þinghald, kuml og kirkjugarðar

Eina mögulega vísbendingin um sérstakan samkomustað annan en kirkjuna í Grímsey er örnefnið Lögrétta sem var í norðvesturhluta Neðri-Sandvíkurtúns. Af nafninu að dæma gæti þar hafa verið þingstaður hreppsins en hvort þar hafi verið einhver mannvirki því tengd er ekki vitað.

Ekki er vitað annað en að Miðgarðakirkja hafi staðið á sama stað frá alda öðli. Núverandi kirkja var að vísu færð til í kirkjugarðinum og stendur nú húslengd austar og húsbreidd sunnar en eldri kirkjugrunnar en ætla má að leifa af sóknarkirkjum Grímseyinga sé allra að leita innan garðsins. Örnefnið Kirkjuhóll í Grenivík er skýrt í þjóðsögum þannig að kirkjan hafi upphaflega staðið þar áður en hún var flutt til Miðgarða. Það er ekki óhugsandi en eins líklegt er að útkirkja eða bænhús hafi verið í Grenivík á miðöldum og örnefnið sé til minningar um það.

Ekki er vitað um nein kuml eða aðra legstaði en kirkjugarðinn í Grímsey. Þjóðsögur um legstaði eru hinsvegar allnokkrar og er þar helst að nefna Grím bónda í Sandvíkurgjögrum – hólkoll á dramatískum stað – og Engelsku dys á norðurenda Sandvíkurholts en holtsendinn er nú tekinn í malarnám og varð einskis vart þegar staðurinn þar sem dysin átti að vera var rofinn.

7. Verndun og kynning fornleifa í Grímsey

Sérstaða Grímseyjar hvað varðar fornleifar liggur í landsháttunum – menningarlandslaginu – og því að þrátt fyrir margvíslegt nútímarask eru fornleifar tiltölulega vel varðveittar í eyjunni. Þar er því enn möguleiki á að varðveita heildstæða landshætti byggðar sem var um flest óvenjuleg á íslenskan mælikvarða. Heildstæðar leifar eftir sjávarbyggðir hafa óvíða varðveist á landinu og er því einstakt tækifæri til að bæði vernda og rannsaka slíka byggð í Grímsey. Um verndun fornleifa gilda Þjóðminjalög og hefur Fornleifavernd ríkisins eftirlit með framkvæmd þeirra en hér verður reynt að skilgreina ástand og möguleika í minjavernd í Grímsey og settar fram nokkrar hugmyndir um verndun, rannsóknir og hagnýtingu fornleifa í eyinni.

Með tilliti til ástands fornleifa má skipta eyinni í þrennt. Í fyrsta lagi er miðbik byggðarinnar, frá Sandvík til Sveinsstaða auk flugvallarstæðisins, en þar hefur langmest rask orðið og á því svæði er sáralítið um sýnilegar fornleifar. Það er jafnframt á þessu svæði sem helst má vænta jarðrasks sem gæti ógnað fornleifum í framtíðinni. Þó að fornleifar séu þar lítt sýnilegar er full ástæða til að ætla að þær geti ennþá verið undir sverði og verður að taka tillit til þess við gerð áætlana um landnýtingu og mannvirkjagerð. Í öðru lagi eru svæði norðan og sunnan við miðbik byggðarinnar, annarsvegar frá Sandvíkurholti og norður til Stekkjarvíkur vestan flugvallar, og hinsvegar frá Sveinsstöðum suður til Grenivíkur, en á þessum svæðum hefur raskið verið umtalsvert minna. Þótt tún hafi þar almennt verið sléttuð og margar tóftir horfið vegna jarðabóta og byggingaframkvæmda er ennþá mikið eftir af sýnilegum minjum sem margar hverjar hafa bæði kynningar- og rannsóknargildi. Þriðja og síðasta svæðið er á austurhluta eyjarinnar, í Almenningi og raunar alveg frá brekkurótum ofan við byggðina en þar er ástand fornleifa best enda engar teljandi breytingar orðið á landnotkun og mannvirkjagerð lítil sem engin. Á þessu svæði eru allmargar stakar tóftir, vörður og nokkur garðlög og ekki fyrirsjáanlegt neitt verulegt rask sem gæti ógnað þeim í framtíðinni.

Það er fyrst og fremst á tveimur fyrirnefndu svæðunum sem ástæða er til að gera sérstakar ráðstafanir til verndar fornleifum enda eru þar jafnframt stærstu og mikilvægustu minjastaðirnir; bæjarhólar og bæjarstæði með tilheyrandi öskuhaugum og útihúsum. Slíkar ráðstafanir þyrftu að lágmarki að felast í aukinni meðvitund um fornleifar geti leynst undir sverði þar sem áætlað er að gera jarðrask og stefnumótun um viðbrögð við því ef fornleifum er ógnað vegna framkvæmda. Sá

menningararfur sem liggur undir sverði er ekki síður mikilvægur en hinn sem sýnilegur er í tóftum og bæjarhólum og sérstaða grímseyskra fornleifa er svo mikil að full ástæða er til að taka enga áhættu með frekari eyðingu þeirra.

Miðgarðar. Aðeins einn fornleifastaður í Grímsey taldist í stórhættu við skráninguna sumarið 2007 og það er bæjarhóllinn á Miðgöörðum en hluti hans er lentur undir kirkjugarði og eru teknar grafir ofan í hann. Sérstök ástæða er til að gera ráðstafanir til að vernda bæjarstæði Miðgarða en ætla má að mörgum brennandi spurningum um sögu Grímseyjar mætti svara með rannsókn þar. Miðgarðar eru jafnframt táknræn miðstöð eyjarinnar, sem sést vel á því hvílík alúð er lögð við halda umhverfi kirkjunnar og bæjarins snyrtilegu og færi vel á því að fornleifarnar sem þar liggja undir sverði fengju að njóta sömu virðingar. Æskilegt væri að ekki væri greftrað í suðausturhluta kirkjugarðsins og raunar heldur ekki í gamla kirkjustæðið norðvestan við kirkjuna, en minnstar líkur eru á að fornleifum verði raskað ef greftrað væri í norðausturhluta kirkjugarðsins.

Bæjarstæði Sveinagarða og Borga. Hlutfallslega minnst rask hefur verið á hinum gömlu bæjarstæðum Sveingarða og Borga. Á hvorugum bæjarhólnum hefur verið byggt og enn má sjá hvar útihús og túngarðar voru þó sléttað hafi verið úr yfirborði flestra rústahólanna. Syðst í túni Borga eru aukinheldur ósléttaðar tóftir eftir verbúðir og er þar á litlu svæði samstæðasta heild útgerðarminja í Grímsey. Neðst í (eða neðan við) Gádal í landi Sveinagarða eru nokkrar stekkjartóftir og allmargir vel hlaðnir brunnar eru einnig í landi Sveinagarða. Draga mætti línu frá Miðgarðabunni í Gát og þaðan í Borgarkross og skilgreina þannig svæði þar sem tiltölulega lítið rask hefur átt sér stað og þar sem finna má nálega alla flóru fornleifa í Grímsey – sumar í fyrirgátstöðu ástandi. Allt þetta svæði mætti skilgreina sem landslagsheild með sérstakt minjagildi, varast að gera þar meira rask en orðið er og gera nánari áætlanir um rannsóknir og kynningu einstakra staða.

Briktatóft. Innan ofangreinds svæðis er ein tóft sem er vel greinileg en hefur fyrst og fremst gildi vegna þjóðsagna sem henni tengjast um galdra og sjórán. Briktatóft neðst í túni Miðgarða er tilvalinn staður til að vekja athygli á slíkum sögum.

Bæjarhóll Grenivíkur. Bæjarhóll Greinvíkurbæjanna er sá langstærsti í eyjunni og hefur gríðarlegt rannsóknargildi.

Fornleifar í Almenningi. Annarskonar minjasvæði mætti skilgreina í Almenningi og raunar alveg austur frá brekkurótum ofan við byggðina, þ.m.t. Greinvíkurlágar. Innan þessa svæðis eru margir minjastaðir sem sumir hverjir gætu haft rannsóknargildi, t.a.m. Borg og meint eyðibýli hjá Eiðatjörn og í Grenivíkurlágum. Allir eiga þær þó það sammerkt að gaman er að skoða þá, þó ekki sé nema stundarkorn á göngu um eyna. Hægt væri að vekja athygli á þessum stöðum með einföldum hætti, t.d. með því að merkja þá á göngukort, en slík kynning er jafnframt besta leiðin til að vernda þá.

Aratóft, Moldhaugar, Nýibær og Sólheimar. Utan við minjasvæðið sem skilgreint var hér að ofan eru nokkur bæjarstæði sem öll eiga það sammerkt að óvissa ríkir um tengingu nafns við rúst, en í öllum tilfellum má benda á sannfærandi rústahóla sem gætu verið eftir þessi býli. Vera má að tóftir ofan við Búðarbrekku í Básatúni (EY-439:016) eigi einnig heima í þessum hópi. Allir þessir staðir hafa tvímælalaust rannsóknargildi.

Kirkjuhóll. Kirkjuhóll í Grenivík sést nú ekki lengur og af tiltækum vísbendingum að dæma hefur hann verið eyðilagður að stærstum hluta ef ekki alveg. Staðurinn hefur engu að síður sterka tengingu við sagnir um elstu byggð í eyinni og af lýsingum af því sem sást í hólnum þegar til var grafið á 19. öld er ljóst að þetta hefur verið mikilvægur minjastaður. Vera má að rannsókn á Kirkjuhóli myndi bera árangur.

Þó að hér hafi verið dregnir út nokkrir staðir og skilgreind svæði sem ástæða væri til að hampa sérstaklega með tilliti til fornleifa er ástæða til að ítreka að allar fornleifar sem falla undir skilgreiningu þjóðminjalaga njóta verndar og þeim má ekki raska. Vegna sérstöðu Grímseyjar er jafnframt sérstök ástæða til að ígrunda vel allar landnýtingarákvarðanir sem haft gætu áhrif á fornleifar.

Heimildir

- Allrahanda:** Jón Norðmann, *Allrahanda*, (Menn og minjar. Íslenzkur fróðleikur og skemmtun 4), Reykjavík 1946.
- Annálar:** *Annálar 1400-1800. Annales islandici posteriorum sæculorum* I-VIII, Reykjavík 1922-2002.
- BG:** *Bréfabók Guðbrands byskups Þorlákssonar*, Reykjavík 1919-1942.
Björn Lárusson, *The Old Icelandic Land Registers*, Lund 1967.
- Bsk:** *Biskupa sögur gefnar út af hinu íslenska bókmenntafélagi* I-II, Kaupmannahöfn 1858-1878.
- DI:** *Diplomatarium Islandicum eða Íslenzkt fornbréfasafn* I-XVI, Kaupmannahöfn og Reykjavík 1853-1976.
- GG:** *Grímsey og Grímseyingar. Íbúar og saga*, ritstj. Helgi Daníelsson, án útgáfust., 2003.
- Gríma:** *Gríma hin nýja. Safn þjóðlegra fræða íslenzkra*, Þorsteinn M. Jónsson gaf út, Reykjavík 1979.
- HE:** Finni Johannæi, *Historia ecclesiastica islandiæ*, Havnæ 1774.
- ÍF:** *Íslenzk fornrit*, Rv 1933-.
- JÁM:** *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín* 1-11, Kaupmannahöfn 1913-43; 12-13, Reykjavík 1990.
- JJ:** J. Johnsen: *Jarðatal á Íslandi*, Kaupmannahöfn 1847.
- JN:** Jón Norðmann, *Grímseyjarlýsing*, (Menn og minjar. Íslenzkur fróðleikur og skemmtun 3), Reykjavík 1946.
- Loftmynd LMÍ 1958:** Landmælingar Íslands, myndir 9123, 9126, teknar 1958.
Munnnælasögur 17. aldar, Bjarni Einarsson bjó til prentunar, (Íslenzk rit síðari alda 6), Reykjavík 1955.
- ÓO:** Ólafur Olavíus, *Ferðabók: landshagir í norðvestur-, norður-, og norðaustursýslum Íslands 1775-1777* I-II, Steindór Steindórsson þýddi, Reykjavík 1964-65.
Pétur Sigurgeirsson, 'Miðgarðakirkja endurvígð.' *Kirkjuritið* 22(1956), bls. 406-408.
- PS:** Pétur Sigurgeirsson, *Grímsey. Byggð við norðurheimskautsbaug*, Reykjavík 1971.
- SSE:** *Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1854*, (Eyfírzkr fræði II), Akureyri 1972.
- Sturl:** *Sturlunga saga*, Örnólfur Thorsson ritstj., Reykjavík 1988.
- Túnakort:** Þjóðskjalasafn Íslands, Jarðadeild XIV. Uppdrættir af túnnum, Grímseyjarhreppur [ótímasett – gerð í kringum 1920].
- VE:** Valgarður Egilsson, 'Strandbyggðir Mið-Norðurlands.' *Árbók Ferðafélags Íslands* 2000, bls. 119-283.
- ÞJÁ:** *Íslenzkar þjóðsögur og ævintýri* I-VI, Jón Árnason safnaði, ný útg. Reykjavík 1961.
- ÞÓD:** *Íslenskar þjóðsögur* I-III, Ólafur Davíðsson safnaði, 2. útg. Akureyri 1945.
- ÞT:** Þorvaldur Thoroddsen, *Ferðabók. Skýrslur um rannsóknir á Íslandi 1882-1898*, 1. bindi, Reykjavík 1913.
- Ö-Grímseyjarhreppur:** Kristján Eldjárn, Nokkur örnefni og lítið eitt um minjar í

Grímsey, Örnefnastofnun Íslands.